

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’İN KALKINMA FAALİYETLERİ
VE
TÜRKİYE’YE YANSIMALARI**

Doktora Tezi

Rıfat ALTAN

Ankara-2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN KALKINMA FAALİYETLERİ
VE
TÜRKİYE'YE YANSIMALARI**

Doktora Tezi

Rıfat ALTAN

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Gencay ŞAYLAN

Ankara-2008

TEŞEKKÜR

Doktora tezimin hazırlanmasında emeği geçenlere teŖekkür etmek, en baŖta gelen borcumdur. Öncelikle, Ankara Üniversitesi'ndeki hocalarımın yakın ilgi ve desteği, sadece tezin hazırlanmasında değil, doktora yapmamda da önemli rol oynadı. Doktora programına baŖlamama yardımcı olan ve maalesef yakın bir zaman önce Türkiye'nin kaybettiği en değerli bilim adamlarından biri olan Prof. Dr. Yavuz Sabuncu'yu bu vesile ile rahmetle anar, ona bir kez daha Ŗükranlarımı sunarım. Yine, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü iken emekliye ayrılan hocam Prof. Dr. Can Hamamcı'ya çok minnet borçluyum. Tez konusunun seçiminden tezin hazırlanmasına kadar her aŖamada değerli görüŖleri ve nazik tavırlarıyla bana destek olan tez danıŖmanım Prof. Dr. Gencay Ŗaylan'a çok teŖekkür ederim. Tez izleme komitesi üyeleri olan Prof. Dr. Ersin Onulduran ve Prof. Dr. Nesrin Algan'a yardımlarından dolayı çok teŖekkür ederim. Ayrıca, veri sağlama konusunda bana çok yardımcı olan baŖta YeŖim Oruç olmak üzere BM Kalkınma Programı Türkiye Temsilciliği alıŖanlarına teŖekkürü borç bilirim. Son olarak, tezin hazırlanması aŖamasında benden hiçbir desteğini esirgemeyen eŖim Hatice'ye desteğinden ve göstermiŖ olduğu engin sabrından dolayı çok teŖekkür ederim.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

BİT: Bilgi ve İletişim Teknolojisi

BKH: Binyıl Kalkınma Hedefleri

BKİB: Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

BM: Birleşmiş Milletler

BMKP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

BMMYK: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UN High Commission for Refugees)

CEB: Chief Executives Board (Baş İdareciler Kurulu)

DAKAP: Doğu Anadolu Kalkınma Programı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

ECOSOC: Economic and Social Council (Ekonomik ve Sosyal Konseyi)

FAO: Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)

GAP: Güney-Doğu Anadolu Projesi

GAP-GIDEM: Güneydoğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Merkezleri

GEF-SGP: Global Environment Fund Small Grants Programme (Global Çevre Fonu
Küçük Hibeler Projesi)

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IAEA: International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)

İBİD: Aynı Yerde

IBRD: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası Yeniden
Yapılanma ve Kalkınma Bankası)

ICSID: International Centre for Settlement of Investment Disputes (Uluslararası
Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi)

IDA: International Development Association (Uluslararası Kalkınma Birliğini),

IFAD: International Fund for Agricultural Development (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)

IFC: International Finance Corporation (Uluslararası Finans Kurumu)

İGE: İnsani Gelişme Endeksi

İGR: İnsani Gelişme Raporu

ILO: International Labor Organization (Uluslararası İş Örgütü)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

MIGA: Multilateral Investment Guarantee Agency (Çoktarafli Yatırımlar Garanti Ajansı)

NGO: Non-Governmental Organization (Hükümet Dışı Örgütler)

NUTS: Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması)

OHCHR: UN Office of the High Commissioner for Human Rights (BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi)

ÖUKP: Ön Ulusal Kalkınma Planı

SGP: Satınalma Gücü Paritesi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UİKR: Ulusal İnsani Kalkınma Raporları

UNAIDS: United Nations Joint Programme on HIV/AIDS (Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı)

UNCDF: UN Capital Development Fund (BM Sermaye Geliştirme Fonu)

UNCED: United Nations Conference on Environment and Development (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı)

UNCTAD: UN Conference on Trade and Development (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı)

UNDAF: UN Development Assistance Framework (BM Kalkınma Yardımı Çerçevesi)

UNDG: United Nations Development Group (Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu)

UNDGO: United Nations Development Group Office (BM Kalkınma Grubu Ofisi)

UNDP: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

UNEP: UN Environment Programme (BM Çevre Programı)

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

UNFPA: UN Population Fund (BM Nüfus Fonu)

UN-HABITAT: UN Human Settlements Programme (BM İnsani Yerleşim Programı)

UNHCR: UN High Commission for Refugees (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği)

UNICEF: United Nations Children's Fund (BM Çocuk Fonu)

UNIDO: United Nations Industrial Development Organization (Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı)

UNIFEM: United Nations Development Fund for Women (BM Kadın Fonu)

UNTFHS: United Nations Fund for Human Security (BM İnsani Güvenlik Fonu)

UNV: United Nations Volunteers Programme (BM Gönüllüleri Programı)

WFP: World Food Programme (Dünya Gıda Programı)

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

WTO: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

WSIS: World Summit on Information Society (Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nin).

TABLolar

Tablo 1.1: Seçilmiş Gelişme Hedeflerinin Karşılaştırmalı Etkisi	15
Tablo 3.1: Türkiye'nin Eski ve Yeni Formüllere Göre İGE Değerleri	130
Tablo 3.2: Türkiye İçin İGE'nin Gelişimi ve Sıralaması	131
Tablo 3.3: Yıllar İtibariyle Türkiye'nin İnsani Gelişme Değerleri	133
Tablo 3.4: Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Kişi Başı GSYİH	134
Tablo 3.5: Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Yaşam Beklentisi	135
Tablo 3.6: Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Eğitim Endeksi	135
Tablo 3.7: Farklı Metodolojiler Kullanılarak Tanımlanan Türkiye'deki Yoksulluk Oranı	139
Tablo 3.8: Hedef 1: Mutlak Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak ve Türkiye'deki Durum	140
Tablo 3.9: Hedef 2: Tüm bireylerin temel eğitim almasını sağlamak	142
Tablo 3.10: Hedef 3: Kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak	143
Tablo 3.11: Hedef 4: Çocuk Ölümünü Azaltmak	144
Tablo 3.12: Yıllık kullanılabilir hanehalkı gelirinin %20'lik nüfus dilimleri arasında 2004'teki dağılımı	156
Tablo 3.13: NUTS-1 Bölgeleri seviyesinde kişi başına düşen milli gelir (1987 fiyatlarıyla, TL)	57
Tablo 4.1: BMKP'nin Türkiye'de Proje Uygulama Desteği Sağladığı Projelerden İki Örnek	185
Tablo 4.2: BMKP'nin Türkiye'de Özel Sektörle İşbirliği Projeleri	189
Tablo 4.3: BMKP'nin Türkiye'de Bilgi-İletişim Teknolojisi Alanında Desteklediği Projeler	196
Tablo 4.4: BMKP'nin Türkiye'de Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Desteklediği Başlıca Projeler	201
Tablo 4.5: BMKP'nin Türkiye'de Enerji ve Çevre Alanında Desteklediği Projeler...	212

Tablo 4.6: BMKP'nin Türkiye'de Demokratik Yönetişim Alanında Desteklediği Projeler	217
Tablo 4.7: BMKP'nin Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılması Alanında Desteklediği Projeler	233
Tablo 4.8: BMKP'nin Türkiye'ye, Meksika'ya ve dünya ortalaması olarak sağladığı mali ve beşeri kaynaklarla ilgili karşılaştırmalı temel göstergeler (ABD Doları x 1000) .	260

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
KISALTMALAR	ii
TABLolar	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE KALKINMA

1.1. “Kalkınma”, “Sürdürülebilir Kalkınma” “İnsani Gelişme” ve “Yoksulluk” Kavramları	7
1.2. Kalkınma ve Dış Yardım	22
1.3. Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Sistemi Hakkında	38
1.4. BM Neden Kalkınma Sorunuyla İlgilenmektedir?	45
1.4.1. Kalkınma ve Barış Bağlantısı	45
1.4.2. Kalkınma Sorununun Küreselliği	48
1.5. BM’nin Kalkınma Faaliyetleri	52
1.6. BM’nin Kalkınma Alanında Çalışan Kurumları	56
1.6.1. Gıda ve Tarım Örgütü	58
1.6.2. Dünya Gıda Programı	60
1.6.3. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı	63
1.6.4. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı	64
1.6.5. BM Sermaye Geliştirme Fonu	67
1.6.6. BM Nüfus Faaliyetleri Fonu	68
1.6.7. BM Çevre Programı	70

1.6.8. UN-HABITAT	71
1.6.9. UNIFEM (BM Kadın Fonu) ve UNICEF (BM Çocuk Fonu)	72
1.6.10. BM İnsani Güvenlik Fonu	73
1.6.11. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği	74
1.6.12. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi	76
1.6.13. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	77
1.6.14. Dünya Bankası	79
1.6.15. BM Gönüllüleri Programı (UNV)	84

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI'NIN

DÜNYADAKİ FAALİYETLERİ

2.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP-UNDP) Hakkında	86
2.2. Dünyada Yoksulluk ve BMKP'nin Yoksulluğun Azaltılması Alanında Dünyadaki Faaliyetleri	89
2.3. Demokratik Yönetişim-Kalkınma Bağlantısı ve BMKP'nin Demokratik Yönetişime Genel Katkıları	101
2.4. BMKP'nin Dünyadaki Enerji ve Çevre İle İlgili Faaliyetleri	112
2.5. BMKP'nin HIV/AIDS İle İlgili Faaliyetleri	118
2.6. BMKP'nin Krizleri Önleme ve Etkilerini Atlama Faaliyetleri	122
2.7. BMKP, Kalkınma ve Cinsiyet	124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KALKINMA

3. Türkiye'de Kalkınma	128
3.1. Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi	128
3.2. Türkiye'de Binyıl Kalkınma Hedefleri	136
3.3. Türkiye'nin Yoksullukla Mücadele Politikası	147

3.4. Türkiye’de Bölgelerarası Kalkınmışlık Farkları	156
3.5. Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası	160
3.6. Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikasındaki Değişim	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BM KALKINMA PROGRAMI’NIN TÜRKİYE’DEKİ FAALİYETLERİ

4. BM Kalkınma Programı’nın Türkiye’deki Faaliyetleri	177
4.1. BMKP’nin Türkiye’de Proje Uygulama Desteği	181
4.2. BMKP’nin Türkiye’de Özel Sektörle İşbirliği	186
4.3. BMKP’nin Türkiye’de Bilgi-İletişim Teknolojisi Alanındaki Faaliyetleri	193
4.4. BMKP’nin Türkiye’de Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Faaliyetleri	199
4.5. BMKP’nin Türkiye’de Enerji ve Çevre İle İlgili Faaliyetleri	209
4.6. Türkiye’de Demokratik Yönetişim ve BMKP’nin Katkıları	214
4.7. BMKP’nin Türkiye’de Yoksulluğun Azaltılması Alanındaki Faaliyetleri	232
4.8. BMKP’nin Türkiye’deki Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi	248
SONUÇ	262
KAYNAKÇA	i
EKLER	xii

ÖZET

GİRİŞ

Kalkınma sorunu, günümüz dünyasının en önemli ve en tartışmalı sorunlarından birini teşkil etmektedir. Ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, sosyal, politik ve kültürel sorunları da içeren çok boyutlu bir sorun haline gelen kalkınma sorununun küresel bir boyut kazandığı, dolayısıyla ona karşı küresel düzeyde mücadele etmek gerektiği anlayışının yaygınlık kazanması, Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşların da konuya olan ilgilerinin artmasında etkili olmuştur.

Kalkınma sorununa olan ilginin artmasında, kalkınma kavramındaki içerik zenginleşmesi de etkili olmuştur. Kalkınma kavramı, ekonomik büyümenin yanında, insani, sosyal, kültürel, siyasal, çevresel ve mekânsal boyutları da içeren disiplinler arası bir kavrama dönüşmeye başlamıştır. Ekonomik büyüme merkezli kalkınma anlayışından insan merkezli kalkınma anlayışına doğru gerçekleşen paradigma değişiminde, “sürdürülebilir kalkınma”, “insani gelişme”, yoksulluk gibi kavramlar kalkınma tartışmalarında ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede ortaya çıkan kalkınma yaklaşımı ise, küreselleşen dünyada ortak çıkarların sürdürülebilir şekilde sağlanması için, dünyayı bir bütün olarak algılayan ve gelişmiş olsun az gelişmiş olsun tüm ülkelerin ortak sorumluluklar yüklediği ve işbirliği halinde hareket ettiği bir anlayışı öngörmektedir.

Barış, güvenlik, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları ve yoksulluğun azaltılması gibi uluslararası hedefler giderek birbirleriyle daha fazla bağlantılı olmakta, çatışmaların temelindeki sosyal ve ekonomik sebepler giderilmeden sürdürülebilir barışın sağlanamayacağı ve kalıcı uluslararası barış ve güvenliğin ancak bütün insanların ekonomik ve sosyal refahlarının sağlanmasına bağlı olduğu gerçeği giderek daha fazla kabul görmektedir.

Öte tarafta, çevresel tahribattan küresel sağlık krizlerine, nükleer yayılmadan finansal istikrarsızlığa kadar dünyanın karşı karşıya kaldığı birçok sorun, sınırları aşarak dünya çapında istikrarsızlığı tetiklemekte ve giderek daha fazla birbirine bağımlı olan dünyanın ortak sorunları ve sorumlulukları haline gelmektedir. Hiçbir ülkenin tek başına bu tür sorunların üstesinden gelememesi, küresel düzeyde eyleme geçmeyi zorunlu kılmaktadır.

Bu çerçevede, kalkınma sorununun en az güvenlik kadar önemli olan küresel bir sorun olduğu düşüncesi ve geleneksel barışı koruma anlayışı yerine, özellikle BM Kalkınma Programı (BMKP) gibi kalkınma kuruluşları kanalıyla, kalkınma faaliyetleri yoluyla barışın sağlanması veya korunması anlayışı giderek ağırlık kazanmaktadır.

Her ne kadar Birleşmiş Milletler genellikle barış ve güvenlik sorunlarıyla özdeşleştiriliyorsa da, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak da, BM'nin temel hedeflerinden olup, dünya barışını sağlama stratejisinin entegre bir parçasını oluşturmaktadır. Kaynaklarının büyük çoğunluğunu ekonomik, sosyal ve sürdürülebilir kalkınmaya ayıran BM sistemi, sahip olduğu 30'dan fazla örgütü ile, insan haklarını iyileştirmekten, çevreyi korumaya, hastalıklarla mücadeleden yoksulluğu azaltmaya kadar hemen her alanda insanlığı tehdit eden sorunların çözümü için sarf edilen küresel çabaların merkezini oluşturmaktadır.

BM sistemine tabi program ya da kuruluşlar arasında kalkınma sorunu ile mücadele eden örgütlerin başında BM Kalkınma Programı gelmektedir. Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma kuruluşu olan BMKP, 166 ülkede kalkınma yolunda karşılaşılan ulusal ve küresel düzeydeki zorlukların yerel yöntemlerle aşılmasına ve Eylül 2000'deki Binyıl Zirvesi'nde kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ulusal politikalarla bütünleştirilmesine katkıda bulunmak için çalışmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri olan Türkiye'de, BM sistemine dahil 15 örgüt, Daimi Koordinatör sisteminin çatısı altında, Türkiye'nin kalkınma, BM

Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne (BKH) ulaşma ve Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde uyum sağlama çabalarında yardımcı olmak üzere faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren en faal BM kuruluşlarının başında gelen Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, dünyadaki faaliyetlerine paralel olarak, Türkiye'nin gelişmesine engel olan sorunları aşmak ve bu sorunların üstesinden gelebilecek projeleri yürütmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda, BMKP, Türkiye'deki diğer BM kuruluşlarıyla işbirliği içinde, bölgesel gelişme farklılıklarının ve yoksulluğun azaltılması, demokratik yönetim, çevre, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, proje uygulama desteği, özel sektörün kapasite geliştirmesi, Bilişim Teknolojileri, HIV/AIDS ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanması gibi alanlarındaki projelere destek vermektedir.

Bu tezde, esas itibarıyla üç soruya cevap aranmaktadır. Birincisi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler neden kalkınma sorunuyla da ilgilenmektedir? İkincisi, Birleşmiş Milletler dünya kalkınması için ne yapmaktadır? Diğer bir ifadeyle, BM kalkınma alanında hangi faaliyetleri hangi kuruluşları aracılığıyla ne şekilde gerçekleştirmektedir? Üçüncüsü, ve tezin cevabını aramaya çalıştığı en önemli sorusu, BM'nin kalkınma alanındaki en etkin örgütü olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye kalkınmasında etkili midir?

Tezin temel amacı da bu son sorunun cevabını bulmaktır. Diğer bir ifadeyle, tezin temel amacı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Türkiye kalkınmasına kayda değer bir katkıda bulunup bulunamadığını analiz etmektir. Bu çalışma, aynı zamanda, BMKP'nin Türkiye'deki faaliyetlerini ve Türkiye kalkınmasına olan katkısını irdelemekle, bu konuda eksikliği görülen kaynak yetersizliğinin giderilmesine de katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Tezin hazırlanmasında yararlanılan kaynakların başında, tez konularıyla ilgili Ankara ve Brüksel'deki kütüphanelerden sağlanan kitap ve dergi gibi akademik

çalışmalar; BMKP Türkiye Temsilciliği'nden edinilen bilgiler, raporlar ve diğer dokümanlar; BMKP'nin merkezdeki ve taşradaki çeşitli proje yürütme birimlerindeki çalışanlarından elde edilen sözlü ve yazılı bilgiler; BMKP'nin Türkiye'de yürüttüğü projelerden yararlanıcı durumdaki kurumlardan elde edilen bilgi ve görüşler; konu ile ilgili internette yer alan makaleler ve kurum ve kuruluşların web sitelerindeki bilgiler gelmektedir.

Tezde, konu ve uzam açısından sınırlamalara gidilmektedir. Öncelikle, BM'nin çok geniş yer tutacak olan bütün örgütlerinin tüm dünyadaki faaliyetlerini incelemek yerine, BM sistemini oluşturan 30'dan fazla örgüt içerisinde kalkınma alanında en etkin olan 15 örgütün dünya genelindeki faaliyetlerine kısaca değinildikten sonra, BMKP'nin dünyadaki (UNDP) faaliyetleri daha geniş olarak ayrı bir bölüm halinde ele alınmaktadır. Türkiye'de ise, yalnızca BM'nin kalkınma alanındaki en etkin örgütü olan BMKP'nin faaliyetleri üzerine odaklanmaktadır.

Tez, dört bölümden oluşmaktadır. Konu ile ilgili genel bilgilerin yer aldığı "giriş"ten sonra gelen birinci bölümde, önce, kalkınma, "sürdürülebilir kalkınma", "insani gelişme" ve "yoksulluk" kavramları tartışılarak kavramsal dönüşüm konusunda bir temel oluşturulmaktadır. Daha sonra, kalkınma ve dış yardım sorunu üzerinde durulmaktadır. Dış yardım konusunun da ele alınmasındaki amaç, bir tarafta BM'nin kalkınma faaliyetlerinin de bir dış yardım niteliği taşıması nedeniyle dış yardımın ne ve nasıl bir durumda olduğunu açıklamak, diğer tarafta ise dış yardımın kalkınma sorununun giderilmesinde yeterli olup olmadığı, dolayısıyla BM kalkınma faaliyetlerine olan ihtiyacın derecesi hakkında fikir vermektir. Akabinde, Birleşmiş Milletler sistemi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra BM'nin neden kalkınma sorunuyla ilgilendiği gerekçelendirilmektedir. Bu bağlamda, kalkınma ile dünya barışı arasındaki bağıntı ve kalkınma sorununun küreselliği ön plana çıkarılmaktadır. Daha

sonra, BM sisteminin kalkınma alanında en çok faaliyet gösteren örgütlerinden 15'inin dünyadaki kalkınma faaliyetlerine genel hatlarıyla değinilmektedir.

İkinci bölüm, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın dünyadaki kalkınma faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı hakkında kısa bilgi verildikten sonra, Programın yoksulluğun azaltılması, demokratik yönetim, enerji ve çevre, HIV/AIDS, krizlerle mücadele ve cinsiyet alanlarında dünyadaki faaliyetleri ana hatlarıyla açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde, Türkiye'nin kalkınma seviyesi ve kalkınma politikası irdelenmektedir. BMKP'nin Türkiye kalkınmasına olan katkısını daha iyi anlayabilmek için, Türkiye'nin mevcut kalkınma seviyesi, kalkınma sorununun ciddiyeti ve bu sorunun üstesinden gelebilmek için başvurulmuş ulusal politika araçları gibi konuların da bilinmesinde fayda olacağı düşüncesiyle tezde bu bölüme de yer verildi. Dolayısıyla, bu bölümde Türkiye'nin insani gelişme endeksi, Türkiye'de binyıl kalkınma hedeflerinin durumu, Türkiye'nin yoksullukla mücadele politikası, Türkiye'de bölgelerarası kalkınmışlık farkları, bu farklılıkları azaltmaya yönelik Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası ve bu politikadaki değişim incelenmektedir.

Dördüncü ve son bölüm ise, BMKP'nin Türkiye'deki kalkınma faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, BMKP'nin Türkiye'deki başlıca beş çalışma alanı olan Yoksulluğun Azaltılması; Demokratik Yönetişim; Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma; Proje Uygulama Desteği; ve Özel Sektörle İşbirliği ile BMKP'nin diğer BM kuruluşlarıyla ortaklık içerisinde çalıştığı Kalkınma & Cinsiyet; Bilişim Teknolojileri; ve HIV/AIDS alanlarındaki faaliyetleri ve bu alanlarda yürütmekte olduğu projeler incelenmektedir. Bölümün son kısmında da, BMKP'nin Türkiye'deki faaliyetleri değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, BMKP'nin Türkiye kalkınmasına olan katkısı farklı açılardan irdelenmekte, BMKP'nin sağladığı mali ve insan

kaynakları açılarından Türkiye, Meksika ve dünya ortalaması rakamları karşılaştırılmaktadır.

Sonuç kısmında ise, başta BMKP'nin Türkiye'deki faaliyetleri olmak üzere tezde yer alan önemli konuların kısaca genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE KALKINMA

1.1. “Kalkınma”, “Sürdürülebilir Kalkınma” “İnsani Gelişme” ve “Yoksulluk” Kavramları

Genel anlamıyla “kalkınma” ya da “gelişme”, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda ilerleme kaydedilmesi ve toplum refahının artmasıdır. Kalkınma kavramı, iktisadi kalkınma, sosyal kalkınma, kültürel kalkınma gibi sadece iktisat disiplininde değil, diğer birçok disiplinde de kullanılan bir kavramdır. Gelişmeyi, ilerlemeyi ifade etmek için kullanılan kalkınma kavramının anlamı, toplumların yaşadığı değişim süreçlerine paralel olarak farklı içerikler kazanmıştır. 1970’li yıllar öncesinde genelde dar anlamında kullanılan kalkınma kavramı, daha çok ulusal gelirdeki artışla ölçülen iktisadi büyümeyi hedeflemiştir¹. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan “büyüme merkezli kalkınma”² yaklaşımında, kalkınmanın temel amacı, üretim ve istihdam yapısını, tarımdan ziyade, sanayi ve hizmet sektörleri doğrultusunda dönüştürmek olduğundan, kişi başına düşen milli gelir, ülke refahındaki değişimlerin temel göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu yaklaşımda, iktisadi alanın iyi yönetilmesi ve büyümenin devamlılığının sağlanması esas olmuştur. Ancak, daha çok üretim kapasitesinin ve üretimin artmasıyla sağlanan ekonomik kalkınma (büyüme) endeksli klasik kalkınma kavramı, 1960’lardan sonra siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda yaşanan gelişmeleri ve ekonomik olmayan unsurları yansıtmakta veya ifade etmekte yetersiz kalmıştır. Bu yaklaşımın yetersiz kalması ve ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede bile sosyal

¹ D. Genç, Ö. Uçkun, “Sosyal Kalkınma Üzerine Değerlendirme”, <http://kalkinma.org/> (18.11.2007)

² ibid.

sorunların çözülemediğinin görülmesi, kalkınma kavramının 1970'lerde yeniden tanımlanmasını ve ekonomik büyüme ile insani gelişme arasındaki ilişkinin daha iyi kurulmasını gerektirmiştir. Kalkınmaya, insani, sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutları da katma amacı taşıyan yeni kalkınma anlayışı, ekonomik büyüme kavramı yanında, yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizlikler gibi unsurların da kalkınma tanımları içinde yer almasını öngörmektedir³.

Özellikle 1990'lardan sonraki kalkınma tartışmaları, kalkınmanın sosyal, kültürel ve siyasal yönlerinin geçmişte ihmal edildiğini belirterek, makroekonomik istikrar, yönetişim, kurumların güçlendirilmesi ve katılım gibi konulara odaklanmıştır. 1990'lardan itibaren uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler kalkınma anlayışındaki değişikliği pekiştirmiştir. Bu gelişmelerin başında, Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, Doğu Avrupa'nın çözülmesi, ulusal bağımsızlık mücadelelerinin artması ve etnik ve dini çatışmaların alevlenmesi gibi siyasi gelişmelerin yanı sıra, çevre kirliliğinin artması ve buna bağlı olarak ekolojik dengenin bozulmaya başlaması, kalkınmanın sürdürülebilirliğine vurgu yapılması, AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar ve uyuşturucu ile mücadele gereği gibi ekonomik ve toplumsal sorunların artması gelmektedir. Ulusal ve uluslararası alanda meydana gelen bu değişim süreci ve büyüme merkezli kalkınma anlayışının dünyanın karşı karşıya kaldığı açlık, etnik ayrılıklar ve ekolojik felaketlerden kurtaramaması, hatta bazı görüşlere göre bu duruma katkıda bulunması, insanı kalkınmanın bir metası olarak gören klasik kalkınma anlayışının ve genel anlamda Ortodoks İktisadın sorgulanmasına ve kalkınma sorunsalında büyüme merkezli anlayıştan "insan merkezli" kalkınma anlayışına geçilmesine neden olmuştur⁴.

³ S. Demir, "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme", Ankara, 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/demirs/insanige.pdf> (25.03.2007)

⁴ D. Genç, Ö. Uçkun, "Sosyal Kalkınma Üzerine Değerlendirme", <http://kalkinma.org/> (18.11.2007)

İnsan merkezli yeni kalkınma anlayışına göre, kalkınma, iktisadi büyümenin ötesinde insanın yaşam kalitesi ve koşullarının iyileştirilmesiyle ilgilidir. Kalkınma, uzun vadeli çıkarları, kültürel farklılıkları, ekolojik dengeleri ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirlik boyutunu dikkate almalıdır. Kalkınma, bir ekonomik terim olmaktan çıkarılıp, sosyal, siyasal ve kültürel boyutları da içeren disiplinler arası bir yaklaşım olarak anlaşılmalıdır. Kalkınma, küreselleşen dünyada ortak çıkarların sürdürülebilir şekilde sağlanması için, dünyayı bir bütün olarak algılayan ve gelişmiş olsun az gelişmiş olsun tüm ülkelerin ortak sorumluluklar yüklendiği ve işbirliği halinde hareket ettiği bir anlayış olarak anlaşılmalıdır. Bunların yanında, yeni kalkınma yaklaşımında, beşeri ve doğal kaynakların doğru yönetimi, eşitlik, sosyal adalet, demokratikleşme, sivil toplumun yaygınlaştırılması, adem-i merkeziyetçilik, kaynakların yönetiminde yerel sivil topluma hükümetin yanında söz hakkı tanınması gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır⁵.

Özetle, klasik kalkınma anlayışında, kişi başına düşen milli gelir gelişmişliğin en belirleyici ölçütü olarak kabul edilirken; yeni kalkınma anlayışında, bir ülkede milli gelirdeki artışın yüksek olması, tek başına o ülkeyi gelişmiş bir ülke yapmak için yeterli görülmemektedir. Gelişmiş bir ülkede, ekonomik büyümenin yanında, ulusal gelirin dengeli dağılımı, bölgelerin dengeli gelişimi, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin herkese tatmin edici derecede sunulması, Bilgi ve İletişim Teknolojisi'nin yaygınlaştırılması (BİT), sosyal ve kültürel alt yapının iyileştirilmesi, çevre ve çevre koruma bilincinin geliştirilmesi, kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımının artırılması ve insan haklarının geliştirilmesi gibi siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmelerin de sağlanması gerektirmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar ekonomik büyüme, kalkınmanın diğer boyutlarının da sağlanması için gerekli bir ön şart niteliğinde ise de, bu anlamda bir garanti değildir. Kalkınma kavramını ekonomik

⁵ D. Genç, Ö. Uçkun, "Sosyal Kalkınma Üzerine Değerlendirme", <http://kalkinma.org/> (18.11.2007)

büyümeden ayıran en önemli özellik, bu kavramın gelir artışının yanında, toplumun genelini kapsayan sosyal, siyasal ve kültürel yapılarda da bireyin yaşam kalitesini arttıracak değişim süreçlerini de kapsamasıdır. Yani kalkınmada, her alanda topyekün bir ilerleme söz konusu olmalıdır⁶.

Bunun yanında, günümüz kalkınma anlayışında kalkınmanın sürdürülebilirliğine giderek daha fazla vurgu yapılmakta ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramı kalkınma tartışmalarının odağında yer almaktadır.

Literatürde “sürdürülebilir kalkınma” (sustainable development), günümüz kuşaklarının gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasından taviz vermeden karşılanması olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakları tüketmeden doğa ile uyum içerisinde ve kalkınmanın gelecekte de devam etmesine imkan verecek şekilde kullanarak, sadece bugünün nesilleri değil, gelecek nesillerin de ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak, ve sosyal, ekolojik, ekonomik, mekansal ve kültürel boyutları da içeren bir kalkınma modelidir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının temelinde mekan boyutuna işaret eden *kuşak içi* dayanışma ve zaman boyutuna işaret eden *kuşaklararası* dayanışma ve adalet yer almaktadır⁷. Uluslararası finansman kuruluşlarının program ve projelerinde uygulanması istenen sürdürülebilir kalkınma anlayışı, zengin ve yoksulu ile tüm dünya devletlerini ilgilendirmekte ve sosyal dayanışmayı, ekonomik yapabilirliği ve ekolojik sorumluluğu artırmayı hedeflemektedir⁸.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının temelleri, Haziran 1972'de Stockholm'de yapılan “İnsan Çevresi” Konferansı sırasında atıldı. Stockholm Bildirgesi'nde, çevrenin taşıma kapasitesine, kaynak kullanımında nesiller arası hakkaniyetin

⁶ D. Genç, Ö. Uçkun, “Sosyal Kalkınma Üzerine Değerlendirme”, <http://kalkinma.org/> (18.11.2007)

⁷ A. Mengi ve N. Algan, Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme AB ve Türkiye Örneği, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s. 3

⁸ Ibid., s. 4-5

gözetilmesine, ve kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının birlikteliğine vurgu yapıldı.

Daha sonra, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporda (Komisyon Başkanı adıyla anılan ünlü “Brundtland Raporu”) ve Gündem 21’de gündeme gelen sürdürülebilir kalkınma kavramı, 3-14 Haziran 1992’de Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında (UNCED) dünya topluluğu tarafından kabul edildi. Aynı yıl, UNCED’in etkin şekilde takip edilmesini sağlamak, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası anlaşmaların uygulanmasını denetlemek ve rapor etmek amacıyla Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kuruldu. Bu komisyon, aynı zamanda, 2002’deki Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nden (WSSD) sonra, WSSD Uygulama Planı’nı takip etme ve bu konuda ülkelere yardımcı olma görevi ile de görevlendirilmiştir.

1992’deki UNCED Konferansında kabul edilen beş temel belgeden biri olan ve kısa bir süre içinde BM’in en tanınmış belgelerinden biri haline gelen Gündem 21, Sürdürülebilir Kalkınmanın yaşama geçirilmesine yönelik bir eylem planı niteliğindedir. BM Sistemi örgütleri, hükümetler ve her alandaki önemli gruplar tarafından insanoğlunun çevreyi etkilediği her alanda yerel, ulusal ve küresel olarak gerçekleştirilmesi öngörülen kapsamlı bir eylem planı olan ve yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunup yönetilmesini ve insanlığın temel ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan Gündem 21, dünya topluluğu için, çevresel kaygıları ekonomik ve sosyal kalkınma çabalarıyla bütünleştirmek için belli hedefler koymaktadır⁹.

2000 yılının Eylül ayında 191 ülke tarafından imzalanan Binyıl Bildirgesi, BM Çevre ve Kalkınma Konferansında kabul edilen sürdürülebilir kalkınma prensiplerine

⁹ BMKP, “Enerji ve Çevre”, <http://www.undp.org/energyandenvironment> (28.03.2007)

destek çağrısında bulundu. Binyıl Kalkınma Hedefleri de çevrenin korunması ve doğal kaynakların makul kullanımına yer vermektedir. Sekiz hedeften biri olan sürdürülebilir kalkınmanın, stratejik olarak sürdürülebilir kalkınmanın, ülke politikaları ve programlarına entegre edilmesi ve çevresel kaynakların kaybının tersine çevrilmesi yöntemiyle sağlanması öngörülmektedir.

Gündem 21, Gündem 21'i İleri Düzeyde Uygulama Programı, ve Rio prensiplerine olan bağlılık, 26 Ağustos - 4 Eylül 2002'de Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde (WSSD) bir kez daha teyit edildi. WSSD Zirvesinde, dünya liderleri, doğal kaynaklar ve ekosistem hizmetlerinin makul ve adilane yönetiminin yoksulluğu azaltmada ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada kritik bir öneme sahip olduğu konusunda anlaştılar. Bu Zirve, Rio Konferansından sonraki 10 yılı değerlendirme ve buna göre yeni hedefler koyma fırsatını sağladı. Binyıl Kalkınma Hedeflerini merkezine alan WSSD uygulama Planı, ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin geliştirilmesini ve 2005'ten itibaren de uygulamaya başlanmasını, bu stratejilerin ulusal öncelikler doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel yönleriyle bütünleştirilmesini öngörmektedir¹⁰.

1992 Rio "Yeryüzü Zirvesi"nden başlayarak, 1994 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansı, 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, 1996 İstanbul Habitat II "Kent Zirvesi" ve son olarak 2002 Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne uzanan küresel Birleşmiş Milletler konferansları ve diğer zirvelerin hepsinde sürdürülebilir kalkınmanın gerekliliği ve önemi vurgulanmıştır.

Avrupa Birliği de 1992'deki Rio Dünya Zirvesine cevaben Beşinci Çevre Eylem Programını hazırlamıştır. Bu Plan, AB'deki kalkınma modellerinin, sürdürülebilir

¹⁰ BMKP, "Enerji ve Çevre", <http://www.undp.org/energyandenvironment> (28.03.2007)

kalkınmaya ulaştıracak şekilde dönüştürülmesini öngörmüştür. Daha sonra hazırlanan AB Altıncı evre Eylem Programı ve bu plan temelinde geliştirilen Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi, sürdürülebilir kalkınmayı bütün temel politikalara entegre edecek mekanizmaları kurmayı, evre ve insan sağlığının kalitesini iyileştirmeyi amaçlamıştır.

Kalkınma tartışmalarında ön plana çıkan diğer bir kavram ise “insani gelişme” kavramıdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP-UNDP), 1990 yılından itibaren her yıl İnsani Gelişme Raporlarını (İGR) yayımlayarak, İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve diğer endekslerle insani gelişmeyi ve ülkelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini ölçmektedir.

BM Kalkınma Programı’nın İnsani Gelişme Raporlarında benimsenen “insani gelişme” kavramı, gelişmeyi kişi başına düşen gelirin yanı sıra, insanın seçeneklerini, insanı insan yapan özgürlük, saygınlık ve kişilik gibi unsurları ve insanın eğitim ve sağlık gibi temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve kalkınma içindeki insan rolünü vurgulamaktadır. İnsani gelişme, öncellikle insanların, insan olarak potansiyellerini gerçekleştirmelerine olanak sağlayan ve ihtiyaç ve ilgilerine uygun olarak tatmin oldukları verimli bir yaşam sürmeleri anlamında kullanılmaktadır. 2003 İnsani Gelişme Raporu, insani gelişmenin, yalnızca ulusal gelirlerin yükseltilmesi anlamına gelmediğini, esas itibarıyla kişilerin seçeneklerini arttırma süreci olduğunu vurgulamaktadır. Sonsuz ve değişken olabilecek bu seçeneklerden , bütün gelişme aşamalarında temel seçenekler olarak ön plana çıkmaktadır. Bunlar, uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitilmiş olma, ve tatminkar bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşmaktır. Kalkınmanın temel amacı, insanların değer verdiği seçeneklerin arttırılması olarak kabul edildiğine göre, insanlar, genelde gelir veya büyüme rakamlarıyla ifade edilemeyecek seçeneklere de değer vermektedir. Daha fazla bilgiye erişim, daha iyi beslenme ve sağlık hizmetlerinden

yararlanma, daha güvenli bir yaşam, suç ve fiziksel şiddete karşı güvenlik, boş zamanların tatmin edici şekilde değerlendirilmesi, öz saygınlık, garanti edilmiş insan hakları, siyasi ve kültürel özgürlük ve toplum faaliyetlerine katılım gibi seçenekler de, 1990 İGR’de “insanların uzun, sağlıklı ve verimli yaşam sürmelerine uygun ortamın oluşturulması” şeklinde tanımlanan insani gelişmenin önemli unsurlarındandır¹¹. Kısacası, insani gelişme yaklaşımı, insan refahının salt maddi zenginlikle ölçülemeyeceğini ve esas önemli olanın insanların yaşam kalitesi olduğunu vurgulamaktadır.

İGR’de yer alan ve ülkelerin performanslarına göre sıralamalarını gösteren İnsani Gelişme Endeksi (İGE) hesaplanırken tatminkar bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşma anlamında refah standardı, bilgi edinme anlamında eğitim standardı, ve uzun ve sağlıklı bir yaşam anlamında sağlık standardı olmak üzere üç ana bilgi göstergesinden yararlanılmaktadır. Refah Standardı, kişi başına düşen milli gelirin yerel geçim maliyetlerine uyarlanmasıyla, yani Satınalma Gücü Paritesi (SGP) ile hesaplanmaktadır. İkinci kriter olarak ülkenin eğitim düzeyinin tespit edilmesinde iki ayrı faktörden yararlanılmaktadır: Yetişkinler arasındaki okuma-yazma oranı ve ortalama eğitim süresi (okullaşma endeksi). Eğitim standardının belirlenmesinde okuma yazma oranı üçte iki, okullaşma endeksi ise üçte bir ağırlık taşımaktadır. Sağlık Standardı ise, bir ülkedeki ortalama yaşam süresi beklentisi esas alınarak hesaplanan uzun ve sağlıklı bir yaşam sürme derecesi ile ölçülmektedir. Bununla birlikte, İGE’nin, gelişmenin bütün boyutlarını kapsadığı söylenemez. Örneğin, insan haklarına saygı, demokrasi ve eşitsizlik gibi önemli göstergeleri içermemektedir.

Aşağıdaki Tablo, alt endekslerdeki değişikliklerin İGE’ye olan katkısını göstermektedir.

¹¹ BMKP, 2006 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf> (18.02.2007)

Tablo 1.1. Seçilmiş Gelişme Hedeflerinin Karşılaştırmalı Etkisi

Çarpandaki ortalama gelişme	İGE'ye etkisi (%)
Yetişkin okur-yazar oranında %1 artış	0,2
Okullaşma oranında %1 artış	0,1
Yaşam beklentisinde 1 yıl artış	0,6
Kişi başı GSYİH'de 1.000 ABD Doları artış:	
1998	0,8
2000	0,6
2005	0,4
2009	0,3

Kaynak: İnsani Gelişme Raporu Türkiye 2001.

Buna göre, yetişkin okur-yazar oranındaki %1'lik bir artış, İGE'de %0,2'lik bir artışa; okullaşma oranındaki %1'lik bir artış İGE'de %0,1'lik bir artışa ve yaşam beklentisindeki bir yıllık bir artış İGE'de %0,6'lık bir artışa neden olmaktadır. Kişi başı GSYİH alt endeksindeki 1.000 dolarlık bir artış ise, İGE'de azalan bir artışa neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişi başı GSYİH endeksi logaritma alınarak hesaplandığından, bu alt endeksteki yükselmenin İGE'ye katkısı azalan oranda artmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenirken, insani gelişmişliği, eğitim, sağlık ve gelir olmak üzere üç kriter üzerinden belirlemekte olan İGE endeksinin yanı sıra, İnsani Yoksulluk Endeksi, kadınların politik ve ekonomik alanlara katılımını gösteren Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü, ve Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi gibi sosyal gelişmişlik ölçütlerinden de yararlanılmaktadır. Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi, kadın ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere, ortalama yaşam beklentisi, yetişkin okur-

yazar oranı, okullaşma oranı ve tahmini gelirleri gibi göstergeler doğrultusunda belirlenmektedir. Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü ise, parlamentolardaki kadın sandalye sayısı, üst düzey pozisyonlardaki kadın oranı, profesyonel ve teknik işçi kadın oranı ve kadınların sahip oldukları gelirin erkeklerinkine oranı gibi ölçütlerle hesaplanmaktadır.

İnsani gelişme kavramı, kişi başı geliri, insani gelişmişliğin önemli bir göstergesi ve insan seçeneklerini arttırmanın araçlarından biri olarak kabul etmekle birlikte, insani gelişme için tek başına yeterli görmemektedir. Bir araç olarak nitelendirilen gelir sağlıksız ürünler (alkol, uyuşturucu vb.) için de kullanılabilir. Bunun yanında, ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarının farklılığı nedeniyle kişi başına düşen geliri net olarak tespit etmek zor olabilmektedir. GSYİH hesaplamaları ülkelerin muhasebe sistemlerindeki değişimlerden etkilenebilmekte ve parasal olmayan ev içi hizmet gibi değerleri kapsayamamaktadır¹². Çevresel tahribat, doğal kaynakların yok edilmesi ve gelir dağılımı gibi konular hakkında da bir ölçü sunmayan kişi başı GSYİH'nin, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğini yansıtmada yetersiz kaldığı İnsani Gelişme Raporları'ndan açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim bu raporlar, ekonomik açıdan gelişmiş birçok ülkenin insani gelişmişlik açısından zayıf kaldığını, buna karşın daha düşük gelirli ülkelerin insani gelişmişlik açısından daha iyi durumda olabildiklerini göstermektedir.

BMKP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporlarında, ülkeler, İnsani Gelişme Endeksi'ne göre üç sınıfa ayrılmaktadır. İGE değeri sıfıra (0) yaklaştıkça insani gelişme düzeyi azalmakta ve İGE değeri bire (1) yaklaştıkça insani gelişme düzeyi artmaktadır. Buna göre, endeks puanı 0.800 ile 1.0 arasında olan ülkeler, “Yüksek İnsani Gelişmişlik” düzeyine sahip ülkeleri; endeks puanı 0,500 ile 0.799

¹² S. Demir, “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, Ankara 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/demirs/insanige.pdf> (25.03.2007)

arasında olan ülkeler, “Orta İnsani Gelişmişlik” düzeyine sahip ülkeleri; ve İGE değeri 0-0,499 arasındaki ülkeler “Düşük İnsani Gelişmişlik” düzeyine sahip ülkeleri oluşturmaktadır¹³. İnsani Gelişme Raporu’nda yer alan veriler ise raporun çıkarıldığı yılın iki yıl öncesine ait verilerden elde edilmektedir. Örneğin 2006 İGR’de yer alan bulgular, 2004 yılı verilerinden elde edilmiştir.

İnsani Gelişme Raporları’nda genel olarak, gelir düzeyi ile insani gelişme düzeyi arasında pozitif bir ilişki göze çarpmaktadır. Zengin ülkelerdeki insanlar, daha sağlıklı olma ve daha fazla eğitim fırsatlarına sahip olma eğilimindedirler. Örneğin, gelişmiş OECD ülkeleri ile gelişmekte olan ve özellikle az gelişmiş ülkeler arasında özellikle insani gelişme yönünden ciddi farklılıklar olduğu görülebilmektedir. Bununla birlikte bazı ülkeler, maddi serveti, sağlık ve eğitim fırsatlarına dönüştürmekte daha başarılı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişi başına düşen milli gelir düzeyi yüksek bazı ülkelerin kişi başına düşen milli geliri daha düşük olan ülkelere göre insani gelişme açısından sıralamada daha gerilerde yer aldıkları görülmektedir. Örneğin 2006 İGR’ye göre, Vietnam, gelir açısından halen çok yoksul bir ülke olarak kaldığı halde, kişi başı milli geliri daha yüksek olan çok sayıdaki ülkeden İGE açısından daha üst sıralarda yer almaktadır. Öte yanda, Bahreyn, sahip olduğu kişi başı milli geliri (20,758) Şili’ninkinin (10,874) neredeyse iki katı kadar olduğu halde, özellikle eğitim endeksindeki kötü performansı (Bahreyn’de yetişkin okur-yazar oranı % 86.5 ve yaşam beklentisi 74.5 yıl iken; Şili’de bu değerler sırasıyla % 95.7 ve 78.1’dir) yüzünden daha düşük bir İGE’ye sahiptir. Sahra Güneyi Afrika’da, Tanzanya, Angola’nın kişi başı milli gelirinin üçte birine (sırasıyla 674\$ ve 2,180\$) sahip olduğu halde, özellikle Tanzanya’nın ortalama yaşam beklentisi (45.9 yıl), yetişkin okur yazar oranı (% 69.4) ve okullaşma oranı (48) Angola’nın değerlerinden (sırasıyla 41 yıl,

¹³ Türkiye 0.757 İGE değeri ile Orta İnsani Gelişmişlik düzeyinin üst sınırına yakın bir yerde yer almaktadır.

%67.4, %26) yüksek olduğundan, her iki ülke benzer İGE değerlerine (sırasıyla 0.430 ve 0.439) sahiptir. Yine, birçok yoksul ülke kendilerinden çok daha zengin durumda bulunan birçok ülkeden Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü açısından daha iyi performans göstermektedir. Bu da, gelir artışının insani gelişme için gerekli ama yeterli olmayan bir faktör olduğunu göstermektedir¹⁴.

İnsani Gelişme Raporları'nda yer alan insani gelişme eğilimine bakıldığında, 1970'lerin ortalarından bu yana dünyanın hemen hemen bütün bölgelerinin İGE'lerini arttırdığı görülmektedir. Doğu ve Güney Asya'nın 1990'lardan bu yana gelişmelerini hızlandırdıkları; Doğu ve Orta Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun, 1990'ların ilk yarısında yaşadıkları kriz ve ciddi düşüşten sonra, gelişmeye başlayarak kriz öncesindeki seviyelerini aştıkları; dünyadaki bu genel gelişmenin en önemli istisnası olarak Sahra Güneyi Afrika'da ise, özellikle HIV/AIDS'in yaşam beklentisi üzerinde oluşturduğu yıkıcı etkiden ve kısmen de ekonomik gerilemeden kaynaklanan sebeplerden dolayı, 1990'lardan bu yana durgunluk yaşandığı, çoğu bu bölgede olmak üzere, 18 ülkenin bugün 1990'lardan daha düşük bir İGE'ye sahip olduğu; ve yine, İGE'si en düşük 31 ülkeden 28'inin Sahra Güneyi Afrika'da yer aldığı anlaşılmaktadır. Yine, bu eğilime bakıldığında, son birkaç on yılda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan insani gelişmedeki ilerlemeler neticesinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının azalma eğiliminde olduğu, ancak, bu yakınsamanın değişik bölgelerde farklı oranlarda gerçekleştiği, insani gelişmedeki

¹⁴ Türkiye'nin de, ekonomik büyümeyi, sağlık ve eğitim fırsatlarına dönüştürmekte başarılı olamadığı görülmektedir. 2006 İGR'ye göre, kişi başı milli geliri Türkiye'ninkinden daha az olan çok sayıda ülke (Panama, Bosna-Hersek, Libya, Beyaz Rusya, Ürdün gibi 20'nin üstünde ülke), Türkiye'nin İGE'sinden daha yüksek değerlere sahiptir. Örneğin, Türkiye'nin kişi başına düşen milli geliri 7,753 ABD Doları olduğu halde, kişi başına düşen milli geliri 4,390 ABD Doları olan Sri Lanka ile benzer İGE değerlerine sahiptir. Çünkü, Türkiye'nin ortalama yaşam beklentisi 68.9 yıl, yetişkin okur-yazarlık oranı % 87.4, ve okullaşma oranı % 69 iken, bu değerler Sri Lanka'da sırasıyla 74.3, 90.7 ve 63(?)'tür (2006 İGR).

eşitsizliklerin halen çok geniş olduğu, hatta çok sayıdaki ülke için bu eşitsizliğin artma eğiliminde olduğu görülmektedir¹⁵.

Daha çok ekonomik büyüme etrafında yoğunlaşan kalkınma tartışmalarını, hakkaniyet, sürdürülebilirlik, verimlilik ve cinsiyeti güçlendirme gibi yönlere de çekmeye çalışan İGR serisi, küresel gelişmeler hakkındaki en güvenilir bilgi kaynaklarından biri ve politikaları etkilemenin bir aracı haline gelmiştir. İnsani Gelişme Raporları'nda yer alan bilgi, fikir, analiz ve değerlendirmeler, akademik çevreler, hükümetler ve sivil toplumun önemli temsilcilerinin katılımı ve desteğiyle biraraya getirilmektedir. İGR'nin her biri, mevcut kalkınma tartışmaları içinde en fazla gündemde olan bir konuyu ele alarak, o konuyla ilgili analizler ve öneriler sunmaktadır¹⁶. Küresel ve bölgesel insani gelişme raporlarının yanı sıra, BMKP tarafından hazırlanan ulusal insani gelişme raporları da, insani gelişmeyi ülkenin ana siyasi gündemine taşıyarak, halkın önceliklerini yansıtan, eşitsizlikleri gösteren ve ulusal gelişmeyi ölçen analizler sunmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, ülkelerin kalkınma ya da gelişme düzeylerinin ölçülmesinde BMKP'nin başvurduğu endekslerden biri de İnsani Yoksulluk Endeksi'dir¹⁷. Burada, yoksulluk kavramına ve bu kavramla ilgili tartışmalara da kısaca değinmekte fayda vardır.

Özellikle 1980'lerde başlayan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değişimler neticesinde kalkınma tartışmalarında ön plana çıkan kavramlardan biri de yoksulluk kavramıdır. Zaman ve mekana bağlı olarak farklı özellikler göstermekle birlikte, küresel bir olgu olan yoksulluğun tanımı, ortaya çıkış sebepleri ve ona karşı mücadele yöntemleri üzerine bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte, farklı tanımları,

¹⁵ BMKP, 2006 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf> (18.02.2007)

¹⁶ İGR'deki konu başlıklarını EKLER bölümündeki EK-1'de bulabilirsiniz.

¹⁷ BMKP, 2006 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf> (18.02.2007)

boyutları ve çözüm yollarıyla son yıllarda ülkelerin ve dünya kamuoyunda önemli yer tutan yoksulluk kavramı, genel anlamıyla, bireylerin beslenme, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılayamama, toplumsal standartların gerisinde kalma veya yaşamın gerektirdiği imkanlardan mahrum kalma durumu olarak tanımlanmaktadır¹⁸.

Özellikle Dünya Bankası'nın 1990 Dünya Kalkınma Raporu'nda yoksulluğu ana tema olarak işlemesi, yoksulluğa olan ilgiyi ve yoksullukla ilgili araştırmaları arttırmış ve bunun sonucunda artan yoksullukla ilgili tartışmalar, yoksulluğun ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, sosyal, politik ve kültürel sorunları da içeren çok boyutlu bir sorun olduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Yoksulluk sorununun sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde değil, aynı zamanda, mutlak ve sürekli olmamakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de yaşanması, yoksullukla mücadele konusunun dünya kamuoyunda da dikkate alınmasında ve uluslararası kuruluşların da konuya olan ilgilerinin artmasında etkili olmuştur¹⁹.

Yoksullukla mücadele etmeye yönelik olarak ihtiyaç duyulan yoksulluk veya mutlak yoksulluğun ölçülmesi ve sınırının belirlenmesinde görüş birliği olmamakla birlikte, Dünya Bankası'nın 1990 yılında yaptığı çalışma doğrultusunda, kişi başına tüketilen kalori düzeyine bağlı “mutlak yoksulluk” sınırının belirlenmesi en genel kabul görmüş yöntemdir. Buna göre, bir insanın yaşamını asgari şartlarda sürdürebilmesi ve biyolojik olarak kendisini yeniden üretebilmesi için ihtiyaç duyduğu minimum günlük kalori miktarı olan 2400k/cal besini almaya geliri yetmeyen kişiler Dünya Bankası tarafından “mutlak yoksul” olarak kabul edilmiştir²⁰. Satınalma paritelerindeki farklılıklar gibi faktörler göz önüne alınarak, kaba bir hesaplama ile,

¹⁸ Yoksulluk Nedir?, <http://www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php?id=1> (03.04.2007)

¹⁹ Yoksulluk Nedir?, <http://www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php?id=1> (03.04.2007)

²⁰ Ibid.

mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için günlük 1 ABD Doları, Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ülkeleri için ise 4 ABD Doları olarak belirlenmiştir.

Bireyin kendisini biyolojik olarak yeniden üretebilmesine imkan veren mutlak yoksulluk sınırından başka, kişinin kendisini toplumsal olarak da yeniden üretebilmesi için ihtiyaç duyduğu tüketim ve yaşam düzeyinin altında kalmasına “görelî” yoksulluk tanımı getirilmiştir. Görelî yoksulluk, minimum kalori ihtiyacının yanı sıra, tüketim alışkanlıkları, kültürü, barınma, eğitim, sağlık ve benzeri kültürel ve toplumsal ihtiyaçlar da dikkate alınarak, bireyin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığına bakılarak belirlenmekte ve gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanmaktadır. Yoksulluğun görelilik özelliği, ve ayrıca, sahip olma-olmama ikileminin ötesinde, yapabilme-yapamama kriterinin gündeme gelmesi, “ulusal yoksulluk” olarak da adlandırılan ve ülkeden ülkeye değişen farklı yoksulluk kriterlerinin ve sınırlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur²¹.

Yaşamın devam ettirilmesi için gerekli olan gelir düzeyi ile ölçülen ve yukarıda açıklanan gelir yoksulluğu çeşitlerinin yanı sıra, yukarıda da belirtildiği gibi, BM Kalkınma Programı tarafından, 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda, yeni bir yoksulluk ölçütü olarak “insani yoksulluk” (human poverty) geliştirilmiştir. Bireyin insanca yaşam imkanlarına sahip olamaması anlamına gelen insani yoksulluğu ölçmek için geliştirilen insani yoksulluk endeksi, başlıca üç kriterden hareketle belirlenmektedir. Bu kriterlerden biri yaşam süresidir. Yaşam süresinin 40 yaşın altında kalması, yani uzun bir yaşamdan yoksun olma, insani yoksulluğun ilk göstergesidir. İnsani yoksulluk endeksinin ikinci kriteri, eğitim imkanlarından yoksun olma ve yetişkin okur-yazar olmama oranıdır. İnsani yoksulluğun üçüncü kriteri, bireylerin ekonomik ve sosyal imkanlardan yoksun olmasıdır. Ekonomik ve sosyal imkanlara sahip olma düzeyi ise, sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus oranı,

²¹ Yoksulluk Nedir?, <http://www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php?id=1> (03.04.2007)

sağlık imkanlarından yoksun olan nüfus oranı ve 5 yaşın altında olanlardan yeterli beslenemeyen nüfus oranı verilerinden yararlanılarak belirlenmektedir²².

Yoksulluk sorunu genel olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu olarak bilinmekle birlikte, insani yoksulluk sorununun gelişmiş ülkelerde de yaşanması, BM Kalkınma Programı'nı 1998 yılındaki İnsani Gelişme Raporu'nda gelişmiş ülkeler için de bir insani yoksulluk endeksi geliştirmeye sevk etmiştir. BMKP'nin gelişmiş ülkelerdeki insani yoksulluğu ölçmek için geliştirdiği insani yoksulluk endeksi; 60 yaşından daha fazla yaşam imkanına sahip olmayan nüfus oranı, yeterli ölçüde okuma yazma imkanına sahip olmayan nüfus oranı, kullanılabilir kişisel gelirin yüzde 50'sinden daha az gelire sahip nüfus oranı esas alınarak hesaplanan gelir yoksulluğu sınırı altında bulunan nüfus oranı ve uzun dönem işsizlik oranı kriterleri esas alınarak hesaplanmaktadır²³.

1.2 Kalkınma ve Dış Yardım

Güvenlik ve refahın ulusal sınırlarla sınırlandırılmayacağı küresel bir dünyada, küresel bir sosyal politikanın ve sosyal refahı veya yoksulların korunmasını sağlayacak bir mekanizmanın olmaması, ulusal güvenlik sistemlerinin görevini küresel düzeyde az çok görece bir sisteme olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. İşte bu bağlamda önemli bir araç olan uluslararası kalkınma yardımları, yoksulların temel hizmetlerden yararlanmasını sağlayacak, adaleti teşvik edecek, küresel hayat standartları arasındaki büyük uçurumu azaltacak ve kalkınmanın temeli olan insan kapasitesini inşa edecek tek uluslararası mekanizmadır. Bunun yanında, birçok ülke,

²² BMKP, 1997 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1997/> (18.11.2007)

²³ C. Aktan (ed.), "Yoksullukla Mücadele Stratejileri", Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf> (06.12.2007)

büyümeye ve sürdürülebilir insani kalkınmaya yatırım yapabilmek için, kendi iç kaynaklarının yanında, dışarıdan da gelecek yardıma ihtiyaç duymaktadır.

Özellikle küresel bir sorun haline gelen yoksullukla mücadelede en etkin araçlardan biri olarak değerlendirilen uluslararası yardım, bazı algılamaların tersine, zengin ülkelerden yoksul ülkelere yapılan tek taraflı bir hayır işi değildir. Salgın hastalıklar, güvenlik tehditleri, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ve çevresel problemlerin, zengin ve yoksul ülkeleri birbirinden ayıran sınırları aşabildiği ve ortak tehdit ve fırsatlarıyla birbirine sıkı sıkıya bağlı hale gelen bir dünyada, uluslararası yardım, ahlaki bir meselenin ötesinde, ortak refaha, güvenliğe ve ortak geleceğe yönelik önemli bir yatırım özelliğini taşımaktadır. Uluslararası yardım, yoksul ülkelerin, onları yoksul kılan sağlık, eğitim ve ekonomik kaynak sorunlarını aşmalarına, küresel entegrasyon faydalarının dağıtılarak ortak refahın artmasına ve, ayrıca, uluslararası toplumun ortak güvenliğini tehdit eden yoksulluğun ve eşitsizliklerin azalmasına katkıda bulunmaktadır. Binyıl Deklarasyon'unda belirlenen kalkınma amaçlı yeni ortaklığın da merkezinde yer alan uluslararası kalkınma yardımı, aynı zamanda, insan dayanışmasının da göstergesidir.

Kalkınma yardımı, birçok kanaldan sağlanmaktadır. Bugün uluslararası yardımın yaklaşık üçte ikisi, doğrudan ülkeler tarafından sağlanan iki taraflı yardımlardan oluşurken, yardımın üçte biri Dünya Bankası Uluslararası Kalkınma Birliği, bölgesel kalkınma bankaları, AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele Küresel Fonu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi küresel mekanizmalar ve kuruluşlara tahsis edilen kaynaklardan sağlanan çok taraflı yardımlardan oluşmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için Avrupa'ya üç yıl içerisinde ABD Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla'sının % 1'ine denk gelen 13 milyar dolar yardım yapmasıyla başlayan uluslararası yardım, ahlaki sebeplerden ziyade, ABD'nin refah ve güvenliğinin

nihayetinde Avrupa'nın iyileşmesine bağlı olduğu inancından kaynaklandı. Marshall Planı, daha sonraki uluslararası yardımlar ve yardım stratejileri için de bir vizyon sağladı. Örneğin, 1960'ların sonunda, Dünya Bankası tarafından toplanan ve Marshall Planı'nın ruhundan esinlenen Uluslararası Kalkınma Komisyonu, ancak uluslararası işbirliği yoluyla gerçekleştirilebilecek bir hedef olan dünya kaynaklarının maksimum düzeyde harekete geçirilmesinin, sadece ekonomik olarak zayıf ülkelerin değil, güçlü ve zengin ülkelerin de çıkarına olduğunu vurgulayarak, bağışçı (donör) ülkelerin, 1975 yılına kadar GSYİH'nin % 0.7'si oranında kalkınma yardımı sağlamaları gerektiğini savundu. Ancak, her ne kadar o günden sonra zengin ülkeler, %0.7 oranını taahhüt etmekte kusur etmedilerse de, bu taahhütlerini yerine getirmekte genelde başarısız olmuşlardır²⁴.

Küresel güvenlik yapısı gibi, yarım yüzyılı aşkın bir süreden önce kurulan mevcut uluslararası yardım yapısı, Soğuk Savaş döneminde soğuk savaş siyasetinden olumsuz etkilenmiştir. Bu dönemde Doğu ile Batı arasındaki rekabetin bir parçası ve aracı haline gelen uluslararası yardım, soğuk savaş siyasetinin yanı sıra, yardımların bağışçı ülkelerde ticari amaçlı kullanılması, yoksul ülkelerde etkin ulusal yoksulluğu azaltma stratejilerinin yokluğu, yolsuzluk ve ekonomilerin yanlış yönetimi gibi faktörlerden de olumsuz etkilenmiş ve dolayısıyla, insani gelişme üzerinde fazla etkili olamamıştır. Uluslararası yardım amacının çarpıtılmasının arkasındaki önemli sebep, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla son bulmuşsa da, ondan sonra da bütün yardımlar insani gelişme amacına hemen yönlendirilememiştir. Halen, yardımın önemli bir miktarı, tarımsal arz fazlasının eritilmesi veya zengin ülke şirketleri için piyasalar oluşturmak gibi kalkınma dışındaki amaçlar için kullanılmaktadır²⁵.

²⁴ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

²⁵ Ibid.

1992'de Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (Yeryüzü Zirvesi) bağışçı ülkelerin çoğu, GSYİH'nin % 0.7'si oranında kalkınma yardımı sağlama hedefiyle ilgili taahhütlerini yenilediği halde, yardım bütçelerini devamlı azaltarak, 1997'ye gelindiğinde, milli gelir içindeki yardım paylarını % 0.22'ye kadar düşürdüler. Ondan sonra, yardım akışı, aşamalı olarak artmaya başladığı 2001 yılına kadar durgun bir dönem yaşadı.

Bağışçıların daha fazla ve daha kaliteli yardım yapmayı taahhüt ettikleri 2002 BM Kalkınma Finansmanı Konferansı, yardımları hızlandırıcı önemli bir başlangıç olmuştur. 2002 yardım seviyeleri, nihayet 1990 seviyesini geçmiştir. 2004'te gerçekleşen yardım miktarı, 2000 yılına göre yaklaşık olarak 12 milyar ABD Doları artarak 78 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Bununla birlikte, yardım hacmindeki canlanma, GSYİH'ye oranı yönüyle değerlendirildiğinde, durumum çok da umut verici olmadığı görülmektedir. 1990'da bağışçı ülkeler GSYİH'lerin % 0.33'ünü yardıma ayırırken, 2000'de % 0.22'ye düşen bu oran 2005 yılı itibarıyla ancak % 0.25'lere yükseltilebilmiştir. GSYİH'ye oranı itibarıyla, bugün OECD ülkelerinden sağlanan ortalama yardım oranı, 1980'lerin başındaki oranın üçte ikisi, 1960'lardaki oranın ise ancak yarısı kadardır. Alıcı ülkelerde kişi başına düşen yardım yönüyle değerlendirildiğinde, 2000 yılından sonraki yardım artışının, aslında ancak önceki düşüşleri telafi ettiği anlaşılmaktadır. Sahra Güneyi Afrika için kişi başına düşen yardım miktarı, 1990'da 24 ABD Doları iken, bu rakam 1999'da 12 ABD Dolarına düşmüştür. 2003 yılında bu rakam halen 1990 seviyesinin altında kalmaktaydı. Dolayısıyla, bugün yardım miktarı, artmasına rağmen, milli gelirin düşük bir oranında verilmeye devam etmekte ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmak için gerekli olan miktarın epey gerisinde kalmaktadır²⁶.

²⁶ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

Devlet ve hükümet başkanlarıyla BM kuruluşlarının başkanları, Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar, iş dünyası ve sivil toplumun önde gelen temsilcileri ve diğer paydaşların katılımıyla Mart 2002’de Meksika’nın Monterrey kentinde gerçekleşen Kalkınma Finansmanı Konferansı’nda ABD, AB ve diğer bağışçı ülkeler yeni kalkınma yardımı ve borç hafifletme taahhütlerinde bulundular. Örneğin, bağışçı ülkeler, yardım miktarını 2015’e kadar GSYİH’nin % 0.7’sine çıkarmayı taahhüt ettiler. Ayrıca, kalkınmakta olan ülkeler, iyi yönetim, yolsuzlukla mücadele, ekonomik ve sosyal reform ve istikrara yönelik makro politikalar sağlama taahhütlerinde bulundular. Konferans sonunda kabul edilen Monterrey Mutabakat’ı, ondan sonraki uluslararası kalkınma işbirliğinin temel referans noktası olmuştur. Mutabakat belgesi, altı alanda kalkınmanın finansmanını ön plana çıkarmaktadır. Bu alanlar, ülkelerin halihazırda sahip olduğu bilgi ve yetenekler, doğal kaynaklar, ekonomik faaliyetler ve vergiler gibi iç kaynakların kalkınma hedefi doğrultusunda harekete geçirilmesi; doğrudan yabancı yatırım ve diğer özel sermaye akışı yollarıyla uluslararası kaynakların kalkınma hedefi doğrultusunda harekete geçirilmesi; uluslararası ticaretin, bir kalkınma lokomotifi haline getirilmesi; kalkınma için uluslararası mali ve teknik işbirliğinin artırılması; kalkınmaya destek sağlamaya yönelik olarak, uluslararası para, maliye ve ticaret sistemlerinin uyumunu ve tutarlılığını arttırma gibi sistemik sorunlarla mücadele edilmesi; ve dış borç alanlarıdır²⁷. Bunun yanında, Kalkınma Finansmanı Konferansı’nda, yardımın birincil amacının insani gelişme olması gerektiği yönündeki uluslararası konsensüs pekiştirildi. Konferansta dünya liderleri, yardım konusunu, yoksulluğu azaltmak amacıyla kurulacak yeni bir küresel ortaklığın temel taşı haline getirme konusunda anlaşdılar.

²⁷ Monterrey Consensus, http://en.wikipedia.org/wiki/Monterrey_Consensus (17.03.2007)

2005'teki G-8 zirvesi, yoksul ülkelerin ağır dış borç yükünün hafifletilmesi ve yardım miktarının artırılmasına yönelik yaptığı yeni taahhütlerle kalkınma yardımına yeni bir ivme kazandırdı. 2005'te, AB ve G-8 üyelerinden birçok bağışçı ülke, yardım olarak verdikleri para miktarını 2010 yılına kadar iki misline çıkarmayı taahhüt etti. Yapılacak ilave yardım ile yoksul ülkelerin alt yapı, sağlık ve eğitim gibi alanlarda yatırımlar yapmalarının sağlanması amaçlanmaktadır.

Monterrey Konferansı'nda, yardım miktarından başka, yardım kalitesinin de iyileştirilmesi gerektiği yönünde başlayan diyalog, Yardım Etkinliği Üzerine Paris Deklarasyonu ile daha da geliştirilmiştir. OECD'nin Kalkınma Yardımı Komitesi'nin üyeleri, Mart 2005'te yayınladıkları Yardım Etkinliği Üzerine Paris Deklarasyonu ile yardımlarla ilgili işlem maliyetini düşürme, uyumlaştırma, koordinasyonun artırılması ve ulusal sahiplenme gibi yardımların etkinliğini arttırmaya yönelik önemli ilkeler belirlediler. Yardım Etkinliği ile ilgili Paris Deklarasyonu, yardım kalitesini iyileştirmeye yönelik 50 kadar taahhüt içermekte ve iyileştirmedeki ilerlemenin 12 gösterge ile ölçülmesini öngörmektedir²⁸.

Yardım miktarının artırılmasında bir başlangıç oluşturan Monterrey Kalkınma Finansmanı Konferansı'ndan bu yana, yardım miktarı, her ne kadar istenilen seviyede gerçekleşemediyse de, bazı bağışçı ülkelerin karşı karşıya kaldıkları ciddi mali ve kamu borçları sorunlarına rağmen, artmaya devam etmektedir. Örneğin, resmi kalkınma yardımı, 2002'den itibaren reel fiyatlarla yılda yaklaşık 6 milyar ABD Dolar artış göstermiştir. 2005 tarihi itibarıyla, zengin ülkeler, ortalama olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasılları'nın %0.25'ni yardım için harcamaktadırlar. Bu oran, 1990'daki

²⁸ OECD, "Yardım Etkinliği", http://www.oecd.org/document/18/0,2340,en_2649_3236398_35401554_1_1_1_1,00.html (13.03.2007)

orandan daha düşük kalmakla birlikte, 1997'den bu yana artan bir eğilim göstermektedir²⁹.

Kalkınma yardımlarının dörtte üçü, uluslararası yardım akışına egemen olan G7 adı verilen büyük sanayileşmiş ülkelerden sağlanmaktadır. Ancak, zenginlik standartlarıyla kıyaslandığında, dünyanın en büyük ekonomilerine sahip olan ülkelere bazılarının, en az cömert bağışçı konumundadırlar. Yapılan yardımın GSYİH'ye oranı açısından bakıldığında, G-7 ülkelerinden sadece biri, dünyanın en büyük 10 bağışçı ülkesi arasında yer almaktadır. G-7 ülkelerinden İtalya, ABD ve Japonya ise bağışçı ülkelerin cömertlik sıralamasında sırasıyla en altta yer alan üç ülkeyi oluşturmaktadır (İtalya en altta). İtalya, Japonya ve ABD, OECD'nin Kalkınma Yardım Komitesi'nin 22 ülkesi arasında da GSYİH'ye oranı itibarıyla en az yardım yapan ülkelerdir³⁰.

Mali açıdan ABD dünyanın en büyük bağışçı ülkesidir. 2000 yılından itibaren ABD yardımının GSYİH'ye oranı çok düşük olan % 0.10 dan 2004'te % 0.16'ya yükselmiştir. ABD, 1960'lardan bu yana ulusal yardım programlarındaki en büyük artış miktarını 2002'deki Kalkınma Finansmanı Konferansı'nda ilan etmiştir. GSYİH'ye oranı itibarıyla düşük kalmasına rağmen, ABD, 2000-2005 yılları arasında yardım miktarını 8 milyar dolar arttırmıştır. ABD bugün, Sahra Güneyi Afrika'nın en büyük yardım sağlayıcısı durumundadır. Japonya'nın giderek azalan yardım oranı, 2004'te %4 oranında daha da düşerek, sıralamada sondan üçüncü sırada yer almaktadır. Cömertlik sıralaması listesinin başında ise beş küçük devlet -Norveç, Lüksembourg, Danimarka, İsveç ve Hollanda- yer almaktadır. Bu devletler, BM'nin koyduğu hedefi yakalamış ya da geçmişlerdir. Son zamanlarda, alıcı konumundan bağışçı konumuna geçen yeni bir bağışçı ülke kategorisi olarak Doğu Avrupa'nın

²⁹ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

³⁰ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

geçiş ekonomileri göze çarpmaktadır. Katkıları henüz çok az olan bu ülkeler arasında en fazla yardım yapan ülke, milli gelirinin sadece % 0.1'ini yardıma ayırabilen Çek Cumhuriyeti'dir. G-7 ülkesi olduktan sonra Rusya Federasyonu da bağışçı bir ülke olarak ortaya çıkmıştır. Rus hükümeti, BM Kalkınma Programı ile birlikte çalışarak, RUSAID adını verdiği bir yardım ajansını kurmayı ve onu uluslararası yardım alanında önemli bir aktör yapmayı hedeflemektedir. Petrol gelirinin artmasıyla birlikte, Arap devletleri de yardım akışına, 2003'te 2.6 milyar ABD Dolarına ulaşan miktarda, önemli katkılar sağlamaktadırlar³¹.

Avrupa Birliği'nin en zengin üyeleri olan 15 "eski" üyesi, Monterrey Konferansı öncesinde ve 2005'te, yardım oranını 2006 yılına kadar GSYİH'nin % 0.33'üne, 2010 yılına kadar en az % 0.51'e ve nihayet 2015 yılına kadar % 0.7'ye çıkarmayı taahhüt etti. AB'nin nispeten fakir olan 10 "yeni" ülkesi (Bulgaristan ve Romanya hariç) ise, yardım oranını 2010 yılına kadar % 0.17'ye ve 2015 yılına kadar % 0.34'e çıkarmayı kabul etti. AB'nin bu cesaret verici taahhütleri, yerine getirildiği takdirde 2010 yılına kadar 30–40 milyar ABD Dolar daha ilave kaynak sağlanmış olacaktır. Bunların dışında, diğer ülkeler tarafından yapılan ancak biraz daha muğlak olan taahhütler de vardır. Örneğini Kanada, 2001'deki yardım oranını 2010 yılına kadar ikiye katlamayı, Afrika'ya olan yardım miktarını ise 2008 yılına kadar iki katına çıkarmayı taahhüt etmiştir. Ancak bu taahhüdünü yerine getirirse bile, yapacağı yardım miktarı 2010 yılında GSYİH'nin % 0.33'ünü geçemeyecektir. Benzer şekilde, Japonya da Afrika'ya yaptığı yardımı iki kat arttıracığını taahhüt etmekle birlikte, genel olarak yapacağı yardımı GSYİH'ye oranlamaktan kaçınmaktadır. Bu ülkelerin yardımlarına rağmen, G-7 ülkeleri halen toplam resmi kalkınma yardımının % 70'inden fazlasını sağlamaktadır³².

³¹ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

³² Ibid.

Küresel çok taraflı yardım girişimlerinde de son zamanlarda yeniden canlanma süreci yaşanmaktadır. Örneğin, Dünya Bankası 2004 mali yılında yaklaşık 100 gelişmekte olan ülkeye 20.1 milyar dolar kalkınma kredisi sağlamıştır. Çok taraflı yardımların önemli faydaları vardır. Birincisi, çok taraflı yardım, uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu HIV/AIDS gibi bazı küresel sorun ve tehditlerin ortak yatırımlarla bertaraf edilmesine daha etkin katkı sağlayabilmektedir. İkincisi, çok taraflı çerçeveler, bağışçılara, kaynaklarını bir arada toplama ve yardımın işlem maliyetini azaltma fırsatını sağlamaktadır. Böylece, her bir bağışçı, desteklemek istediği her bir sektör için yüksek seviyeli uzmanlık kurma ihtiyacını duymamaktadır. Üçüncüsü, uluslararası kaynak havuzu, maliye ile ihtiyaçları eşleştirmek için bir mekanizma kurarak, iki taraflı yardım dağıtımının bazı çarpık unsurlarını düzeltme imkanını vermektedir.

Uzun vadeli bakıldığında, zengin ülkelerde yaşanan refah artışıyla, bu ülkelerin yardım yapma cömertliğinin ters orantılı bir seyir izlediği görülmektedir. 1990'dan bu yana zengin ülkelerde kişi başına düşen milli gelirden sabit fiyatla 6,070 ABD Dolar artış sağlandığı halde, kişi başına düşen yardım miktarı 1 ABD Dolar azalmıştır. Kişi başına düşen yardım miktarı açısından bağışçı ülkeler arasında da ciddi farklar var. Örneğin, İsveç'te ve Hollanda'da kişi başına düşen yardım miktarı 200 ABD Dolar iken, bu rakam ABD'de 51 ABD Dolar ve İtalya'da 37 ABD Doları civarındadır. G-7 ülkelerinden, Almanya, Fransa, İtalya ve Kanada, kişi başına düşen yardım miktarı hesabıyla, sabit fiyatlarla, halen 1992'deki miktardan daha az miktarda yardım yapmaktadırlar³³.

2002 yılında Monterrey'de gerçekleştirilen BM Kalkınma Finansmanı Konferansı'nda bağışçılar, % 0.7 hedefine ulaşmak için ortak çaba göstermeye söz verdikleri halde, çoğu bu sözü halen tutamadı. Şimdiye kadar sadece beş bağışçı bu

³³ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

hedefi başardı ve altı bağışçı da bu hedefe ulaşmayı takvime bağıladı. Örneğin, Belçika 2010 yılına kadar, Birleşik Krallık ve Fransa 2012–13 yıllarına kadar bu hedefe varmayı planlamaktadır. Japonya ve ABD gibi diğer bağışçılar ise, % 0.7 hedefini yakalayacakları tarihleri henüz belirlemiş değildir. Dolayısıyla, zengin ülkelerin, uluslararası yardımın önemini açıkça kabul etmelerine rağmen, yardım yapmakta yeterince istekli davranmadıkları ve taahhütlerle fiili olarak gerçekleşen yardım miktarları arasında önemli bir farkın olduğu açıkça görülmektedir.

Öte yandan zengin ülkelerin taahhüt ettikleri yardım miktarı, tam olarak gerçekleşse bile, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmak için yeterli gelmemektedir. Örneğin, Monterrey konferansında zengin ülkelerin vaat ettikleri yardımın tam olarak sağlanması ile 2006 yılında 2003 sabit fiyatlarıyla 88 milyar ABD Dolar'ını bulması beklenen yardım miktarı bile, BKH'ye ulaşmak için aynı yıl için ihtiyaç duyulan toplam 135 milyar ABD Dolarından 47 milyar dolar eksik kalmaktadır. 2006 yılında 47 milyar ABD Dolar olan bu açığın, yani Binyıl Kalkınma Hedeflerini finanse etmek için ihtiyaç duyulacak yardımın eksik kalan kısmının 2010 yılında 52 milyar ABD Dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu finansman açığı özellikle Sahra Güneyi Afrika için daha büyük olmaktadır³⁴.

Zengin ülkelerin, askeri bütçelere ayırdıkları para ile kalkınmaya ayırdıkları bütçe arasında önemli bir uçurum olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, insan hayatına olan askeri tehditlere karşı harcanan para ile yine insan hayatına olan diğer tehditlere karşı harcanan paralar arasında da ciddi uçurumlar mevcuttur. Zengin ülkelerin, bir tarafta, güvenlik tehditlerinin küresel yoksulluk, eşitsizlik ve umutsuzlukla bağlantılı olduğu bir dünyada yaşadığımızı giderek daha fazla kabul etmeleri, diğer tarafta, güvenlik için, yardım harcamalarından kat kat fazla harcama yapmaları bir çelişki oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ortak güvenlik, yoksulluk ve

³⁴ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

eşitsizliğin temelinde yatan sebeplerin ortadan kaldırılmasına giderek daha fazla bağlı hale gelmesine rağmen, zengin ülkeler, ortalama olarak, yardım için harcadıkları her 1\$'a karşılık 10\$ askeri bütçelere ayırmaktadırlar. G-7 ülkelerinden hiçbirinde askeri harcamanın yardım harcamasına olan oranı 4:1'den aşağı değildir. Bu oran, Birleşik Krallık'ta 13:1'e, ABD'de 25:1' kadar yükselmektedir. Sadece 2000-2003 tarihleri arasında askeri harcamalarda meydana gelen 118 milyar ABD Dolar, yardım amaçlı kullanılmış olsaydı, BM'nin uzun vadeli yardım harcaması için hedeflediği GSYİH'nin % 0.7 oranı çoktan yakalanmış olurdu. Bunda, askeri güvenlikten başka, insani güvenliği tehdit eden diğer faktörlerin yeterince önemsenmemesi etkili olmaktadır. Örneğin, yılda 3 milyon can alan HIV/AIDS için yapılan yıllık harcama, sadece üç günlük askeri harcamaların toplamı kadardır. Diğer bir anlatımla, Sadece, askeri harcamalarda meydana gelen artışın % 3'üne denk gelen 4 milyar ABD Dolarının sağlığa ayrılması, yılda 3 milyon çocuğun ölmesini engellemeye yetmektedir. Dolayısıyla, zengin ülkelerin çoğunun, bütçe önceliklerini, BKH'ye olan taahhütlerine ya da yoksulluk ve derin küresel eşitsizliklerin oluşturduğu güvenlik tehditlerine uyumlu hale getirmediği anlaşılmaktadır³⁵.

Halbuki uluslararası yardım, küresel bir sorun haline gelen kalkınma sorunu ve özellikle yoksullukla mücadelede önemli bir araç ve BKH'ye doğru ilerlemede gerekli bir şart niteliğindedir. Küresel Kalkınma Merkezi'ne (The Center for Global Development)³⁶ göre, doğru şartların mevcudiyeti halinde, kabaca 1 Dolarlık yardım, 1.64 Dolar gelir üretebilmektedir. Yardımlarla ekonomik büyümenin sağlandığı bir çok ülke örneği vardır. Örneğin, kişi başı milli gelirin yaklaşık 54 Dolar olduğu Mozambik'te, yardımlar sayesinde 1990'ların ortalarından bu yana ortalama yılda % 8 oranında ekonomik büyüme sağlanmıştır. Bunun yanında, dış yardım, insan

³⁵ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

³⁶ Center for Global Development, http://www.cgdev.org/section/topics/aid_effectiveness, (18.03.2007)

sermayesini sağlamak için gerekli olan sağlık ve eğitime yatırımın finansmanında kritik bir rol oynamaktadır. Yardımların, özellikle dünyanın en yoksul bölgesi olan Afrika'da eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesinde, örneğin Mısır'da çocuk ölüm oranının düşmesinde ya da Tanzanya'da okullaşma oranının yükselmesinde önemli rol oynadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bunun yanında, Mozambik gibi örnekler, iç savaştan çıkmış yoksul ülkelerde yardım finansmanının, barış ve insani gelişme için gerekli şartların oluşturulmasına yardım edebileceğini göstermiştir. 1970'lerde çoğu ABD'den sağlanan 100 milyon doların çiçek hastalığını ortadan kaldırması gibi, uluslararası yardım küresel sağlık tehditlerinin ortadan kaldırılmasına da önemli katkılarda bulunabilmektedir³⁷.

Ancak daha fazla yardımın, kalkınmayı garantileyemeyeceği de göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husustur. Bu bağlamda, yardımların artırılması ile ilgili bazı kaygılar da zaman zaman dillendirilmektedir. Örneğin, yüksek seviyedeki yardımların, hükümetleri, kendi halklarına karşı daha az, ama bağışçı ülkelere karşı daha fazla sorumlu hale getirebileceği; yardım bağımlılığının, hükümetlerin ulusal gelir sistemlerini geliştirme ve hesap verebilir sorumlu kurumları kurma dürtülerini zayıflatacağı; ve önemli miktardaki dışarıdan sermaye girişinin kur oranını yükselterek ihracatın rekabet gücünü zayıflatmak ve ithalatı arttırmak suretiyle dış ticaret açığı problemi gibi makro ekonomik sorunları körükleyeceği, ayrıca, yoksul ülkelerin yardımları etkin şekilde hazmetme ve kullanma kapasitelerinin sınırlı olduğu gibi kaygılar dile getirilmektedir.

Öte yanda, yardımların artırılmasının doğuracağı olumsuz sonuçların engellenebileceği, bu yardımların temel sağlık hizmetleri, evrensel eğitim ve altyapı ihtiyaçları için kullanılmasının sağlanabileceği, ve bugün yardım alan ülkelerin çoğunun aldıkları mevcut yardımdan çok daha fazlasını hazmedecek durumda olduğu

³⁷ 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

da daha yaygın olarak kabul edilmektedir. Kaldı ki, Küresel Kalkınma Merkezi'nin (Centre for Global Development) 1993-2001 dönemini kapsayan bir araştırması, yardım miktarının alıcı ülkenin GSYİH'sinin % 16-18 oranına kadar, diğer bazı araştırmalara göre ise GSYİH'sinin % 20-25 oranına kadar, ekonomik büyümeye artan oranda katkı sağladığını göstermiştir. Halbuki, Sahra Güneyi Afrika'daki 23 ülkenin aldığı iki taraflı yardım miktarı GSYİH'nin % 10'u kadardır³⁸.

Bununla birlikte, yardım, insani gelişmeyi her zaman destekleyemeyebilmektedir. Bunun sebeplerinin bir kısmı, alıcı tarafın başarısızlığında, bir kısmı da bağışçı ülkelerin kalkınmaya yeterince destek vermemelerinde yatmaktadır. Bir kere, yapılan "yardım"ın tümü, yoksulluğu azaltmayı finanse etmekte kullanılmamaktadır. Yardım olduğu söylenen bazı para transferleri, bir şekilde zengin ülkelere dönmektedir. Sübvansiyon olarak verilen "yardım"ın büyük kısmı büyük şirketlere fayda sağlamaktadır. Daha da kötüsü, finansal transferlerin, bağışçı ülkelere alınacak mal ve hizmetlerde kullanılması şartını getiren uygulamalardır. Bu şekilde, yardım alana ülkeler, serbest piyasadan aynı mal ve hizmeti daha ucuza satın alma fırsatından mahrum bırakılmaktadırlar. Bu uygulama aynı zamanda, alıcı ülkelere uygun olmayan yetenek ve teknolojilerin transferi sonucunu da doğurabilmektedir. Fiyat karşılaştırmasını yapan araştırmalar, bu şekilde şartlı verilen yardımların, yardımın değerini % 11-% 30 oranında düşürdüğünü ve bağışçı ülkelere mecburen satın alınan gıda fiyatının serbest piyasa fiyatından ortalama % 40 daha pahalı olduğunu göstermiştir³⁹. Yardımlarını, kendi mal ve hizmetlerinin satın alınması şartıyla veren bağışçı ülkeler, bu şartı genelde OECD'ye de rapor etmedikleri için, bu şartla verilen yardım miktarı tam olarak tespit edilememektedir.

³⁸ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

³⁹ Ibid.

Bunun yanında, alıcı ülke hükümetlerinin kapasitelerine ve bütçe yönetme ve mali raporlama sistemlerine güvenmeyen bağışçı ülkeler, hükümetleri bay-pas etmek amacıyla, yardımlarını genelde projeler kanalıyla hükümet sistemleri dışında kullanma yoluna gitmektedirler. Ancak, Afganistan örneğinin de gösterdiği gibi, bağışçı ülkeler tarafından alıcı hükümet sistemleri dışında, ayrı proje uygulama birimleri ve ayrı ihale, mali yönetim ve denetim sistemleri kurularak projelerle yardımların ulusal bütçeye girmeden kullanılması, hükümetlerin başta kamu mali yönetimi kapasitesi olmak üzere kalkınma ve ulusal olarak sahiplenmiş yoksulluğu azaltma stratejileri geliştirme kapasitelerini zayıflatmaktadır.

Yardımların fazlaca şartlara bağlanması, ulusal sahiplenmeye zarar verirken, bağışçı ülkelerin yardım yapılan ülkelerin ulusal sistemlerini kullanmakta isteksiz davranmaları da işlem maliyetini arttırmakta ve ulusal kapasiteyi zayıflatmaktadır. Yardım alıcı ülkelere, BKH'ye ulaşmak için stratejiler belirlemeleri, IMF tarafından denetlenen bütçe hedeflerini karşılamaları, bağışçı ülkeler tarafından konulan ve giderek artan şartlara uymaları ve işlem maliyetini arttıran ve yardımın değerini düşüren bağışçı ülke uygulamalarıyla baş etmeleri istenmektedir. Öte tarafta, bağışçı ülkeler, kendileri için hedefler koymak yerine, çoğu daha sonra unutilan yardım miktarının artırılması ve kalitesinin iyileştirilmesi ile ilgili bağlayıcı olmayan bol taahhütlerde bulunma yolunu seçmektedirler. Yardım alıcıların aksine, yardım vericiler taahhütlerini yerine getirmedikleri zaman herhangi bir müeyyide ile karşılaşmamaktadırlar. Dolayısıyla, yeni ortaklık pratikte tek taraflı olarak uygulanmaktadır.

Bu yüzden, en az yardım kadar önemli olan diğer bir husus, yardımın etkin şekilde verilmesi ve kullanılmasıdır. Yardımların etkinliğini arttırmanın birinci şartı, yardım miktarının arttırılmasıdır. Yardımların, insani gelişmeyi başlatabilecek yeterlilikte olması gerekir. Yani, yardım miktarının, hükümetlere özellikle sağlık,

eğitim ve alt yapı yatırımlarını arttırma imkanı verecek seviyede sağlanması gerekmektedir. İkincisi, yardım, tahmin edilebilir ve işlem maliyeti düşük şekilde sağlanmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, yardımların hükümet programları kanalıyla tahmin edilebilir, istikrarlı, çok yıllı, işlem maliyetini arttıran ve yardımın değerini azaltan fazla koşulları ve prosedürleri içermeyen bir yöntemle verilmesi sağlanmalıdır. Üçüncüsü, etkin yardım, ulusal sahiplenmeyi gerektirmektedir.

Yardım etkinliğinin sağlanması, yardım alan ve veren ülkelerin ortak görev sorumluluğunu gerektirmektedir. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin sekizincisi de, bu hedeflere ulaşılabilmesi için zengin ve yoksul ülkeler arasında ortaklık ve işbirliğinin geliştirilmesini gerektirmektedir. 2003 İnsani Gelişme Raporu'nun da önerdiği gibi, Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılması için zengin ve yoksul ülkelerin ortak sorumluluk yüklendikleri yeni bir işbirliği modeli çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir. Zengin ülkelerin bu işbirliğindeki sorumlulukları ve bu sorumluluklarına dair taahhütlerinin başında, daha fazla dış yardım sağlanarak dış borçların rahatlatılması; gelişmekte olan ülkelerin uluslararası pazarlara ulaşmalarını kısıtlayan ticaret kurallarının düzeltilmesi; yoksul ülkelerin rekabet olanaklarını kısıtlayan iç sübvansiyonların kaldırılması; ve teknolojik gelişmeye ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi gelmektedir. Ancak, bu sorumluluk ve taahhütlerin, bazı alanlarda atılan kısmi adımların dışında, yerine getirildiğini söylemek henüz mümkün değildir. Buna karşılık, yardım alıcı ülkelerdeki zayıf yönetim, yolsuzluk ve ekonomik büyümeyi teşvik edecek politikaların oluşturulmasındaki başarısızlık, yardım yatırımlarının insani gelişmeye tam olarak yansımaları engellemektedir. Bu yüzden, yardım alan ülkelerin de, özellikle BKH'ye yönelik yapısal reformları gerçekleştirmeye odaklanmaları, kapasitelerini güçlendirmeleri, ülke içindeki yardım koordinasyonu ve yönetimini iyileştirmeleri, yardımları ülkenin kalkınma önceliklerine yönlendirmeleri, sivil toplum ile yardımların daha etkin ve şeffaf

yönetimi ve kullanımı konusunda ortaklıklar kurmaları gibi tedbirleri alma sorumlulukları vardır. Ancak, yardım alan hükümetler, özellikle, ulusal yardım yönetimi kapasitesinin geliştirilmesi ve özel sektör ve sivil toplumun da dahil olduğu denetleyici düzenlemelerin yapılması konusunda da dış desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Sonuç olarak, kalkınmakta olan ülkeler, yardımın en iyi sonuç vermesini sağlayacak bir ortam hazırlamakla yükümlü iken, zengin ülkeler, taahhütlerine bağlı kalmakla yükümlüdürler⁴⁰.

Küresel mekanizmalar ve kuruluşlara tahsis edilen kaynaklardan sağlanan çok taraflı yardımların dağıtılması ve kullanılmasında önemli rol oynayan uluslararası hükümet dışı örgütler olan GNO'ların bu rolüne kısaca değinmekte fayda vardır. Özellikle 1950-1960'lı yıllar boyunca gelişmiş ülkelerde "gönüllü organizasyonlar" adı altında faaliyet gösteren ve daha çok az gelişmiş ülkelerin temel ihtiyaçlardan yoksun toplumsal kesimlerine "insani yardımlar" şeklindeki küçük ölçekli çabalar ile kaynak transferlerine aracılık eden NGO'lar, bu dönemde, büyüme merkezli kalkınma modelini sorgulama çabasında olmadan bir takım spesifik yardım projelerini gerçekleştirme ve hükümetlere ya da yerel idarelere tavsiyelerde bulunma faaliyetleriyle yetinmişlerdir. Ancak, 1990'lardan itibaren uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerle birlikte, büyüme merkezli kalkınma yaklaşımının değişmesi, NGO'ların da rolünü değiştirmiş ve onları, büyüme merkezli kalkınma anlayışını sorgulamaya ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışının kurulması için ortak hareket etmeye doğru yöneltmiştir. Demokratikleşme, sivil toplumun güçlendirilmesi, ademi merkeziyetçilik, kaynakların yönetiminde yerel sivil topluluklara hükümetin yanında söz hakkı tanınması yönündeki eğilim ve çabalar, NGO'lara kalkınmakta daha fazla rol ve sorumluluk vermiştir. Ancak, NGO'ların yoksul ülkelerde özellikle açlığa karşı yürüttükleri insani yardım kampanyaları gibi çeşitli programlarına bakıldığında,

⁴⁰ BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

finansal kaynaklarının gelişmiş ülke devletleri ve uluslararası finans kurumlarının yardımlarına dayanması nedeniyle, NGO'ların faaliyetlerinin “etkinlik” ve “üretkenlik” açılarından adı geçen kurumlar tarafından denetlenerek programlarına yön verilebildiği ve bunun da, NGO'ların kalkınma sürecindeki rolünü kuşkulu hale getirdiği de söylenebilmektedir⁴¹.

1.3. Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Sistemi Hakkında

Birleşmiş Milletler, 24 Ekim 1945 tarihinde 51 ülke tarafından, uluslararası işbirliği ve ortak güvenlik yoluyla barışı sağlamak amacıyla kuruldu. Bugün ise, dünyadaki 192 ülke BM'ye üyedir. BM'ye üye olan ülkeler, uluslararası ilişkilerin temel prensiplerini belirleyen bir uluslararası antlaşma olan BM Sözleşmesi'nin yükümlülüklerine uymayı kabul etmektedirler. BM Sözleşmesi'ne göre BM'nin dört temel amacı vardır: uluslararası barış ve güvenliği sağlamak; ülkeler arasında iyi ilişkiler geliştirmek; uluslararası sorunların çözümünde ve insan haklarına saygıyı arttırmada işbirliği yapmak; ve ülkelerin eylemleri arasında uyum oluşturmak için bir merkez görevini görmek.

Birleşmiş Milletler, bir dünya hükümeti olmadığı gibi, kanun yapan bir organ da değildir. BM, ancak, herkesi etkileyen konularla ilgili politikaların oluşturulmasına ve uluslararası ihtilafların çözümüne yardım eden ortam ve aracı sağlamaktadır. Birleşmiş Milletler'de, küçük, büyük, zengin, fakir, ve farklı siyasi ve sosyal sistemlere sahip bütün üye ülkeler, bu süreçte söz ve oy sahibidirler.

Birleşmiş Milletler'in barışı koruma ve insani yardım faaliyetleri çoğunlukla bilinmesine rağmen, belki herkesin hayatını etkileyen diğer şekillerdeki birçok çalışmaları pek bilinmeyebiliyor. Genel bir ifadeyle, dünyayı herkes için daha iyi bir

⁴¹ D. Genç, Ö. Uçkun, “Sosyal Kalkınma Üzerine Değerlendirme”, <http://kalkinma.org/> (18.11.2007)

yer haline getirmek için çalışan BM, insanlığı tehdit eden problemlere karşı sarf edilen küresel çabaların merkezini oluşturmaktadır. BM sistemi olarak bilinen 30'dan fazla örgüt, insan haklarını iyileştirmek, çevreyi korumak, hastalıklarla savaşmak ve yoksulluğu azaltmak için çalışmaktadır. BM kuruluşları, güvenilir ve yeterli hava yolculuğu için standartları belirlemekte, telekomünikasyonun iyileştirilmesine ve tüketicinin korunmasına yardım etmektedir. BM, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizme karşı yürütülen kampanyaların öncülüğünü yapmakta, mültecilere yardım etmekte, kara mayınlarının temizlenmesi için programlar oluşturmakta ve gıda üretiminin artırılmasına yardımcı olmaktadır.

BM, başlıca altı organa sahiptir. Bunlardan beşi, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi ve Sekreterlik, BM'nin New York'taki genel merkezinde konuşlanmışken, altıncısı, Uluslararası Adalet Divanı Holanda'nın Lahey (Hague) kentindedir⁴².

Bir nevi "uluslar parlamentosu" olan ve bütün BM üye ülkelerin temsil edildiği BM Genel Kurulu, dünyanın en önemli problemlerini görüşmek üzere her yıl Eylül-Aralık döneminde olağan ve, bunun dışında, özel ya da olağanüstü oturumlarla toplanmaktadır. Her bir üye ülke bir oy hakkına sahiptir. Uluslararası barış ve güvenlik, yeni üye kabulü ve BM bütçesi gibi kilit sorunlarla ilgili kararlar üçte-iki çoğunlukla, diğer konularla ilgili kararlar ise basit çoğunlukla alınmaktadır. Son yıllarda, resmi olarak oy kullanmak yerine konsensüs yoluyla kararlara varmak için çabalar gösterilmektedir. Kurul, herhangi bir ülkeyi eyleme geçmeye zorlayamamakla birlikte, yaptığı önerilerin dünya kamu oyunun görüşü hakkında önemli bir gösterge teşkil ettiği ve manevi bir otoriteyi temsil ettiği kabul edilmektedir. Kurulun 2005'teki 60. yıldönümü oturumunda, 2000'deki Binyıl Deklarasyonundan sonraki beş yılın

⁴² EKLER bölümündeki EK-2'de BM Teşkilat Şeması ve Ek-3'te BM İhtisas Kurumları belirtilmektedir.

genel bir değerlendirmesi yapılarak, yoksulluğun azaltılması, güvenlik tehditlerine cevap verilmesi ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi gibi önemli konularla ilgili kapsayıcı öneriler seti ve BM'nin fonksiyonunu güçlendirmeye yönelik önemli değişiklikler onaylandı. Kurulun toplanmadığı dönemlerde, çalışmaları, altı temel komisyonu, diğer bağlı organları ve BM Sekreterliği tarafından yerine getirilmektedir.

Genel Sekreter başkanlığındaki BM Genel Sekreterliği, BM'in rutin ve yönetsel işlerini yerine getirmektedir. Bölümler ve ofislerden oluşan Genel Sekreterlik, New York'taki genel merkezinde, Cenevre, Viyana ve Nairobi'deki ofislerinde ve diğer yerlerde çalışan 7,500 kadar personel ile görev yapmaktadır.

BM Vesayet Konseyi, yedi ülke tarafından yönetilen 11 Vesayet Bölgesine uluslararası gözetim sağlamak ve bu bölgeleri kendi kendilerini yönetmeye ya da bağımsızlığa hazırlamaya yönelik yeterli adımların atılmasını sağlamak amacıyla kuruldu. 1994'e gelindiğine, bütün Vesayet Bölgeleri, bağımsız devletler haline gelerek ya da komşu bağımsız devletlerle birleşmek suretiyle, kendi kendilerini yönetmeye veya bağımsızlıklarına kavuştular. Bunlardan sonuncusu olan ve ABD tarafından yönetilen Pasifik Adaları Vesayet Bölgesi (Palau), BM'nin 185. ye lkesi oldu. Görevi tamamlanan ve gerektiğinde bu görevini yerine getirebilmek üzere kurallarını değiştiren Vesayet Konseyi, şimdi Güvenlik Konseyinin beş daimi temsilcisinden oluşmaktadır.

Dünya Mahkemesi olarak da bilinen Uluslararası Adalet Divanı, BM'nin başlıca yargı organıdır. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından seçilen 15 yargıcı, bağımsız olarak oy kullanmaktadır. Mahkeme, lkeler arasındaki ihtilafları, bu ülkelerin gönüllü olarak katılması esası doğrultusunda kararlaştırmaktadır. Bir lke davaya katılmayı kabul ederse, Mahkemenin vereceği karara da uymak zorundadır. Mahkeme, aynı zamanda, tavsiye niteliğinde BM'ye ve ihtisas kurumlarına görüş bildirmektedir.

BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktan sorumludur. Barışın tehdit edildiği her zaman toplanabilen Güvenlik Konseyi'nin kararları, BM Sözleşmesi gereğince, üye devletleri bağlayıcı niteliğindedir. Güvenlik Konseyi'nin sahip olduğu 15 üyeden beşi, Çin, Fransa, Rusya Federasyonu, Birleşik Krallık ve ABD, daimi üyedir. Diğer onu ise, Genel Kurul tarafından iki yıllık süre için seçilirler. Güvenlik Konseyi kararları, dokuz evet oyu gerektirmektedir. Prosedürle ilgili oylamalar haricinde, daimi üyelere birinin vetosu halinde, karar alınamamaktadır. Güvenlik Konseyi, kararlarını uygulamak üzere ekonomik müeyyideler ya da silah ambargosu gibi önlemler alabilmektedir. Konsey bazı durumlarda, kararlarının uygulanmasını sağlamak üzere üye ülkelere, ortak askeri hareket dahil "gereken bütün araçları" kullanma yetkisini vermektedir. Konsey, aynı zamanda, yeni Genel Sekreterin atanması ve BM'ye yeni üyelerin kabulü konularında Genel Kurul'a öneride bulunmaktadır⁴³.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile kurulan BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (UN Economic and Social Council, ECOSOC), Genel Kurul'un gözetimi altında, BM'nin 14 ihtisas kurumunun, 10 fonksiyonel komisyonunun ve 5 bölgesel komisyonunun ekonomik, sosyal ve diğer ilgili işlerini koordine eden, ayrıca 11 BM fon ve programından raporlar alan BM'nin temel organıdır⁴⁴. Uluslararası ekonomik ve sosyal sorunları tartışmak ve BM sistemine ve üye devletlere yönelik politika önerilerini formüleştirmek için bir merkezi forum görevini gören ECOSOC, yaşam standartlarını yükseltmek, tam istihdamı ve ekonomik ve sosyal gelişmeyi teşvik etmek, uluslararası ekonomik, sosyal ve sağlık problemlerine yönelik çözümleri belirlemek, uluslararası kültürel, eğitim ve ekonomik kalkınma işbirliğini kolaylaştırmak ve insan haklarına ve temel özgürlüklere evrensel saygıyı teşvik

⁴³ BM Hakkında, <http://www.un.org/Overview/uninbrief/> (08.0.2007)

⁴⁴ EKLER bölümündeki Ek-4 ve Ek-5'te BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine bağlı başlıca kuruluşlar ve uzmanlık kurumları yer almaktadır.

etmekten sorumludur. Bu konular üzerine çalışmalar yaptırma ve raporlar hazırlatma, ve sosyal, ekonomik ve ilgili diğer alanlarda temel uluslararası konferansların düzenlenmesine yardım etme imkanına de sahip olan ECOSOC, sahip olduğu geniş yetki sahası ile bütün BM sisteminin insan ve mali kaynaklarının % 70'ine hükmetme konumundadır⁴⁵.

BM ve Bretton Woods kurumları arasında diyalogu derinleştirmekte önemli rol oynayan ECOSOC, aynı zamanda, NGO'larla da görüş alış verişinde bulunarak, BM ve sivil toplum arasında önemli bir bağın kurulmasına katkıda bulunmaktadır. Genel Kurul tarafından üç yıllık süre için seçilen 54 üyeye sahip olan ECOSOC, yıl boyunca gerçekleştirdiği rutin toplantıların yanı sıra, önemli ekonomik, sosyal ve insani yardım konularının tartışıldığı ve Bakanların katılımıyla Temmuz aylarında gerçekleştirilen üst-düzey toplantılar da düzenlemektedir⁴⁶.

ECOSOC'un, insan hakları, sosyal kalkınma, kadının statüsü, suç önleme, narkotik ilaçlar ve sürdürülebilir kalkınma gibi konulara yoğunlaşan doğrudan bağlı organlarının yanı sıra, bağlı beş bölgesel komisyon da kendi bölgelerinde ekonomik kalkınma ve işbirliğini teşvik etmek için çalışmaktadır⁴⁷. Her yıl ECOSOC tarafından seçilen Ekonomik ve Sosyal Konsey Bürosu ise, gündemi teklif etmek, çalışma programını hazırlamak ve BM Sekreterliği desteğiyle oturumları organize etmekten sorumludur.

Birleşmiş Milletler sistemi, BM Sözleşmesi ile kurulan örgütlerden oluşmaktadır. Bu örgütler, BM'nin kendisi, ihtisas kuruluşları ve Genel Kurul

⁴⁵ BM ECOSOC, http://www.un.org/docs/ecosoc/ecosoc_background.html (06.12.2006)

⁴⁶ BM Hakkında, http://www.un.org/Overview/uninbrief/chapter1_ecosoc.html (15.01.2007)

⁴⁷ Bölgesel komisyonlar, Afrika Ekonomik Komisyonu, Asya-Pasifik Ekonomik Komisyonu, Avrupa Ekonomik Komisyonu, Lâtin Amerika Ekonomik Komisyonu, Batı Asya Ekonomik Komisyonu'ndan oluşmaktadır.

tarafından kurulan bir dizi program ve fondan oluşmaktadır. Bunlara Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) de ilave edilebilir.

“İhtisas kuruluşları” olarak bilinen Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve 13 diğer bağımsız örgüt, işbirliği anlaşmaları yoluyla Birleşmiş Milletler ile ilişkilendirilmişlerdir. Sahip oldukları kendilerine has kuralları, üyelikleri, organları ve mali kaynakları ile yasal olarak bağımsız uluslararası örgütler olan ihtisas kuruluşlarından Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü gibi kuruluşlar ise hükümetler arası anlaşmalarla kurulan bağımsız örgütlerdir. Bunlar, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık ve diğer ilgili alanlarda çeşitli uluslararası sorumluluklara sahiptirler. Yine, ihtisas kuruluşlarından Uluslararası Çalışma Örgütü ve Evrensel Posta Birliği gibi kuruluşlar BM’nin kendisinden bile daha eskidirler. İhtisas kuruluşlarından bazıları, Birinci Dünya Savaşı’ndan önce de vardı, bazıları Milletler Cemiyeti ile bağlantılıydılar, bazıları BM ile aşağı yukarı aynı tarihlerde kuruldu, ve diğerleri de bizzat BM tarafından kuruldu.

BM Fon ve Programları (UNDP, UNICEF, UNHCR, UNRWA, UNEP, WFP, UNODC, UNCTAD, UNFPA, UN-HABITAT), BM’nin kurulduğu San Francisco’da öngörülme yen kalkınma yardımı, gıda yardımı ve çevre gibi ihtiyaçları karşılamak ve insanların sosyal ve iktisadi durumlarını iyileştirmek üzere BM tarafından kurulmuşlardır. BM Genel Kurulu ya da Ekonomik ve Sosyal Konsey’e rapor vermekle yükümlü olan bu program ve fonlar, BM’ye bağlı olmakla birlikte, mali kaynaklarının çoğunu BM bütçesi dışındaki kaynaklardan elde ettiklerinden ve belli hükümetler arası teşekküller tarafından da kontrol edildiklerinden, BM komisyon ve komiteleri gibi “tabi organlardan” ziyada, daha çok ihtisas kuruluşlarına benzemektedirler. Bunun yanında, bunların faaliyetleri daha çok operasyonel olup, sahada gerçekleştirildiğinden, genel merkezdeki idarelerin yaşadığı çevreden çok daha farklı bir ortamın gerektirdiği ihtiyaçlara sahiptirler. Bununla birlikte, bu program ve

fonlar, yönetim ve personel alanlarında BM kural ve düzenlemelerini uygulamaktadırlar.

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ile BM arasındaki ilişki anlaşması, BM Genel Kurulu'nun 14 Kasım 1957 tarih ve 1145 XII sayılı kararıyla gerçekleşmiştir. IAEA da bir ihtisas ajansı gibi hareket etmektedir. Ancak ihtisas kuruluşlarından farkı, ihtisas kuruluşları BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne (ECOSOC) rapor ettiği halde, IAEA ECOSOC 'un yanı sıra, Genel Kurulu'na ve Güvenlik Konseyi'ne de rapor vermektedir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) statüsü daha da karışıktır. Ne WTO'dan önceki GATT, ne de WTO BM ile resmi bir anlaşma yapmıştır. Ancak gerek GATT döneminde gerekse WTO'nun 1995'te kurulmasından sonra bu iki kuruluş ile BM Genel Kurulu arasında gerçekleşen karşılıklı mektuplaşma sonucunda, bu kuruluşların de facto olarak işbirliği içerisinde çalışmaları sağlanmıştır. IAEA ve WTO'nun Yürütme Başkanları, diğer ihtisas kuruluşları gibi, CEB'in (Birim Başkanları Kurulu) toplantılarına davet edilmektedirler.

Farklı faaliyet alanlarına, tarihlere, tecrübelere ve kendi ayrı yönetim kurallarına, bütçelerine ve sekreteriyalarına sahip olan bütün bu kuruluşlar, BM ile birlikte BM sistemini ya da ailesini oluşturarak, dünyanın hemen her yerinde nerdeyse bütün sosyal ve ekonomik alanlarda teknik yardım ve diğer pratik yardım şekillerini sağlamaktadırlar⁴⁸.

⁴⁸ BM Sistemi, http://www.un.org/Overview/uninbrief/chapter1_unsystem.html (25.11.2006)

1.4. BM Neden Kalkınma Sorunuyla İlgilenmektedir?

Birleşmiş Milletler, uluslararası işbirliği ve barışı sağlamak amacıyla kuruldu. Kalkınma sorununun bir yandan barış ile olan bağıntısı, diğer tarafta, giderek daha fazla küresel boyut kazanarak küresel düzeyde çözülmesi için uluslararası işbirliğini gerektirmesi, BM'yi kalkınma sorunuyla daha fazla ilgilenmeye sevk etmiştir.

1.4.1. Kalkınma ve Barış Bağıntısı

Güvenlik ile kalkınma arasındaki bağıntı, uluslararası toplumun, güvenlik sektörü girişimleri ile geniş anlamda kalkınma programları arasındaki bağlantıya odaklanmasını gerektirmiştir. Barış, güvenlik, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları ve yoksulluğun azaltılması gibi uluslararası hedefler giderek birbirleriyle daha fazla bağlantılı olmaktadır. Savaşlar, doğal afetler, hastalıklar ve yoksulluk gibi sorunlar sınırları aşarak dünya çapında istikrarsızlığı tetiklemekte ve giderek daha fazla birbirine bağımlı olan dünyanın ortak sorunları ve sorumlulukları haline gelmektedir.

Öte yanda, barış ve güvenlik eksikliği, kalkınmanın önünde önemli bir engel teşkil etmekte, ve kriz esnasındaki ve sonrasındaki durum, kalkınma yardımlarını zorlaştırmaktadır. Silahlı çatışmalar ve iç savaşlar, on yıllarca kalkınma alanında sağlanan kazanımları bir çırpıda yok edebilmekte, ve beşeri, sosyal, fiziksel ve kurumsal kapasiteyi zayıflatarak sürdürülebilir kalkınmayı engellemektedir. Nitekim, 2005 İnsani Gelişme Raporu'nun da gösterdiği gibi, İnsani Gelişme Endeksi'nin en alt seviyelerinde yer alan 32 ülkenin 22'si, 1990'lardan bu yana değişik dönemlerde silahlı çatışmalara maruz kalan ülkelerden oluşmaktadır. 1999'da meydana gelen 27

önemli çatışmanın 25'i iç savaş şeklinde olmuştur. Yine, çocuk ölüm oranında azalmanın yaşanmadığı 52 ülkeden 32'si 1990'lardan bu yana değişik dönemlerde silahlı çatışmalara maruz kalmış ülkelere olmaktadır⁴⁹. 1999 İnsani Gelişme Raporu'na göre, çatışmalardan en çok etkilen bölgelerden biri olan Sahra Güneyi Afrika'da 1981-1998 döneminde kişi başına düşen milli gelirden % 21 oranında azalma meydana gelmiştir. Benzer şekilde, aynı dönemde Afganistan, Haiti ve Sierra Leone, insani gelişme alanında, çatışmalardan etkilenmeyen ülkelere kıyasla, çok daha sınırlı bir ilerleme sağlamıştır.

Yoksulluk ve çatışma kısır döngüsünün aşılabilmesi, bölgesel ve küresel sonuçlar doğurabilmekte ve, son örneklerin de gösterdiği gibi, iç savaş etkileri ulusal sınırları aşarak dünyanın diğer bölgelerindeki insanların hayatlarını etkileyebilmektedir⁵⁰. Bu yüzden, krizlerin sosyal ve ekonomik sebeplerini de tespit ederek krizlere çözüm bulmaya çalışmak, yoksullukla mücadelenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle, çatışmaların temelindeki sebepleri gidermek ve adil ve sürdürülebilir kalkınmayı ilerletmek, barışın temelini oluşturmaktadır. Kalkınma ve çatışmaları önleme stratejilerinin, adaletsiz dağıtım, dışlama, eşitsizlik, yerinden etme gibi sorunları ve bu sorunların ihtilaflar üzerindeki etkilerini hesaba katmaları gerekmektedir. Kalkınmanın sürdürülebilir olması, kalkınma stratejilerinin, gerginlikler ve çatışmalar üzerinde meydana getirebileceği etkilerin dikkate alınması ve oluşturabileceği gerginlik ve ihtilaflara karşı önlemlerin alınmasına bağlıdır.

Yeni kuşak ihtilaf ve çatışmalar, daha çok, iç çatışmalar, istikrarsızlık ve yıkımın bölgesel yayılımı, devlet kapasitesinin çöküşü, yüksek seviyede sivillerin çatışmaların

⁴⁹ BMKP, 2006 Yıllık Raporu, http://www.undp.org/publications/annualreport2006/preventing_conflict.shtml (18.03.2007)

⁵⁰ BMKP, 2006 Yıllık Raporu, http://www.undp.org/publications/annualreport2006/preventing_conflict.shtml (18.03.2007)

içine girmesi, kadınlara karşı şiddet ve şiddetin toplum hayatı üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler gibi unsurlar içermektedir.

Kalkınma alanında işbirliği, kriz ve kriz sonrasındaki durumu düzeltmede merkezi rol oynamaktadır. Kalkınma, giderek daha fazla krizleri önlemenin ve kriz sonrasında sürdürülebilir sosyal ve ekonomik gelişmenin bir aracı olarak da görülmeye başlamıştır. Kalkınma yoluyla barışı sağlama faaliyetlerine örnek olarak, sivil toplumu ve hukuk devletini güçlendirme, demokratik yönetimi ilerletme, insan haklarına saygıyı arttırma, ihtilafları barışçıl yollarla çözüme ve uzlaşma tekniklerini geliştirme gösterilebilir⁵¹.

İşte bu gerçekler karşısında, başlangıçta esas itibariyle barışı korumak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler, yoksulluğun en az güvenlik kadar önemli olan, küresel bir sorun olduğunu kabul ederek, kalıcı uluslararası barış ve güvenliğin ancak bütün insanların ekonomik ve sosyal refahlarının sağlanmasına bağlı olduğu inancıyla hareket etmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler'in, barış misyonunu, kalkınma ile çatışmaları önleme, barışı tesis etme ve barışı devam ettirme faaliyetlerini bir bütün olarak entegre bir yaklaşımla yürütmesi gerektiği giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu çerçevede, geleneksel barışı koruma anlayışı yerine, özellikle BMKP gibi kalkınma kuruluşları kanalıyla, kalkınma faaliyetleri yoluyla barışın sağlanması veya korunması anlayışı giderek ağırlık kazanmaktadır. Bu doğrultuda, BM'nin, de facto olarak barışı sağlama faaliyetleri ile BM'nin geniş anlamdaki barış ve güvenliği sağlama faaliyetleri arasındaki mesafe giderek azalmaktadır. Nitekim, 2000 yılında gerçekleştirilen Binyıl Zirvesinde ülke liderleri, çatışmaların sebebi olarak daha çok yoksulluk, hastalık ve insan hakları ihlallerini gösterdiler. BM Güvenlik Konseyi, 7 Eylül 2000'deki kararında, ekonomik ve sosyal boyutları da dahil olmak üzere

⁵¹ BMKP, "BMKP'nin kriz ve kriz sonrası durumdaki rolü", <http://www.undp.org/execbrd/pdf/dp014.PDF> (19.01.2007)

çatışmaların ve ihtilafların gerçek sebeplerine yönelik kapsamlı ve entegre stratejilerin geliştirilmesini önerdi⁵².

BM'nin bu yöndeki çabalarına paralel olarak, çatışmaların önlenmesinin, insani güvenlik ve insani kalkınmaya bağlı olduğunu değerlendiren BMKP, hükümetler, sivil toplum, bölgesel ve çeşitli uluslararası örgütlerin yanısıra, çok sayıdaki BM örgütleriyle de işbirliği yaparak, başta barışı sağlama, kriz esnasında ve sonrasında rehabilitasyon, yeniden yapılandırma, entegrasyon ve silahsızlandırma gibi alanlarda olmak üzere, sürdürülebilir kalkınmaya önemli destek veren BM kurumlarının başında gelmektedir.

1.4.2. Kalkınma Sorununun Küreselliği

Küreselleşen bir dünyada yoksulluk küresel bir sorundur. Zengin ve yoksul ülkeler yalnızca birbirlerine karşı değil, dünyadaki bütün yoksullara karşı da sorumludurlar. Ulusal sınırları aşan iltica, örgütlü suç, uyuşturucu kaçakçılığı, çevresel problemler ve AIDS gibi ortak hareketi gerektiren küresel sorunların çözümü, yoksul ve zengin ülkelerin ortak çıkarıdır. Yoksul ülkelerin ekonomik kalkınması, küresel toplumun uzun-vadedeki çıkarlarının vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaktadır. Ticaret ve yatırım akışıyla birbirine sıkı sıkıya bağlanan bir dünyada bir ülkedeki yoksulluk, diğer yerlerdeki refah potansiyelini azaltmaktadır. Bir bölgedeki yoksulluk ve işsizliğin etkisi, en azından göç ve sosyal çatışmalar yoluyla, çabucak diğer bölgelerde hissedilebilmektedir. Benzer şekilde, küresel ekonomi çağında, bir ülkedeki mali istikrarsızlık derhal diğer ülkelerdeki pazarları etkileyebilmektedir. ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin de belirttiği gibi, "bir kısım insanın rahatlık ve bolluk

⁵² BMKP, "BMKP'nin kriz ve kriz sonrası durumdaki rolü", <http://www.undp.org/execbrd/pdf/dp014.PDF> (19.01.2007)

içerisinde yaşadığı, diğer tarafta insanların yarısının günde 2 \$ altında yaşadığı bir dünya ne adaletli ne de istikrarlı olabilir⁵³”.

Küreselleşme olgusu, kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik uluslararası ortak çabaların artmasına neden olan önemli faktörlerden biridir. Bir dizi karmaşık faktörün etkileşimiyle ortaya çıkarak, özellikle 1980’li yıllardan itibaren hızlanan küreselleşme süreci, bir taraftan demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, serbest piyasa ekonomisi, çevrenin korunması, terörizm ve organize suçlarla ortak mücadele gibi kavramların uluslararası alanda yayılmasına neden olurken; diğer tarafta, kalkınma sorunuyla mücadelede uluslararası toplumun ortak çabasını gerektirmiştir. Diğer bir ifadeyle, dünya ekonomisinin hızla küreselleşmesi, dış ticaretin gittikçe artan ölçüde serbestleştirilmesi, uluslararası bağımlılığın artması, teknoloji ve iletişim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmelerin de etkisiyle hemen her alandan dünyanın herhangi bir yerindeki gelişme ya da sorunun dünyanın diğer bölgelerini de etkileyebilecek duruma gelmesi neticesinde, kalkınmanın küresel düzeyde sürdürülebilir kılınması için, kalkınma sorununun dünyanın ortak sorunu olarak algılanması ve bu doğrultuda kalkınma sorunlarıyla mücadelede uluslararası toplumun işbirliği ve dayanışma içerisinde hareket etmesi gereği ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin, hükümetlerin ulusal kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik stratejileri hazırlama ve uygulamaya koyma yeteneklerini olumsuz yönde etkilemesi ve ulusal ekonomilerin küreselleşme yoluyla daha fazla dışa açılmalarının gelir dağılımında meydana getirdiği eşitsizlik ve gelir dağılımındaki bozukluklara bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik ve sosyal dengesizlikler de uluslararası toplumun işbirliği ve yardımlaşma yoluna gitmesini zorunlu kılmaktadır⁵⁴.

⁵³ 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)

⁵⁴ D. Genç, Ö. Uçkun, “Sosyal Kalkınma Üzerine Değerlendirme”, <http://kalkinma.org/> (18.11.2007)

Öte yanda, çevresel tahribattan küresel sağlık krizlerine, nükleer yayılmadan finansal istikrarsızlığa kadar dünyanın karşı karşıya kaldığı birçok sorunun ulusal düzeyde çözülememesi ve hiçbir ülkenin tek başına bu tür sorunların üstesinden gelememesi, küresel düzeyde eyleme geçmeyi zorunlu kılmaktadır. İnsani gelişme, çok sayıda aktörün katılımını gerektiren kompleks bir süreçtir. Hiçbir örgüt insani gelişmeyi tek başına gerçekleştiremez. Ülkelerin güçlü ve müreffeh toplumlar geliştirebilecek kapasitelerini güçlendirmek, bağışçı ülkeler, sivil toplum, uluslararası finansal kuruluşlar ve bölgesel otoriteleri kapsayan geniş bir ortaklar ağı arasında işbirliğini gerektirmektedir. Söz konusu ortaklık, karşılıklı sorumluluk ve hesap verebilirlik ilkesine dayanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, yönetişimi güçlendirmeye, özel sektör ile işbirliği yapmaya ve ulusal kalkınma stratejilerini finanse etmek için yerli kaynaklarını harekete geçirmeye çalışırken, gelişmiş ülkeler de kalkınma yardımlarını arttırarak ve daha fazla borç kolaylığı sağlayarak, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına destek olmaktadır. İşte Birleşmiş Milletler, başta BMKP aracılığıyla olmak üzere, insanları ve kuruluşları insani gelişmeyi ilerletecek şekilde bir araya getirerek katalizör görevini ifa etmeye çalışmaktadır⁵⁵.

Kalkınma sorununun küreselliği, dünya liderlerini, özellikle 1990'lardan itibaren küresel zirve toplantılarında ve konferanslarda, hem gelişmiş ülkelerin, hem de gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldığı küresel sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları tartışmak amacıyla BM çatısı altında bir araya gelmeye sevk etmiştir. 1990 yılında Tayland'da yapılan Herkes için Eğitim toplantısı ve New York'ta BM'nin gerçekleştirdiği Dünya Çocuk Zirvesi ile başlayan, 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1994 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansı, 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, 1996 İstanbul

⁵⁵ BMKP, 2006 Yıllık Raporu, http://www.undp.org/publications/annualreport2006/un_global_dev_network.shtml (18.03.2007)

Habitat II “Kent Zirvesi” ve 2002 Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’ne uzanan küresel Birleşmiş Milletler konferansları ve diğer zirveleri sonucunda yapılan sözleşmeler ve yayımlanan bildirimlerde yer alan kararlar, 191 ülke tarafından Binyıl Zirvesi’nde imzalanan Binyıl Bildirgesi’nde toplandı. 2000 yılının Eylül ayında New York’ta yapılan ve dünya liderlerinin en geniş katılımcı sayısı ile biraraya geldiği toplantı olan Binyıl Zirvesi’nde kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) ise, 8 temel hedefin yanısıra, küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde ortak bir değerlendirmenin ve anlayışın gelişmesi için konulan ilgili hedef ve göstergeleri içermektedir. Birleşmiş Milletler’e üye tüm ülkelerin 2015 yılına kadar gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği, ve her bir ülkenin 2015 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması alanlarında sağladığı ilerlemeyi ölçülebilir ve izlenebilir bir biçimde gösterecek şekilde geliştirilen Binyıl Kalkınma Hedefleri şunlardır⁵⁶:

1. Mutlak yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşayan insan sayısını yarı yarıya azaltılması,
2. Kız ve erkek, herkese evrensel temel eğitimin sağlanması,
3. Kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması,
4. Beş yaş altındaki çocuk ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması,
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi, gebelik ve doğum esnasındaki anne ölümlerinin dörtte üç oranında azaltılması,
6. HIV/AIDS, sıtma, ve tüberküloz gibi bulaşıcı salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi,
7. Çevresel kaynakların yok edilmesinin engellenmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, ve

⁵⁶ <http://www.mikrofinansurkiye.org/trMdg.htm> (09.04.2007)

8. Yardım, ticaret ve borç yükünün azaltılmasıyla ilgili hedefleri içeren bir kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesi.

Tüm BM Teşkilatı'nın dünya çapındaki çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelen ve BM sisteminin ortak bir hedefe doğru çalışmasının çerçevesini sağlayan Binyıl Kalkınma Hedefleri, gelişmekte olan ülkelerin kendi işlerini kendileri görme sorumluluğunu üzerlerine almasını ve gelişmiş ülkelerin de bu konuda onlara yardımcı olmasını öngörmektedir.

Küresel ortaklık üzerine kurulan Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ulusal kalkınma politikalarıyla da bütünleştirilmesi için, BM Kalkınma Programı (BMKP), ülkelere bu yönde yardım etmekte ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için harcanan ulusal ve küresel çabaları eklemlenmekte ve koordine etmektedir. BM'nin küresel kalkınma kolu olan BMKP, diğer BM kuruluşları, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve diğer ortaklarla işbirliği içinde, ülkelerin bu hedeflere doğru ilerlemesini kayıt altına alan tablolar ile Binyıl Kalkınma Hedefleri raporlarını küresel, bölgesel ve alt-bölgesel düzeylerde hazırlamaktadır.

1.5. BM'nin Kalkınma Faaliyetleri

Güvenlik ile kalkınma arasındaki bağıntı, uluslararası toplumun, güvenlik sektörü girişimleri ile geniş anlamda kalkınma programları arasındaki ilişkiye odaklanmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda, dünyadaki kalkınma sorunuyla uğraşma ve ülkelerin sürdürülebilir kalkınmayı sağlama kapasitelerini geliştirme, Birleşmiş Milletler'in dünya barışını sağlama stratejisinin entegre bir parçasını oluşturmuştur. Her ne kadar Birleşmiş Milletler genellikle barış ve güvenlik sorunlarıyla özdeşleştiriliyorsa da, tam istihdamı, ve hayat standartlarını ve ekonomik ve sosyal

kalkınma şartlarını iyileştirmeyi sağlamak da, BM'nin temel hedeflerindedir. Bu yüzden, yoksulluğu ortadan kaldırmanın ve insanların refah seviyesini yükseltmenin, kalıcı dünya barışı için gerekli olduğu inancıyla hareket eden BM sistemi, çalışmalarının % 70'ini bu hedefi yakalamaya adanmıştır. Diğer bir ifadeyle, kalıcı uluslararası barış ve güvenliğin ancak bütün insanların ekonomik ve sosyal refahlarının sağlanmasına bağlı olduğu düşüncesi, BM'yi, kaynaklarının büyük bir çoğunluğu ekonomik, sosyal ve sürdürülebilir kalkınmaya ayırmaya teşvik etmiştir. BM sisteminin, dünyanın en yoksul insanlarına yardım etmek üzere, UNDP, UNICEF, WFP ve diğer programlar kanalıyla gerçekleştirdiği ekonomik ve sosyal programlar için yaptığı harcamalar, yılda 7.3 milyar ABD Dolar'na ulaşmaktadır⁵⁷. Bu bağlamda gösterilen BM kalkınma çabaları, dünyanın birçok yerindeki milyonlarca insanın hayatını ve refah düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir⁵⁸.

Küresel konumu ve siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar gibi hemen her alanda çalışmalar yapabilmesi, BM'yi kalkınmayı sağlamada güçlü kılmaktadır. Gerçekte, BM çalışmaları, son elli yılda dünya ölçeğinde meydana gelen birçok ekonomik ve sosyal dönüşümün şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. BM, ülkelerin gelişmelerine yardım etmek ve destekleyici bir küresel iktisadi çevre geliştirmek amacıyla, uluslararası işbirliği için önceliklerin ve amaçların belirlenmesinde ve kalkınma için harekete geçme konusunda uluslararası konsensüsün sağlanmasında hayati rol oynamıştır. 1960'lardan itibaren Genel Kurul, bir dizi on yıllık uluslararası kalkınma stratejileri yoluyla önceliklerin ve amaçların belirlenmesine yardımcı olmuştur. BM, sürdürülebilir kalkınma, kadınların güçlendirilmesi, insan hakları,

⁵⁷ Ancak bu rakam, 956 milyar ABD Dolar'ı olduğu tahmin edilen dünya askeri harcamalarının % 0.8'inden bile azdır (<http://www.un.org/Overview/uninbrief>)

⁵⁸ BM, "BM Kalkınma İçin Ne Yapar?", http://www.un.org/Overview/uninbrief/chapter5_intro.html (05.12.2006)

çevrenin korunması ve iyi yönetim gibi önemli alanlarda yeni kalkınma hedeflerini ve bu hedefleri gerçekleştirecek programları geliştirmeye devam etmektedir.

Çatışmaların önlenmesi ve barışın sağlanmasının, insani güvenlik ve insani kalkınmaya bağlı olduğunu ve, diğer yandan, şiddetli çatışmaların kalkınma süreçlerinin kısmen de olsa sekteye uğramasına neden olduğunu değerlendiren BM, barışı sağlama hedefini kalkınma programları ve çevre stratejileriyle bütünleştirmek suretiyle insani gelişmeye entegre etmeye çalışmakta, ve kalkınma stratejilerinin ve çeşitli projelerin güvenlik riski üzerindeki etkilerini göz önüne almaktadır.

Kalkınma hem yol, köprü, sulama sistemi ve üretim faaliyetleri gibi ekonomik büyüme ve kalkınma için zorunlu olan “donanım (hardware)”ın yanı sıra, eğitilmiş iş gücü, etkin seçim sistemleri ve parlamentolar, uygun enerji ve çevre politikaları, ve ulusal kapasitelerin diğer unsurları gibi “yazılım (software)”ı da gerektirmektedir⁵⁹. İşte Birleşmiş Milletler, daha çok kalkınmanın bu ikinci unsurlarını finanse etmekte ve desteklemektedir.

Küresel bir kuruluş olan Birleşmiş Milletler, başta Kalkınma Programı aracılığıyla olmak üzere, tüm dünyada herkesin hayat standardının yükseltilmesini sağlayacak sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla hem ülkelerin ulusal düzeyde yerel ihtiyaç ve önceliklerine göre kalkınma stratejilerini geliştirip uygulamalarına, hem de ülkelerin çalışmalarını koordine ederek onların küresel sorunlarla mücadelede ortak hareket etmelerine yardımcı olmaktadır⁶⁰. BM, ayrıca, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ulusal kalkınma politikalarıyla bütünleştirilmesine ve ülkelerin taahhüt ettikleri bu hedeflere ulaşmalarına yardım etmektedir.

⁵⁹ BMKP, 2006 Yıllık Raporu, http://www.undp.org/publications/annualreport2006/un_global_dev_network.shtml (18.03.2007)

⁶⁰ BM, BM Hakkında Temel Gerçekler, <http://www.un.org/aboutun/basicfacts/ecodev.htm> (08.12.2006)

Dünyada ihtilafların öncesinde, devamında ve sonrasındaki her aşamada, özellikle Kalkınma Programı'nın Kriz Önleme ve Etkilerini Atlatma Bürosu aracılığıyla, ülkelere yardım etmeye çalışan BM, hükümetlerin, sivil toplumun ve diğer ilgili aktörlerin ihtilafları yapıcı şekilde çözme kapasitelerini geliştirmeye, ve ekonomik ve politik yönetişimi güçlendirmeye çaba göstermektedir. Silahlı çatışmaların önlenmesine katkıda bulunmak amacıyla, özellikle çatışmaları önleyici tedbirlerin üzerine yoğunlaşan BM, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve zayıf yönetim sistemleri gibi şiddete dönüşen ihtilafların kökeninde yatan yapısal faktörlere odaklanarak, gerginliklerin çıkmadan önce giderilmesine yardımcı olabilecek kurum ve mekanizmaların güçlendirilmesi için ülkelere yardım etmektedir. BM, çatışmaların önlenmesine yönelik olarak danışmanlık, kapasite kurma, araç ve metodolojileri geliştirme, cinsiyet eşitliğini teşvik etme, bilgi ağını kurma, stratejik planlama ve programlama yapma, politika ve standart belirleme ve kalkınma programlarını hazırlama faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Kalkınma programları, yerli aktörlerin barışçıl ve adil bir toplum kurmaları için gerekli olan kaynakların belirlenmesi, geliştirilmesi ve kullanılmasını sağlayacak fırsatların ve ekonomik, politik ve sosyal alanların oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır⁶¹.

BM sistemi, barışı sağlama, rehabilitasyon, yeniden yapılandırma ve entegrasyon ve silahsızlandırma gibi kriz ve kriz sonrasındaki durumlarla mücadelede, hükümetler, sivil toplum, bölgesel ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin yanısıra, BM'nin çok sayıdaki örgütlerinden yararlanmaktadır.

⁶¹ BM, Silahlı Çatışmaların Önlenmesi Üzerine Genel Sekreterlik Raporu, 2001.

1.6. BM'nin Kalkınma Alanında Çalışan Kurumları

Ekonomik ve Sosyal Konseyi (The Economic and Social Council, ECOSOC), Birleşmiş Milletlerin ekonomik ve sosyal işlerini koordine eden temel kuruluşudur. Bununla birlikte, BM'nin bütün kuruluşları ekonomik, sosyal ve sürdürülebilir kalkınma için çaba göstermektedir.

Dünyanın hemen her yerinde kalkınmayı teşvik etmek için önemli bir güce sahip olan BM sistemi, ekonomik ve sosyal hedefleri elde etmek için çeşitli şekillerde çalışmaktadır. Ülkelerin tek başına üstesinden gelemeyeceği sorunların çözümü için giderek daha fazla çaba gösteren BM sistemi, bütün ekonomik ve sosyal alanlarda faaliyet gösteren uzmanlaşmış kuruluşları aracılığıyla, dünyanın her tarafında ülkelere teknik ve diğer pratik yardımlarda bulunmaktadır. Özellikle, politikaların oluşturulmasında, standart ve rehberlerin belirlenmesinde ve fonların harekete geçirilmesinde yardımcı olmaktadır. BM ve onun ihtisas kuruluşları arasındaki yakın işbirliği, Genel Sekreterlik, ihtisas ajanslarının, fonların ve programların başkanlarını, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve Dünya Ticaret Örgütü'nü içine alan BM Sistemi Koordinasyon Baş Yöneticiler Kurulu (UN System Chief Executives Board for Coordination, CEB) kanalıyla sağlanmaktadır. CEB, BM sistemine tabi kuruluşların başkanlarını BM Genel Sekreterliği başkanlığı altında düzenli aralıklarla bir araya getirerek, bu kuruluşlar arasındaki koordinasyon ve işbirliğini ilerletmeyi amaçlamaktadır⁶².

BM program ve fonları, BM'nin ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını yerine getirmek için, Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey otoritesi altında çalışmaktadır. Ülke seviyesinde kalkınmayı destekleyen 26 BM programını ve fonunu ve 5 gözlemci kuruluşu kapsayan Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu (United

⁶² BM CEB, <http://www.unsystemceb.org/> (06.12.2006)

Nations Development Group, UNDG), 1997 yılında Genel Sekreterlik tarafından genel işbirliğini artırmak amacıyla kuruldu. BM Kalkınma Grubu'nun sekreteryası hizmetini yürüten BM Kalkınma Grubu Ofisi (UNDGO) ise, üye kuruluşlarla birlikte çalışarak, Kalkınma Grubu tarafından alınacak kararlara ışık tutacak rehberleri, politikaları ve çalışmaları hazırlamaktan sorumludur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından idare ve finanse edilen Kalkınma Grubu Ofisi, ayrıca, 134 ülkede Mükim Koordinatör'e ve BM ülke Ofislerinin kapasitelerinin güçlendirilmesine destek sağlamaktadır⁶³.

BM'nin dünya çapında sürdürülebilir insani kalkınmaya yönelik yardımların en büyük sağlayıcısı olan BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) yanı sıra, Dünya Gıda Programı (The World Food Programme, WFP), BM Nüfus Fonu (The UN Population Fund, UNFPA), BM İnsani Yerleşim Programı (UN Human Settlements Programme, UN-HABITAT), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UN Conference on Trade and Development, UNCTAD), Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization, FAO), Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (The United Nations Industrial Development Organization, UNIDO), BM Sermaye Geliştirme Fonu (UN Capital Development Fund, UNCDF), BM Çevre Programı (The UN Environment Programme, UNEP), BM Kadın Fonu (United Nations Development Fund for Women, UNIFEM), BM Çocuk Fonu (United Nations Children's Fund, UNICEF), BM İnsani Güvenlik Fonu (UNTFHS), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK, UN High Commission for Refugees, UNHCR), BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (UN Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR), Uluslararası Çalışma örgütü (International Labor Organization, ILO), gibi BM'nin diğer birçok programı da, hükümetler ve sivil toplum örgütleriyle ortaklık içerisinde kalkınmanın farklı boyutları alanlarında çalışmaktadır.

⁶³ BM Sistemi, <http://www.unsystemceb.org/reference/system> (25.11.2006)

BM'nin kalkınma alanındaki faaliyetlerini bir bütün olarak anlayabilmek için, kalkınma alanında çalışan BM'nin önemli program ve fonlarına ve bazı ihtisas kuruluşlarına kısa bir göz atmakta fayda var.

BM'nin kalkınma alanında çalışan en önemli kalkınma Programı olan BM Kalkınma Programı (BMKP-UNDP) ikinci bölümde ele alınacaktır.

1.6.1. Gıda ve Tarım Örgütü

Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization, FAO), açlığı ortadan kaldırmak ve beslenme şartlarını iyileştirmek amacıyla 1943'te kuruldu ve 1945'te Birleşmiş Milletler'in uzmanlık kuruluşu haline geldi. Açlığı yenmek için uluslararası çabaları organize eden FAO, gelişmekte olan ve geçiş süreci yaşayan ülkelerin, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünü modernize etmelerine ve herkes için sağlıklı beslenmeyi temin etmelerine yardım etmektedir. İnsanların faal ve sağlıklı bir hayat yaşamaları için gerekli olan yeterli miktardaki yüksek kaliteli gıdaya ulaşmalarını kolaylaştırmayı ve gıda güvenliğini sağlamayı faaliyetlerini merkezine alan FAO, tarımsal verimliliği arttırmayı, kırsal nüfusun hayat şartlarını iyileştirmeyi, ve dünya ekonomisinin büyümesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Tarımsal ürünlerin üretimi, tüketimi, ticareti ve depolanması, tabii kaynakların geliştirilmesi ve ağaçlandırma gibi konularda danışmanlık hizmetlerini de sağlayan FAO, kriz durumlarında, Dünya Gıda Programı ve diğer insani yardım kuruluşlarıyla yan yana çalışarak, kırsalda geçim sağlamaya ve buradaki insanların hayatlarını tekrar kurmalarına yardımcı olmaktadır.

Özellikle, dünyanın yoksul ve aç insanların %70'ini barındıran kırsal alanları geliştirmeye odaklanan FAO, faaliyetlerini başlıca dört alana yoğunlaştırmaktadır:

bilgiyi ulaşılabilir kılmak, bilgiyi uygulamaya koymak, politika uzmanlığını paylaşmak, ve ülkeler için bir buluşma mekanı sağlamaktır. Bu kapsamda, bir bilgi ağı hizmetini sunan FAO, sahip olduğu personelinin uzmanlığını kullanarak, kalkınmaya yardım eden verileri toplamak, değerlendirmek ve yayımlamak, bunun yanında, tarım ürünlerindeki gelişmeler ve beklentilerle ilgili yüzlerce rapor, kitap ve elektronik ortamda bilgiyi hazırlayıp dağıtmak görevini yürütmektedir. Bunun yanında, FAO, bilgiyi uygulamaya koyarak, hükümetlere teknik know-how sağlamak, onlar adına teknik yardım programı yürütmek ve kaynak teminini geliştirmek için çalışmaktadır. Hükümetlere kırsal kalkınmayı sağlamaya ve açlığı ortadan kaldırmaya yönelik planlama, politika ve stratejilerin geliştirilmesi konularında tavsiyelerde bulunma faaliyetinin yanı sıra, FAO, yoksul ve zengin ülkelerin biraraya gelerek gıda ve tarımsal sorunlar hakkında görüşmek, tartışmak ve ortak bir anlayış geliştirmek için ihtiyaç duydukları tarafsız bir forum sağlamaktadır.

FAO, bünyesindeki Ekonomik ve Sosyal Politika Bölümü aracılığıyla, dünya piyasalarındaki gelişmeleri ve başlıca 80 tarım ürününün piyasalardaki genel seyrini izlemekte, spesifik ürün problemlerini belirlemekte ve bunlarla mücadele için uluslararası düzeyde girişimlerde bulunmaktadır. FAO tarafından sağlanan özel hizmetlerden biri olan Küresel Bilgi Danışma ve Erken Uyarı Sistemi, temel gıda maddelerine ve gübreye olan arz ve talebi küresel bazda izleyerek, aylık olarak gıda raporları yayınlamakta ve gıda arzındaki bir düşüşün herhangi bir bölge veya ülkeyi açlık tehlikesi ile karşı karşıya bırakması halinde diğer ülkelere çağrıda bulunmaktadır. 1976'da kurulan Gıda Güvenliği Yardım Planı (FSAS) ise gelişmekte olan ülkelerin kendi ulusal gıda güvenlik politikalarını oluşturmalarına ve değişik konularda eğitim ve teknik yardım projelerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır⁶⁴.

⁶⁴ BM Gıda ve Tarım Örgütü, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/ulus/brlemgidtar.htm> (04.01.2007)

FAO, tüm üye ülkelerden oluşan Konferans tarafından yönetilmektedir. Kuruluşun en üst yönetim organı olan Konferans iki yılda bir toplanarak gıda ve tarımdaki durumu ve FAO'nun çalışmalarını gözden geçirmekte ve iki yıllık bir süre için FAO'nun çalışma programını ve bütçesini onaylamaktadır. Konferans, ayrıca, görev süresi üç yıl olan ve 49 ülkenin üye olarak görev aldığı geçici yönetim organı olarak Konseyi, Konsey başkanını ve sekreteryayı yöneten Genel Müdürü seçmektedir. FAO Konferans'ında belirlenen katkılarla finanse edilen FAO bütçesi, 2006-2007 döneminde 765.7 milyon ABD Dolar'ına ulaşmıştır. Sekiz bölümden oluşan FAO, yaklaşık yarısı Roma'daki genel merkezde, diğerleri bölge bürolarında, 100'den fazla ülkede ve saha projelerinde çalışanlardan olmak üzere sahip olduğu 3600'i aşkın personeli aracılığıyla faaliyetlerini yürütmektedir.

FAO'ya üye ülke sayısı 169'dur. Porto Rico yardımcı üye, Avrupa Birliği ise üye organizasyon olarak yer almaktadır. Türkiye de 9 Haziran 1947 tarih ve 5063 sayılı kanun gereğince Örgüte üye olmuştur⁶⁵.

1.6.2. Dünya Gıda Programı

Faaliyetlerine 1963'te başlayan Dünya Gıda Programı (World Food Programme, WFP), özellikle düşük gelirli ve gıda açığı bulunan ülkelere, ekonomik ve sosyal programların uygulanmasında yardım etmeyi ve doğal ve insan kaynaklı afetlerde mağdurlara yardım sağlamayı amaçlamaktadır. Toplam Dünya yardım akımlarının yarısından fazlası WFP tarafından dağıtılmaktadır. Dünyanın en büyük uluslararası

⁶⁵ FAO, <http://www.fao.org/> (15.02.2007)

insani yardım örgütü olan WFP, BM sistemi içerisinde de en fazla hibe yardımı yapan kuruluştur⁶⁶.

WFP, BM'nin gıda yardımı kolu olarak, acil ihtiyaçları karşılamaya, sosyal ve ekonomik kalkınmayı desteklemeye, ve gıda yardımlarının doğru zamanda, doğru yerde ve doğru insanlara ulaştırılması için gerekli olan lojistik desteği sağlamaya çalışmaktadır. Devamlı teyakkuz halinde bulunan WFP, doğal ya da insan eliyle oluşan afet alanlarına gıda ve insani yardımı hızlı şekilde ulaştırmaya çalışmaktadır. Açlık ve yetersiz beslenmeyle mücadele eden WFP, nihayetinde gıda yardımına olan ihtiyacın ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, gıda yardımlarını, bir yatırım kaynağı olarak kullanan WFP, grup ve toplulukların yeniden iskanı, toprak ıslahı, sulama, ormancılık, yol yapımı ve insan kaynakları gelişimi konularını içeren kırsal ve tarımsal kalkınma projelerine de destek vermektedir.

WFP, bunun yanında, açlığı uluslararası gündemin merkezine alarak, açlığı gidermeyi ve yoksulları hedef alan politikalar ve stratejileri teşvik etmektedir. Kendileri ve aileleri için yeterli miktarda gıda bulamayan insanlara yardım eden WFP'nin hedef kitesini, özellikler, doğal afet mağdurları, yerinden olmuş insanlar ve başta kadınlar olmak üzere açlıkla boğuşan insanlar oluşturmaktadır. Bunun yanında, WFP, en savunmasız insanların, hayatlarının kritik dönemlerinde, beslenmelerini ve hayat kalitesini iyileştirmeye, ve yoksul kesimlerin, özellikle işgücü yoğunluklu çalışma programları kanalıyla, öz güvenlerini arttırmaya çalışmaktadır. WFP gıda yardımı, aynı zamanda, çocuk ölüm oranını azaltmaya, anne sağlığını iyileştirmeye, ve HIV ve AIDS gibi hastalıklarla savaşmaya yönelik mücadelelere yönlendirilmektedir.

WFP, hedef kitesinin yoğunlukta olduğu az gelişmiş ülkelerde faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır. Örneğin 2005 yılında, WFP, 4.2 milyon metrik ton gıdayı 82

⁶⁶ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Dünya Gıda Programı", <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/ulus/58dnyagi.htm> (28.03.2007)

ülkede 96.7 milyon insana ulaştırdı⁶⁷. Bu gıda yardımından yararlananlardan 35 milyonu, çatışma ve doğal afet gibi olağanüstü durumların kurbanlarıydı. Yine, gıda yardımını kadın ve çocuklar üzerine yoğunlaştıran, WFP, 2005 yılında 58 milyon çocuğa yardım ederek, özellikle kız çocukların okula gönderilmesini teşvik etmek için okullardaki beslenme programlarına destek sağladı.

WFP'nin çalışmaları, hükümetlerden, AB gibi hükümetlerarası kuruluşlardan, derneklerden ve özel sektörden sağlanan gönüllü katkılarla finanse edilmektedir. Örneğin, 2005 yılında, WFP 2.8 milyar ABD Doları bağış aldı. Bağışlar mal, nakit ve hizmet şeklinde olabilmektedir. WFP, olağanüstü projelerde ve kalkınma projelerinde işbirliği ve koordinasyon sağlamak üzere bir dizi resmi ortakla çalışmaktadır. Bu ortakların başında, DFID, ECHO, EUROPEAID, USAID gibi hükümet ajansları; Catholic Relief Services (Katolik Yardım Hizmetleri), Save the Children (Çocukları Korumak), Norwegian Refugee Council (Norveç Mülteci Konseyi) gibi NGO'lar; ve TNT, Citygroup ve Boston Consultancy Group gibi anonim ortaklar gelmektedir⁶⁸.

WFP, 36 üye ülkeden oluşan Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir. Yönetim Kurulu, gıda yardımı program ve politikalarında hükümetler arası görüşmeler yapmak, gıda yardımı ihtiyaçları ve olanaklarında eğilimleri değerlendirmek, çok taraflı, iki taraflı ve hükümetler arası olmayan, acil yardımlar dahil, gıda yardım programlarının etkin koordinasyonu için teklifler vermek, ve Genel Müdür tarafından verilen projelerin araştırılması ve onaylanmasını sağlamaktan sorumludur. WFP idaresinden sorumlu olan ve WFP Sekreterliğine başkanlık eden Genel Müdür, BM Genel Sekreteri ve Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) Genel Müdürü tarafından ortak kararla atanmaktadır. Merkezi Roma'da bulunan WFP'nin 2005 yılı itibarıyla sahip olduğu 10,520 çalışanın çoğu, Roma'daki Genel Merkez'de çalışan 833 kişi

⁶⁷ WFP, http://en.wikipedia.org/wiki/World_Food_Programme (14.03.2007)

⁶⁸ WFP, "Dünyayı Açlıktan Kurtarmak", http://www.wfp.org/aboutwfp/introduction/index.asp?section=1&sub_section=1 (16.01.2007)

haricinde kalanlar, 90 adet gelişmekte olan ülkeye hizmet veren 83 ülke ofisinde istihdam edilmektedir⁶⁹.

1.6.3. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

1964 yılında Cenevre'de yapılan birinci oturumun sonunda Daimi Hükümetlerarası bir organ olarak kurulan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı- UN Conference on Trade and Development (UNCTAD), gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomiye katılımını artırmayı, bu ülkelerde iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı hızlandırmayı ve uluslararası ticareti teşvik etmeyi amaçlamaktadır. BM Genel Kurulu'nun ticaret ve kalkınma alanındaki temel organı olan UNCTAD, ayrıca, Dünya Ticaret rgt gibi diğer uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yaparak, Uluslararası Ticaret Merkezi kanalıyla gelişmekte olan ülkelerin ihracatına yardım etmek, adil bir uluslararası ticaret ve ekonomik düzen kurmak, uluslararası ticarete ilişkin ilkeler ve politikalar saptamak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, BM'ye bağlı diğer ekonomik kuruluşların kalkınma ve uluslararası ticarete ilişkin çabalarında koordinasyon sağlamak, uluslararası ticaretle ilgili çok taraflı anlaşmalar yapılmasına yardım etmek için çalışmaktadır. Bu amaçla, ulusal politikalar ve uluslararası eylemin birbirlerini destekleyici nitelikte olmalarını sağlamaya yönelik olarak kalkınma üzerindeki tartışmaları ve düşünceleri şekillemeye çalışan rgt, başlıca üç temel fonksiyon gerçekleştirmeye çalışmaktadır: konsens sağlamaya yönelik olarak uluslararası tartışmalar için bir forum görevini görmek; hükümet temsilcileri ve uzmanlar için veritabanı oluşturmak amacıyla, araştırma yapmak, politika analizi

⁶⁹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Dünya Gıda Programı", <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/ulus/58dnyagi.htm> (28.03.2007)

yapmak ve veri toplamak; ve kalkınmakta olan ülkelerin belli ihtiyaçlarına yönelik teknik yardım sağlamak.

1994'te UNCTAD'ın Kolombiya'nın Cartagena kentinde gerçekleştirilen VIII. konferansında kabul edilen Cartagena Anlaşması, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine yönelik olarak, yeni bir dizi eylemlerin yapılması gerektiği hususunda bir konsensüs sağlamış, ve bu amaçla finans, ticaret, mal ve hizmetler alanlarında uygulanacak ulusal ve uluslararası düzeydeki kurallar ve politikalar tespit etmiştir. 188 üye ülkesi bulunan UNCTAD'ın her sene düzenli olarak yayımladığı rapor, kalkınma iktisadı literatürünün temel müracaat kaynaklarından biri niteliğindedir⁷⁰.

UNCTAD koordinatörlüğünde beş yılda bir organize edilen “Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolü İçin Çok Taraflı Olarak Kararlaştırılan Adil İlkeler ve Kurallar Bütünü'nün Tüm Yönlerini Gözden Geçirme” konferansının beşincisi Kasım 2005'te Antalya'da gerçekleştirildi. Böylece, ilk kez Cenevre dışında bir konferans düzenlenmiş oldu.

1.6.4. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı

1966 yılında kurulan ve 1985 yılında Birleşmiş Milletler'in bir ihtisas kuruluşu haline gelen Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (The United Nations Industrial Development Organization, UNIDO), BM sisteminin bir parçası olarak, gelişmekte olan dünyada sanayileşmenin desteklenmesi sorumluluğunu taşımakta ve bilgiyi, yetenekleri ve teknolojiyi, verimli işgücünü, rekabetçi ekonomiyi ve yaşanabilir çevreyi ilerletme amacı doğrultusunda harekete geçirmektedir. Küresel bir forum olarak UNIDO, endüstriyel konularla ilgili bilgi üretip yaymakta ve

⁷⁰ UNCTAD, <http://www.unctad.org/Templates/StartPage.asp?intItemID=2068> (20.03.2007)

karsılaşacakları sorunların üstesinden gelmeleri amacıyla çeşitli aktörlere, aralarında ortaklıklar kurmaları, ve diyalogu ve işbirliğini geliştirmeleri için bir platform sağlamaktadır. UNIDO, teknik işbirliği ajansı olarak, müşterilerinin endüstriyel gelişme çabalarını desteklemek amacıyla programlar tasarlamakta ve uygulamakta, ve bu amaçla geliştirilecek programlara özel destek sunmaktadır. İlgili ölkelerin sınai kalkınma hedeflerine ulaşmalarına hiçbir ulusal ve özel çıkar gözetmeden objektif olarak yardımcı olduğunu savunan UNIDO'nun projelere sağladığı teknik destekler ve yaptığı programlar Viyana'daki Genel Merkez tarafından onaylanmakta ve koordine edilmektedir.

Gelişmekte olan, yeni sanayileşen ve geçiş ekonomilerine sahip ölkeler sınai kalkınma ve modernizasyon sürecinde, başta zor politika tercihleri, iyi yönetim ihtiyacı, eskimiş teknoloji, yatırım eksikliği, nitelikli işgücü açığı ve artan işsizlik, zayıf ihracat performansı, uluslararası kalite standartlarına uyum mecburiyeti, doğru bilgiye erişim, kirlilik kontrolü, güvenilir olmayan enerji kaynakları, küçük işletmelerin yönlendirilmesi, kadın işverenlerin teşviki, ve gıda maddelerinin daha iyi işlenmesi ihtiyacı olmak üzere bir dizi sorunla karsılaşmaktadırlar. Bu tür ortak sorunlarla mücadele edebilmek, hükümetlerin, kuruluşların ve sanayi sektörünün, UNIDO'nun yaklaşımı doğrultusunda işbirliği halinde hareket etmelerini zorunlu kılmakta ve çevre dostu ürünlerin ve üretim yöntemlerinin tüm sanayilerde kullanımını gerektirmektedir. UNIDO'nun yaklaşımı, çevrenin korunmasına yönelik önleyici tedbirlerin, sanayilerin daha yeni gelişme aşamasında gündeme getirilmesi doğrultusundadır. Sürdürülebilir sınai kalkınma, rekabet gücüne sahip ekonomi, yaşanabilir çevre, ve verimli istihdamın dengeli bir şekilde ele alınması anlamına gelmektedir. Bu üç alan, yani rekabetçi ekonomi, istihdam ve çevre, UNIDO'nun yaklaşımına rehberlik etmektedir.

Sayıları 170 civarında bulunan UNIDO'nun üye ülkeleri, iki yılda bir yapılan Genel Konferans'ta bir araya gelmektedir. Konferans, yönlendirici ilkelerin ve politikaların belirlendiği, çalışma programlarının ve bütçenin onaylandığı, Genel Müdürün atandığı UNIDO'nun en üst karar organıdır⁷¹.

1967 yılında Ankara'da kurulan UNIDO ofisi, 9 Şubat 1999 tarihinde UNIDO ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan anlaşma uyarınca, UNIDO Bölgesel İşbirliği Merkezi haline geldi. Türkiye'nin göreceli olarak gelişmiş ekonomik ve teknik kapasitesi ve stratejik konumu UNIDO için uygun bir bölgesel merkez olmasını sağlamıştır.

1967 yılından bu yana, UNIDO'nun Türkiye'deki teknik destek projeleri mühendislik, çevre koruma, ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi gibi konuları kapsamıştır. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ve GAP-GIDEM (Güneydoğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Merkezleri) UNIDO'nun sağladığı teknik yardımlarla kurulmuştur. Aynı zamanda, Montreal Protokolü Projeleri'nin (MP) Türkiye'de uygulanmasında, özellikle Ozon Tabakasını Delici Maddeler (ODS) konusundaki düzenlemeler sürecinde, UNIDO faal bir rol oynamıştır. Bunların yanında, UNIDO Türkiye'de, İşletme İçi Grup Eğitim Programları (IPGTP'ler) düzenlemiş, Demir & Çelik, Küçük Ölçekli Dökümhaneler, Meyve ve Sebze, Tıbbi Bitkiler, Seker Endüstrisi, Çimento Endüstrisi, Tekstil, Endüstriyel Kirlilik ve Kontrolü konularında çalışmalar gerçekleştirmiştir⁷².

⁷¹ UNIDO, <http://195.142.135.65/unido/index.asp> (21.02.2007)

⁷² UNIDO, "UNIDO Hakkında", http://195.142.135.65/unido_tur/Giris_UnidoHakkinda.asp (21.02.2007)

1.6.5. BM Sermaye Geliştirme Fonu

1966 yılında gelişmekte olan ülkelere kredi ve hibe şeklinde sermaye yardımı yaparak, onların ekonomilerini geliştirmelerine yardım etmek amacıyla kurulan BM Sermaye Geliştirme Fonu (UN Capital Development Fund, UNCDF), yerel kalkınma ve mikrofinans programları kanalıyla en az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanmasına yardım etmektedir. Şimdilik 50 en az gelişmiş ülkeden yaklaşık 28’inde yatırımlar yapmak ve çeşitli yenilikçi yaklaşımlar uygulamak suretiyle en yoksul ülkelerin beşeri, kurumsal ve finansal kapasitelerini geliştirmeyi amaçlayan UNCDF, 2007 yılı sonu itibarıyla 45 en az gelişmiş ülkede yatırım yapmayı hedeflemektedir. UNCDF’in Yerel Kalkınma Programları, yerel yönetimlerin kapasitelerini inşa ederek yerelleşmeyi ve yerel seviyede iyi yönetişimi teşvik etmekte ve yerel toplulukların sosyal hizmetlere ve ekonomik altyapılara ulaşımını kolaylaştıracak yatırımlar yapmaktadır. Mikrofinans yatırımları ise, yoksul hanehalkları ve girişimcilerin finansal hizmetlere ulaşmalarını kolaylaştırmakta ve yeni kurulacak mikrofinans kuruluşlarına yardım etmektedir. BM Kalkınma Programı grubu üyesi olan ve ülke düzeyinde BMKP Mukim Koordinatörlüğüne temsil edilen UNCDF, BMKP ile ortaklık içerisinde çalışarak, yerel ve ulusal makamlar, sivil toplum, mikrofinans kuruluşları ve özel sektörle işbirliği halinde, katılımcı, etkin ve yoksul yanlısı bir yaklaşımla yerel ekonomik kalkınmayı teşvik etmeye, yerel altyapı ve hizmetlerin sunumunu iyileştirmeye, ve başta kadın örgütleri olmak üzere sivil toplum kuruluşlarını güçlendirmeye çalışmaktadır⁷³.

⁷³ UNCDF, “UNCDF_Hakkında”, http://www.uncdf.org/english/about_uncdf/ (09.03.2007)

1.6.6. BM Nüfus Faaliyetleri Fonu

BM Nüfus Faaliyetleri Fonu (UN Fund for Population Activities, UNFPA), her kadın, erkek ve çocuğun sağlıklı ve eşit fırsatlara sahip bir hayat yaşama hakkını destekleyen bir uluslararası kalkınma ajansıdır. UNFPA, her gebeliğin istendiğini, her doğumun güvenlikte olduğunu, hiçbir gencin HIV/AIDS'e bulaşmadığını, ve her kadın ve kız çocuğunun saygı gördüğünü garantilemeye ve yoksulluğu azaltmaya yönelik ülkelerin politika ve programlarında nüfus verilerinin kullanılmasına yardım etmektedir. Diğer bir ifadeyle, ülkelerin istekleri halinde, yoksulluğu azaltma ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlama politika ve stratejilerinin oluşturulmasına yardım eden UNFPA, ülkelerin, nüfus eğilimlerini anlamak amacıyla nüfus bilgilerini toplamalarına ve analiz etmelerine yardımcı olmaktadır.

UNFPA çalışmasının diğer bir temel alanı olan, sürdürülebilir kalkınma ile üretken sağlık (reproductive health) ve cinsiyet eşitliği arasındaki bağlantı, 1994'te Kahire'de düzenlenen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda (ICPD) teyit edildi. UNFPA'nın Eylem Programı'nın da kabul edildiği bu konferansta, 179 ülke eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamanın uzun vadede sürdürülebilir kalkınmanın bir ön şartı olduğunu kabul ettiler. Ülkeler, aynı zamanda, 2015'e kadar, üretken sağlık hizmetlerine ve temel eğitime herkesçe ulaşılmasını, eğitimde cinsiyet farkının kapatılmasını, anne ölüm oranının % 75 oranında azaltılmasını, çocuk ölüm oranının azaltılmasını, yaşam beklentisinin artırılmasını, ve HIV'e bulaşma oranının azaltılmasını sağlamada ilerleme kaydetmeye yönelik yol haritası üzerine anlaştılar. Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada kritik bir öneme sahip olan bu Eylem Programı'nın hedefleri, yoksulluğu 2015'e kadar yarı yarıya azaltma hedefiyle örtüşmektedir.

Üretken sağlığın uluslararası kalkınma hedeflerini elde etmedeki kritik önemi, 2005 Dünya Zirvesi'nde en üst seviyede de teyit edildi. Üretken sağlığın yetersizliği, çocuk doğurma çağındaki kadınlarda ölüm ve hastalanmaların başlıca nedenidir. 350 milyon civarındaki çiftin, aile planlaması imkanından mahrum olduğunu göz önüne alan UNFPA, aile planlaması ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar konularında net bilgiye ulaşımı kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Üretken sağlığın temel bir insan hakkı olduğu, ve bireylerin çocuk sayısını, çocuk yapma zamanını serbestçe belirleyebilmeleri gerektiği anlayışıyla hareket eden UNFPA, diğer BM kuruluşları, hükümetler, topluluklar, sivil toplum örgütleri ve özel sektör ile ortaklıklar kurarak, farkındalığı arttırmaya ve destek ve kaynakları, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde ve Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda belirtilen hedefler doğrultusunda harekete geçirmeye çalışmaktadır.

UNFPA'nın anne ölümlerini engelleme stratejisi, istenmeyen gebelikleri azaltmak için aile planlamasının yapılmasını, ve gebelikte ve doğumda nitelikli sağlık hizmetinin sağlanmasını içermektedir. Bunun yanında, UNFPA, gelişmekte olan ülkelerde yetenekli ebe ihtiyacının karşılanmasına yardım etmektedir.

UNFPA, özellikle dünya nüfusunun yarısını oluşturan 25 yaşın altındaki gençlerin sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını gidermeye ve iktisadi fırsatlar ve yetenekler kazandırmaya yönelik programlara yatırım yapmakta, ve gençlerin de kendilerini etkileyecek olan bu programlara faal olarak katılımını teşvik etmektedir. UNFPA, HIV gibi bulaşıcı hastalıkların cinsel yollarla yayılmasını engellemek için korunma yöntemleri hakkında özellikle gençlere eğitim vermekte ve bu konuda farkındalığı arttırıcı etkinlikler düzenlemektedir.

UNFPA, kamu oyunun dikkatini cinsiyet sorunlarına çekmeye çalışmakta, bu soruna yönelik yasal ve siyasi reformları teşvik etmekte, cinsiyete göre ayrıştırılmış verileri toplamakta, ve kadınları ekonomik olarak güçlendiren projeleri

desteklemektedir. Bunu yaparken, UNFPA, cinsiyet ile ilgili kültürel farklılıklara saygı göstermekle birlikte, kadın ve kızların hayatlarını tehlikeye sokan politikalara da karşı çıkmaktadır.

Dokuz Ülke Teknik Hizmet Takımı ve 112 Ülke Ofisi aracılığıyla 140'tan fazla ülkede çalışan UNFPA personelinin dörtte üçü sahada görev yapmaktadır⁷⁴.

1.6.7. BM Çevre Programı

BM Çevre Programı (The UN Environment Programme, UNEP), uygun çevresel uygulamaların her yerde teşviki için çalışmaktadır. UNEP, dünya çapındaki aynı amacı taşıyan çok sayıdaki sivil toplum aktörleriyle hem politika yapım aşamasında, hem de programların uygulanması aşamasında üst seviyede işbirliği yapmak suretiyle çevreyi korumada önemli rol oynamaktadır. UNEP'in uluslararası çevresel yönetişimin uyumlu bir yapısını destekleme çabası, Küresel Bakanlar Çevre Forumu- Global Ministerial Environment Forum (GMEF)⁷⁵-tarafından da önemli ölçüde desteklenmiştir. BMKP, UNEP ve Dünya Bankası tarafından yönetilen 4.5 milyar dolarlık fondan oluşan Küresel Çevre Fonu-Global Environment Facility-gelişmekte olan ülkelere çevresel programlarını gerçekleştirmeleri için yardım etmektedir.

UNEP'in başkanlığını ve sekreteryalığını yürüttüğü BM Çevresel İşletme Grubu (UN Environmental Management Group) ise, 1999'da BM Genel Sekreterliği tarafından, çevreyi BM'nin ana sistem faaliyetleri arasına sokmak, BM'nin çevresel faaliyetlerini koordine etmek amacıyla kuruldu⁷⁶.

⁷⁴ UNFPA, "UNFPA Hakkında", <http://www.unfpa.org/about/index.htm> (27.02.2007).

⁷⁵ GMEF: UNEP Yönetim Konseyinin rutin veya özel oturumlarının bir parçası olarak, dünyanın her tarafından gelen çevre bakanlarının yıllık olarak yaptığı toplantıdır.

⁷⁶ UNEP, <http://www.unep.org/dpdl/ieg/> (07.02.2007)

1.6.8. UN-HABITAT

1977’de Birleşmiş Milletler İskân Merkezi (HABITAT) olarak kurulan ve daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 21 Aralık 2001 tarihli kararıyla Merkezi Kenya’nın Nairobi kentinde bulunan bir yardımcı organa dönüştürülen Birleşmiş Milletler İskân Programı (The United Nations Human Settlements Programme, UN-HABITAT), Birleşmiş Milletler sistemi içinde iskân konuları ile ilgili faaliyetlerin eşgüdümünden sorumlu kuruluşudur. UN-HABITAT, Gündem 21’in yerleşimlerle ilgili bölümlerinden, ve Habitat Gündemi’nin ve 2020 yılına kadar 100 milyon gecekondulu sakinin yaşamlarının önemli ölçüde iyileştirilmesini öngören Binyıl Kalkınma Hedefi’nin uygulanmasında yerel yönetimler, özel sektör ve hükümet dışı kuruluşlar dahil olmak üzere tüm ortakların işbirliğini sağlamaktan sorumludur. Misyonunu, sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir iskan kalkınmasını teşvik etmek ve herkes için yeterli barınmayı sağlamak olarak açıklayan UN-HABITAT’ın bütçesi, çok taraflı ve iki taraflı teknik işbirliği ortaklarından, hükümetlerden, yerel otoriteler ve dernekler gibi diğer ortaklardan ve BM bütçesinden gelen katkılardan oluşmaktadır⁷⁷.

1978’de HABITAT’ın kurulduğu Vancouver (Habitat I) Konferansı’ndan itibaren geçen dönemde yaşanan gelişmeleri değerlendirmek ve yeni Binyıl için yeni hedefler belirlemek üzere, 1996’da İstanbul’da şehirler üzerine düzenlenen ikinci konferansta (Habitat II,) 171 ülke, 100’den fazla taahhüt ve 600 öneriyi içeren Habitat Gündemi olarak adlandırılan siyasi belgeyi kabul etti. UN-HABITAT, bu gündem aracılığıyla, BM sisteminin yoksulluğu azaltma ve sürdürülebilir kalkınmayı ilerletme hedefine katkıda bulunabilmektedir. UN-HABITAT, hükümetler, yerel otoriteler, uluslararası NGO’lar ve sivil toplum örgütleriyle ortaklık içerisinde dünya çapında iki

⁷⁷ UNHABITAT, “Misyonumuz”, <http://www.unhabitat.org/categories.asp?catid=10>.(06.02.2007)

temel kampanya yürütmektedir. Bunlardan birincisi, Küresel Kentsel Yönetişim Kampanyası (Global Campaign on Urban Governance), diğeri ise Küresel Sahiplik Hakkını Güvence Altına Alma Kampanyası'dır (Global Campaign for Secure Tenure). UN-HABITAT, bu kampanyalar ve diğeri araçlar vasıtasıyla bir dizi soruna ve özel projeye odaklanmaktadır.

Çoğu az gelişmiş ülkeler olmak üzere 61 ülkede 154 teknik program ve projeyi yürüten UN-HABITAT, faaliyetleriyle hükümetlerin ulusal ve yerel seviyelerde yönetim kapasitesini güçlendirmeye yönelik politikalar ve stratejiler geliştirmelerine yardım etmektedir. Bu faaliyetler, herkes için barınma, kentsel yönetişimi iyileştirme, kentsel yoksulluğu azaltma, çevreyi iyileştirme, doğal afetlerin etkisini hafifletme ve çatışma sonrası rehabilitasyonu sağlamaya odaklanmaktadır⁷⁸.

1.6.9. UNIFEM (BM Kadın Fonu) ve UNICEF (BM Çocuk Fonu)

BM bünyesindeki kadın fonu olan UNIFEM (United Nations Development Fund for Women), kurulduğu 1976 yılından bu yana, kadınların güçlendirilmesini ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmek amacıyla yenilikçi programlara ve stratejilere mali ve teknik destek sağlamaktadır. Kadınların insan haklarını ve güvenliğini bütün çalışmalarının merkezine yerleştiren UNIFEM, dört stratejik alana yoğunlaşmaktadır: kadınların maruz kaldığı yoksulluğu azaltmak, kadınlara karşı şiddete son vermek, kadın ve kız çocukları arasında HIV/AIDS'in yayılmasını durdurmak, ve gerek barış gerekse savaş dönemlerinde demokratik yönetişimde kadın eşitliğini sağlamaktır. Bu amaçları gerçekleştirmek için, UNIFEM, bütün bölgelerde ülkelerle işbirliği içerisinde çalışarak, her alanda cinsiyet eşitliğini ilerletmeye ve cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik politika ve kanunların oluşturulmasına ve uygulanmasına destek

⁷⁸ UNHABITAT, <http://www.unhabitat.org/> (18.02.2007)

sağlamaktadır. UNIFEM, aynı zamanda, cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına daha duyarlı hale getirilmeleri için kurumları dönüştürmeyi, kadın hakları savunucularının seslerini ve kapasitelerini güçlendirmeyi, ve toplumdaki zararlı ve ayırıcı uygulamaları değiştirmeyi amaçlamaktadır. Kadınların ekonomik güvencesini güçlendirmeye çalışan UNIFEM, kamu kaynaklarından kadın ve erkeklerin nasıl yararlandıklarını inceleyen bütçe analizlerini teşvik eden çalışmalar da yapmaktadır⁷⁹.

BM Çocuk Fonu (United Nations Children's Fund, UNICEF)⁸⁰, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1946 yılında, Avrupa'daki çocuklara yardım amacıyla kuruldu. BM'nin çocukların korunması ve gelişimi için çalışan başlıca örgütü olan UNICEF, 191 ülkede faaliyet göstererek, temel sağlık, beslenme, ve temel eğitim üzerinde yoğunlaşmakta, çocukların potansiyellerini eksiksiz biçimde gerçekleştirmek için fırsatlar yaratmakta, ve çocuk haklarının korunmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

1.6.10. BM İnsani Güvenlik Fonu

1999'da Japonya Hükümeti katkılarıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan BM İnsani Güvenlik Fonu (UNTFHS), İnsani Güvenlik kavramını somut faaliyetlere dönüştürmek amacıyla, uluslararası toplumun karşı karşıya bulunduğu ve insan hayatına ve bütünlüğüne yönelik tehditlere cevap veren ve BM kurumları tarafından uygulanan projeleri desteklemeyi amaçlamaktadır. Japonya'nın Aralık 2004 itibariyle 256 milyon ABD Dolar'ı katkı sağlamasıyla BM bünyesindeki emsalleri arasında en büyük fon haline gelen UNTFHS, 2005 yılı ortaları itibariyle 120'den fazla projeye 150 milyon ABD Dolar'ından fazla kaynak sağlamıştır.

⁷⁹ UNIFEM, "UNIFEM Hakkında", <http://www.unifem.org/about/> (18.02.2007)

⁸⁰ 1946'da Birleşmiş Milletler tarafından United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuk Acil Yardım Fonu) adı altında kurulan UNICEF, daha sonra adı kısaltılarak The United Nations Children's Fund'a (Birleşmiş Milletler Çocuk Yardım Fonu) dönüştürüldüğü halde orjinal kısaltması UNICEF aynen kalmıştır.

İnsani Güvenlik Fonu UNTFHS'nin destek sağladığı somut faaliyetler arasında, yoksulluk, çevresel tahribat, çatışmalar, mayın, mülteci problemleri, kaçak uyuşturucu madde ve HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele faaliyetleri gelmektedir.

Sadece BM sistemi bünyesindeki örgütlerin yardım isteyebildiği UNTFHS, özellikle BMKP'nin uyguladığı projelere destek sağlamaktadır. UNTFHS faaliyetleri BM Kalkınma Programı odak alanlarıyla kesişmektedir. İlk kez 1994 İnsani Gelişme Raporu'nda gündeme getirilen ve sürdürülebilir insani kalkınmanın hayati bir unsuru olarak kabul edilen İnsani Gelişme kavramının hayata geçirilmesinde yaşanan farklı uygulamalara rağmen, insani gelişmenin temel fikrini BMKP ve UNTFHS paylaşmaktadır. Bu bağlamda, İnsani Güvenlik Fonu UNTFHS'den en fazla destek alan örgüt olan BMKP, 1999-2005 tarihleri arasında 28 proje için UNTFHS'nin toplam bütçesinin % 36'sına denk gelen yaklaşık 55 milyon ABD Doları aldı. Bunun yanında, UNTFHS, BMKP'nin diğer BM örgütleri, sivil toplum ve diğer ortaklarla işbirliği yapmasında ve ortaklık kurmasında rol oynayarak, BM ve diğer uluslararası yardım kaynaklarının etkin şekilde kullanılmasına katkı sağlamaktadır⁸¹.

1.6.11. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği

1950'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulan BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK, UN High Commission for Refugees, UNHCR), mültecilerin haklarını ve refahını sağlamak amacıyla, mültecileri korumak ve dünya çapındaki mülteci sorunlarını çözmeye yönelik uluslararası eylemleri koordine etmek ile yetkilendirilmiştir. Birleşmiş Milletler mülteci örgütü olan BMMYK, herkesin

⁸¹ BMKP, "BMKP ve İnsani Güvenlik", <http://www.undp.org/partnerships/untfhs/humansec.html> (18.01.2007)

başka bir devlete sığınma talebinde bulunabilme ve orada güvenli bir şekilde barınabilme hakkını, ve üçüncü ülkeye yerleştirilme ve ülkesine gönüllü olarak dönebilme seçeneklerini garantilemek için mücadele etmektedir.

Mülteci yaratan olayların tekrarlanmasını önleme ve kendi ülkelerine dönmekte olan mültecilerin yeniden kaynaşmalarını güçlendirme arayışında olan BMMYK, insan haklarının korunmasında ve ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesinde etken olan koşulların yaratılmasını ve zorla yerinden edilme olaylarının azaltılmasını desteklemektedir.

Özellikle çocukların ihtiyaçlarını karşılama ve kadın eşitliğini yükseltme çabasını faaliyetlerinin merkezine alan BMMYK, mültecileri korumak ve onların sorunlarına çözüm bulmak için hükümetler, bölgesel örgütler, uluslararası ve hükümet-dışı örgütlerle işbirliği yapmakta ve mültecilerin, hayatlarını etkileyecek kararlara katılımını teşvik etmektedir.

Elli yıllık aşkın bir sürede, 50 milyon kadar insanın hayatlarına yeniden başlamasına yardım eden BMMYK, yaklaşık 7 bin personeli ile 116 ülkede, 20.8 milyon insana yardımcı olmaya devam etmektedir⁸². 1954 ve 1981'de iki adet Nobel Barış Ödülü alan BMMYK'nın planları, koruma ve diğer kılavuzları, her yıl Cenevre'de toplanan 61 üye devletin oluşturduğu Yürütme Komitesi tarafından onaylanmaktadır⁸³.

⁸² UNHCR, "Basic Facts", <http://www.unhcr.org/basics.html> (23.01.2007)

⁸³ UNHCR, "Temel Gerçekler", <http://www.unhcr.org.tr/temelgercekler.asp> (22.01.2007)

1.6.12. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (UN Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR), bütün insanların Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde ve uluslararası insan hakları anlaşmalarında yer alan bütün haklarını korumayı, herkesin bu haklardan tam olarak yararlanmalarını sağlamayı, ve bu hakları korumakla yükümlü olanlara yardım etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Ofis, insan hakları ihlallerinin önlenmesini, kültürel, iktisadi, siyasi, sosyal ve kalkınma hakkı dahil bütün insan haklarına saygıyı garantilemeyi, en savunmasız ve riskli kesimin üzerine dikkatleri yoğunlaştırmayı, insan haklarını korumak için uluslararası işbirliğini geliştirmeyi, BM bünyesindeki ilgili faaliyetleri koordine etmeyi, ve BM sistemini insan hakları alanında güçlendirmeyi sağlamaya çalışmaktadır.

Önceliklerini 2006-2007 Stratejik Yönetim Plan'ında belirleyen Ofis (OHCHR), faaliyetlerini, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, 1993'teki İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi, ve diğer insan hakları araçları doğrultusunda yürütmektedir.

OHCHR, ayrıca, hükümetler, yasama ve yargı organları, ulusal kurumlar, sivil toplum, bölgesel ve uluslararası örgütler ve BM sistemi ile işbirliği yaparak, insan haklarının uluslararası normlara uygun olarak korunması için özellikle ulusal düzeyde kapasitelerin geliştirilmesine ve güçlendirilmesine destek sağlamaktadır⁸⁴.

⁸⁴ OHCHR, <http://www.ohchr.org/english/> (01.02.2007)

1.6.13. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization, ILO), sosyal adaletin ve uluslararası insan ve çalışma haklarının iyileştirilmesine çalışan bir Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşudur. Birinci Dünya Savaşından sonra giderek büyüyen sorunlara yönelik sosyal reform niteliğinde çözümler bulmak ve reformların uluslararası düzeyde uygulanmasını sağlamak amacıyla 1919 yılında kurulan ILO, Milletler Cemiyeti'ni kuran Versay Anlaşması'nın bugün yaşayan tek kalıntısıdır. İkinci Dünya Savaşından sonra, temel amaç ve ilkeleri yeni bir oluşum ve genişleme sürecine giren ILO, 1946'da yeni kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın ilk ihtisas kuruluşu olmuştur. Evrensel ve sürekli barışın ancak insan haklarına saygı, iyi yaşam standartları, insanca çalışma koşulları, istihdam olanakları ve ekonomik güvence gibi sosyal adaletin temel unsurları ile sağlanabileceğini savunan ILO, 1969'daki 50. kuruluş yıldönümünde Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır.

ILO, dört temel stratejik hedefi gerçekleştirmeye çalışmaktadır: çalışma yaşamında standartlar, temel ilke ve haklar geliştirmek ve gerçekleştirmek; kadın ve erkeklerin insana yaraşır işlere sahip olabilmeleri için daha fazla fırsat yaratmak; sosyal koruma programlarının kapsamını ve etkinliğini artırmak; ve işçi, işveren ve hükümetlerden oluşan üçlü yapıyı ve sosyal diyalogu güçlendirmek. Bu hedeflere ulaşmak için ILO'nun gerçekleştirmeye çalıştığı faaliyetlerin başında ise, temel insan haklarını geliştirmek, çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek, istihdam olanakları yaratmak üzere uluslararası politika ve programları oluşturmak; uluslararası çalışma standartlarını oluşturmak ve ulusal otoritelere, söz konusu politikaların hayata geçirilmesinde, yol gösterici olan bu standartların uygulanmasının izlenmesi için uygun mekanizmaları oluşturmak; ülkelerin söz konusu politikaları uygulamalarına

yardımcı olmak için, kapsamlı bir uluslararası teknik işbirliği programını, sosyal tarafların aktif ortaklığı ile oluşturmak ve uygulamak; ve bu çabaların tümünün geliştirilmesi için eğitim, öğretim, danışmanlık hizmeti, araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunmak gelmektedir⁸⁵.

Kendine has üçlü bir yapısı olan ILO'nun yönetim kurullarına işçi, işveren ve hükümetler eşit söz hakkına sahip olarak katılmaktadır. ILO, aynı üçlü yapılanmanın üye ülkelerde de politika ve programların şekillendirilmesinde uygulanmasını teşvik etmektedir

Uluslararası asgari çalışma standartları ve ILO'nun genişletilmiş politikaları, her yıl toplanan Uluslararası Çalışma Konferansı'nda belirlenmektedir. 1998 yılındaki Uluslararası Çalışma Konferansı'nda kabul edilen "Çalışma Yaşamında Temel İlke ve Haklar Bildirgesi", işçi ve işverenlerin örgütlenme özgürlüğüne ve etkin toplu pazarlık haklarına uluslararası topluluk tarafından riayet edilmesi, ayrıca, zorla çalıştırma ya da zorunlu çalıştırmanın her tür şeklini engelleme, çocuk emeğini etkili biçimde yasaklama, istihdam ve mesleki düzeyde ayrımcılığı ortadan kaldırma gibi çalışmaya ilişkin konularda üye ülkelerin çaba göstermeleri gerekliliği hükme bağlandı.

Her yıl Haziran ayında Cenevre'de gerçekleştirilen ve üye ülkelerin, iki hükümet temsilcisi, bir işveren ve bir işçi delegesi ile katılabildiği Uluslararası Çalışma Konferansları, ayrıca, bütün dünyayı ilgilendiren çalışma hayatına ilişkin sorunların tartışıldığı bir forum görevini görmekte, ILO üyesi ülkeler tarafından finanse edilen çalışma programı ve bütçesini iki yılda bir onaylamakta, ve Yönetim Kurulunu seçmektedir.

⁸⁵ ILO, "ILO Hakkında", <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/amacilke.htm> (17.01.2007)

Konferansın yıllık oturumları arasındaki ILO çalışmaları ise, 28 Hükümet temsilcisi ile 14 işçi ve 14 işveren temsilcisinden oluşan ve Cenevre’de yılda üç kez toplanan Yönetim Kurulu tarafından sürdürülmektedir.

Yönetim Kurulu tarafından atanan bir Genel Direktör tarafından yönetilen Uluslararası Çalışma Ofisi ise, ILO’nun sekreteryasını yürütmektedir. Ofis, Cenevre’deki genel merkezde ve 40’ı aşkın ülkede ILO’nun bölge, alan ve ülke ofislerinde 2,500 kadar personel çalıştırmakta ve Cenevre’de araştırma merkezi ve basımevini idare etmektedir. Yönetim Kurulu ve Ofisin çalışmalarına, temel sanayi kollarında oluşturulan gene üçlü yapıdaki komiteler yardımcı olmaktadır⁸⁶.

1.6.14. Dünya Bankası

Dünyadaki kalkınma yardımı kaynaklarının en büyüklerinden birisi olan Dünya Bankası, en yoksul insanlara ve en yoksul ülkelere yardım etmek üzere, 1 Temmuz 1944 tarihinde Bretton Woods, New Hampshire bölgesinde 44 ülke hükümetinin yapmış olduğu bir konferansla kuruldu⁸⁷. Genel anlamında bir "banka" olmayıp, 1947 yılından beri Birleşmiş Milletler’in özerk uzman kuruluşlarından biri olarak faaliyet gösteren Dünya Bankası, kuruluşunun ilk yıllarında savaş sonrası Batı Avrupa’nın yeniden yapılandırılması ve kalkınma için finansman desteği sağlamış, daha sonraları gelişmekte olan ülkelere kredi vermeye başlamıştır.

Dünya Bankası, günümüzde daha çok yoksulluğu azaltmaya ve hayat standartlarını iyileştirmeye odaklanmaktadır. Bununla birlikte, Banka’nın yeniden yapılandırma fonksiyonu, özellikle gelişmekte olan ülkeleri ve geçiş ekonomilerini

⁸⁶ ILO, “ILO Hakkında”, <http://www.ilo.org/public/english/about/index.htm> (08.01.2007)

⁸⁷ Dünya Bankası, <http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20167050~menuPK:372517~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:361712,00.html> (25.11.2007)

etkileyen doğal felaketler ve kriz sonrası rehabilitasyon ihtiyacı nedeniyle devam edegelmiştir.

Başlangıçta Dünya Bankası'nın portföyünü daha çok temel alt yapı yatırım projeleri oluştururken, şimdilerde sosyal sektörü de içine alan çok daha geniş bir yelpazede yoksulluğu azaltmaya yönelik projeler uygulanmaktadır⁸⁸. 1980'li yıllarda, önce makroekonomik sorunlar ve borç yapılandırma işi ile ilgilenmek zorunda kalan Dünya Bankası, daha sonra sosyal ve çevre sorunları üzerine yoğunlaşmıştır. 1980'de uygulamaya konulan "Yapısal Uyum Kredisi" (Structural Adjustment Credit) programı ise, orta ve uzun vadeli bir perspektif içinde ekonomik kalkınmayı ve dış dengenin gerçekleştirilmesini sağlamayı hedeflemiştir. Bunun yanında, tarım ve tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesine özel bir önem verilmiştir⁸⁹.

Temel misyonunu yoksulluktan arındırılmış bir dünya olarak açıklayan Dünya Bankası, yoksullukla mücadeleye önemli katkılar sağlamaktadır. Banka, örneğin, 2002 yılında gelişmekte olan ülkelere 19.5 milyar dolar sağlayarak ve 100'den fazla gelişmekte olan ekonomide çalışmalar yaparak onların yoksulluğu azaltmalarına yardımcı olacak mali ve teknik destek vermiştir⁹⁰. Bu kapsamda, Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerine eğitim, sağlık, su ve elektrik alt yapısının inşa edilmesi, hastalıklarla mücadele edilmesi, çevrenin korunması ve Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılması için destek sağlamaktadır.

Dünya Bankası bugün, örneğin, Bosna Hersek'e mikro kredi sağlanması, Gine'deki toplumların AIDS konusunda eğitilmesi, Bangladeş'teki kızların eğitiminin desteklenmesi, Meksika'da sağlık koruma hizmetlerinin iyileştirilmesi,

⁸⁸ Dünya Bankası, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:20053333~menuPK:63762~pagePK:36726~piPK:36092~theSitePK:29506,00.html> (25.11.2007)

⁸⁹ Türkçe Bilgi, http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1 (24.11.2007)

⁹⁰ Dünya Bankası, *İbid.*, <http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20167050~menuPK:372517~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:361712,00.html> (25.11.2007)

bağımsızlığından sonra Doğu Timor'un ve yıkıcı bir deprem sonrasında Hindistan'da Gujarat'ın (1999 depremi sonrasında Türkiye'nin) yeniden imar edilmesi gibi hemen her sektörde ve gelişmekte olan her ülkede 1,800'ün üzerinde projeye uğraşmaktadır⁹¹.

Zaman içinde bir grup haline gelerek Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) adını alan kuruluşun bünyesinde birbiriyle ilişkili beş ana kalkınma kurumu yer almaktadır: IBRD, IDA, IFC, MIGA ve ICSID.

1945 yılında kurulan Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD), daha yüksek gelirli gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörüne kredi açan bölümdür. IBRD, gelişmekte olan ülkelerin yoksulluğu azaltma, sosyal hizmetleri sağlama ve çevreyi koruma çabalarını desteklemeye yönelik projelere kredi sağlamaktadır. Örneğin, 2002 mali yılı içerisinde IBRD 40 ülkedeki 96 projenin desteklenmesi için 11.5 milyar dolar tutarında kredi sağlamıştır⁹².

Dünya Bankası, fonlarının tamamına yakını dünyanın finansal piyasalarından sağlamaktadır. Örneğin, 2002 mali yılında 23 milyar dolar toplanmıştır. AAA kredi değerliliği ile fon toplamak için tahviller çıkaran Banka, bu düşük faiz oranlarını kendisinden borç alanlara yansıtmaktadır⁹³. Banka'nın, kredi vermeden önce, herhangi bir ülke hakkında yaptığı değerlendirme, diğer finansman çevrelerine de ışık tutmaktadır.

IBRD'ye 1947 yılında üye olan Türkiye, kişi başına GSMH'ya göre yapılan dört gruplu sınıflandırmada III. grupta yer almakta ve böylece 5 yıl geri ödemesiz 17 yıla kadar vadeli kredi kullanabilmektedir.

⁹¹ Dünya Bankası,
<http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contenMDK:20167050~menuPK:372517~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:361712.00.html>
(25.11.2007)

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

Dünya Bankası Grubu'nun diğeri bir kurumu olan Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), 1960 yılında gelişmekte olan ölkelere daha iyi şartlarla kredi vermek amacıyla kuruldu. IDA, kişi başına gelir bakımından yoksulluk çizgisinin altında kalan ölkelere temel hizmetlerini sağlayabilmeleri için genel olarak 10 yıllık ödemesiz, sıfır faizli ve 35-40 yıl vadeli krediler, hibeler ve teknik yardım sađlamaktadır⁹⁴. Örneğin, 2002 mali yılında IDA, 62 düşük gelirli ölkedeki 133 projeye 8.1 milyar dolar finansman desteği sağlamıştır. 40 kadar zengin ölkeler her dört yılda bir IDA için mali kaynak sağlamaktadır. IDA kredileri Banka'nın finansal yardımının yaklaşık dörtte birini oluřturmaktadır⁹⁵. Türkiye IDA'ya 1960 yılında üye olmuştur.

Dünya Bankası bünyesinde 1956 yılında kurulan Uluslararası Finans Kurumu (IFC), gelişmekte olan ölkelerde özel sektöre kredi sağlama ve özel sektörün gelişmesini destekleme fonksiyonunu üstlenmiştir. Türkiye, bu kuruma kurulduğu yıl katılmıřtır⁹⁶.

Dünya Bankası bünyesinde 1985 yılında kurulan Çoktarafli Yatırımlar Garanti Ajansı (MIGA), gelişmekte olan ölkelerde yapılacak yabancı yatırımlara, döviz transfer zorluğu, kamulaştırma ve millileştirme gibi ticari olmayan riskleri karşılamaya yönelik güvenceler sağlamak ile görevlidir. Gelişmekte olan ölkelerdeki yatırımcılara ve kredi verenlere politik risk sigortası sağlayan MİGA'ya Türkiye 1988 yılında katılmıřtır⁹⁷.

Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID) ise, yabancı yatırımcılarla onların konuk ölkeleri arasındaki yatırım uyuşmazlıklarında uzlaşma sağlamak, arabuluculuk yapmak ve hakemlik davalarına bakmak amacıyla 1965

⁹⁴ Wikipedi, http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1 (23.11.2007)

⁹⁵ Dünya Bankası, *ibid.*

⁹⁶ Wikipedi, *ibid.*

⁹⁷ Wikipedi, http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1 (23.11.2007)

yılında kuruldu. Tahkim ve Uzlaşma Panellerine ilişkin kurallar geliştiren ve uzlaştırma komisyonu olarak iş gören Merkez'e, Türkiye 1987 yılında üye olmuştur⁹⁸.

Bu beş kuruluşun her biri, farklı ancak birbirinin tamamlayıcı bir rol oynayarak Dünya Bankası'nın küresel yoksulluğu azaltma ve hayat standartlarını iyileştirme misyonunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Dünya Bankası'nın 185 üye ülkesi, kuruluşun finansmanından ve harcamalarından müştereken sorumludur. Dünya Bankası, üye devletlerin atadıkları birer guvernör ve vekilinden oluşan Governörler Kurulu, iki yıl için görevlendirilen 24 üyeden oluşan ve sürekli bir karar organı olan İcra Direktörleri Kurulu ve Başkanlık organları tarafından yönetilmektedir⁹⁹. Ülkelerin oy verme güçleri eşit olmayıp, Banka'ya ödedikleri aidatla bağlantılıdır. Dünya Bankasına üye olan ülkeler aynı zamanda Uluslararası Para Fonu (IMF) üyesidirler. Her iki kuruluşun toplantıları genellikle birlikte yapılır¹⁰⁰.

Başlangıçta sadece Washington, D.C.'de konuşlanan ve homojen bir mühendis ve mali analist kadrosuna sahip olan Dünya Bankası, bugün iktisatçılar, kamu politikası uzmanları, sektörel uzmanlar ve sosyal bilimcilerden oluşan farklı disiplinlere mensup 10,000'in üzerindeki personel kadrosu ile çalışmaktadır. Personelin % 40'i ülke ofislerinde görev almaktadır¹⁰¹.

⁹⁸ Wikipedi, http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1 (23.11.2007)

⁹⁹ İbid.

¹⁰⁰ Türkçe Bilgi, http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1 (24.11.2007)

¹⁰¹ Dünya Bankası, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:20053333~menuPK:63762~pagePK:36726~piPK:36092~theSitePK:29506,00.html> (25.11.2007)

1.6.15. BM Gönüllüleri Programı

BM Gönüllüleri Programı (The United Nations Volunteers Programme, UNV), BM üye ülkelerin isteği üzerine kalkınma işbirliğinin bir işlevsel ortağı olarak çalışmak üzere, BM Genel Kurulu tarafından 1970 yılında kuruldu. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından yönetilen ve BMKP'nin ülke ofisleri aracılığıyla faaliyetlerini sürdüren UNV Programı, gönüllülüğü teşvik ve gönüllüleri seferber ederek dünya çapında insani gelişmeye katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Her yıl 150'den fazla milletten 5000 BM Gönüllüsü, BM'nin program ve kuruluşlarına aktif olarak destek vermekte, krizlere veya ihtiyaç sahibi insanlara cevap vermeye çalışmaktadır. UNV gönüllülerinin becerileri, insani gelişmeyi sağlama ve Binyıl kalkınma hedeflerine ulaşma çabalarına önemli katkı sağlamaktadır. İnsani gelişmeye verilen önemi ve bağlılığı paylaşan bu iyi niyet elçileri, savaşlardan ya da doğal afetlerden kırılan toplumların yeniden inşasında, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında, insan haklarının korunmasında, kadınların güçlendirilmesinde, ulusal kapasitelerin kurulmasında, yoksulluk ve HIV/AIDS'e karşı mücadelede, ve yeni iş olanaklarının yaratılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Genelde yetenekleri ve başarılarıyla alanlarında ün yapmış iyi niyet elçileri, BMKP'nin kalkınma felsefesini hayata geçirmeye ve insanları, yoksulların hayatlarını iyileştirmek adına harekete geçmeleri için motive etmeye çalışmaktadır. Türkiye'de de faaliyet gösteren UNV gönüllüleri, örneğin 1999 depreminin ardından, özellikle depremde zarar görmüş bölgelerde, BMKP'nin çalışmaları kapsamında önemli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir¹⁰².

¹⁰² UNV, <http://www.unv.org/> (03.02.2007)

Yukarıda kısaca açıklanan ve kalkınmanın değişik boyutları üzerine çalışan BM kurumlarına, Dünya Sağlık Örgütü, ve AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele Küresel Fonu'nu da dahil etmek gerekir.

Birleşmiş Milletler'in uzman sağlık örgütü olarak 1948'de kurulan Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, WHO), bütün halkların sağlığının, dünyada barış ve güvenliğin sağlanması açısından temel önem arz ettiğini kabul ederek, sadece hastalık halinin yokluğu değil, bütün insanların en üst seviyede fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak iyi olması anlamında sağlıklı olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, üye 193 ülkenin temsilcilerinden oluşan Dünya Sağlık Asamblesi tarafından yönetilmektedir¹⁰³.

BM'nin AIDS Ortak Programı (Joint UN Programme on AIDS), BM'nin sekiz ajans ve programlarının imkanlarını birleştirerek bugün dünyada 40 milyon insanı etkileyen hastalıkla mücadele etmektedir. 2001 yılında Genel Sekreterlik tarafından oluşturulması istenen AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele Küresel Fonu (Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria) hükümetler, sivil toplum, özel sektör ve etkilenen toplumlar arasında bir ortaklık ve uluslararası sağlık finansmanına yenilikçi bir yaklaşım niteliğindedir. 2005 yılına gelindiğinde her yıl 6 milyon insanı öldüren dünyanın bu en yıkıcı üç hastalığına karşı savaşmak için kaynakları önemli ölçüde artırmayı ve bu kaynakları en ihtiyaç sahibi yerlere yönlendirmeyi amaçlayan bu Fondan, 128 ülkede yaklaşık 3 milyar dolar harcanmıştır¹⁰⁴.

Bunun yanında, BM sistemi, Afrika'nın kalkınması için yapılan uluslararası yardımlar için bir çerçeve olarak kullanılan ve bir Afrika Birliği girişimi olan Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (New Partnership for Africa's Development, NEPAD) ile de yakın işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

¹⁰³ WHO, "WHO Hakkında", <http://www.who.int/about/en/> (25.03.2007)

¹⁰⁴ GF, "Küresel Fon Hakkında", <http://www.theglobalfund.org/en/about/how/> (16.01.2007)

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI'NIN DÜNYADAKİ FAALİYETLERİ

2.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP-UNDP)

Hakkında

Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma kuruluşu olan BM Kalkınma Programı (BMKP-UNDP), BM Genişletilmiş Teknik Yardım Programı ve BM Özel Fonu'nun birleşmesi ile kurulduğu 1966 yılından bu yana, BM'in operasyonel kalkınma sisteminin merkezinde yer alarak, insani gelişme ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve ilerletmek amacıyla ulusal kapasitelerin inşası ve kalkınma sorununun ulusal ve küresel gündemde yerini alması için çalışmaktadır. BMKP, özellikle 2000 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin kabul edilmesinden sonra, faaliyetlerini arttırarak, ortaklarıyla birlikte yoksullukla daha etkin bir şekilde mücadele etme ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni (BKH) başarma çabası içerisine girmiştir.

BMKP, küresel erişimi ve önemli miktardaki parasal kaynağı ile Birleşmiş Milletlerin kalkınma yardımı sağlayan en büyük kuruluşu ve BM'nin kalkınma konusundaki çalışmalarını koordine eden ana yapı durumundadır. Ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde adil büyümeyi ve sürdürülebilirliği savunan BMKP, 166 ülkede, insanların daha iyi bir yaşama kavuşmaları için kapasitelerini geliştirmek, ülkelerin bilgi, deneyim ve kaynaklara ulaşmalarını sağlamak ve kalkınma yolunda karşılaşılan ulusal ve küresel düzeydeki zorlukları aşmak amacıyla, çeşitli ortakları ile birlikte,

ülkelerin ulusal ve küresel kalkınma çabalarına ve yerel ve yenilikçi yöntemlerle sorunlarını çözmelerine her türlü desteği sağlamaktadır. BMKP, ülkelerin dışarıdan kalkınma yardımı ve diğer destek şekillerine ulaşmalarında ve stratejik bağlantılar kurmalarında önemli rol oynamaktadır.

Tüm faaliyetlerinde insan haklarının korunmasını ve kadının güçlendirilmesini teşvik eden BMKP, bir yandan ülkelerin yerel ihtiyaç ve önceliklerine dayanarak oluşturdukları ulusal kalkınma stratejilerini desteklerken, diğer yandan da ülkeleri küresel sorunlara karşı ortak mücadele vermeleri için bir araya getirmeye çalışarak Birleşmiş Milletler'in prensip ve değerlerine uygun olarak hareket etmektedir. Herhangi bir kalkınma yaklaşımını temsil etmediğini savunan BMKP, hükümetlerin kendi yaklaşımlarını kendi özel ulusal şartlarına göre tespit etmelerine ve kendi kalkınma stratejilerini etkin şekilde uygulamaları için ulusal kapasitenin güçlendirilmesine yardımcı olmaktadır¹⁰⁵.

Her zaman ortaklık prensibini faaliyetlerinin merkezine alan BMKP, ortaklar olarak hükümetler, BM'nin diğer kuruluşları, uluslararası mali kurumlar, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla katılımcı bir yaklaşımla işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

BMKP'nin tüm ülke ofislerindeki Daimi Temsilcileri, aynı zamanda tüm BM sisteminin kalkınma faaliyetlerinin Daimi Koordinatörü olarak da hizmet etmektedir. Mali ve idari olarak BMKP'ye bağlı olan Daimi Koordinatör, ev sahibi ülkenin hükümeti ile yakın işbirliği içinde çalışmakta ve tüm BM sisteminin destek ve birikiminden yararlanmaktadır. BMKP, bu koordinasyon yoluyla, BM'nin ve uluslararası yardım kaynaklarının birbirleriyle uyum içerisinde en verimli şekilde kullanılmasına yardım etmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu'nun (UN

¹⁰⁵ BMKP, 2006 Yıllık Raporu, http://www.undp.org/publications/annualreport2006/un_reform.shtml (14.01.2007)

Development Group, UNDG) önemli bir üyesi olan BMKP, BM'nin kalkınma sorunu üzerine çalışan bütün fonlarının, programlarının ve birimlerinin koordinasyonunu sağlamak ve ülke ekiplerinin çalışmalarını daha uyumlu hale getirmeye ve BM sistemi bünyesinde bilgi ağını ilerletmeye çalışmaktadır.

Dönüşümlü olarak hizmet etmek üzere seçilmiş, dünyanın 36 ülkesinin temsilcilerinden oluşan BMKP Yönetim Kurulu, beş bölgesel grubun temsilcilerinden oluşan Büro'su aracılığıyla, BMKP'nin faaliyetlerini, özellikle üye ülkelerin değişen ihtiyaçlarına cevap verip vermediği açısından, denetlemekte ve desteklemektedir.

Yönetim Kurulu Sekreteryası da, yılda üç kez düzenlenen Yönetim Kurul toplantılarında Kurul üyelerine bilgi, belge ve diğer destek hizmetlerini sağlayarak Kurul'un çalışmalarını kolaylaştırmakla görevlidir.

BM Sisteminde Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcısı'ndan sonra gelen üçüncü resmi makam olan BMKP Başkanlığı, Genel Sekreter tarafından önerilir ve Genel Meclis tarafından 4 yıllık bir dönem için kabul edilir¹⁰⁶.

Personelinin %85'i kalkınmakta olan ülke ve bölgelerde çalışan BMKP, tüm dünyada kurduğu bir çok ortaklıkla beş kilit alanda faaliyet göstermektedir: Demokratik Yönetişim; Yoksulluğun Azaltılması; Krizleri Önleme ve Etkilerini Atlatma; Enerji ve Çevre; ve HIV/AIDS¹⁰⁷. Bunların yanında, BMKP, cinsiyet eşitliğini teşvik etmekte, ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için küresel ve ulusal çabaları bir araya getirerek koordine etmekte ve desteklemektedir.

¹⁰⁶ BMKP, "UNDP Daha İyi Bir Dünya Kurmak İçin Çalışıyor", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=276> (18.03.2007)

¹⁰⁷ BMKP, "BM Kalkınma Programı ve Dünya: Küresel Değişim Ağı", http://demo.undp.org.tr/undp_tur/AnaSayfa.asp (08.01.2007)

2.2. Dünyada Yoksulluk ve BMKP'nin Yoksulluğun Azaltılması Alanında Dünyadaki Faaliyetleri

Son on yılda, dünya ekonomisinde ve uluslararası ticarete yaşanan yüksek büyümeye ve tıp ve teknoloji alanlarındaki hızlı ilerlemelere rağmen, gelişmekte olan ülkelerdeki birçok insan bu gelişmelerin potansiyel faydalarından yararlanamamaktadır. Bir taraftan, küresel entegrasyon, ülkeler arasındaki etkileşimi arttırırken, ve ekonomik alanda ticaret, teknoloji ve yatırım bütün ülkeleri birbirleriyle bağımlı hale getirerek ülkeler ve toplumlar arasındaki mesafeyi giderek azaltırken, diğer tarafta, insani gelişme açısından, ülkeler arasındaki mesafe halen çok geniş durumda ve bazı durumlarda bu mesafe gelir ve hayat beklentisi itibarıyla genişlemeye devam etmektedir. Dünyadaki genel ekonomik büyüme, eşitsizliği azaltmaya yetmemektedir. Ülkelerarasında ve birçok gelişmekte olan ülkede, ekonomik büyümeye rağmen, gelir dağılımındaki eşitsizlik giderek artmaktadır. Örneğin, son yıllarda ortalama % 3.9 ekonomik büyüme sağlayan Güney Afrika'da nüfusun en yoksul % 10'unun ulusal gelirden aldığı pay sadece % 1.4, nüfusun en zengin % 10'unun ulusal gelirden aldığı pay ise % 44'tür. Her ne kadar ekonomik büyüme, kalkınmanın önemli bir itici gücünü oluşturuyorsa da, daha adaletli bir kaynak dağılımı, sağlık ve eğitime erişimin iyileştirilmesi, ve uygun çevresel politikalar ile birleştirilmediği müddetçe fazla bir değer ifade etmemektedir.

Kişi başına düşen gelirin yanı sıra, insanın seçeneklerini, insanı insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın eğitim ve sağlık gibi temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendiren İnsani Gelişme Kavramı açısından dünyadaki durumu tespit eden ve BMKP tarafından her yıl hazırlanarak yayınlanan İnsani Gelişme Raporları, dünyada son 20-30 yılda kaydedilen gelişmelere rağmen, hala

önümüzdeki tablonun çok iyimser olmadığını gözler önüne sermektedir. Örneğin, 2003¹⁰⁸ ve 2005¹⁰⁹ İnsani Gelişme Raporlarına göre;

Dünyanın en zengin 500 kişinin sahip olduğu toplam gelir, en yoksul 416 milyon insanın sahip olduğu gelirden daha fazladır. Halen bir milyardan fazla kişi, günlük 1 Dolar'ın altında yaşamaktadır, ki bu yaşamayı tehdit edecek derecede sefil bir hayattır. Dünya nüfusunun % 40'ına dek gelen 2.5 milyar insan, günlük 2 Dolar'ın altında yaşamaktadır ve dünya gelirinin sadece % 5'ine sahiptir. Dünyanın en zengin %10'luk kesimi, ki bunların hemen hepsi yüksek gelir dilimindeki ülkelerde yaşamaktadır, dünya gelirinin %54'üne sahiptir. Sahra Çölü güneyindeki Afrika'da, nüfusun yarısı günde 1 dolardan daha az parayla yaşamaktadır. 850 milyondan fazla insan, ki bunların üçte biri okul öncesi dönemdeki çocuklardır, açlık, yetersiz beslenme ve bunun getirdiği sağlık sorunlarını yaşamaktadır. Güney Asya'da her dört kişiden biri, Sahra Güneyindeki Afrika'da ise her üç kişiden biri açlıkla boğuşmaktadır.

Dünyada her yıl 10 milyondan fazla çocuk, beşinci doğum gününü görmeden ölmektedir. Her yıl gebelik ile ilgili sebeplerden ötürü ölen 500.000 kadın, ve her yıl ölen çocukların %98'i yoksul ülkelerde yaşamaktadır. Durumun çok daha vahim olduğu Sahra güneyindeki Afrika'da, bir kadının gebelik ya da doğum sırasında ölme riski, zengin bir ülkedeki emsallerine göre 100 kat daha fazladır.

Yine, bir milyardan fazla kişi, sağlıklı içme suyuna ulaşamamaktadır. Halbuki, dünyada çocuk ölümlerinin birinci sebebi su ve atık yoluyla insanlara geçen hastalıklar oluşturmaktadır. Dünyada her gün 3.900 çocuk ölmektedir. Bu çocuk ölümlerinin hemen hepsi gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmektedir. Çocuk ölümlerini engellemeye yönelik yapılan harcamaların çoğu ise zengin ülkelere aittir. Son 10 yılda

¹⁰⁸ 2003 İnsani Gelişme Raporu.

¹⁰⁹ 2005 İnsani Gelişme Raporu.

ishal hastalığı yüzünden ölen çocukların sayısı 13 milyondan fazladır, ki bu sayı, 2. Dünya Savaşından bu yana silahlı çatışmalarda ölen insan sayısından daha fazladır¹¹⁰.

Yılda yaklaşık 2 milyon yaşama mal olan tüberküloz, yani verem hastalığı (AIDS'le birlikte) halen en önemli ölümcül hastalık durumundadır. Tüm dünyada 42 milyon kişi HIV/AIDS'le birlikte yaşamakta ve bunların 39 milyonu da gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Sadece, 2003 yılında, HIV/AIDS virüsü 3 milyon can aldı ve ayrıca 5 milyon insana bulaştı.

Bilgi-temelli küresel ekonomi çağında, 115 milyon çocuk temel eğitimden mahrum kalmaktadır. Bu çocukların yüzde altmışı kız çocukları ve Sahra Güneyi Afrika ile Güney Asya'da yaşamaktadır. Dünyada okuma yazma bilmeyen 876 milyon yetişkinin üçte ikisi de kadınlardan oluşmaktadır. Ailelerin çocuklarını okula gönderme gücü zayıfladığı zaman ilk olarak kızlar okullardan alınmaktadır. Sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyduklarında, sağlık merkezlerine en son götürülenler de yine kız çocukları olmaktadır.

1990'lı yıllarda 21 ülke, İnsani Gelişme değerleri bakımından geriye gitti ve 54 ülkede ekonomik küçülme yaşandı. 34 ülkede, yaşam beklentisi 1990'lı yıllara göre daha kısalmış durumdadır. Halen düşük gelirli bir ülke ile yüksek gelirli bir ülke arasındaki ortalama hayat beklentisi farkı 19 yıldır. Bunda sağlık harcamaları farkı önemli bir etkidir. Yüksek gelirli OECD ülkelerinde kişi başına yapılan sağlık harcamaları 3.000 Dolar iken, bu rakam düşük gelirli ülkelerde 78 Dolar'da kalmaktadır.

2000 yılı satın alma paritesine göre ölçüldüğünde, aşırı yoksulluğu kaldırmanın maliyeti, diğer bir ifadeyle bir milyar insanı günlük 1 Dolar'lık yoksulluk sınırının üzerine çıkarmak için ihtiyaç duyulan para miktarı, 300 milyar Dolar'dır. İlk bakışta

¹¹⁰ J. Simonsen, "BMKP 2003 insani gelişme raporu tanıtım toplantısı", Ankara, 8 temmuz 2003, www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=INSGELISR5 (29.03.2007).

çok gibi görünen bu para miktarı, dünya nüfusunun en zengin % 10'luk kesiminin sahip olduğu gelirin %2'sinden bile azdır. Benzer şekilde, dünyada bugün üretilen gıda eşit olarak dağıtılsa, kişi başına yaklaşık 2,760 kalorilik gıda düşer, ki bu yaklaşık 1,960 kalori olarak hesaplanan en az gıda gereksinimin oldukça üzerinde bir değerdir¹¹¹.

Dünyada 1.2 milyar insanın günlük bir dolardan daha az bir gelire yaşadığı ve 850 milyon insanın her gece aç olarak yatağına gittiği dikkate alındığında, bu kadar yaygın olan yoksulluğun kalkınma çabalarının merkezinde yer alması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma kuruluşu olan BM Kalkınma Programı (BMKP), kurulduğu 1966 yılından bu yana, BM'in operasyonel kalkınma sisteminin merkezinde yer alarak, insani gelişme ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve ilerletmek amacıyla ulusal kapasitelerin inşası ve kalkınma sorununun ulusal ve küresel gündemde yerini alması için çalışmaktadır. BMKP, özellikle 2000 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin kabul edilmesinden sonra, faaliyetlerini arttırarak, ortaklarıyla birlikte yoksullukla daha etkin bir şekilde mücadele etme ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni (BKH) başarma çabası içerisine girmiştir¹¹².

BMKP, kalkınmakta olan ülkelerin, yerel ihtiyaç ve önceliklerine göre ulusal yoksullukla mücadele stratejilerini geliştirmelerine ve yoksulların durumlarını iyileştirmeye yönelik politikalarını oluşturmalarına ve uygulamalarına yardımcı olmaktadır. BMKP, bu stratejilerin etkin şekilde uygulanması amacı doğrultusunda hazırlanan yenilikçi pilot projelere destek sağlamakta ve ülkelerin dünyadaki en iyi uygulamalar ve kaynaklarla bağlantı sağlamalarına yardım etmektedir. Ülkelerin

¹¹¹ Simonsen, Jakob (BM Türkiye koordinatörü, BMKP daimi temsilcisi), BMKP 2003 insani gelişme raporu tanıtım toplantısı, Ankara, 8 temmuz 2003, www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=INSGELISR5 (29.03.2007).

¹¹² BMKP, "Kalkınmada Güvenilir Ortak", 2006 Yıllık Raporu, <http://www.undp.org/publications/annualreport2006/foreword.shtml> (21.02.2007)

yoksul yanlısı ekonomik büyümenin temellerini atmalarına ve yoksulluğa karşı ilerleme sağlayacak olan yetenek, bilgi ve kaynakları geliştirme çabalarına destek sağlamaktadır. BMKP, aynı zamanda, yoksulluğu daha etkin şekilde azaltmaya ve küreselleşmeyi yoksullar lehine çevirmeye yönelik ticareti iyileştirme, borçları hafifletme ve yatırımları düzenleme çabalarına katkıda bulunmaktadır. Yoksul insanların sorunlarını ülke gündemlerine getiren BMKP, bu sorunların ulusal ve uluslararası politikalarla bütünleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Yoksullukla mücadele politikalarının oluşturulması ve uygulanması süreçlerine yoksulların ve kadın ve gençler gibi toplumların dezavantajlı kesimlerinin katılımını artırmaya çalışan BMKP, hükümetler, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile katılımcı bir anlayışla yakın işbirliği içerisinde çalışarak, kalkınma politika ve programlarının sahiplenmesine yardım etmektedir.

Binyıl Deklarasyonu ve Binyıl Kalkınma Hedefleri gibi birkaç uluslararası çerçeve tarafından şekillenen BMKP'nin yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili çalışmaları, üç temel alan üzerine odaklanmaktadır: Yoksulluğu Azaltma Stratejileri ve Politikaları; Kapsayan Küreselleşme (Inclusive Globalization); ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne yönelik Ulusal Kalkınma Stratejilerini Destekleme. Bunun yanında, BMKP'nin çalışmaları, Güney-Güney İşbirliğini geliştirmeyi amaçlayan ve BMKP ve Brezilya Hükümeti'nin ortak bir projesi olan Uluslararası Yoksulluk Merkezi ve 166'dan fazla ülkede bulunan BMKP ağı tarafından güçlendirilmektedir.

BMKP'nin Yoksulluğu Azaltma Stratejileri ve Politikaları kapsamındaki çalışmaları, üç temel prensip doğrultusunda yapılmaktadır: yoksulluğun çok boyutluluğu, cinsiyet eşitliğinin merkeziliği, ve entegre bir yaklaşımın kritik önemi.

BMKP'ye göre, ekonomik büyüme, yoksulluğu devamlı olarak azaltmak için gereklidir ancak yeterli değildir. Ekonomik büyümenin kalitesi de en az ekonomik büyümenin oranı kadar önemlidir. Yoksullar sadece ekonomik büyümeden adaletli

yararlanmakla kalmamalı, aynı zamanda, büyümenin sağlanmasına da aktif olarak katılabilme imkânına sahip olmalıdırlar.

Yoksulluk, sadece gelir yetersizliğini değil, aynı zamanda sağlıksızlık, eğitimsizlik, temel sosyal hizmetlere erişim eksikliği, ve insanların hayatını etkileyen süreçlere katılım fırsatı yetersizliğini de içeren çok boyutlu bir olgudur. Bu yüzden, yoksulluk stratejileri ve politikalarının birçok alanı kapsamaları gerekmektedir. Bu bağlamda, BMKP yardımlarının sağlandığı temel alanlar, makro ekonomik ve yapısal politikalar; yoksulluğu azaltmaya yönelik istihdam; kamu kaynakları yönetimi; kalkınma için bilgi ve iletişim teknolojisi; sivil toplum ve BKH'lerini içermektedir.

Makro ekonomik ve yapısal politikalar alanı kapsamında, BMKP, yoksulluğun azaltılması ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin elde edilmesi alanında gelişme sağlamak amacıyla, siyasa seçeneklerini sağlamaya ve makroekonomik politikalar ve uyum politikaları üzerine siyasa diyalogunu teşvik etmeye çalışmaktadır. Bu amaçla, BMKP, bütün bölgelerde özellikle ekonomik politikalar ve yoksulluğun azaltılması (mali, para, kur ve finansal politikalar gibi ekonomik politikalar ile yoksulluğun azaltılması arasındaki bağlantı), ile ekonomik politikalar ve BKH (ekonomik politikalar ile BKH arasındaki bağlantı, özellikle de kalkınmakta olan ülkelere yönelik dış yardımlardaki ciddi artışın makroekonomik sonuçları) alanlarında siyasa araştırmalarını yürütmektedir.

Yoksulluğu azaltmaya yönelik istihdam alanında, istihdamın ekonomik büyüme ile yoksulluğun azaltılması arasında kilit bir bağ olduğunu ve verimli istihdamın yoksul insanların ekonomik büyümenin faydalarından eşit pay almalarını sağlayabileceğini, bunun yanında, istihdamın sadece bir geçimi sağlama aracı değil, aynı zamanda bir katılım ve saygınlık aracı olduğunu değerlendiren BMKP, ILO ile ortak yürüttüğü Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik İstihdam Programı çerçevesinde, istihdam, iktisadi büyüme ve yoksulluğu azaltma bağlantısı ile ilgili farklı sorunlar

üzerine analitik çalışma, istihdam stratejilerini makroekonomik politika çerçevesiyle bütünleştirme üzerine ülke çalışmaları, genel istihdam stratejilerini hazırlamakta olan ülkelere yardım, ve sentez çalışmaları yoluyla bilginin bölgelere yayılmasına yardım üzerine yoğunlaşmaktadır.

BMKP, kalkınmaya yönelik bilgi ve iletişim teknolojileri (BIT) alanındaki çalışmalara özel önem vermektedir. Küresel üretimi, ticareti, yatırımı ve sermaye akışını destekleyen ekonomik altyapıların bir parçasını oluşturan, ve sayesinde bireylerin, kurumların ve örgüt ağlarının faaliyetlerini yürütebildiği, yerel, ulusal ve küresel seviyelerde kalkınma sürecine katılabildikleri bir araç olan bilgi ve iletişim teknolojileri (BIT), yoksul yanlısı yatırımların ve ekonomik büyümenin temellerini atmaya, ve yeni tip kalkınma çözümlerini geliştirerek ülkelerin ve toplumların kendi kalkınma hedeflerini daha etkin şekilde takip etmelerine yardım etmektedir. BIT'in bu önemli rolünü dikkate alan BMKP, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoksul yanlısı boyutlarını güçlendirmek amacıyla, BIT'i yoksulluğu azaltma ve BKH'leri ile ilgili stratejilerle bütünleştirme çabalarını, BIT'i stratejik olarak kullanarak yerel kalkınmayı ve girişimciliği teşvik etmeye ve geçim sağlamaya yönelik çalışmaları, ve BIT girişimlerinde cinsiyet eşitliğini ve sosyal katılımı sağlama faaliyetlerini desteklemektedir.

BMKP'nin, odaklandığı üç temel alandan biri olan Yoksulluğu Azaltma Stratejileri ve Politikaları kapsamında desteklediği alanlardan biri de, kamu kaynaklarının yönetimi alanıdır. Bütçeler, başta yoksulluğu azaltmak için olmak üzere hükümetlerin işlevlerini yerine getirebilmeleri için temel kaynakları oluşturmaktadır. BMKP, ülkelerin yoksul yanlısı bir yaklaşımla kamu fonlarını toplama, dağıtma ve yönetme çabalarına destek olmak amacıyla, Binyıl Kalkınma Hedefleri doğrultusunda yoksulluğu azaltmaya yönelik stratejilerin ve mali politikaların geliştirilmesine ve uygulamasına teknik destek sağlamaktadır. BMKP, bu bağlamda, yoksul yanlısı kamu

yatırım ve harcamalarını, ve yoksul yanlısı iç kaynakların harekete geçirilmesini teşvik etmektedir.

Sivil toplum ve BKH'leri, BMKP'nin Yoksulluğu Azaltma Stratejileri ve Politikaları kapsamında desteklediği diğer bir alanı oluşturmaktadır. Son yıllarda ulusal ve küresel düzeylerde BKH'lerine olan ilgileri önemli ölçüde artan sivil toplum örgütleri, BMKP'den çeşitli alanlarda önemli destek görmektedir. BKH'lerinin savunucuları ve ülkelerin kalkınma gündeminin aktif katılımcıları olarak sivil toplum örgütlerinin yoksulluğu azaltmaya olan önemli katkısını önemseyen BMKP, hükümetler ve özel sektör gibi diğer ortaklarının yanısıra, kritik aktörler olarak sivil toplum örgütleriyle BKH'lerinin başarılması ve bütün insanların hayat standartlarının yükseltilmesi hedefleri doğrultusunda yakın işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

Bunun yanında, BMKP, devlet/vatandaş etkileşimini kolaylaştırarak, yoksul yanlısı bütçe uygulamaları ve kamu harcamalarının denetimi gibi etkili katılımcı gözetleme mekanizmalarını güçlendirmek, ve katılımcılık ve şeffaflığa katkıda bulunmak amacıyla sivil toplum örgütlerinin bağımsız gözetleme ve değerlendirme kapasitelerini güçlendirmeye çalışmaktadır. BMKP, aynı zamanda, sivil toplum örgütlerinin yoksul yanlısı reform, ticaret, yardım ve borç tartışmalarına katılmalarını teşvik etmektedir. Bu bağlamda, BMKP, uluslararası ortaklarıyla da işbirliği yaparak, ticaret ve borç yönetimi alanlarında sivil toplum örgütlerine destek sağlamaktadır. BMKP, son zamanlarda, belli siyasa reformlarının yoksulluğun azaltılması ve sosyal ilerleme üzerindeki etkisini önceden değerlendiren analitik süreçler olan Yoksulluk ve Sosyal Etki Değerlendirmesi alanında sivil toplum örgütlerinin daha fazla rol üstlenmelerini sağlayacak araçları sağlamaya çalışmaktadır.

BMKP'nin yoksulluğu azaltma çalışmasının odaklandığı ikinci alan “Kapsayan Küreselleşme” (Inclusive Globalization)¹¹³ alanıdır. Bu çerçevedeki BMKP destekleme alanları, ticaret, borç, göç, fikri haklar ve kalkınma finansmanını (kalkınma yardımı ve yenilikçi finansman mekanizmaları gibi) kapsamaktadır. Son birkaç onyılıda yaşanan hızlı ekonomik ve mali küreselleşmenin en yoksul ve savunmasız insanlar üzerinde doğrudan etkiler oluşturduğunu dikkate alan BMKP, insani gelişmeye odaklanmış bir “kapsayan küreselleşme” sürecine katkıda bulunmak için, politika danışmanlık hizmetlerine ve kapasite inşasına yoğunlaşarak, ulusal ticaret politikalarının, iki taraflı, bölgesel ve küresel ticaret müzakerelerinin, ve kalkınma finansmanı, borç ve sermaye akış politikalarının insani gelişme hedeflerine uygun şekilde yürütülmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Uluslararası ticaret, insani gelişme seviyelerinin yükseltilmesinde ve yoksulluğu sürdürülebilir şekilde azaltmayı başarmada önemli bir rol oynayabilmektedir. BMKP, ticareti kendi başına bir amaç olarak değil, gelişmekte olan ülkelerde büyüme, yoksulluğu azaltma ve insani gelişme için fırsatlar sağlayan bir araç olarak değerlendirmektedir. BMKP, ticaretin kalkınmanın bir itici gücü ve BKH'lerini başarmanın bir aracı olması için, kalkınmakta olan ülkelerde üç önemli alanda kapasitelerin güçlendirilmesine yardım etmektedir. Bu alanlar, ticarete rekabet gücü (uluslararası alanda yarışabilme kapasitesi); ticaret anlaşmaları (yoksulluğu ve insani gelişmeyi önceliklendiren ticaret anlaşmalarını müzakere edebilme, yorumlama ve uygulama kapasitesi); ve politika entegrasyonu (yoksul yanlısı ticaret politikasını ulusal yoksulluğu azaltma stratejileriyle bütünleştirme kapasitesi) alanlarıdır.

Burada temel amaç, insani gelişme kaygılarını merkeze alarak, ekonomik büyüme ve kalkınmanın istihdam, sağlık ve eğitim hedeflerinin başarılmasının bir aracı olarak hizmet etmesini sağlamaktır. Bunun yanında, yoksul ülkelerdeki birçok

¹¹³ BMKP, “Yoksulluğu Azaltmak”, 2006 Yıllık Raporu.

üreticinin, gerek önemli ölçüde sübvans edilen gelişmiş ülkelerde üretilen ürünlerle rekabet edememesi, gerekse küresel ekonomiye katılmak için ihtiyaç duyulan temel altyapı ve bilgiden yoksun olması nedeniyle uluslararası piyasanın dışında kaldığını dikkate alan BMKP, yoksul ülkelerin çok-terafli ticaret sistemine daha aktif şekilde katılmalarına ve yetersiz alt yapı, kurumsal darboğazlar ve olumsuz düzenlemelerin üstesinden gelmelerine destek sağlamaktadır¹¹⁴.

İç ve dış borcun yüksek seviyelerde olması, yoksul ülkelerin Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için ihtiyaç duydukları sağlık, eğitim ve alt yapı gibi alanlarda yatırımlar yapmalarına engel teşkil edebilmektedir. BKH'nin sekizinci hedefi, uluslararası toplumu borç silme yöntemiyle kalkınmakta olan ülkelerin borç problemlerine yardımcı olmaya çağırılmaktadır. Mevcut borç hafifletme planlarının yetersiz olduğunu değerlendiren BMKP, BKH'yi yakalamaya yardım edecek bir yardım, borç silme ve borç ödeme yaklaşımını savunmakta ve bu yaklaşım konusunda ülkelere tavsiyelerde bulunmaktadır.

BMKP, yoksul insanlar ve ülkeler üzerinde birçok etkiye sahip olabilen göç konusu üzerine de çalışmaktadır. Göç olgusu, dışarıda kazanılan sermaye ve yeteneklerin ana ülkeye transferini sağlama gibi meydana getirdiği bazı olumlu etkilerin yanısıra, özellikle beyin göçü ve bunun kalkınmaya yansımaları gibi olumsuz etkiler de oluşturabilmektedir. Yoksulluğun da etkisiyle beceri ve yeteneklerin yoksul ülkelere giderek daha fazla göç ettiğini ve bunun da yoksul ülkelerin ihtiyaç duyduğu sosyal sermayeyi yok ettiğini göz önüne alan BMKP, hükümetlere, göçü ulusal kalkınma stratejileri içerisinde değerlendirmeleri, anahtar becerileri nasıl ellerinde tutabileceklerini düşünmeleri, dışarıdan gelen sermayenin kalkınmaya katkıda bulunmasını sağlamaları ve kapasitelerini geliştirmeleri konularında yardımcı olmaktadır. Bunun yanında, BMKP, sahip olduğu TOKTEN (Transfer of Knowledge

¹¹⁴ BMKP, "Adil Büyüme Sağlamak", 2006 Yıllık Raporu.

Through Expatriate Nationals) mekanizmasıyla, yurt dışında yaşayan ve oralarda profesyonel başarılar kazanmış insanların kendi memleketleriyle irtibata geçerek anavatanlarına bilgi ve becerilerini aktarmalarına yardımcı olmaktadır. BMKP, ayrıca, göç ile ilgili çalışmalarını, Küresel Göç Grubu (Global Migration Group-GMG) aracılığıyla diğer BM kuruluşları, Dünya Bankası ve Göç Üzerine Uluslararası Örgüt ile koordine etmektedir¹¹⁵.

BMKP, yoksulluğun azaltılması hedefi doğrultusunda yenilikçilik ve teknoloji transferi için önemli teşvikler olan fikri haklar alanında da destekler sağlamaktadır. Patent, telif hakları, ticari ve coğrafik etiketler, sanayi tasarımları ve ticari sınırlar gibi fikri hakların geleneksel olarak bilgi-temelli ekonomilerde ve bugün uluslararası ticarete önemli rol oynadıklarını değerlendiren BMKP, bu alanda ülkelerin uygun politikalar oluşturmaları, kapasite kurmaları ve en iyi uygulamaları paylaşmaları konularında yardımcı olmaktadır.

Kalkınma finansmanı konusunda da BMKP, kalkınmakta olan ülkelere yardım etmektedir. Yoksul ülkeler, büyüme ve sürdürülebilir insani gelişmeye yönelik yatırım yapmak için, sahip oldukları kaynakların yanı sıra, diğer ülkelerden de yardıma ihtiyaç duyarlar. BMKP, kalkınmakta olan ülkelerin Binyıl Kalkınma Hedefleri doğrultusunda gelişme kaydetmeleri için bu ülkelere yapılan yardımların artmasını desteklemektedir. Daha da önemlisi, BMKP, gelişmekte olan ülkelere yapılan dış yardımların daha etkin ve verimli şekilde kullanılabilmesi için hükümetlere ulusal yardım yönetimini iyileştirme, yardımların koordinasyonu için kapasite geliştirme ve özel sektör ve sivil toplumun da görev aldığı denetleme ile ilgili düzenlemeleri yapma konularında yardımcı olmaktadır.

BMKP, önemli kapasite sınırlamalarını giderme konusunda ulusal hükümetlerle çalışarak, ülkelerin ulusal olarak tanımladıkları BKH-temelli kalkınma stratejilerini

¹¹⁵ BMKP, “Yoksulluğu Azaltmak”, <http://www.undp.org/poverty> (08.01.2007)

oluşturmalarına ve uygulamalarına yardım etmektedir. BMKP, bağışçıları (donör) yardım programlarını tartışmak üzere bir araya getirerek, program dahilindeki ülkelerde yardım koordinasyonu konusunda diyalogun gelişmesine ve bağışçı yardımının ülkenin kalkınma öncelikleriyle bütünleştirilmesine katkı sağlamaktadır. BMKP, ayrıca, resmi kalkınma yardımlarının hükümet ve diğer paydaşlar için şeffaf şekilde kullanılmasında ve bununla ilgili bilginin toplanıp işlenerek yayılmasında rol oynamaktadır.

Öte yanda, BMKP'nin diğer bütün çalışma alanlarında olduğu gibi, yoksulluğun azaltılması alanında da cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi merkezi bir yere sahiptir. Cinsiyet eşitliğinin insani gelişmenin temel bir boyutu ve BKH'lerini yakalamanın önşartı olduğunu ve kadınların daha az iktisadi ve siyasi fırsatlara sahip olduğunu dikkate alan BMKP, cinsiyet açısından ayrıştırılmış verilerin üretimini destekleyerek BKH açısından kadınların sağladığı gelişmelerin değerlendirilmesini kolaylaştırmayı; cinsiyet kaygısını gözeten istihdam stratejilerini destekleyerek bunların kadınların çalışmalarını ve gelirlerini olumsuz şekilde etkilemelerini önlemeyi; ve gerekli kapasiteyi geliştirmeyi hedeflemektedir.

BMKP'nin yoksulluğu azaltma çalışmasının odaklandığı üçüncü alan Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne Yönelik Ulusal Kalkınma Stratejilerini Destekleme alanıdır. Eylül 2005'teki Dünya Zirvesinde, ülkeler, BKH-temelli ulusal kalkınma stratejilerini geliştirmek ve kalkınma stratejilerini BKH ile bütünleştirmek suretiyle BKH'ye doğru ulusal ilerlemelerini hızlandıracaklarını taahhüt ettiler. Bu çerçevede, BMKP, kalkınma zorluklarını ve ihtiyaçlarını tanımlama, yoksul yanlısı, adil büyüme ve insani gelişmeye yönelik politika ve stratejileri geliştirme ve uygulama, ve devlet ve diğer paydaşların kapasitelerini güçlendirerek hizmetlerin yerel ve ulusal seviyelerde etkin şekilde sunumunu sağlama alanlarında ülkelerin teknik yardım taleplerini karşılamakta ve BKH'ye destek hizmetlerini sağlamaktadır.

BMKP, ayrıca, 1990'dan bu yana, küresel kalkınma hakkındaki en saygın bilgi ve öngörü kaynaklarından ve politikaları etkileyen araçlardan biri haline gelen İnsani Gelişme Raporları'nı yayınlamak için insan-merkezli kalkınmayı ilerletmeyi amaçlamaktadır. Bu raporların yanısıra, BMKP, ortaklığı ve bölgesel insani gelişme stratejilerini teşvik eden bölgesel raporların ve ulusal politika tartışmalarına zemin hazırlayan ve ilerlemeyi ölçme araçlarını sağlayan ulusal raporların yayınlanmasını desteklemektedir. Bu kapsamda, şimdiye kadar 135 ülke tarafından 550'den fazla ulusal veya ulus-altı İnsani Gelişme Raporu ve 30 civarında bölgesel rapor üretilmiştir¹¹⁶.

2.3. Demokratik Yönetişim-Kalkınma Bağıntısı ve

BMKP'nin Demokratik Yönetişime Genel Katkıları

Yönetişim (governance), iktidarın kullanılma modelini, kararların alınma yöntemini, vatandaşların veya kuruluşların söz haklarını kullanma şeklini belirleyen yapılar, süreçler ve gelenekler arasındaki etkileşimleri içeren bir kavramdır. Katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı “çok aktörlü yönetim” olarak yeni bir yaklaşım olan yönetim kavramı, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel aktörleri, uluslararası topluluğun ve merkezi yönetimlerin “ortaklar”ı olarak kabul etmektedir. Bu anlayış değişikliği, “hiyerarşik, tepedenci, emredici, “ben bilirim”ci ve köstekleyici yapılanma yerine, yönlendirici, destekleyici, “yapabilir kılıcı”, yatay, saydam, hesap vermeye ve demokratik denetime açık, tabana dayalı, gücünü halktan

¹¹⁶ BMKP, “Yoksulluğu Azaltmak”, <http://www.undp.org/poverty> (08.01.2007)

alan, adem-i merkeziyetçi ve katılımcı politikalar, kurumlar ve hareketler üstüne oturan yeni bir ilişkiler sistemini”¹¹⁷ gerektirmektedir.

Geleneksel “yönetim” yerine “yönetişim” kavramına geçmeye başlanması, yöneten ve yönetilen arasındaki ikiliğin ortadan kaldırılmasını ve dolayısıyla demokrasi anlayışında bir değişikliği ima etmektedir. Küreselleşen dünyada “toprak” ile “topluluk” özdeşliğinin aşınması, toplulukların yeni bir biçimde temsil edilmesini gerektirmekte ve toplulukların toprak temelli temsilinin yerine çok sayıdaki ilişki ağları halindeki bir temsilin gelmesine neden olmaktadır¹¹⁸.

Literatürde yönetişim genel olarak, “bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini ve diğer ekonomilerle olan ilişkilerini etkileyen süreçleri (HABİTAT II, 2000:1) içeren, eşitlik, yoksulluk ve yaşam kalitesi üzerinde etkileri bulunan (Maliye Bak., 2003:I) iktisadi yönetişim, politika oluşturmadaki karar süreçlerini ortaya koyan siyasi yönetişim ve politika uygulama sistemini içeren (HABİTAT II, 2000:1) idari yönetişim”¹¹⁹ olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bunun yanında, yönetişim, salt mekansal farklılıklara göre katılımın boyutlarında meydana gelebilecek muhtemel değişiklikler nedeniyle, mekan ölçeğine göre uluslar üstü, ulusal ve yerel ölçek şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır¹²⁰.

BM, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası örgütler de gelişmekte olan ülkelerin yönetim yerine yönetişim modelini ve neo-liberal ekonomik politikaları benimsemeleri gerektiğini savunmuşlar ve yönetilebilirlik sorununa ilgi göstermişlerdir¹²¹.

¹¹⁷ Yerel Gündem 21, “Gündem 21 Nedir?”,

<http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4> (05.04.2007)

¹¹⁸ İ. Tekeli, “Demokratik Yönetişim”, *Doğu Batı-Düşünce Dergisi*-Sayı 28- 2004.

¹¹⁹ M. A. Özer, “Yönetişim Üzerine Notlar”, s.74,

<http://www.savistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der63m4.pdf> (02.12.2007)

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*, s.62,

“Yönetim” yerine “yönetişim” anlayışı, son yıllarda Türk kamu yönetiminde de yerleştirmeye çalışılmaktadır. Örneğin, 2006 yılında yürürlüğe giren Kent Konseyi Yönetmeliği¹²², “saydamlık, hesap verebilirlik, katılım, çalışma uyumu, yerindelik ve etkinlik gibi kriterlere dayanan, çok aktörlü ve toplumsal ortaklıklara dayalı yönetim anlayışı” olarak tanımladığı yönetişimi, ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeyi amaçlamaktadır.

Öte yandan, Soğuk Savaş dönemi sonrasında demokratik özgürlüklerin daha önce olmadığı kadar yayıldığına şahit olunmaktadır. 2002 İnsani Gelişme Raporunun da gösterdiği gibi, 1990’larda 81 ülke demokrasi yolunda çok ciddi ilerlemeler kaydetti. Bugün, dünyada 140 ülkede çok partili seçimler yapılmakta ve her zamankinden daha fazla ülke demokratik yönetişimi kurmak için çalışmaktadır. Ancak, bu ilerlemelere rağmen, birçok ülkede demokrasi çok yavaş bir şekilde kök salmaktadır. Çok partili seçimler yapan 140 ülkenin en az 100’ünde halen önemli medeni ve siyasi özgürlükler sınırlanmaktadır. Bunun yanında, dünyanın birçok yerinde, demokrasinin hayatları değiştirme gücüne olan inanç aşınmaktadır. BMKP’nin 2004’teki Latin Amerika’daki Demokrasi Raporunun gösterdiği gibi, Latin Amerikalıların yarısından fazlası (%54.7), otoriterliğin ekonomik sorunları çözebilmesi halinde, otoriter rejimi demokrasiye tercih edeceklerini belirtmiştir. Dünyanın birçok yerindeki hayal kırıklığı, siyasal kurumların şeffaf olmaması ve siyasal sürecin iyi işlememesi ile daha da artmaktadır¹²³.

İşte bu aksaklıkları gidermek, insani gelişmenin anahtarı durumundaki güçlü ve sağlam demokrasiler kurmakla mümkündür. Serbest siyasi rekabet alanı, ihtilafların

¹²² 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 76’ncı maddesine dayanılarak hazırlanan ve 08/10/2006 tarih ve 26313 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kent Konseyi Yönetmeliği”nin amacı, “kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetişim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye” çalışmaktır.

¹²³ BMKP, “Güçlü Demokrasiler Kurmak”, 2006 Yıllık Raporu.

barışçıl çözümü ve kriz yönetimi olanağını sağlayan demokrasi, siyasi istikrara, ve dolayısıyla insan güvenliğine katkıda bulunurken; sözü halka veren ve yöneticileri sorumlu tutan demokratik kurum ve süreçler, siyasileri sıradan halkın bile ekonomik ve sosyal önceliklerine cevap vermeye, ve yoksulluğu azaltmak ve insani gelişmeyi ilerletmek için çalışmaya daha fazla zorlamaktadır.

BM'in barışı yayma ve ihtilafları barış yoluyla çözme misyonunun da merkezinde yer alan Demokratik Yönetişim, özellikle yoksulluğun ortadan kaldırılmasını sağlayan ortamı oluşturmak suretiyle, insani gelişmeyi sağlamada ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasında merkezi bir yere sahiptir. Ulusların kendi insani gelişme hedeflerini başarmalarının, yönetişimin kalitesine bağlı olduğu son yıllarda giderek daha fazla kabul görmektedir. Bunun farkında olan dünya liderlerinin, demokrasiyi geliştirmek, hukuk devletini ve uluslararası alanda tanınmış bütün insan hakları ve temel özgürlükleri güçlendirmek için vargüçleriyle çalışacaklarını taahhüt ettikleri 2000'deki Binyıl Zirvesinde, demokratik yönetişimin özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kritik öneminin altı çizildi. Bu zirvede, demokratik kurum ve süreçlerin kalitesinin iyileştirilmesinin ve artarak küreselleşen bir dünyada devlet ve sivil toplumun değişen rollerinin yönetilmesinin, yoksulluğu azaltma, çevreyi sürdürme ve insani gelişmeyi ilerletme yönündeki ulusal çabaları desteklemesi gerektiği konusunda bir konsensüse varıldı. 2002'deki Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) Uygulama Planı da, ulusal ve uluslararası düzeydeki demokratik yönetişimin, sürdürülebilir kalkınma için hayati önem taşıdığını vurguladı¹²⁴.

Demokratik yönetişimi güçlendirme, kalkınmaya ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanmasına çeşitli şekillerde katkıda bulunmaktadır. Birincisi, Yönetişim Kurumları olarak parlamentoları güçlendirmek, kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Güçlü ve iyi işleyen bir parlamento, hükümeti bütçe kaynaklarını

¹²⁴ BMKP, "Demokratik Yönetişim", <http://www.undp.org/governance/> (24.03.2007)

yoksulluğu azaltma ve kalkınma hedefleri doğrultusunda en etkin şekilde kullanma konusunda denetleme imkanına sahiptir. Özellikle, parlamentonun bütçe komisyonunun bütçeyi analiz etme kapasitesinin güçlendirilmesi, bu denetlemeyi daha etkin kılacaktır.

İkincisi, seçim sistemlerini ve süreçlerini desteklemek suretiyle demokratik yönetişimi güçlendirmek, kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Özellikle kadınların ve toplumun yetersiz temsil edilen diğer kesimlerin demokratik katılımını arttırmak; seçim masraflarını azaltmak suretiyle bütçeden yoksulluğu azaltma programları için daha fazla kaynak bırakmak; ve seçimleri yapmakla sorumlu kuruluşların özerkliklerini ve kapasitelerini güçlendirmek suretiyle, seçim sonuçları ile ilgili itirazları ve iktidara geçiş sürecindeki ihtilafları azaltmak, güvenlik ve istikrarı da artırarak, gerek seçim esnasında gerekse seçim sonrası dönemde yoksulların iktisadi hayatında iyileşmeye ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine yaklaşmaya yardım edecektir.

Üçüncüsü, adalete ve insan haklarına erişimi desteklemek suretiyle demokratik yönetişimi güçlendirmek, yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktadır. İyi işleyen, erişilebilir ve şeffaf bir adli sistem, yoksul kesime, yoksulluğu azaltma yönündeki taahhütlerini yerine getirmesi için iktidarı sorumlu tutma imkan ve kaynaklarını sağlar. Yoksulların dava açma sürecinde desteklenmesi, onların yasal yolları kullanmalarını, ve böylece, şirketleri ve hükümetleri yoksullar için gerekli yükümlülüklerini yerine getirmeleri konusunda zorlamalarını sağlayacaktır.

Dördüncüsü, düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgi edinme hakkını korumak ve geliştirmek yoluyla demokratik ve katılımcı yönetişimi desteklemek, kalkınmaya da katkı sağlama anlamına gelmektedir. Hesap verebilirliğin, şeffaflığın, katılımcılığın ve hukuk devletinin sağlanmasına olan katkısı dolayısıyla yoksulluğun azaltılması ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanmasında hayati bir role sahip olan demokratik yönetişimin güçlendirilmesinde, bilgiye erişim ve düşünce ve ifade hürriyeti

vazgeçilmez bir unsurdur. Ulaşılabilir ve anlaşılabilir bilgi, iletişim araçları ve imkanları, ve birimler arasındaki bilgi akışı, insanların kendi hayatlarını etkileyen süreç ve kararlara katılmalarına, ve demokratik yönetim alanına müdahale etmelerine olanak sağlamaktadır. Örneğin, vatandaşların hükümeti sorumlu tutabilmeleri için, birçok alanda genel durum hakkında geçerli ve güvenilir bilgiye ihtiyaçları vardır. Bu bilgi olmadan, bir vatandaşın temsilcisini seçme hakkının veya bir hükümet icraatını sorgulamasının, yetersiz bilgilenme yüzünden, tam anlamıyla gerçekleşmesi beklenemez. Bunun yanında, ulusal medya sektörünün profesyonel kapasitesinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir bir ulusal bilgi altyapısının sağlanmasına, ve vatandaşların bu altyapı üzerinde kendi başlarına bilgilenmiş olarak seçimlerini yapabilmelerine ve hükümetlerin ve parti liderlerinin siyasi konumlarını ve kararlarını anlayabilmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, yoksulluk, kalkınma, bütçe ve kaynakların kullanımı gibi kritik sorunlarla ilgili güvenilir bağımsız bilginin üretimini ve yayılmasını desteklemek, kalkınma hedeflerinin başarılması konusunda kamu görevlilerinin vatandaşlara karşı olan sorumluluğunu güçlendirmektedir. Öte yandan, 1990'ların başından buyana hızlı bir şekilde büyüyen yeni bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) desteklemek, E-yönetişime ve geleneksel kalkınma problemlerinin giderilmesine katkı sağlamaktadır.

Beşincisi, demokratik yönetişimin bir unsuru olan yerel yönetim ve yerel kapasitelerin güçlendirilmesi, vatandaşlara, kaynakların ve hizmetlerin yoksulluğu azaltma hedeflerine uygun olarak yoksullara sunulmasını, kaynakların programlandığı gibi dağıtılmasını, ve yereldeki kamu görevlilerinin yoksulluğu azaltma hedeflerini başarma konusundaki sorumluluğunu yerine getirmesini denetleme olanağını sağlamaktadır.

Son olarak, demokratik yönetişimin diğer bir unsuru olan kamu kurumlarının modernizasyonunu desteklemek, Binyıl Kalkınma Hedeflerine yaklaşıma yardım

etmektedir. Bir taraftan, maliyetleri düşürmek ve kamu yönetiminin etkinliğini artırmak yoluyla, yoksul ülkelerde kalkınma hedefleri doğrultusunda kullanılacak kaynağın arttırılması; diğer taraftan, saydamlığı arttırmak ve yolsuzluğu ortadan kaldırmak suretiyle, yoksul ülkelerdeki kıt kaynakların daha az bir kısmının kalkınma hedefleri dışında kullanılması sağlanabilmektedir. Bunun yanında, vatandaşların ihtiyaçlarına duyarlı olan bir kamu yönetimi, kalkınma hedefleri doğrultusunda elde edilen başarıların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, kamu kurumlarının hesap verebilirliğini arttırmak, kalkınma hedeflerinin elde edilmesinde kilit bir öneme sahip olan demokratik açığın kapatılmasına yardım etmektedir¹²⁵.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP), yönetim ve sürdürülebilir insani gelişmenin birbirinden ayrılamaz olduğu ve iyi yönetim kapasitesinin geliştirilmesinin yoksulluğu gidermenin birincil aracı olduğu yönünde artan uluslararası konsensüsün öncülüğünü yapmaktadır.

BMKP, BM Siyasi İşler Bölümü ile işbirliği halinde, ülkelerin güçlü demokrasiler kurabilme kapasitelerini geliştirmelerine yardım etmektedir. BMKP, her seviyedeki katılımı, etkinlik ve hesap verebilirliği arttırmak için ülkedeki kişilerle ülke dışındaki kişilerin biraraya gelip ortaklıklar kurmalarına ve deneyimlerini paylaşmalarına yardımcı olmakta; ve seçim ve hukuk sistemlerinin güçlendirilmesi, adalet ve kamu yönetimine erişimin iyileştirilmesi, ve temel hizmetlerin en çok ihtiyaç sahibi olanlara ulaştırılması için ülkelerin kapasitelerini arttırmalarına destek sağlamaktadır. Bu bağlamda, BMKP 2005 yılında, 1.4 milyar Dolar kaynak ayırarak, 130'dan fazla ülkede demokratik yönetimin güçlendirilmesine yardım etmiştir. BMKP'nin demokratik yönetim konusundaki çalışmaları, sahip olduğu 166'dan fazla

¹²⁵ BMKP, "Demokratik Yönetişim", <http://www.undp.org/governance/> (24.03.2007)

ofis ağı ve demokratik yönetim kurumlarıyla olan küresel ortaklığı tarafından desteklenmektedir¹²⁶.

Dünya piyasası ve ticaretinin giderek küreselleştiği bu dönemde, kamu sektörü yönetimi ve hesap verebilirlik, hükümetlerin ekonomik rekabeti ve büyümeyi, demokratik yönetimi, ve sürdürülebilir insani gelişmeyi sağlama kabiliyetlerini belirleyen kritik unsurlar haline gelmiştir. Kamu mali kaynaklarının etkin ve sorumlu yönetimi, dünyadaki özellikle kalkınmakta olan ülkelerdeki ve geçiş ekonomilerindeki hükümetler için en temel zorluklardan birini oluşturmaktadır. İşte BMKP, bu alanlarda hükümetlere yardım etmekte, düşük maliyetli, sonuç alıcı, ve vatandaşların ihtiyaçlarına duyarlı ve sorumlu kamu hizmetlerinin kurulmasına destek sağlamaktadır. Bunun yanında, küreselleşmenin etkisiyle hızlı değişim ya da geçiş süreçlerini yaşayan toplumlarda, ulusal öncelikleri ve Binyıl Kalkınma Hedeflerini başarmak için güçlü bir yönetim kapasitesine olan ihtiyacın farkında olan BMKP, ülkelerin kamu kurumlarını modernize etme, kadınlar ve azınlık grupları için eşit fırsatları teşvik edecek olan performansa dayalı kamu idaresi ve hizmetlerini geliştirme, yoksulluğu azaltma ve sürdürülebilir kalkınma için çok önemli olduğunu değerlendirdiği yolsuzlukla mücadele etme kapasitesini geliştirme, ve kamu görevlilerini eğitime çabalarına teknik destek sağlamaktadır.

BMKP, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesini ve gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlayan kilit faktörlerden biri olarak sağlam bir kamu sektörü yönetiminin geliştirilmesine özel önem vermektedir. Etkin, verimli, şeffaf ve sorumlu bir kamu yönetimine olan ihtiyaca ve sivil hizmetlerin performansına daha fazla vurgu yapmaktadır. BMKP, hizmet sunumunun kalitesini artırmak, sosyal sorumluluğu geliştirmek ve vatandaşların karar mekanizmasına daha fazla katılımını sağlamak

¹²⁶ BMKP, “Güçlü Demokrasiler Kurmak”, 2006 Yıllık Raporu.

amacıyla sivil toplum ve özel sektör ile giderek daha fazla dinamik ortaklıkları geliştirmeyi, ve bu doğrultuda adem-i merkezileşmeyi teşvik etmektedir.

Adem-i merkezileşme ve yerel yönetim, BMKP'nin desteklediği önemli alanlar haline gelmiştir. BMKP bu kapsamda, yasal reformları, bu yöndeki politika değişikliklerini, başta yerel yönetim planlaması ve mali işletme kapasitesi olmak üzere ulusal kapasitelerin geliştirilmesini, ve kadınları ve etnik azınlıkları kapsayan yerel topluluklarla katılımcı danışma sistemlerinin geliştirilmesini desteklemektedir. Ayrıca, tek muhatap olarak merkezi yönetimlerle çalışma politikasının başarılı olamadığının değerlendirilmesi, BMKP'yi çözümü yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla etkin ve vazgeçilmez "ortaklar" olarak çalışmada bulmaya yöneltmiştir.

BMKP, parlamentoların, temel fonksiyonlarını etkili bir biçimde yerine getirmelerini ve adil ve dışlayıcı olmayan bir demokratik katılımı sağlayacak kapasite, kaynak ve gerekli özerkliğe sahip olmalarını temin etmek için, parlamentoların güçlendirilmesine destek vermektedir. BMKP, özellikle kadınların ve gençlerin demokratik sürece katılım fırsatlarının sağlanmasına büyük önem vermektedir.

BMKP, demokratik yönetime katkı sağlayan diyalogları desteklemektedir. Diğer bir ifadeyle BMKP, yönetim ve demokratikleşme üzerindeki ulusal tartışmaları geliştiren ve geniş tabanlı ulusal yönetim programlarının oluşumuna katkı sağlayan faaliyetleri desteklemektedir.

BMKP, demokratik yönetişimin güçlendirilmesi için, özellikle seçim ve yasamaya özel önem vermektedir. Her ne kadar seçimlerle demokrasi aynı şey değilse de, serbest, eşit ve gizli oy kullanma durumu demokratik hayatın vazgeçilmez bir özelliğini ve imajını teşkil etmektedir. BMKP, bir taraftan kısa vadeli ve spesifik olaylara yönelik seçim yardımlarını sağlarken, diğer taraftan demokratik prensiplerin bütün toplumlarda ve kurumlarda sürmesine yardım eden daha uzun vadeli seçim sistemleri ve süreçlerini desteklemektedir. Bu amaç doğrultusunda BMKP, bütün

vatandaşların kendi temsilcilerini özgürce seçmelerine ve onları taahhütleri ve yaptıkları konusunda sorumlu tutmalarına olanak sağlayan sürdürülebilir, serbest, adaletli ve saydam seçim süreçlerini ve kurumlarını desteklemektedir.

BMKP'nin adalet sektörü programı, yargıçların bağımsızlığını, tarafsızlığını ve adil olmalarını sağlamaya yönelik eğitim ve diğer yardımların yapılmasını, ve yoksulların korunmasıyla ilgili adli reform sürecine yoksulların da katılımını sağlamayı içermektedir. BMKP'nin insan hakları alanındaki çalışmaları ise, ulusal insan hakları faaliyet planlarının geliştirilmesi; programlamaya haklar temelli bir yaklaşımla yaklaşılması; eğitim, bilinçlendirme, insan hakları kurumlarını ulus-altı seviyelere yayma ve Ombudsman bürosunun kurulması ya da güçlendirilmesi gibi insan hakları inisiyatiflerini destekleme üzerine odaklanmaktadır. BMKP, kriz yaşanan ülkelerde, güvenlik sektörüne yönelerek, fiziksel güvenliği, adaleti, kamu düzeninin devamını ve hukuk devletinin uygulanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu sonuçları gerçekleştirebilmek için, BMKP, adalet ve güvenlik sektörlerinin politika ve faaliyetlerini güçlendirmeyi desteklemektedir.

Bilgiye ulaşımın ve birimler arasındaki bilgi akışının korunması ve geliştirilmesinin demokratik ve katılımcı yönetim için vazgeçilmez olduğuna inanan BMKP'nin bu alandaki faaliyetlerinin başlıcaları, bilgide özgürlük ve çoğulculuk için yasal ve düzenleyici altyapının iyileştirilmesine; bağımsız ve çoğulcu medyanın kapasitesinin güçlendirilmesine; sivil toplumun bilgi hakları üzerine bilinçlendirilmesine; ve marjinal grupların yönetim süreçlerine etkin şekilde katılmalarına olanak sağlayacak iletişim mekanizmalarının teşvik edilmesine destek sağlamaktan ibarettir. BMKP'nin bilgiye ulaşım ile ilgili projelerinin yaklaşık üçte biri medyanın geliştirilmesi üzerine odaklanmaktadır¹²⁷.

¹²⁷ BMKP, "Demokratik Yönetişim", <http://www.undp.org/governance/> (24.03.2007)

Yönetişimin gerçek anlamda demokratik olması için kadınların tam olarak katılımı bir önşart niteliğindedir. Kadınlar resmi karar alma mekanizmalarında, yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeylerdeki kamu pozisyonlarında çok yetersiz temsil edildiğini tespit eden BMKP, kadın haklarının hukuk ve uygulama alanında korunmasını sağlamak için yasal ve yönetsel reformları teşvik etmede; yerel yönetişimi destekleyerek kadınların demokratik sürece katılımını iyileştirmede; kadınların siyasi açıdan güçlendirilmesinin bir aracı olarak bilgi ve iletişim teknolojileri potansiyelini harekete geçirmede; kadın haklarının ulusal kalkınma stratejileriyle bütünleştirilmesinde; ve kadınların sesini ulusal diyaloga taşımada anahtar rol oynamaktadır. BMKP, siyasi partilerin kadın üyelerinin ve siyasete girmeye hazırlanan bağımsız adayların kapasite gelişimini desteklemektedir¹²⁸.

BMKP, bütün bu alanlardaki kalkınma hedeflerinin başarıya ulaşması için yeni bir enstrümana- Demokratik Yönetişim Tematik Güven Fonu'na-The Democratic Governance Thematic Trust Fund (DGTTF)-baş vurmaktadır. Bu fon, 2001'de BMKP'ye ilave kaynaklar sağlayan yeni bir enstrüman olarak kurularak, Demokratik Yönetişimdeki kalkınma önceliklerini hedef almaktadır. Donörlerin BMKP çalışmalarına ilave destek vermelerine imkan sağlayan bu fon, çok-yıllı finansman çerçevelerine yönelik programları ülke, bölge ve küresel seviyelerde desteklemektedir. Ulusal, bölgesel ve küresel düzeylere ayrı ayrı katkıların sağlandığı Tematik Güven Fonu kapsamında, örneğin küresel düzeyin başlıca bağışçıları (donörleri) olan Norveç, Hollanda, Almanya, İtalya, Finlandiya, Portekiz, Avusturya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, ve Norveçli Şirket Statoil tarafından 2001-2004 döneminde 51,3 milyon Dolar katkı sağlanmıştır¹²⁹.

¹²⁸ BMKP, "Cinsiyet Eşitliği", <http://www.undp.org/women/docs/gender-9dec02.doc> (07.02.2007)

¹²⁹ BMKP, "Demokratik Yönetişim", <http://www.undp.org/governance/> (24.03.2007)

2.4. BMKP'nin Dünyadaki Enerji ve Çevre İle İlgili Faaliyetleri

Enerji ve çevre, sürdürülebilir kalkınmanın en önemli unsurlarının başında gelmektedir. Doğal kaynakların yetersiz ve adil olmayan yönetimi, kalkınmakta olan dünyadaki toplulukların dönüşümü önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Daha da önemlisi, çevresel tahribat ve ucuz ve kaliteli enerji kaynaklarına ulaşmadaki yetersizlikler en çok yoksul kesimleri olumsuz etkilemektedir. Örneğin, bir ülkede doğal kaynaklar tüketildiğinde veya kirlilik insanların yaşamlarını tehdit ettiğinde, bunda en fazla yoksul kesim zarar görmektedir. Çünkü, yoksul ailelerin yaşamları genelde çeşitli doğal kaynaklara ulaşmaya bağlıdır.

Yoksulların çevresel kaygılarının gözardı edilmediğinden emin olmanın en etkin yollarından biri, bu kaygıların ulusal politikalara entegre edilmesidir. Ancak sürdürülebilir kalkınma ve çevre konusundaki bütün uluslararası zirvelerdeki çağrılara rağmen, bir çok ülkede halen yoksul ve korumasız grupları ilgilendiren çevresel kaygıların kalkınma planları ve yatırımların içinde yer alamama sorunu yaşanmaktadır.

Günümüzde yaşanan iklim değişiklikleri, küresel ısınma ve canlı türlerinin azalması gibi çevresel sorunlar, doğası itibarıyla küresel sorunlar oldukları için ülkelerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri ve küresel ölçekte çözülmeyi gerektiren sorunlardır. Birleşmiş Milletler, birçok örgütü ve fonları aracılığıyla, bu tür sorunlarla mücadele etmeye çalışmaktadır.

Bu araçlardan biri olan BM Çevre Programı UNEP (United Nations Environment Programme), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1972'de gerçekleştirdiği ve Dünya Çevre Gününü ilan ettiği "İnsanlık ve Çevre" konulu Stockholm Konferansı'nda kuruldu. UNEP, toplumların ve bireylerin çevreyi

sahiplenmelerini, korumalarını ve yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik sürdürülebilir ortaklıklar kurmalarını sağlamak için onlara bilgi ve eğitim veren bir Birleşmiş Milletler örgütüdür. Kurulduğundan bu yana özellikle toprak kaybını önlemenin önemini vurgulayan UNEP, BM “Çölleşmeye Karşı Ulusal Eylem Programı”nın kurulmasında önemli rol oynadı ve BM Gıda ve Tarım Örgütü, BMKP ve Küresel Çevre Fonu (GEF) gibi ortaklarla birlikte bu programın uygulanması için çalışmalar yapmaktadır¹³⁰. 1991'de kurulan Küresel Çevre Fonu (GEF) (Global Environment Facility), küresel çevreyi korumak için kalkınmakta olan ülkelerde fon yaratılmasına ve bu ülkelerin küresel çevreyi korumayı amaçlayan projelerini finanse etmelerine yardımcı olmaktadır. Yerel ve küresel sorunlar ve kaynaklar arasında bağlantılar kurulmasını sağlamaya çalışan GEF, altı öncelik alanında destek sağlamaktadır:

- Sürdürülebilir Kalkınma için çerçeve ve stratejiler oluşturulması,
- Suyun etkin kullanımı/yönetimi,
- Sürdürülebilir enerji hizmetlerine erişim,
- Çölleşme ve toprağın kullanılmaz hale gelmesiyle mücadele için sürdürülebilir toprak yönetimi,
- Biyo-çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, ve
- Kimyasal maddeler yönetimi.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Sürdürülebilir Kalkınma, Enerji ve Çevre konusunda faaliyet gösteren en önemli BM örgütüdür. Dünyadaki beş temel faaliyet alanlarından biri Enerji ve Çevre olan BMKP, ülkelerin küresel ölçekteki sorunlarla yerel, ulusal ve küresel düzeylerde mücadele edebilme kapasitelerini güçlendirmeye yardım etmekte, bu sorunlarla mücadele konusunda dünyadaki en iyi tecrübe ve uygulamaları tespit edip ülkelerle paylaşmakta, yenilikçi ve özellikle yoksulların sürdürülebilir yaşam kurmalarına yardım eden pilot projeler yoluyla

¹³⁰ BMKP, “UNDP ve Çevre”, Yeni Ufuklar, sayı 7, Temmuz 2006.

ortaklar arasında bağlantı sağlamaya çalışmaktadır. BMKP, ülkelerin çevreyi koruma ve kaynaklarını etkin şekilde yönetme çabalarını desteklemekte ve ortak çevresel problemlerin üstesinden gelmeleri ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaları için ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmektedir. Örneğin insan gelişimi için doğal kaynaklar içerisinde hayati bir öneme sahip olan su kaynaklarının seyrekleşmesi nedeniyle, aynı nehir ya da gölü paylaşan ülkeler arasındaki çatışma riskini işbirliği ve diyalog için fırsatlara dönüştürmek üzere, BMKP, Sınırlararası Irmak Havza Girişimi'ni (Transboundary River Basin Initiative) başlattı. Bu girişim sayesinde 36 ülkenin paylaşılan sular üzerinde anlaşmaya varmaları BMKP tarafından desteklendi¹³¹. BMKP'nin en temel amaçlarından biri de, ülkelerin yoksulların ihtiyaçlarına yönelik enerji politikalarını ve çevreyi dizayn etmelerine yardım etmektedir.

İklim değişikliği, biyo-çeşitliliğin azalması ve ozon tabakasının delinmesi gibi sorunların küresel nitelikte olması dolayısıyla hiçbir ülkenin tek başına üstesinden gelememesi gerçeğini göz önüne alan BMKP ve BM Çevre Programı (UNEP), Binyıl Kalkınma Hedeflerinde öngörülen yoksulluğu azaltma stratejileri doğrultusunda ülkelerin çevre ile ilgili yatırımlarını arttırmaya ve kapasitelerini güçlendirmeye katkı sağlamayı amaçlayan UNDP (BMKP)/ UNEP Yoksulluk ve Çevre Girişimi (PEI) adı altında küresel bir ortaklık kurdular.

BMKP tarafından dünyanın her yerinde yürütülen diğer bir program da, Küresel Çevre Fonu GEF'in önemli bir programı olan Küçük Destek Programı (SGP-Small Grants Programme)'dır. 50 bin ABD dolarına kadar yardım alan yerel toplulukların, çevre sorunlarını çözmeye ve sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturmada önemli katkı sağlayacağı düşüncesiyle oluşturulmuş bir yardım programı olan SGP kapsamında, Biyo-çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, uluslararası

¹³¹ BMKP, "Yoksullara Yarar Sağlamak İçin Yerküremizi Koruma", 2006 Yıllık Raporu

suların korunması, toprak kaybının azaltılması ve iklim değişikliği ile ilgili küresel sorunları çözmeyi amaçlayan çalışmalarını için Sivil Toplum Örgütleri'ne hibe sağlanmaktadır.

BMKP, UNEP ve Dünya Bankası'yla birlikte, biyo-çeşitlilik kaybı, toprak ve uluslararası suların bozulması ve organik kirleticiler gibi küresel çevreye olan kritik tehditlere karşı alınan önlemleri destekleyen bir finansal mekanizma olan Küresel Çevre Fonu GEF'in uygulayıcı ajanslarından biri durumundadır. BMKP-GEF, gelişmekte olan 155'ten fazla ülkede 1750 civarında proje gerçekleştirmektedir. 2005'te BMKP, bu projelere destek olarak, GEF'ten 284.5 milyon ABD doları sağladı ve 1.02 milyar dolar eş finansman olarak hükümetlerden ve donörlerden sağladı.

BMKP'nin Enerji ve Çevre alanındaki öncelikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Sürdürülebilir kalkınma için çerçeve ve stratejiler oluşturulması;

Bu kapsamda BMKP, ülkelerin doğal ve çevresel kaynaklarını geliştirme kapasitelerini güçlendirmelerine; çevre ve enerji boyutlarını, ulusal yoksulluğu azaltma stratejileri ve kalkınma modelleriyle bütünleştirilmesine; ve toplumun alt kesimlerinin ve kadınların sürdürülebilir kalkınma sürecinde daha aktif rol oynamalarına katkı sağlamaktadır.

- Suyun etkin kullanımı ve yönetimi;

Bu bağlamda BMKP, deniz, kıyı ve tatlı su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına, ve su kaynaklarına ve temizlik hizmetlerine erişimi kolaylaştırmaya yönelik yerel, bölgesel ve ulusal su kaynakları yönetimi politikalarına destek vermekte; ve ulusal ve uluslararası suların işbirliği içerisinde entegre yaklaşımlarla yönetilmesini teşvik etmektedir.

- Sürdürülebilir Enerji;

BMKP, yoksulluğu azaltma ve yerel, ulusal ve küresel düzeylerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerini sağlamaya yönelik enerji faaliyetlerini desteklemektedir. Bu

kapsamda, enerjinin yoksulluğu azaltmada kullanılmasını öngören ulusal politikaların güçlendirilmesine; enerji hizmetlerinin, büyümeyi ve özellikle kadınların durumunu göz önüne alarak adil paylaşımı sağlamaya yönelik kullanılmasına; iklim değişimini frenleyebilecek temiz enerji teknolojilerinin kullanılmasına; ve sürdürülebilir enerji için, Temiz Kalkınma Mekanizması yolu dahil, yatırım finansmanlarına erişimi iyileştirme çabalarına katkı sağlamaktadır. BMKP'nin bu alanlardaki faaliyetleri, Küresel Çevre Fonu (GEF) programlarını tamamlamaktadır.

- Çölleşme ve toprak kaybı ile mücadele için sürdürülebilir toprak yönetimi;

Toprak kaybı, kırsal kesimde yoksulluğun en önde gelen nedenlerinden ve aynı zamanda sonuçlarından biridir. BMKP, özellikle en fakir, en zayıf ve en dışlanmış insanların yaşadığı kurak topraklarda, sürdürülebilir toprak yönetimi ve toprağa dayalı eko-sistemin bütünlüğünü koruma yoluyla, bu kısır döngüyü kırmaya ve yoksulluğu azaltmaya çalışmaktadır. BMKP, toprak yönetimi, kuraklığa hazırlanma, toprak mülkiyeti reformu, yenilikçi, alternatif ve sürdürülebilir uygulamalarla toprağı işleme ve geçim koşullarını düzeltme konularında ülkelere yardım etmektedir. BMKP, çölleşmeyi, toprak kaybını ve kırsal yoksulluğu azaltmak için, yerel, ulusal ve küresel paydaşlar arasında diyalog ve ortak çalışmayı sağlayarak, kurumsal ve sistematik kapasite gelişimini desteklemektedir. Bunun yanında, çevre konusunda toplumların geniş kesimlerine ulaşan büyük çaplı kongre ve toplantılar düzenleyerek bu alanlardaki bilinçlenmeyi artırmaktadır.

- Biyo-çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı;

BMKP, Küresel Çevre Fonu'nu (GEF) ve temel faaliyetlerini bütünleştirmek suretiyle, toplulukların, insan refahı ve ekonomik kalkınmanın temelini oluşturan biyolojik çeşitlilik ve eko-sistemi sürdürmesine ve bunların hizmetlerinden yararlanmasına yardımcı olmakta, yoksullara gıda güvencesi, yakıt, barınak, ilaç, temiz su, hastalıklardan korunmayı ve doğal afetlere karşı dayanıklılığı artırmayı

sağlamaktadır. Bunun yanında, tarım, balıkçılık, ormancılık ve enerjinin sürdürülebilir yönetimini; korumacılık ve korunan alanlar konusunda yoksullardan yana yaklaşımları; bio-teknolojiyi; ve eko-sistem hizmetleri için yeni uygun pazarların geliştirilmesini desteklemektedir.

- Ozon delici maddelerin (ODS) ve organik kirleticilerin (POP) salınımının kontrolü için ulusal/ sektörel politikalar ve planlamalar;

BMKP'nin Küresel Çevre Fonu programları ve Montreal Protokolü, hükümetlerin, ODS ve POP'leri azaltmak ve nihayetinde yok etmek amacıyla, ulusal ve sektörel stratejiler geliştirmelerine veya onları güçlendirmelerine destek vermektedir. Bunun yanında, BMKP, şirketlere en iyi mevcut alternatif teknolojiler ve kapasite gelişimi için fırsatlar sağlayarak, onların ekonomik rekabetçiliklerini sürdürmelerine yardımcı olmaktadır¹³².

¹³² BMKP Türkiye Temsilciliği, "UNDP, Enerji ve Çevre",
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=622> (02.03.2007)

2.5. BMKP'nin HIV/AIDS İle İlgili Faaliyetleri

Dünyanın en ciddi kalkınma krizlerinden birini teşkil eden HIV/AIDS salgını, birçok ülkede kalkınma, istikrar ve büyüme önünde önemli bir tehdit oluşturmaktadır. HIV/AIDS, insanları en üretken oldukları yıllarında etkilemekte, böylelikle, yoksulluğu artırmakta ve insani gelişme kazanımlarında geriye gidişe yol açmaktadır. HIV/AIDS, sadece bu virüsü taşıyanlar ve taşıyıcıların aileleri üzerinde yıkıcı bir etki yaratmakla kalmıyor, aynı zamanda bütün toplum bünyesine hasar verebilmektedir. Bugün dünyada HIV ile birlikte yaşayan insan sayısının 40.3 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. 2005'te 3.1 milyon insan AIDS ile alakalı hastalıklardan öldü, ve bu rakamın 500 binden fazlasını çocuklar oluşturdu¹³³.

UNICEF'in verilerine göre¹³⁴;

2003 yılında 2.9 milyon kişi AIDS yüzünden öldü ve 4.8 milyon kişi de HIV virüsü kaptı. AIDS, 15 ile 49 yaşlarındaki insanlar arasında birinci ölüm nedenidir.

Tüm dünyada AIDS yüzünden öksüz kalanların sayısı yalnızca iki yıl içinde (2001-2003) 11.5 milyondan 15 milyona çıkmıştır.

Çocukların hem annelerini hem de babalarını yitirmeleri açısından en tehlikeli hastalık AIDS'tir. Asya'daki öksüz çocuk sayısı Afrika'dakinin dört katı olmasına karşın, hem annesini hem de babasını yitiren çocuk sayısı açısından Afrika Asya ile hemen hemen eşit durumdadır.

AIDS salgını özellikle Sahra Güneyi Afrika'da inanılmaz ölçüde bir tahribata yol açmaktadır. HIV enfeksiyonlu kişilerin üçte ikisi ve AIDS'ten ölen her dört kişiden üçü bu bölgededir. Afrika'da hem annesini hem de babasını yitirmiş 7.7 milyon

¹³³ BMKP, "HIV/AIDS'in Yayılmasını Durdurmak" 2006 Yıllık Raporu.

¹³⁴ UNICEF, "Uçurumun Eşiğindeki Çocuklar 2004 -- Temel Mesajlar ve Gerçekler" <http://www.unicef.org/turkey/ir/ah17.html> (25.04.2007)

çocuğun yüzde 60 kadarı bir büyüğünü ya da her ikisini birden AIDS yüzünden yitirmiştir.

Sahra Güneyi Afrika'da AIDS yüzünden öksüz kalan çocukların sayısı 1990 ile 2003 arasında 1 milyondan 12.6 milyona çıkmıştır. HIV/AIDS'li her on çocuktan dokuzu, büyüklerini AIDS yüzünden yitirmiş her on çocuğun da sekizi Afrika'dadır.

USAID, UNAIDS ve UNICEF tarafından hazırlanan, Uçurumun Eşiğindeki Çocuklar 2004 başlığını taşıyan ve 13 Temmuz 2004'te basına duyurulan bir rapora göre; 2010 yılına gelindiğinde Sahra Güneyi Afrika'da tahminen 50 milyon kadar öksüz çocuk olacaktır. Bu çocukların üçte birinden fazlasını, annesini, babasını veya her ikisini birden AIDS yüzünden yitirenler oluşturacaktır¹³⁵.

Birleşmiş Milletler ve BM'nin ortak çalışma yürüttüğü kuruluşlar, dünya nüfusunun yüzde 60'ını barındıran Asya'da, salgını henüz daha ilk evrelerinde durduracak acil önlemlerin alınması konusuna özel dikkat çekmektedir.

Bu ciddi tehdit karşısında, 2001 yılındaki BM Genel Kurulunun HIV/AIDS Özel Oturumunda biraraya gelen 189 ülkenin devlet ve hükümet temsilcileri, HIV/AIDS üzerine Taahhüt Deklarasyonunu oy birliğiyle onayarak, AIDS salgınının bir küresel olağanüstü durum ve insan hayatına ve bütünlüğüne en ciddi tehditlerden birini oluşturduğunu kabul ettiler. Gerek önleme, tedavi ve finanse etme konuları gibi önceliği bulunan Taahhüt Deklarasyonu ve gerekse HIV/AIDS'in yayılmasını durdurmayı ve 2015'e kadar azaltmaya başlamayı amaçlayan Binyıl Kalkınma Hedefleri gereğince, dünya ülkeleri HIV'in yayılmasını engellemek için bir dizi eylem ve amacı gerçekleştirmeyi taahhüt etmiş durumdadırlar.

¹³⁵ UNICEF, "Ergen Sağlığı ve Gelişimi", <http://www.unicef.org/turkey/pc/ah15.html> (16.11.2006)

Dünyada HIV/AIDS ile etkin mücadele etmek için oluşturulan Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı (UNAIDS)¹³⁶, BM sisteminin on örgütünün kaynak ve çabalarını birleştirerek, salgına karşı küresel bir eylem ve salgının bulaşmasını engelleyecek kapsamlı bir tepkinin geliştirilmesine çalışmaktadır. Ayrıca, tedavi ve salgına karşı bireyleri ve toplumları daha bilinçli kılmaya yönelik etkinliklere destek sağlamaktadır.

Bir kalkınma ortağı ve UNAIDS'in ortak finansörlerden biri olan BMKP, bu virüsün yayılmasını engellemek ve onun etkilerini hafifletmek için çalışan başlıca BM örgütüdür. BMKP, ülkelerin HIV/AIDS'in insani gelişme üzerindeki etkisini hafifletmek amacıyla HIV/AIDS'i ulusal yoksulluğu azaltma stratejileri ve uygulama modellerinin merkezine almalarına, salgına karşı koordineli ve etkin önlemler geliştirmelerine, ve HIV/AIDS ile birlikte yaşayan insanların haklarını korumak için kapasite geliştirmelerine yardımcı olmak için teknik destek sağlamaktadır. Bunun yanında, BMKP, ülkelerin HIV taşıyıcıların haklarını koruyan, onların tedavilerini kolaylaştıran, ve ucuz ve kaliteli AIDS ilaçlarına daimi erişimi sağlayan yasal düzenlemelerini desteklemektedir. Küresel bir problem olan HIV/AIDS'e karşı, BMKP, bilgi, kaynak ve dünyadaki en iyi uygulamaları sunmak suretiyle de ulusal çabaları desteklemektedir. BMKP, HIV virüsünü taşıyan insanların da HIV/AIDS'e karşı alınacak önlemlerin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecine aktif olarak katılmalarını teşvik etmektedir.

AIDS salgınının en yaygın olduğu Sahra Güneyi Afrika'da, BMKP, Güney Afrika Kapasite İnisiyatifi¹³⁷-The Southern Africa Capacity Initiative (SACI)-adı altında bir strateji geliştirerek, buradaki ülkelere yardım etmektedir. Bu kapsamda,

¹³⁶ Merkezi Cenevre'de bulunan ve 75'ten fazla ülkede teşkilatlanmış UNAIDS'in on sponsoru, UNHCR, UNICEF, WFP, UNDP, UNFPA, UNODC, ILO, UNESCO, WHO ve Dünya Bankası'ndan oluşmaktadır. UNAIDS sekreterliği ile bu on örgütten oluşan Ortak Sponsor Örgütler Komitesi yılda bir kez toplanmaktadır.

¹³⁷ BMKP, "HIV/AIDS'in Yayılmasını Durdurmak" 2006 Yıllık Raporu.

gerek parasal gerekse eğitim ve kurumların kapasite inşasına destek sağlayarak, bu ülkelerde AIDS'in sebep olduğu verimli çağdaki insan gücü kaybından kaynaklanan ve eğitim, sağlık gibi birçok kilit sektörde yaşanan kapasite erozyonunun etkisini hafifletmeye çalışmaktadır.

HIV/AIDS ile yaşayan insan sayısının 2003'te 7.1'den 2005'te 8.3'e yükseldiği Asya'da da, BMKP'nin kapasite geliştirme programı, HIV/AIDS'e karşı mücadelede önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda, örneğin Çin'de, devlet birimleri arasında HIV/AIDS ile mücadele konusunda daha etkin koordinasyonu sağlayan araçlar geliştirmek, HIV/AIDS konusunda daha fazla şeffaflık ve daha yaygın eğitim sağlamak, ve bu virüsle yaşayan insanlara karşı saygı ve hoşgörüyü artırmak için BMKP tarafından destek sağlanmıştır.

Benzer şekilde, Arap bölgesinde BMKP, hükümetler, sivil toplum ve dini gruplarla yakın işbirliği içerisinde çalışarak HIV/AIDS konusunda bilinçlenmeyi artırmak için çalışmaktadır. BMKP, UNAIDS ile işbirliği içerisinde, dini liderlerin o bölgede HIV/AIDS gerçeğini ve virüsün toplum üzerindeki etkisini daha iyi anlamalarına yardım etmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda, Aralık 2004'te 18 Arap ülkesinden 80 kadar önemli dini lider, HIV taşıyan insanlarla dayanışmayı davet eden "Kahire Deklarasyonu"nu¹³⁸ imzaladılar.

HIV/AIDS tehdidiyle etkin şekilde mücadele edebilmek için, tehdidin ciddiyetiyle orantılı büyüklükte bir mali kaynağa ihtiyaç vardır. Bu amaç için mevcut olan en temel kaynaklardan biri, önleme ve tedavi amaçlı büyük ölçekli HIV/AIDS programları için AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile mücadele Küresel Fonu'dur (Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria). Fon yönetimi ve ihaleler konusunda derin bir tecrübeye sahip olan BMKP, 26 ülkede bu Fon tarafından finanse edilen

¹³⁸ BMKP, "HIV/AIDS'in Yayılmasını Durdurmak" 2006 Yıllık Raporu.

projelerin uygulamasından sorumludur. Örneğin, bu fon tarafından finanse edilen ve tutuklulara tavsiye, tedavi ve destek sağlayan 1.800 sağlık personelini ve gönüllüleri eğiterek cezaevlerinde HIV/AIDS konusunu işleyen projeler BMKP tarafından uygulanmıştır.

2.6. BMKP'nin Krizleri Önleme ve Etkilerini Atlama Faaliyetleri

1991'den beri silahsızlandırma ve yeniden entegrasyon alanında mücadele eden BMKP, uyguladığı programlarla kalkınmayı kolaylaştıracak barış süreçlerini destekleyerek güvenliği iyileştirmeye çalışmaktadır.

BMKP'nin ihtilafları önlemeye yönelik yaklaşımı başlıca üç unsuru içermektedir: ihtilafları önlemeyi kalkınma programlarıyla bütünleştirmek; ihtilafların yönetimi için ulusal süreçleri ve kurumları oluşturmak; ve diyalog yoluyla konsensüs oluşturmak.

BMKP'nin silahlı çatışmaları azaltmaya yönelik tedbirleri arasında, öncelikli alanlarda insani güvenlik programlarını geliştirme, en yoksul ve savunmasız kesimleri güçlendirme, ulusal güvenlik birimlerinin kapasitelerini güçlendirme, kısa vadedeki şiddeti azaltma tedbirlerini uzun vadedeki şiddeti önleme önceliklerine bağlayan stratejileri geliştirme, ve uzun vadeli şiddeti önleme stratejilerini kamu güvenlik planlarıyla bütünleştirme gelmektedir.

BMKP'nin uzmanlık ve kaynakları, ulusal kurumların ve toplumların kapasitelerini kriz sonrasında tekrar inşa etmek; sürdürülebilir kalkınmanın temellerini atmaları için ulusal hükümetlere ve toplumlara yardım etmek; genelde çatışmaların katalizörü olan geniş sosyo-ekonomik uçurumları, grupların ve bölgelerin dışlanmasını

ve doğal kaynaklar üzerindeki rekabeti azaltmak; kriz sonrasında asayiş ve güvenlik için vazgeçilmez olan polis ve düzenleyici sistemin yeniden kurulmasını sağlamak; kriz sonrasında hasara uğramış sosyal yapıyı onarmak için yerinden olmuş nüfusu ve eski savaşçıları toplumla tekrar entegre ederek sosyal katılım ve uzlaşmayı teşvik etmek; ulusal kurumların kriz sonrasında toparlanarak kontrolü sağlamalarına yardım etmek üzerine odaklanmaktadır.

BMKP, herhangi bir krizden sonra, demokratik yönetişimin temel sorumlulukları olan adalet ve güvenliğin restorasyonuna özel önem vererek, adalet ve güvenlik kurumlarının, adil ve insan haklarına saygılı bir devletin fonksiyonlarını destekleyen, hukuk devletini ilerleten ve vatandaşlara karşı sorumlu davranan etkin, meşru ve saydam yapılara dönüştürülmesine çalışmaktadır. Bunu yaparken, BMKP, devlet ve halkın asayişini sağlamakla görevli polis, yargıç, ombudsman, bu kurumların demokratik denetiminden sorumlu seçilmiş ve atanmış otoriteler ile sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışmaktadır.

Bunların yanında, BMKP, krizleri önleme ve krizlerden çıkma konuları hakkındaki farkındalığı arttırmaya yönelik eğitim ve diğer faaliyetleri gerçekleştirmektedir. BMKP, risk analizi ve stratejik planlamaya yönelik gerekli araç ve metodolojileri geliştirerek, ilgili ulusal aktörlerin kriz sonrası durumu analiz etmelerini, öncelikleri belirlemelerini, ve uygun programları dizayn etmelerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, BMKP, anlaşmazlık içerisindeki taraflar arasında güven tesis etmek amacıyla katılımcı ve kapsayıcı süreçleri destekleyerek, kalkınma sorunları üzerine daha fazla anlaşma sağlanmasına katkıda bulunmaktadır¹³⁹.

¹³⁹ BMKP, “Kriz Önleme ve Etkilerini Hafifletme”, <http://www.undp.org/bcpr/> (04.02.2007)

2.7. BMKP, Kalkınma ve Cinsiyet

Kadınların güçlendirilmesi, kalkınma çabalarının başarısı ve sürdürülebilirliği üzerinde önemli rol oynamaktadır. Kadınların hayatlarının iyileştirilmesi ve onların karar alma sürecine katılması, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve adil büyümenin sağlanmasıyla yakından bağlantılıdır. Kadınların güçlendirilmesi, iktisadi verimliliğin artırılmasında, çocuk ölümlerinin azaltılmasında, sağlık ve beslenmenin iyileştirilmesinde ve gelecek nesiller için eğitim fırsatlarının artırılmasında kritik bir etkiye sahiptir. Toplumda cinsiyetler arası eşitlik, insanların durumlarını sadece ekonomik olarak değil, insani, sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlarıyla da değerlendiren ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın son yirmi senedir üzerinde önemle durduğu İnsani Gelişme (Human Development) ve Binyıl Kalkınma Hedefleri alanında ilerleme kaydedebilmek ve toplumları dönüştürebilmek için hayati bir öneme sahiptir.

Buna karşılık cinsiyet ayrımı, yoksulluğun, dengesiz ve düşük ekonomik büyümenin, yüksek derecede HIV yaygınlığının ve yetersiz yönetişimin temel kaynaklarından biridir. Cinsiyet ayrımı, kaynaklara ve fırsatlara eşitsiz erişim, şiddet, temel hizmetlerin yokluğu, kadınların siyasi ve iş hayatındaki yetersiz temsili ve kadın ve erkek arasındaki kişisel ilişkileri belirleyen güç dengesizliği sadece kadınların değil, bir bütün olarak toplumun gelişmesini sekteye uğratmaktadır. Toplumun yarısının yetenek, enerji ve tutkularını devre dışı bırakmanın insani gelişmeyi engelleyeceği açıktır. Ayrıca, cinsiyet ayrımcılığı, insan haklarının da inkarı anlamına gelir.

Bugün dünyada cinsiyet ayrımına bakıldığında, durum hiç de iç açıcı gözükmemektedir. BMKP'nin dünyadaki çabalarına rağmen, cinsiyet eşitliği ve

kadınların güçlendirilmesi alanındaki ilerlemeler hala çok yetersiz seviyededir. Cinsiyet ayrımı, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanmasının önünde önemli bir engel olarak durmaya devam etmektedir. Örneğin, dünyada okula gitmeyen 130 milyon çocuğun yüzde yetmişini kız çocukları, okuma-yazma bilmeyen 960 milyon insanın üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Bunun sonucunda da, dünya çapında kadınlar parlamentolarda sadece yüzde onaltı oranında temsil edilebilmektedir¹⁴⁰. Dünyada en yoksul durumdaki bir milyar nüfusun beşte üçünü kadın ve kız çocukları oluşturmaktadır. Benzer şekilde, BM Kadın Gelişme Fonu, UNIFEM tarafından 2005'te yayımlanan “Kadınlar, İş ve Yoksulluk” adlı raporda, kadınların genelde erkeklerden daha az para kazandığını, iyi mesleklere ve eğitim fırsatlarına daha az sahip olduğu belirtilmektedir¹⁴¹.

Bununla birlikte, kalkınma ve daha geniş anlamda insani gelişme ile cinsiyet eşitliği arasındaki güçlü bağıntıyı dikkate alarak, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesinin kalkınma için olan vazgeçilmezliğin farkında olan BMKP, tüm dünyada toplumda cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine yönelik etkin çalışmalar yürütmekte ve bu alanda önemli katkılar sağlamaktadır. Örneğin, kadınların karar alma sürecine katılımının çok az olduğu Kongo, Yemen, Pakistan, Gürcistan ve Honduras gibi ülkelerde BMKP'nin yaptığı çalışmalar ve yürüttüğü ülke içinde ve sınırlar ötesinde yer alan kadınların siyasete katılımının güçlendirilmesine ilişkin bilgi değişimi ve bilgiye erişim projeleri neticesinde, kadın seçmenlerin sayısının önemli ölçüde arttığı, cinsiyet eşitliği konusunun devlet politikalarıyla bütünleştiği ve bu konuda bilinçlenmenin arttığı tespit edilmiştir.

BMKP, cinsiyet eşitliğini sağlamak için ayrı bir uygulama alanı oluşturmak yerine, özellikle son yıllarda “gender mainstreaming” (toplumsal cinsiyet eşitliği

¹⁴⁰ BMKP, “Kadınların ve Kız Çocukların Haklarının Korunması Programı”, Yeni Ufuklar, sayı 4, Nisan 2006.

¹⁴¹ BMKP, “Toplumları Dönüştürmek İçin Kadınların Güçlendirilmesi” 2006 Yıllık Raporu.

politikalarının ana plan ve programlara yerleştirilmesi) olarak adlandırdığı ve örgütün bütün faaliyet ve politikalarının cinsiyet kaygısını gütmesini öngören stratejiyi uygulama yoluna gitmektedir. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 1997'deki tanımına göre "gender mainstreaming", bütün ekonomik, siyasi ve sosyal alanlardaki yasal düzenlemeler, politika ve programlar dahil, planlanan tüm hareketlerin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların önceden belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Cinsiyet kaygısının, politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesinde bütüncül bir boyut haline getirilmesi, ve böylece kadınların ve erkeklerin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir.

BMKP, BM sisteminin cinsiyet konusundaki faaliyetlerini ülkeler düzeyinde koordine etme, BM Kalkınma Grubuna başkanlık etme, ve cinsiyet kaygısını sadece kendi örgütünün faaliyetlerine değil, aynı zamanda BM Ülke Ekibi'nin çalışmalarına da yansıtma rolüne sahiptir.

BMKP, cinsiyet konusunu dünyadaki beş temel uygulama alanındaki faaliyetleriyle bütünleştirme aracının yanında, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin gözetleyicisi olma rolünü ve etkili bir araç olarak yayımladığı İnsani gelişme Raporları ve Ulusal İnsani Gelişme Raporlarını da ülke politikalarını cinsiyet eşitliği yönünde etkilemede kullanmaktadır.

BMKP'nin, cinsiyetler arası eşitsizliklerle mücadelede ve kadınların güçlendirilmesinde başvurduğu başlıca kaynaklar, Küresel Bilgi Ağı (400'den fazla meslektaş, ülke ofislerindeki 134 cinsiyet odaksal noktası ve 20 BM Gönüllüsü cinsiyet uzmanından oluşan "Global Knowledge Network"), Cinsiyet Programı Ekibi (Gender Programme Team), Tematik Güven Fonu (Thematic Trust Fund), BM Kadın Kalkınma Fonu (UNIFEM) ile yakın ortaklık, ve örgütün bünyesinde ve dışında geliştirilen çeşitli araç ve yayınlardır.

BMKP'nin cinsiyet alanında çok önemli bir ortağı olan UNIFEM, BM'nin Kadın Kalkınma Fonu'dur. UNIFEM, BMKP'nin küresel kalkınma ağının bir parçası olarak, kadınların ekonomik güvencesi ve haklarını, kadınların barış ve güvenlikteki liderliklerini, ve kadınlara karşı şiddeti sonlandırma ve HIV/AIDS'in cinsiyet boyutlarıyla mücadele etme de dahil kadınların insan haklarını ilerletmeye yönelik yenilikçi program ve stratejilere finansal ve teknik destek sağlamaktadır. 14 alt-bölge bürosuna ve geniş bir partner ağına sahip olan UNIFEM, her alanda cinsiyet faktörünü dikkate alma ve kadınları güçlendirme stratejilerinde teknik uzmanlık sağlamak ve işbirliğini geliştirmek suretiyle kadınların sorunlarını ve kaygılarını ulusal, bölgesel ve küresel gündemlere taşımaktadır.

BMKP'nin UNIFEM ile yakın ortaklığı, onun UNIFEM'in karşılaştırmalı üstünlüğü olan alanlardaki cinsiyet uzmanlığından yararlanmasına imkan sağlamaktadır. BMKP, UNIFEM'in yoksulluğu feminize etme, ulusal ve yerel bütçelere cinsiyet analizini uygulama, ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin cinsiyet boyutunun uygulanmasındaki ilerlemeyi izlemeye yönelik yaratıcı yaklaşımlarından yararlanmaktadır¹⁴².

¹⁴² BMKP, "Kadın Eşitliği", <http://www.undp.org/women/docs/gender-9dec02.doc> (07.02.2007)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KALKINMA

BM Kalkınma Programı (BMKP) Türkiye Temsilciliği'nin Türkiye'deki kalkınma faaliyetlerine geçmeden önce, Türkiye'nin gelişmişlik açısından dünyadaki yeri, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmadaki durumu, bölgelerarası gelişmişlik farkları, bu farkları azaltmaya yönelik bölgesel kalkınma politikası ve yoksullukla mücadele araçları bu bölümde ele alınacaktır.

3.1. Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi

Birinci bölümde de açıklandığı gibi, kalkınma içindeki insan rolünü vurgulayan insani gelişme kavramı, kişi başı geliri insani gelişmişliğin önemli bir göstergesi olarak kabul etmekle birlikte, insani gelişme için tek başına yeterli görmemekte ve kalkınmanın sosyal, kültürel ve siyasal yönlerinin de değerlendirilmesini gerekli görmektedir. Nitekim, ekonomik açıdan gelişmiş birçok ülkenin, kendilerinden daha düşük gelirli ülkelerden insani gelişmişlik açısından daha zayıf kalabildikleri görülmektedir. BM Kalkınma Programı da her yıl yayınladığı insani gelişme raporlarında (İGR) yer alan insani gelişme endeksi (İGE) ile ülkelerin insani gelişme seviyelerini ölçmektedir. İGR'de kişilerin seçeneklerinin artırılması süreci olarak tanımlanan insani gelişme, üç temel seçenekteki gelişme düzeyi ile hesaplanan İGE ile ölçülmektedir. Bu seçenekler, ortalama yaşam süresi beklentisi ile ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam; yetişkin okur-yazar oranı ve okullaşma oranı ile ölçülen eğitim ya da bilgi edinme; ve kişi başı düşen milli gelirin yerel geçim maliyetlerine

uyarlanmasıyla (Satınalma Gücü Paritesi ile) ölçülen tatminkar bir yaşam sürmeyi sağlayacak kaynaklara ulaşma düzeyinden ibarettir. Bunların dışında, İGE'de yer almayan daha güvenli bir yaşam, suç ve fiziksel şiddete karşı güvenlik, boş zamanların tatmin edici şekilde değerlendirilmesi, öz saygınlık, garanti edilmiş insan hakları, siyasi ve kültürel özgürlük ve toplum faaliyetlerine katılım gibi seçenekler de insani gelişme endeksinin dışında kalan diğer önemli gelişme unsurları arasındadır. İnsani gelişme raporları, ülkelerin insani gelişmişlik düzeylerini belirlerken, eğitim, sağlık ve gelir olmak üzere üç kriter üzerinden hesaplanan İGE endeksinden başka, İnsani Yoksulluk Endeksi, kadınların politik ve ekonomik alanlara katılımını gösteren Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü, ve Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi gibi ölçütlerden de yararlanmaktadır. İnsani Yoksulluk Endeksi, 40 yaşından önceki ölüm oranı, yetişkin okur-yazar oranı, sağlıklı içme suyuna sürdürülebilir erişim ve beş yaş altındaki çocuklardan normal kilonun altında kalanların oranı gibi kriterlerden hareketle ölçülmektedir. Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi, kadın ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere, ortalama yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazar oranı, okullaşma oranı ve gelirleri gibi göstergeler doğrultusunda belirlenirken; Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü, parlamentolardaki kadın sandalye sayısı, üst düzey pozisyonlardaki kadın oranı, profesyonel ve işçi kadın oranı ve kadınların sahip oldukları gelirin erkeklerinkine oranı gibi ölçütlerle hesaplanmaktadır¹⁴³.

Türkiye'nin gelişme düzeyini yukarıda belirtilen endekslere göre incelemek için, Türkiye'nin yıllar itibarıyla İGE gelişimine ve diğer ülkeler içerisindeki konumuna bakmak gerekir. Ancak, Türkiye'nin İGE trendinin daha iyi yorumlanabilmesi için, 1999 İGR'den sonra İGE hesaplama formülünün değiştiğini belirtmek gerekir. Bunun

¹⁴³ BMKP, 2006 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf> (18.02.2007)

için, aşağıdaki tabloda yer alan eski ve yeni formüllere göre hesaplanan İGE değerleri gösterilmektedir.

Tablo 3.1: Türkiye'nin Eski ve Yeni Formüllere Göre İGE Değerleri¹⁴⁴

Yıllar	Eski Formül	Yeni Formül
1992 verisi (1995 Raporu)	0,792	0,696
1993 verisi (1996 Raporu)	0,711	0,689
1994 verisi (1997 Raporu)	0,772	0,711
1995 verisi (1998 Raporu)	0,782	0,714
1997 verisi (1999 Raporu)	-	0,728

Kaynak: BMKP, Türkiye İnsani Gelişme Raporu 2001.

Tablo 3.1'de de anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin 1999 öncesi İGE değerlerinin, İGE hesaplama formülünün değişmesi nedeniyle, yeni formül ile azaldığı görülmektedir. Örneğin, 1995 verileri kullanılarak eski formüle göre hesaplanan İGE değeri 0,782 iken, yeni formüle göre bu değer, 0,068 puan gerileyerek, 0,714'e düşmüştür.

Yeni formüle göre Türkiye'nin 1975'ten itibaren İGE gelişim trendi ve diğer ülkelere göre gelişim sırası aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹⁴⁴ İGE puanı 0.800 ile 1.0 arasında olan ülkeler, "Yüksek İnsani Gelişmişlik" düzeyine sahip ülkeleri; endeks puanı 0,500 ile 0.799 arasında olan ülkeler, "Orta İnsani Gelişmişlik" düzeyine sahip ülkeleri; ve İGE değeri 0-0,499 arasındaki ülkeler "Düşük İnsani Gelişmişlik" düzeyine sahip ülkeleri oluşturmaktadır.

Tablo 3.2: Türkiye İçin İGE'nin Gelişimi ve Sıralaması¹⁴⁵

İGE	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2006
Türkiye Puanı	0,587	0,610	0,646	0,678	0,709	0,732	0,750	0,757
Seviyesi	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Türkiye Sıralaması	56	64	68	79	75	85	94	92
Ülke Sayısı	102	113	121	136	145	174	177	177
Ülke Sayısına Göre (%)	54,9	56,6	56,2	58,1	51,7	0,49	53,1	52

Kaynak: BMKP, İnsani Gelişme Raporlarına dayanarak hesaplanmıştır.

2001 Türkiye İnsani Gelişme Raporu'na göre, Türkiye, 1965 yılında 0,438 İGE değeri ile düşük insani gelişmişlik seviyesinden 1972 yılında 0.501 İGE değeri ile orta gelişmişlik seviyesine geçmiştir. Yukarıdaki Tablo'dan da görüleceği gibi, 1975-2006 yılları arasında Türkiye'nin İGE'si 0,170 değerinde artış göstermiştir. Ülkelerin İGE sıralamasında Türkiye 1975 yılında 0,587 İGE değeri ile 102 ülke arasında 56. sırada bulunurken, 2006 yılında 0,757 İGE değeri ile 177 ülke arasında 92. sırada yer almaktadır. Son duruma göre, Türkiye 0,757 İGE değeri ile yüksek insani gelişmişlik alt sınırından 0,043 değer aşağıdadır. Türkiye ile yüksek insani gelişmişlik alt sınırında (0.800) yer alan Mauritius arasında 29 ülke bulunmakta olup, bu ülkelerin İGE sıralamasında sadece 0-0,047 aralığındaki farklar etkili olmuştur. Ancak, orta insani gelişmişlik düzeyinde bulunan bu 29 ülkeden sadece altısının kişi başına düşen milli gelirinin Türkiye'den daha yüksek olması, diğer bir ifadeyle İGE'si Türkiye'den yüksek olan 29 ülkeden 23'ünün kişi başına düşen milli gelirinin Türkiye'den daha düşük olması dikkat çekicidir. Hatta, yüksek gelişmişlik düzeyinde bulunan Panama ve Bosna Hersek'in bile kişi başı milli geliri Türkiye'ninkinden düşük kalmaktadır. Bu durum, kişi başı milli gelirin, tek başına yukarıda tanımlanan insani gelişmeyi yansıtmadığını göstermektedir.

¹⁴⁵ Tabloda yer alan yıllar, verilerin ait olduğu yılları, yani İGR'lerin yayınladığı yıllardan iki yıl öncesini göstermektedir.

Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü üzere, yıllar itibariyle Türkiye'nin İGE değerinin artmasına rağmen sıralaması düşmüştür. Bunda, İGR'lerde yıllar itibariyle İGE değerleri hesaplanan ülke sayısındaki artışın etkisi bulunmaktadır. Ancak, yüzde hesabı itibarıyla bakıldığında, Türkiye'nin 1975'teki %54.9'lık konumunun 2006'da %52'de kalarak fazla bir değişiklik göstermediği anlaşılmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin İGE değeri mutlak olarak artmasına rağmen önceki yıllarda benzer İGE değerine sahip olan ülkelerin daha iyi performans göstererek İGE değerlerini Türkiye'den daha fazla arttırmalarından kaynaklanmaktadır.

Aşağıdaki tablo ise, Türkiye İGE'sini oluşturan ortalama yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı ve kişi başına düşen milli gelir alt bileşenlerinin yıllar itibarıyla kaydettikleri gelişmeyi göstermektedir.

Tablo: 3.3. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin İnsani Gelişme Değerleri

Yıllar	Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)	Yetişkin Okur-Yazarlık Oranı (%)	Okullaşma Oranı (%)	Kişi Başına GSYİH (SGP/\$)
1950	44	33,6	-	-
1965	53	53	44,9	791
1970	56,1	57	50,6	927
1975	59,9	63,3	50,9	1.523
1980	61,9	68,7	51,1	2.252
1985	64	74,1	56,4	3.340
1990	66,3	78	58,4	4.213
1995	68,1	82	62,4	5.620
1997	69	83,2	61	6.350
1998	69,3	84	61	6.422
1999	69,5	84,6	62	6.380
2000	69,8	85,1	62	6.974
2001	70,1	85,5	60	5.890
2002	70,4	86,5	68	6.390
2003	68,7	88,3	68	6.772
2004	70,4	86,5	68	6390
2005	68,7	88,3	68	6772
2006	68,9	87,4	69	7753

Kaynak: BMKP, İnsani Gelişme Raporları, 1990-2006.

2004 Türkiye Ulusal İGR'de açıklandığı gibi, Türkiye'nin, 1970'te binde 150 olan çocuk ölüm oranınının 2001'de binde 36'ya düşürülmesi gibi insani gelişme açısından bazı alanlarda önemli gelişme kaydetmesine rağmen, emsalleriyle kıyaslandığında, gerek İGE gerekse İGE'yi oluşturan alt endeksler açısından genel olarak yeterli performans gösteremediği görülmektedir. İGE'yi oluşturan alt endekslere bakıldığında, 1965-2006 arasındaki yaklaşık 40 yıllık bir sürede, Türkiye'de ortalama yaşam süresi beklentisi % 30 oranında artarak 53 yıldan 68.9 yıla; yetişkin okur-yazarlık oranı, yaklaşık % 65 oranında artarak 53 yıldan 87,4 yıla;

okullaşma oranı, % 53,6 oranında artarak 44.9 yıldan 69 yıla; ve kişi başı GSYİH ise, % 880 artarak 791 ABD Dolarından 7753 ABD Dolarına çıkmıştır.

Türkiye ile yakın İGE değerlerine sahip ülkelerin kişi başı GSYİH aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 3.4. Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Kişi Başı GSYİH

Ülke Adı-İGE Sıralaması		Kişi Başı GSYİH (ABD Dolar)
Saint Vincent ve Grenadines	88	6,398
Suriname	89	-
Fiji	90	6,066
Paraguay	91	4,813
Türkiye	92	7,753
Sri Lanka	93	4,390
Dominik Cumhuriyeti	94	7,449
Belize	95	6,747
İran	96	7,525

Kaynak: BMKP, İnsani Gelişme Raporu, 2006.

Tablodan anlaşılacağı gibi, Türkiye’de kişi başı GSYİH, benzer İGE değerlerine sahip ülkelerinkinden daha yüksektir.

Türkiye ile yakın İGE değerlerine sahip ülkelerin ortalama yaşam süresi beklentisi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablodan anlaşılacağı gibi, Türkiye’de yaşam süresi beklentisi, benzer İGE değerlerine sahip ülkelerinkine göre genelde daha düşük kalmaktadır.

Tablo: 3.5. Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Yaşam Beklentisi

İGE Sıralaması		Yaşam Beklentisi (yıl)
Saint Vincent ve Grenadines	88	71,3
Suriname	89	69,3
Fiji	90	68
Paraguay	91	71,2
Türkiye	92	68,9
Sri Lanka	93	74,3
Dominik Cumhuriyeti	94	67,5
Belize	95	71,8
İran	96	70,7
Gürcistan	97	70,6

Kaynak: BMKP, İnsani Gelişme Raporu, 2006.

Benzer şekilde, aşağıdaki Tablodan anlaşılacağı gibi, Türkiye’de eğitim endeksi, benzer İGE değerlerine sahip ülkelerinkine göre genelde daha düşük kalmaktadır.

Tablo: 3.6. Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin İGE Sıralaması ve Eğitim Endeksi

İGE Sıralaması		Eğitim Endeksi
Saint Vincent ve Grenadines	88	0.81
Surinam	89	0.84
Fiji	90	0.87
Paraguay	91	0.86
Türkiye	92	0.81
Sri Lanka	93	0.81
Dominik Cumhuriyeti	94	0.83
Belize	95	0.77
İran	96	0.75
Gürcistan	97	0.91
Maldiv	98	0.87
Azerbaycan	99	0.89
Filistin	100	0.89

Kaynak: BMKP, İnsani Gelişme Raporu, 2006.

İGE'yi oluşturan alt endekslerin İGE içerisindeki paylarına bakıldığında, Türkiye İGE'sinde 1965-2006 yılları arasında eğitim ve kişi başı GSYİH endekslerinin ağırlığı azalırken eğitim endeksinin ağırlığı artmıştır¹⁴⁶.

2005 İGR'de yer alan 177 ülke sadece yaşam süresi beklentisi endeksine göre sıralandığında Türkiye 100'üncü; eğitim endeksine göre sıralandığında 99'üncü; ve kişi başına düşen GSYİH endeksine göre sıralandığında ise 78'inci sırada yer almaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin 2006 İGE sıralamasında bulunduğu 92. konumuna, İGE alt bileşenlerinden yaşam beklentisi endeksi ve eğitim endeksinin daha az, kişi başına düşen GSYİH endeksinin ise daha çok katkı yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁴⁷

2006 İGR'ye göre Türkiye, Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü açısından 177 ülke içinde 72., Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi açısından 71. ve İnsani Yoksulluk Endeksi açısından ise 102 kalkınmakta olan ülke içerisinde 21. sırada yer almaktadır.

3.2. Türkiye'de Binyıl Kalkınma Hedefleri

Bu kısımda, Türkiye'nin başta yoksulluğun azaltılması hedefi olmak üzere, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne (BKH) ulaşma yolundaki durumuna kısaca değinilecektir.

Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, 2000 yılının Eylül ayında New York'ta yapılan ve BM'ye üye 191 ülke liderlerinin biraraya geldiği Binyıl Zirvesi'nde kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH), 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesini

¹⁴⁶ 2001 ve 2006 İnsani gelişme raporlarındaki verilerden yararlanarak yapılan hesaplama göre çıkan sonuç.

¹⁴⁷ Öte tarafta, 2006 İGR'ye göre Türkiye, Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü açısından 177 ülke içinde 72., Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi açısından 71. ve İnsani Yoksulluk Endeksi açısından ise 102 kalkınmakta olan ülke içerisinde 21. sırada yer almaktadır.

amaçladığı 8 temel hedef belirlemiş ve tüm ülkeler bu hedeflere ulaşmak için çalışacaklarını taahhüt etmiştir. Bu hedefler,

1. Mutlak yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşayan insan sayısını yarı yarıya azaltılması,
2. Kız ve erkek, herkese evrensel temel eğitimin sağlanması,
3. Kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması,
4. Beş yaş altındaki çocuk ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması,
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi, gebelik ve doğum esnasındaki anne ölümlerinin dörtte üç oranında azaltılması,
6. HIV/AIDS, sıtma, ve tüberküloz gibi bulaşıcı salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi,
7. Çevresel kaynakların yok edilmesinin engellenmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, ve
8. Yardım, ticaret ve borç yükünün azaltılmasıyla ilgili hedefleri içeren bir kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesi olarak sıralanmaktadır.

Küresel ortaklık üzerine kurulan Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ulusal kalkınma politikalarıyla da bütünleştirilmesi için, BM Kalkınma Programı (BMKP), ülkelere bu yönde yardım etmekte ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için harcanan ulusal ve küresel çabaları koordine etmektedir. BM'nin küresel kalkınma kolu olan BMKP, ülkelerin bu hedeflere doğru ilerlemesini tespit eden Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporları'nı küresel, bölgesel ve alt-bölgesel düzeylerde hazırlayarak yayınlamaktadır.

Türkiye de, tüm BM Teşkilatı'nın dünya çapındaki çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelen ve BM sisteminin ortak bir hedefe doğru çalışmasının çerçevesini sağlayan Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne 2015 yılına kadar ulaşmak için elinden gelen her çabayı harcamayı taahhüt etmiştir. Türkiye'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri doğrultusunda sağladığı ilerlemenin bir göstergesi niteliğinde olan Binyıl Kalkınma

Hedefleri Raporu'na (2005)¹⁴⁸ göre, son yıllarda özellikle demokratik yönetişimin güçlendirilmesi ve ekonomik büyüme konularında önemli ilerleme sağlayan Türkiye, hedeflerin çoğunu 2015 yılına kadar gerçekleştirme, hatta aşma yolunda önemli mesafe almış bulunmaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin ulaşmakta zorluk çekeceği tahmin edilen hedefler de mevcuttu. Bu hedeflerin başında, açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması (hedef 1); kadın-erkek eşitliği (hedef 3); çocuk ölüm oranı (hedef 4); ve anne ölüm oranı (hedef 5) gelmektedir.

Türkiye'de bir tarafta, insan hakları, sivil ve askeri kurumlararası ilişkiler, ceza yasası ve medeni kanun gibi alanlarda bir dizi reform gerçekleştirilmiş; aile hukuku, Çocuk Hakları Sözleşmesi standartlarıyla oldukça uyumlu hale getirilmiş ve Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) uygulanmasının yolu açılmıştır. Bunun yanında, son yıllarda sağlanan siyasal istikrar ve ekonomik reformlar sayesinde enflasyon tek haneli rakama düşürülebilmiş ve kişi başına düşen GSYİH'de önemli bir artışı sağlanmıştır. İkinci Hedef (herkesin ilkokulu tamamlaması), Altıncı Hedef (HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz gibi hastalıklarla mücadele) ve Sekizinci Hedef (kalkınma için ortaklıklar kurulması) gibi hedeflerde önemli adımlar atılmıştır.

Öte tarafta, tüm bu ilerlemelere rağmen, Türkiye'nin gerek AB üyeliği, gerekse BKH yolunda kat etmesi gereken epey yol durmaktadır. TÜİK değerlerine göre ülke nüfusunun halen %28'i yoksulluk içinde yaşamakta, işsizlik önemli bir sorun olarak kalmaya devam etmekte ve bölgesel dengesizlikler, cinsiyet farkları ve kadına karşı şiddet hala ciddiyetini korumaktadır. Nüfusunun %47'si 24 yaşın altında olan

¹⁴⁸ DPT, "Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye", 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf> (25.03.2007).

Türkiye’de gençliğin işsizlik ve kötü alışkanlıklar gibi sorunları ve çocukların zararlı fiillerden korunması gibi sorunlar da gündemdeki yerini korumaktadır¹⁴⁹.

Bu özet bilgiden sonra, Türkiye’nin Binyıl Kalkınma Hedeflerinden bazılarında daha yakın bir göz atmakta fayda vardır. Bu hedeflerden en önemlilerin başında yoksulluk ve açlığı yarı yarıya indirmeyi amaçlayan Birinci Hedef gelmektedir.

Farklı yoksulluk tanımlarına göre Türkiye’deki yoksulluk durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo: 3.7. Farklı Metodolojiler Kullanılarak Tanımlanan Türkiye’deki Yoksulluk Oranı

Metodoloji	Yoksulluk Sınırının Tanımı	Yoksulluk Oranı1994	Yoksulluk Oranı2002	Yoksulluk Oranı2003
Mutlak Yoksulluk (Uluslararası Standart)	Mevcut SGP ¹⁵⁰ fiyatına göre kişi başına günde bir olan	% 1,1	% 0,20	% 0,01
Gıda Yoksulluğu ¹⁵¹	En ucuz gıda sepetinin yerel maliyeti	% 2,9	% 1,35	% 1,29
Gıda ve Gıda-Dışı Yoksulluk	Gıda-dışı dahil temel ihtiyaç sepetinin yerel maliyeti	% 28,3	% 26,96	% 28,12

Kaynak: Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005.

Öte yanda, Türkiye’nin mevcut yoksulluk durumu ile 2015’te ulaşılması amaçlanan Binyıl Kalkınma Hedefleri’nden (BKH) Hedef 1 arasındaki kıyaslama aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹⁴⁹ Birleşmiş Milletler Türkiye, “BM Ülke Ekibi”, <http://www.un.org.tr/UN2/index.php?ID=8&LNG=1> (10.02.2007)

¹⁵⁰ Satın alma gücü paritesi.

¹⁵¹ Gıda yoksulluğu sınırı, nüfusun üçüncü ve dördüncü yüzde 10’luk diliminin tükettiği 80 ürünün gerçek tüketimlerinin baz alınarak ve toplam kalori değeri ortalama bir kişi için günlük 2.100 kilokalori (Kcal) veya yetişkin başına 2.450 Kcal olarak hesaplanarak belirlenmektedir.

Tablo: 3.8. Hedef 1: Mutlak Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak ve Türkiye'deki Durum

Göstergeler	Başlangıç yılı (1994)	2003 yılı itibariyle	Nihai Hedef (2015)
Amaç 1: 1990 ile 2015 yılları arasında günlük geliri bir doların altında olan nüfusu yarıya indirmek			
Gösterge 1a: Günlük geliri 1 doların (SGP) altında olan nüfusun oranı	%1.1	%0.01	%0.1
Gösterge 1b: Gıda ve gıda-dışı yoksulluk sınırının altında olan nüfusun oranı	%28.3	%28.1	%13.5
Gösterge 2: Yoksulluk açığı oranı (YAO) ¹⁵²	%1.5	%0.3	%0.1
Gösterge 3: En yoksul %20'lik nüfusun toplam tüketimden aldığı pay	%8.5	%8.8	%11
Amaç 2: 1990 ile 2015 yılları arasında açlıkla yaşayan nüfusun oranını yarıya indirmek			
Gösterge 4: Beş yaş altındaki çocuklar arasında düşük ağırlıklı çocuk oranı	%8.3(başlangıç yılı 1998)	%3.9	%4.2
Gösterge 5: Asgari enerji tüketimini karşılayamayan nüfusun oranı (gıda yoksulluğu)	%2.9	%1.3	%0.7

Kaynak: Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005¹⁵³.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, günlük geliri 1 doların (satın alma gücü paritesi, SGP) altında olan nüfusun oranı 1994 yılında % 1,1 iken, bu oran 2003 yılında % 0,01'e düşmüştür. Bu değer, 2015 yılına kadar ulaşılması gereken hedefi aşmış durumdadır. 5. Göstergede gösterilen gıda yoksulluğu oranı ise 2003 yılında % 1,3 olup, BKH'ye yakındır. Dolayısıyla, Türkiye'de aşırı bir yoksulluk bulunmamakla birlikte, nüfusun önemli bir oranının (%28.1) gösterge 1b'de belirtilen gıda ve gıda-dışı yoksulluk sınırına çok yakın olması, Türkiye'yi orta gelir düzeyi ülkeler arasında ortalama bir konuma yerleştirmektedir. Bunun yanında, 1994-2003 döneminde en yoksul %20'lik grubun tüketimdeki payında hafif bir artış gözlenmesine rağmen, en zengin %20'lik kesimin tüketim düzeyi (%39,8) en yoksul %20'lik kesimin tüketim düzeyinin (%8,8) 4-5 katı olmaya devam etmektedir. Yine, 2004 verilerine göre,

¹⁵² Yoksulluk sınırı olarak gıda yoksulluğu belirlenmiştir.

¹⁵³ <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf> (03.04.2007)

Türkiye’de nüfusun en zengin %20’lik kısmının yıllık kullanılabilir hanehalkı geliri %46.2 iken en yoksul %20’nin geliri sadece %6.0’dur¹⁵⁴.

Bunun yanında, BM Kalkınma Programı’nın yoksulluk alanında 2003’te yaptırdığı araştırma, Türkiye’de uzun süre devam eden, akraba ve arkadaşların desteğiyle iyileştirilmesi güç olan, toplumsal dışlanma riski taşıyan, sisteme entegre olmayarak kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabaka anlamında tanımlanan “yeni yoksulluğun”¹⁵⁵ artmakta olduğunu göstermektedir.

Türkiye’nin resmi yoksulluk sınırını tespit eden ilk çalışma niteliğini taşıyan ve sonuçları 2004 Nisanı’nda kamuoyuna duyurulan TÜİK’in 2002 Yoksulluk Çalışması’na göre, Türkiye’de nüfusun yüzde 1,35’i gıda yoksulluk sınırının altında, ve yüzde 26,96’sı gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürmektedir. Ayrıca, nüfusun yüzde 0,20’si günlük 1 doların, yüzde 3,04’ü günlük 2.15 doların, ve yüzde 30,3’ü ise günlük 4.30 doların altında bir tüketim harcamasıyla yaşamını sürdürmektedir. Çalışmada göreceli yoksulluk oranı ise yüzde 14,74 olarak hesaplanmıştır¹⁵⁶. Bu rakamlar, yukarıdaki tablolarda yer alan 2005 Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu verileriyle aşağı yukarı uyumaktadır.

Öte yanda Türkiye’de yoksulluk, kırsal ve bölgesel faktörlerin yanı sıra, yaşla ve aile bireylerinin sayısı ile yakından bağlantılıdır. Yaşça büyük aile bireylerinin yoksulluk oranı yüksek olmakla birlikte, çocukların yoksulluk oranı daha da yüksektir. Özellikle çocuk sayısının artmasıyla birlikte haneye katılan birey sayısının artması, yoksulluğu daha da belirginleştirmektedir. Dolayısıyla, Türkiye Nüfus ve Sağlık

¹⁵⁴ TÜİK, Haber Bülteni, 27 Şubat 2006, No:27.

¹⁵⁵ A. Buğra ve Ç. Keyder, Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, (BMKP için hazırlanan rapor), Ankara, UNDP, 2003.

¹⁵⁶ Bu konuda bir başka önemli çalışma ise, Dünya Bankası tarafından 2003 yılında yayınlanan “Turkey: Poverty and Coping After Crises” (Türkiye: Yoksulluk ve Krizlerden Sonra Yoksullukla Başetme) başlıklı rapordur.

Araştırması'nın verileriyle (TNSA-2003), nüfusun %29'unun 15 yaş altında olması, yoksulluğu arttıran önemli bir faktördür¹⁵⁷.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin ikincisi olan tüm bireylerin temel eğitim alması, diğer önemli bir hedefi oluşturmaktadır.

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, Türkiye, ilköğretimdeki açığın kapatılmasını ve herkese temel eğitim sağlanmasını öngören BKH'ye 2015 yılına kadar ulaşacak gibi görünmektedir.

Tablo: 3.9. Hedef 2: Tüm bireylerin temel eğitim almasını sağlamak

Göstergeler	Başlangıç yılı (1990)	2004	Nihai amaç (2015)
Amaç 3: 2015 yılına kadar dünyanın her yerindeki kız ve erkek çocukların ilköğretimi eksiksiz olarak tamamlamasını sağlamak			
Gösterge 6: İlköğretimde net okullaşma oranı	%74.8	%93.6	%100
Gösterge 7: 1. sınıfa başlayan öğrenciler arasından 5. sınıfa ulaşanların oranı	-	-	%100
Gösterge 8: 15-24 yaş grubunda okur-yazarlık oranı	%92.8	%95.6	%100

Kaynak: Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005.

Türkiye, zorunlu temel eğitimin 1997 yılında 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte okullulaşma oranlarında genel bir artış sağlamış, ancak bu artış oranı, özellikle ülkenin doğusundaki ve güneydoğusundaki kırsal bölgelerde, kız çocuklarında erkeklere göre daha düşük kalmıştır. 2003'de yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na (TNSA) göre Türkiye'nin doğu illerinde erkeklerin %85'i ile kadınların %61'i; batı illerinde ise erkeklerin %95'i ve kadınların %85'i aynı eğitim düzeyine sahiptir. Bunun yanında, raporun bulgularına göre, kırsal alanda yaşayan

¹⁵⁷ UNICEF, "Yoksulluk Çocukların Sorunu", http://www.unicef.org/turkey/sy16/_gm15.html (10.02.2007)

kadınların %31'i ve şehirde yaşayan kadınların %18'i hiç bir eğitim almamıştır¹⁵⁸. Kadın-erkek arasındaki eğitim dengesizliğini azaltmak amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı ile UNICEF'in birlikte yürüttüğü Haydi Kızlar Okula! Kampanyası son yıllarda kız çocuklarının okullaşma oranının artmasında önemli rol oynamıştır.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin ikincisi ile yakından ilişkili olan üçüncü hedefine, yani, "Kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması" hedefine Türkiye'nin 2015 yılına kadar ulaşması için biraz daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiği aşağıdaki tablodan anlaşılabilir. Birinci hedefe ulaşmadan, yani eğitimde cinsiyet eşitliği sağlanmadan, ikinci hedef olan herkesin ilköğretim görmesi ve kadınların güçlendirilmesi tam olarak sağlanamaz.

Tablo 3.10: Hedef 3: Kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak

Göstergeler	Başlangıç yılı (1990)	2004	Nihai amaç (2015)
Amaç 4: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ilk ve ortaöğretimde ve eğitimin her düzeyinde 2015 yılına kadar ortadan kaldırmak			
Gösterge 9a: İlköğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre oranı	%84	%95.1	%100
Gösterge 9b: Ortaöğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre oranı	64.7%	74.4% (2003)	100%
Gösterge 9c: Yüksek öğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre oranı	%52.9	%74.5 (2003)	%100
Gösterge 10: 15-24 yaş grubunda kadınların erkeklere göre okur yazarlık oranı	%91.4	% 95.2	%100
Gösterge 11: Tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranı	%15.8	%19.9	%35
Gösterge 12: Parlamentoda kadın milletvekillerinin oranı	%1.8	4.4	%17
Parlamentoda kadınların sahip olduğu koltuk sayısı	8 (1991)	24	94

Kaynak: Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005.

¹⁵⁸ Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2003, "Kadınların Temel Özellikleri ve Statüleri", <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/turkce/bolum3.pdf>

Kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması hedefi, kadının iktisadi ve siyasi hayata katılımı ve eğitimin her seviyesinde erkeklere göre okur yazarlık ve okullaşma oranlarını içermektedir. 2006 İnsani Gelişme Raporu'na (İGR) göre Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü sıralamasında Türkiye 177 ülke arasında 72. sırada yer almaktadır. 2006 İGR'ye göre Türkiye'de, Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü'ne esas teşkil eden kriterlerden parlamentodaki kadın sandalye sayısı oranı %4.4¹⁵⁹; kadın yasa koyucu, üst düzey memur ve yönetici oranı % 7; kadın profesyonel ve teknik işçi oranı % 31; ve kadınların gelirinin erkeklerinkine oranı 0,35'tir, yani kadınların geliri erkek ve kadınların gelirlerinin toplamının sadece %26'sına tekabül etmektedir. Erkeklerin gelirinin kadınlarinkine göre %48 daha fazla olması, erkeklerin kadınlara göre her iş alanında daha fazla katılımı, ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet farklılığı anlamına gelmektedir¹⁶⁰.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin dördüncüsü olan “beş yaş altındaki çocuk ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması” hedefi ile ilgili Türkiye'nin durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3.11: Hedef 4: Çocuk Ölümlerini Azaltmak

Göstergeler	Başlangıç yılı (1990)	2004	Nihai amaç (2015)
Amaç 5: 1990 ve 2015 yılları arasında beş yaş altı çocukların ölümlerinin üçte iki oranında azaltılması			
Gösterge 13: 1,000 canlı doğum başına beş yaş ölüm hızı	%52.1	%37	%20.7
Gösterge: Bebek ölüm hızı	%43	%29	%17.5
Gösterge: Kızamık aşısı olan bir yaş altı çocukların oranı	%77.9	%79.4	%100

Kaynak: Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005.

¹⁵⁹ Bu oran, Avrupa, Amerika, Pasifik ve Afrika ülkeleri ortalamalarının altında yer almaktadır.

¹⁶⁰ UNICEF, “Yoksulluk Çocukların Sorunu”, <http://www.unicef.org/turkey/sy16/gm15.html> (10.02.2007)

Türkiye'de son 25 yılda kadınların yaşam standartlarında sağlanan önemli iyileşmelere rağmen, ortalama yaşam süresi dışında kadınların yaşam standartları erkeklere oranla daha kötü olma eğilimindedir. Genel anlamda Türkiye'nin cinsiyetler arası farklılık göstergeleri orta gelirli ülkelere göre daha olumsuz bir tablo sergilemektedir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, beş yaş altı ölüm hızı, bebek ölüm hızı ve bir yaştan altındaki çocuklar arasında kızamık aşısı olanların oranı olmak üzere üç gösterge ile ölçülmekte olan dördüncü BKH, Türkiye'nin ulaşmakta zorluk çekeceği tahmin edilen hedeflerden birini oluşturmaktadır. Türkiye'de beş yaş altı ölümlülük ve bebek ölüm hızının yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'nin yukarıdaki tabloda yer alan bebek ölümleriyle ilgili rakamları, orta gelir düzeyindeki ülkelere göre de yüksek kalmaktadır. Kızamık aşısı göstergesinde ise önemli gelişme sağlanmıştır. Sağlık Bakanlığı'nın 2003 yılında UNICEF'in desteğiyle başlayan yoğun kızamıkla mücadele programı neticesinde bugün çocukların %95'inden fazlası kızamık aşısı yapılmış durumdadır. Bebek ve 5 yaş altı ölüm oranları özellikle ülkenin doğu ve güneybatı bölgelerinde ülke ortalamasının %40 üzerindedir. Sağlıkla ilgili göstergelerin bölgelere göre farklılık göstermesinde, bazı bölgelerde sağlık hizmeti veren kuruluşların ve bu kuruluşlarda çalışan personelin yetersiz olması önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında, kent/kır eşitsizliği ve annelerin eğitim düzeyleriyle çocukların yaşatılması arasında oldukça kuvvetli bir ilişki mevcuttur¹⁶¹.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin beşincisi olan “anne sağlığının iyileştirilmesi, gebelik ve doğum esnasındaki anne ölümlerinin dörtte üç oranında azaltılması” hedefi ile ilgili Türkiye'nin durumuna bakıldığında, Türkiye'nin bu hedefe de ulaşmakta zorluk çekeceği tahmin edilmektedir. Gebelik, doğum veya lohusalık döneminde ortaya çıkan komplikasyonlar nedeniyle meydana gelen kadın ölümleri olarak tanımlanan anne ölümleri, Türkiye'de büyük çoğunlukla doğum sırasında meydana gelmektedir. Ancak, Türkiye'de anne ölümlerine ilişkin bilgiler, oldukça yetersizdir. Kadınların genel sağlık durumu, beslenme durumu, kaynaklara ulaşımı, eğitimi ve sosyal ve ekonomik durumu gibi kadınların toplum içerisindeki statüsünün de önemli bir göstergesi olan anne ölüm oranı, Türkiye'de 1997 yılında 615 hastaneyi içeren

¹⁶¹ UNICEF, “Binyıl Kalkınma Hedefleri”, <http://www.unicef.org/turkey/sy16/ is16.html> (04.01.2007)

“Anne Ölümleri ve Nedenleri” başlıklı bir çalışmada 100,000’de 49 olarak saptanmıştır. Ancak, bu bulgunun, metodolojik açıdan tüm Türkiye’ye genellenemeyeceği ve dolayısıyla gerçek değerden oldukça düşük kaldığı değerlendirilmeleri yapılmaktadır¹⁶².

Türkiye’de anne ölümlerinin başlıca nedenleri arasında, yüksek doğurganlık, doğum öncesi bakım ve beslenme yetersizlikleri, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama ve kadının statüsünün düşüklüğü yer almaktadır. Anne ölüm oranının azaltılmasında önemli rol oynayan doğumun eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılması uygulamasının oranı 2003 yılında %83 olarak tespit edilmiştir¹⁶³.

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin altıncısı olan “HIV/AIDS, sıtma, ve tüberküloz gibi bulaşıcı salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi” hedefi ile ilgili Türkiye’nin durumuna bakıldığında, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların (STIs) sıklığının ve HIV/AIDS’in yaygınlığının Türkiye’de makul bir düzeyde olduğu görülmektedir. Türkiye’de 1985 ve 2004 yılları arasında resmi olarak bildirilmiş toplam 1,922 HIV/AIDS enfeksiyonu vakası tespit edilmiştir. Ancak, özellikle ülkenin doğu bölgelerinde HIV/AIDS hakkında doğru bilgilere sahip olanların oranının düşük olduğu tespit edilmiştir¹⁶⁴.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 7. ve 8. BKH, sırasıyla, çevresel kaynakların yok edilmesinin engellenmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması; ve yardım, ticaret ve borç yükünün azaltılmasıyla ilgili hedefleri içeren bir kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesi hedefleridir. Ancak, burada bu hedeflerin detayına girilmeyecektir.

¹⁶² DPT, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf> (25.03.2007)

¹⁶³ BM, BKH, <http://www.un.org.tr/UN2/includes/files/Binyil01.pdf> (05.01.2007)

¹⁶⁴ DPT, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf> (25.03.2007)

3.3. Türkiye'nin Yoksullukla Mücadele Politikası

Türkiye, son yıllara kadar yoksulluk olgusunu temel bir politika önceliği haline getirmediği gibi, yoksulluğa karşı geliştirilmiş etkin bir politika geleneğine de sahip değildi¹⁶⁵. Türkiye'de yoksullukla mücadele stratejileri özellikle son on yıla kadar büyük ölçüde 'hayır işleri' biçiminde yapılandırılmış ve bir bağımlılık kültürü yaratacağından endişe edilerek yoksullara resmi olarak yardım yapılmasında isteksizlik gösterilmiştir¹⁶⁶. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kadar, daha çok devlet memurlarının emeklilik ve sağlık hizmetlerinden yararlanma haklarıyla sınırlı kalan Türkiye'nin sosyal politikası, 1946'da Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kurulmasıyla birlikte işçileri ve 1970'lerde Bağ-Kur kanununun yürürlüğe girmesiyle kendi hesabına çalışanları da benzer haklardan yararlandırmaya başlayarak sosyal güvenlik kapsamına almıştır. Buna karşılık, yoksulluğu ve açlığı önlemeye yönelik sosyal yardım önlemleri ise, sosyal sigorta uygulamalarından daha geç gündeme gelmiştir. Bu önlemler arasında, 1976'da, emeklilik hakkına ve geçimlerini temin edebilecek kimseye sahip olmayan, 65 yaşın üstündeki yoksul yaşlılara ve çalışamayacak durumdaki özürülere belirli bir aylık bağlanmasını öngören 2022 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi, 1986 yılında, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun (SYDTF) kurulması, 1992 yılında, hiç bir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan ve sağlık hizmetleri giderlerini karşılayacak durumda bulunmayan vatandaşların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarına imkan veren Yeşil Kart uygulamasına başlanması, 1999'da çalışan nüfusun çok küçük bir kesimine çok

¹⁶⁵ Türk Sosyal Bilimler Derneği, "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Yoksulluğun Etkisini Hafifletme Uygulamaları: Bir Değerlendirme", 2003, http://demo.undp.org.tr/undp/pdf/kitap_ENG%20son.pdf (10.03.2007)

¹⁶⁶ UNICEF, "Yoksulluk Çocukların Sorunu", http://www.unicef.org/turkey/sy16/_gm15.html (10.02.2007)

sınırlı imkanlar sağlayan işsizlik sigortasının¹⁶⁷ uygulamaya konulması, ve 2004 yılından itibaren çok cüzi bir miktarda da olsa çocuklu ailelere koşullu yardım sağlayan şartlı nakit transferi uygulamasının başlaması sayılabilir¹⁶⁸.

Yoksullukla mücadele etmeye resmi olarak 1990'lı yılların ortasında başlayan Türkiye, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri kalıcı olarak azaltmayı ve mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmayı stratejik amacı haline getirmiş ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ortaya konulmasıyla birlikte, yoksullukla mücadele çabalarını hızlandırmıştır¹⁶⁹. Önceki Beş Yıllık Kalkınma Planlarının tersine, esas olarak ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yoksulluğu ortadan kaldırma gereğini öncelik haline getirmiş ve bunu, “ekonomik büyümeyi esas alan, mutlak yoksulluğu giderecek, görelî yoksulluğu azaltacak ve yoksul kesimleri ortalama refah seviyesine yaklaştıracak iktisadi ve sosyal politikaların uyum içinde uygulanması temel ilkedir”¹⁷⁰ şeklinde ifade etmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanması aşamasında, yoksulluk sorununu incelemek ve yoksulluğunu ortadan kaldırılmasına yönelik bir stratejiyi geliştirmek amacıyla “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele” ihtisas komisyonu kurulmuştur. 8. beş yıllık kalkınma planından sonra 2006-2010 dönemini kapsayan 9. beş yıllık kalkınma planı da bu önceliği vurgulamaya devam etmiştir. Bu kapsamda, Uzun Vadeli Strateji (2001-2023), Ön Ulusal Kalkınma Planı (pNDP/2004-2006), Acil Eylem Planı (2002), Orta Vadeli Program (2005-2007), ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

¹⁶⁷ İşsizlik sigortası “bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, herhangi bir kasıt ve kusuru olmaksızın işini kaybeden sigortalılara işsiz kalmaları nedeniyle uğradıkları gelir kaybını belli süre ve ölçüde karşılayan, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren zorunlu sigortayı” ifade eder. (4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun 47/c bendi).

¹⁶⁸ A. Buğra, Tolga Sınmazdemir, “Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği”, <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper1.pdf> (09.03.2007)

¹⁶⁹ DPT, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf> (25.03.2007)

¹⁷⁰ 8. beş yıllık kalkınma planı, paragraf 911.

yoksulların yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla oluşturulan politikaların yer aldığı ana dökümanları oluşturmaktadır¹⁷¹.

Diğer tarafta, Türkiye’de yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği sorununun giderek derinleşmesi, yoksulluk ve yoksulluğu ortadan kaldırmanın yol ve araçları konusunda sivil toplum örgütlerinin de ilgisini arttırmıştır. Bu bağlamda, özellikle sivil toplum örgütlerinin bu yöndeki yayın ve faaliyetleri, örneğin, TÜSİAD tarafından yayınlanan ve Seyfettin Gürsel’in yaptığı gelir dağılımı araştırması¹⁷² ve TESEV’in BM Kalkınma Programı için hazırladığı İnsani Gelişme Raporları ülkede yoksulluğun anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Türkiye’de yoksullukla ilgili politika ve projeler yürüten belli başlı kuruluşlarının başında ise, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı/ Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Emekli Sandığı (2022 sayılı Kanun), Vakıflar Genel Müdürlüğü, ÇATOM’lar, Belediyeler ve sivil toplum kuruluşları gelmektedir.

Sağlık Bakanlığı Yeşil Kart¹⁷³ uygulamasıyla; Milli Eğitim Bakanlığı aileleri yoksul öğrencilere sağladığı burslarla; SHÇEK çocuklar ile yaşlılar için sağladığı sosyal yardımlarla; SYDGM yoksullara sunduğu sosyal yardım ve hizmetlerle; ÇATOM’lar¹⁷⁴ ise, kadının statüsünü iyileştirmeye yönelik faaliyetlerle yoksulluğun

¹⁷¹ DPT, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf> (25.03.2007)

¹⁷² S. Gürsel, et al., Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği ile Karşılaştırma, İstanbul, TÜSİAD, 2000.

¹⁷³ Yeşil Kart uygulaması, “hiç bir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan ve sağlık hizmetleri giderlerini karşılayacak durumda bulunmayan” (3816 sayılı Kanun), yani, hanede kişi başına düşen geliri net asgari ücretin üçte birinden az olan Türkiye vatandaşlarına ücretsiz sağlık hizmetleri sağlamaktadır. 2007 yılı Mart ayı itibarıyla Yeşil Kart sistemine kayıtlı nüfus sayısı 12,6 milyon civarındadır.

¹⁷⁴ Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma İdaresi (GAP-BKİ) Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), 1990’ların ortalarından itibaren bölgede kadınların biraraya gelerek sorunlarını paylaştıkları, ortak etkinlikler düzenledikleri, gündelik yaşamlarında kendilerine kolaylık sağlayacak bilgiler edindikleri, sınırlı ölçüde de olsa kendilerine gelir getirecek beceriler edindikleri, ve bilgi ve becerilerini en iyi şekilde nasıl kullanabileceklerini öğrendikleri toplum merkezleridir.

azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu kamu kuruluşlarından başka, özellikle kurdukları aşevleri ve iftar çadırlarıyla belediyeler ile dernekler, vakıflar, kooperatifler, sendikalar ve meslek kuruluşları gibi sivil toplum kuruluşları da yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır.

Yoksullukla mücadele eden bu kurumlardan en etkini olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün faaliyetlerinden kısaca bahsetmekte fayda vardır.

1986 yılında 3294 Sayılı Yasa ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu adı altında kurulan SYDGM, 5263 Sayı ve 01.12.2004 Tarihli yasayla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'ne dönüşmüştür. Anayasa'nın 2. maddesinde ifadesini bulan “sosyal devlet” ilkesinin en belirgin oluşumu olan Fonun kuruluş amacı, “fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir”¹⁷⁵

Fon kaynakları, halen 81 il ve 850 ilçede olmak üzere mülki idare amirlerinin tabii başkanlığındaki toplam 931 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığıyla ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni olarak dağıtılmaktadır. Ayrıca, bu kanunun amacına uygun çalışmalarda bulunmakla görevli olan SYDV'lerin yardım programları, il ve ilçelerde Vakıfların karar organları olan ve mülki idare amirlerinin başkanlığında belli sayıdaki kamu kurumlarının birim amirleri, mahalle ve köy muhtarları temsilcileri, sivil toplum kuruluşları temsilcisi ve hayırsever vatandaşlar arasından İl Genel Meclisince seçilen iki vatandaştan oluşan “Vakıf Mütevelli Heyetleri”nin kararları ile yürütülmektedir.

¹⁷⁵ 29/05/1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu.

SYDV'lerin en önemli faaliyetleri ve yaptıkları yardımlar arasında, SYDGM'ce her ay il/ilçe nüfusu ile Devlet İstatistik Enstitüsünden alınan sosyo-ekonomik gelişme endeksi dikkate alınarak il/ilçe Vakıflarına (SYDV) gönderilen periyodik paylarla, Vakıfların cari harcamaları ile ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişilerin gıda, yakacak, ilaç gibi acil ve güncel ihtiyaçlarını karşılamak (örneğin 2004 yılında SYDV'lere toplam 158.6 milyon YTL aktarılmıştır); ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan ve sosyal güvenceden yoksun olan vatandaşların Yeşilkart uygulaması dışında kalan çeşitli sağlık giderlerini karşılamak¹⁷⁶; her eğitim ve öğretim yılının başlangıcında ilköğretim ve ortaöğretimde okuyan dar gelirli aile çocuklarının kırtasiye, önlük gibi temel ihtiyaçları ve ailesi dar gelirli yüksek öğrenim öğrencilerine burs ihtiyacının karşılanması gibi Fon faaliyetleri arasında büyük bir yer tutan çeşitli eğitim giderlerine destek sağlamak; ve ihtiyaç sahibi ailelere Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) aracılığıyla en az 500 kg. olmak üzere bedelsiz kömür yardımı yapmak gelmektedir¹⁷⁷. Ayrıca, Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)¹⁷⁸ kapsamında yürütülmekte olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT)¹⁷⁹ uygulaması kapsamında ise, maddi imkansızlıklar nedeniyle 0-6 yaş grubu çocuklarının düzenli sağlık kontrollerini

¹⁷⁶ Sağlık güvencesinden yoksun bulunan ancak ekonomik şartları tutmadığı için Yeşil kart uygulamasından yararlanamayan vatandaşların ödeme güçlerini aşan sağlık hizmetleri ile özürhükümlerinin protez, işitme cihazı ve özürhükümler gibi Yeşil kart tarafından karşılanmayan bazı sağlık giderleri SYDV'lerin tarafından karşılanmaktadır. Bu kapsamda, örneğin 2004 yılında toplam 6.725.736 kişi için 499.6 milyon YTL. harcanmıştır.

¹⁷⁷ Bu kapsamda, örneğin, 2004 yılında, ülke genelinde ihtiyaç sahibi ailelere yapılan bedelsiz kömür dağıtımını kapsamında, 1.020.253 yoksul aileye toplam 1.057.338 ton kömür dağıtılmıştır.

¹⁷⁸ T.C. Hükümeti (SYDGM) ile Dünya Bankası arasında 14 Eylül 2001 tarihinde imzalanan ve 28 Kasım 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 635 milyon dolarlık Sosyal Riski Azaltma Projesi İkraz Anlaşmasıyla, Türkiye'de kısa ve uzun dönemde yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Proje birbiriyle bağlantılı dört temel Bileşenden oluşmaktadır: Yaşanan ekonomik krizin muhtaç nüfus üzerindeki etkisini azaltma (Hızlı Yardım Bileşeni), yoksullara hizmet ve sosyal yardım sağlayan devlet kurumlarının kapasitesini artırma (Kurumsal Gelişim Bileşeni), temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi için nüfusun en yoksul %6'lık bölümüne yönelik bir sosyal yardım sistemi kurma (Şartlı Nakit Transferi Bileşeni), ve yoksulların gelir elde etme ve istihdam fırsatlarını artırma (Yerel Girişimler Bileşeni). Ancak, Dünya Bankası ile yapılan anlaşma çerçevesinde yürütülen Sosyal Riski Azaltma Projesinin süresi 31 Mart 2007 tarihi itibarıyla sona ermiştir. Bununla birlikte, Yerel Girişimler Programı kapsamındaki Proje uygulamalarına Fon kaynakları ile desteklenmek suretiyle devam edilmektedir.

¹⁷⁹ Şartlı Nakit Transferi, temel sağlık ve eğitim hizmetlerine tam olarak erişmelerini teşvik etmek için nüfusun en yoksul %6'lık kesimini hedef alan temel bir sosyal güvenlik ağıdır.

yaptıramayan ailelere çocuk başına düzenli sağlık yardımı yapılmaktadır. Anne adaylarına ise düzenli sağlık kontrollerini yaptırmaları şartıyla her ay gebelik boyunca ve doğumdan sonraki 2 aylık lohusalık dönemi için ve doğumun hastanede yapılması şartıyla gebelik yardımı yapılmaktadır¹⁸⁰. Yine, ŞNT uygulaması kapsamında maddi imkansızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere Eğitim Yardımı yapılmaktadır¹⁸¹. Bunun yanında, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan vatandaşlara bayram öncesi yardımlar, işsizliğin ve yoksunluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerdeki aşevleri ve doğal afet, terör, barınma, yangın gibi nedenlerle mağdur olan vatandaşlara özel amaçlı yardımlar da sağlanmaktadır.

Yapılan bu doğrudan yardımların, yoksullukla mücadele için yeterli olmadığı düşüncesiyle, ekonomik yetersizlik nedeniyle gelir elde edecek faaliyetlerde bulunarak, üretim sürecine katılamayan kişi ve ailelere, üretime katılarak, kendine yeterli hale gelmeleri maksadıyla proje desteği verilmektedir. Bu bağlamda, SYDGM'nin 6 farklı şekilde proje destekleri sağladığı projelerin başlıcaları, Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi¹⁸², Bilişim Çırakları Projesi¹⁸³, gelir getirici küçük ölçekli projeler¹⁸⁴, İstihdama Yönelik Beceri Kazandırma Eğitimleri¹⁸⁵, Toplum

¹⁸⁰ Bu kapsamda, örneğin 2004 yılında toplam 390.759 kişiye 22.8 milyon YTL. yardım yapılmıştır.

¹⁸¹ Bu kapsamda, örneğin 2004 yılında 820.837 öğrenciye 66.7 milyon YTL verilmiştir.

¹⁸² Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesinin uygulanması ile tarımsal üretim yapabilmek için yeterli kaynağa sahip olmayanların, bir kooperatif bünyesinde birleşerek, süt sığırcılığı ve koyunculuk yapmak suretiyle gelir elde etmek isteyen kırsal alanda yaşayan yoksul vatandaşlar hedeflenmektedir.

¹⁸³ Kentsel alanda uygulanacak proje ile Fonun hedef kitlesinde olup, Vakıflardan yardım alan veya yardım alma durumunda olan dar gelirli ailelerin lise mezunu çocuklarının bilgi teknolojileri konusunda eğitilmeleri yoluyla ihracatçı KOBİ'lerde istihdam edilmesi amaçlanmaktadır.

¹⁸⁴ Gelir getirici küçük ölçekli projelerin amacı, yoksul birey veya hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak her türlü konudaki işleri kurmaları, gelir elde etmeleri ve başlattıkları çalışmalarını uzun süre devam ettirebilmeleridir.

¹⁸⁵ Bu tür projelerin amacı, yoksul kadınlar ve işsiz gençlere düzenlenecek kısa süreli kurslarla çeşitli teknik ve sosyal beceriler kazandırılması ve bu kişilerin daha nitelikli iş bulmalarına katkı sağlanmasıdır.

Yararına Çalışmalar İçin Geçici İstihdam¹⁸⁶, ve Sosyal Alt Yapı ve Hizmet Merkezlerinin Kuruluş ve Geliştirilmesi¹⁸⁷ projeleridir.

Öte tarafta, yoksulluğun azaltılması, 1990 yılından bu yana, BMKP Türkiye Temsilciliği'nin en baş maddelerinden biri ve Türkiye'deki varlığının temel bir özelliği durumundadır. Ulusal İnsani Gelişme Raporları'yla kamuoyunun ilgisini yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili sorunlara çekmekte etkili olan BMKP, Türkiye'nin yoksulluğun azaltılması ve bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması hedeflerini ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik güçlü politikaların geliştirilmesini desteklemektedir. Bu bağlamda, BMKP, özellikle kalkınmada bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına yönelik Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) ve Doğu Anadolu Kalkınma Programının (DAKAP) tamamlanmasına olanak tanıyan projelerin geliştirilmesine ve finanse edilmesine destek sağlamaktadır.

BMKP'nin Türkiye'de yoksulluğun azaltılması alanında destek verdiği en önemli projeler, GAP Bölgesinde Sosyo Ekonomik Farklılıkların Azaltılması; Güneydoğu Anadolu'da Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Kalkınması (GAP-GIDEM); Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKAP); Doğu Anadolu Turizmi Geliştirme Projesi; Gelişmekte Olan Ülkeler Arası Teknik İşbirliği (TCDC II); Mikrofinans Sektör Gelişimi; Sosyal Yardım Alanında İşbirliğinin Geliştirilmesi; GAP Bölgesi'nde Kadın Girişimciliği (2006) projeleridir.

Sonuç olarak, Yukarıda belirtilen bütün faaliyetlere rağmen, son yıllarda Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını ölçmeye yönelik olarak gerçekleştirilen istatistiksel çalışmalar, yoksulluğu azaltmakla sorumlu kurumların ve bu amaca

¹⁸⁶ İçme-kullanma suyu temini, küçük ölçekli kanalizasyon-atık su arıtma, yol ve park-piknik alanlarının temizliği gibi toplum veya topluluğun ortak yararı için uygulanacak çeşitli projelerde ihtiyaç duyulan iş gücünün kısa süreli istihdamla karşılanması amaçlanmaktadır.

¹⁸⁷ Bu kapsamda sokakta çalışan/yaşayan çocuklar, engelliler, yaşlılar, korunmasız kadın ve erkekler, işsiz gençler ve yoksullara sağlanan düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması için toplum veya sosyal amaçlı merkezler kurulması ya da mevcut merkezlerdeki programların çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır

yönelik uygulamaların yoksulluk sorunuyla baş etmekte yetersiz kaldıklarını ve daha kapsamlı ve daha sistematik bir sosyal yardım politikasının geliştirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır¹⁸⁸.

Yoksulluğun tek bir tanımının olmaması ve birçok faktörden etkilenmesi, yoksulu hedefleyen sosyal yardım programlarının belirlenmesinde bazı zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Standart ve objektif kriterlere dayanmayan fayda sahibi belirleme yöntemleri, farklı yerlerde farklı uygulamalara, sosyal yardım politikasına karşı güvensizliğe ve hatta bazen kayırmalara sebep olabilmektedir. Hak sahibi belirleme işlemlerinin daha objektif ve bilimsel temellere oturtulması amacıyla SRAP kapsamında yoksul ailelerin belirlenmesinde başvuru kişi başına hane halkı tüketim harcamasına dayalı puanlama formülünün de gerçek yoksulu yoksul olmayandan ayırmada tam başarılı olamadığı görülmektedir.

Yoksullukla mücadelede sorumlu kuruluşlar arasında tam bir eşgüdümün olmaması ve bu kuruluşların faaliyetlerinde ortak standartların bulunmaması yoksulluğu azaltmaya yönelik sosyal yardım sisteminin etkinliğini azaltmaktadır. Yerel SYDV'lerin çok sistematik ve şeffaf bir uygulama içinde olmaması, il genel meclisleri tarafından vakıf mütevelli heyeti üyeliğine "hayırsever" vatandaşlar arasından seçilen iki üyenin, genelde il genel meclisinde çoğunluğu elinde bulunduran siyasi partinin üyelerinden ya da o partiye yakın ve siyasi davranan kişilerden oluşması SYDV'lerin işleyişleriyle ilgili olumsuzluklardan bazılarıdır. Bunun yanında, yerel SYDV'ler tarafından hazırlanan ve SYDGM'nin onayı ve sağladığı finansman ile uygulamaya konulan istihdama yönelik veya gelir getirici projelerden bazılarının hedefine ulaşamadığı gözlenmektedir. Bu tür projelerin başarısız olmasındaki en önemli sebeplerden biri, proje konusu faaliyetin, örneğin belli bir çeşit tarım veya

¹⁸⁸ A. Buğra, Tolga Sımmazdemir, "Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği", <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper1.pdf>, (09.03.2007)

hayvancılığın, o yöreye uygun olmaması ve SYDV'lerin bunu önceden tespit edecek personel ve teknik kapasiteden yoksun olmasıdır. Bu nedenle, hangi bölgeye ne tür ekonomik faaliyetlerin yerel şartlar çerçevesinde başarılı olabileceği konusunda ülke çapında bölgesel kalkınma planları ile tespit edilmesi ve yerel SYDV'ler tarafından hazırlanan projelerin sadece o bölgenin kalkınma planında belirtilen ekonomik öncelikleri geliştirmekle ilgili olması halinde SYDGM tarafından desteklenmesinde büyük fayda vardır.

Bunun yanında, örneğin Yeşilkart uygulamasında, kırsal kesimde ailelerin hane gelirini doğru olarak tespit etmek çok zor olmaktadır. Mal varlığı yerine, eldeki traktör ve hayvan gibi mal varlığının getireceği gelirin kıstas olarak kabul edilmesi ve kayıt dışı ekonomi gerçek gelirin hesaplanmasını zorlaştıran önemli bir sebeptir. Bunun sonucunda, Yeşilkart verme/vermeme kararını veren il/ilçe idare kurulları arasında başvuru sahiplerinin gelirlerini tespit etme yöntemleri ve bazı mülklerin veya imkanların getirebileceği gelir konusunda farklı değerlendirmeler ve buna bağlı farklı uygulamalar kaçınılmaz olmaktadır.

Türkiye'nin yoksullukla mücadele ve kalkınma politikasının önemli bir ayağını teşkil eden bölgesel kalkınma politikasına da değinmek, Türkiye'nin kalkınma anlayışındaki değişimi anlayabilmemiz açısından, faydalı olacaktır. Çünkü, Türkiye'de özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin etkisiyle geleneksel "ulusal" kalkınma politikasından "bölgesel" kalkınma politikasına ve "dışsal" kalkınma politikasından "içsel" kalkınma politikasına doğru bir eğilim yaşanmaktadır. Bu açıdan, aşağıda önce Türkiye'deki bölgesel kalkınmışlık farkları açıklandıktan sonra, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası ele alınacaktır

3.4. Türkiye’de Bölgelerarası Kalkınmışlık Farkları

Türkiye’de hanehalkı gelir dağılımı ve bölgesel kalkınma seviyeleri büyük bir farklılık göstermektedir. Türkiye’deki gelir eşitsizliği, AB üye ülkelere oranla çok yüksek kalmakta ve bu eşitsizlik süreklilik göstermektedir¹⁸⁹. Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi, beşinci %20’lik dilimde bulunan halkın geliri, birinci %20’lik dilimdeki halkın gelirinden 7,7 kat daha fazladır.

Tablo: 3.12. Yıllık kullanılabilir hanehalkı gelirin %20’lik nüfus dilimleri arasında 2004’teki dağılımı

Hanehalkı Yüzdesi	Türkiye	Kentsel	Kırsal
Yılı	2004	2004	2004
Toplam	100.0	100.0	100.0
İlk % 20 ⁽¹⁾	6.0	6.4	6.3
İkinci % 20	10.7	10.8	11.2
Üçüncü % 20	15.2	15.2	15.8
Dördüncü % 20	21.9	21.4	22.7
Beşinci % 20 ⁽²⁾	46.2	46.1	43.9
Gini Katsayısı	0.40	0.39	0.37

(1) En az gelire sahip dilim; (2) En çok gelire sahip dilim.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Haber Bülteni, 27 Şubat 2006, No:27.

Türkiye’deki toplam hanehalkı gelir eşitsizliğinin bir kısmı kırsal¹⁹⁰-kentsel farklılığından kaynaklanırken, bu farklılığın giderek artan büyük kısmı bölgesel faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de bölgeler arasında önemli ekonomik ve sosyal kalkınmışlık farklılıkları mevcut olup, bu farklılıklar genel hatlarıyla ülkenin doğu ve batı kesimleri

¹⁸⁹ Oskam, Arie; Natasha Longworth & Ayselin Yildiz, “Turkey’s Economy and Regional Income Distribution”, Alison Burrell & Arie Oskam (eds.), *Turkey in the European Union: Implications for Agriculture, Food and Structural Policy*, The Netherlands, CABI Publishing, 2005.

¹⁹⁰ 2000 yılı genel nüfus sayımına göre, Türkiye’de nüfusun % 35.1’i kırsal alanda yaşamaktadır. 2002 yılı itibarıyla, 36,527’i köy ve 42,098’i mezra olmak üzere, kırsal alanda toplam 78,625 yerleşim birimi mevcuttur. Bu yerleşim birimleri çok dağınık ve parçalıdır. Daha çok kırdan kente olan göçten dolayı, nüfus artış oranı şehirlerde köylerden daha fazladır (Ön Ulusal Kalkınma Planı, 2003).

arasındadır. Bu farklılıklar, yeni kurulan 12 adet NUTS-1 bölgesindeki¹⁹¹ kişi başı GSYİH'nin karşılaştırıldığı aşağıdaki tabloda açıkça görülebilmektedir.

Tablo 3.13: NUTS-1 Bölgeleri seviyesinde kişi başına düşen milli gelir (1987 fiyatlarıyla, TL)

NUTS-I BÖLGELERİ	2000
TR1-Istanbul	2,645,304
TR2-Batı Marmara	2,097,524
TR3-Ege	2,234,412
TR4-Doğu Marmara	2,715,157
TR5-Batı Anadolu	1,958,150
TR6-Akdeniz	1,607,672
TR7-Orta Anadolu	1,160,290
TR8- Batı Karadeniz	1,370,073
TR9- Orta Karadeniz	980,270
TRA- Kuzeydoğu Anadolu	550,786
TRB- Ortadoğu Anadolu	691,603
TRC- Güneydoğu Anadolu	925,812
TR-TÜRKİYE	1,760,856

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Tablodan da görülebileceği gibi, ülkenin batı tarafında bulunan Marmara ve Ege bölgeleri, kişi başına düşen ortalama milli gelirin en yüksek olduğu bölgeleri oluştururken, Doğu, Orta ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bu rakamlar en düşük seviyededir. En zengin NUTS I bölgesindeki (TR4-Doğu Marmara) kişi başı ortalama milli gelir, en fakir NUTS I bölgesindeki (TRA- Kuzeydoğu Anadolu) kişi başı ortalama milli gelirden yaklaşık beş kat daha fazladır. Bölgesel gelir dengesizlikleri, NUTS II bölgeleri seviyesinde daha da belirgindir¹⁹². En zengin NUTS II bölgesindeki (TR42) kişi başı ortalama milli gelir, en fakir NUTS II bölgesindeki (TRB2) kişi başı ortalama milli gelirden 7.41 kat daha fazladır. 26 NUTS II bölge içerisinde en fakir 12 öncelikli kalkınma NUTS II bölgesindeki kişi başı ortalama milli gelir, nerdeyse ülke ortalamasının yarısı kadardır. Diğer tarafta, en zengin NUTS II bölgeleri olan Kocaeli,

¹⁹¹ Türkiye, AB ile uyum çerçevesinde, 12 adet NUTS-I, 26 adet NUTS-II ve mevcut 81 ilden oluşan 81 NUTS-III bölgesine bölünmüştür.

¹⁹² Bu konudaki bilgiler sayfada vi, vii ve viii'deki Ek-6, Ek-7 ve Ek-8'de verilmiştir.

İzmir ve İstanbul'da kişi başı ortalama milli gelir, ülke ortalamasının çok üstündedir. Bu bölgelerdeki kişi başı ortalama milli gelir, ülke ortalamasının, sırasıyla, 1.77, 1.52 ve 1.50 katı kadardır.

Bunun yanında, kırsal alandan kentsel alana olan göç ve batı bölgelerde artan sermaye yoğunlaşması nedeniyle, iller arasındaki verimlilik farkı giderek büyümekte ve, bunun sonucunda, iller seviyesindeki gelir eşitsizliği artmaktadır. Ülkenin daha çok batı kesimlerinde yer alan zengin iller giderek daha da zenginleşerek birbirlerine yaklaşıırken, fakir iller daha da onlardan uzaklaşmaktadır¹⁹³.

Türkiye, bölgesel gelir eşitsizliği açısından, AB üye ülkeleriyle kıyaslandığında, en alt sırada yer almaktadır. Örneğin, Türkiye'de en zengin ve en fakir NUTS II bölgelerinin kişi başı ortalama milli gelirlerinin birbirine oranı 7.41 iken, bu dengesizlik oranı Almanya'da 2.83, İtalya'da 2.31, Polonya'da 2.22, İspanya'da 2.10, ve Romanya'da 2.66'dır¹⁹⁴.

Kişi başı milli gelir açısından Türkiye'deki bölgelerarasındaki dengesizlik, milli gelirin yanı sıra eğitim ve sağlık standartlarını da hesaba katan İGE bakımından da teyit edilmektedir. Örneğin, Türkiye'nin iller itibariyle insani gelişme trendlerini gösteren 2001 ve 2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporlarına bakıldığında, 2004 İGR'ye göre, Türkiye'de dokuz il (Kocaeli:0,869; Yalova: 0,838; İstanbul: 0,837; Bursa: 0,829; İzmir: 0,829; Muğla: 0,823; Sakarya: 0,817; Bolu: 0,814; ve Tekirdağ: 0,800 İGE) yüksek insani gelişme seviyesinde bulunmaktadır. İGE endeksinin en alt sıralarında ise Şırnak (0,560), Ağrı (0,572), Muş (0,574) ve Bitlis (0,577) gibi iller yer almaktadır.

¹⁹³ A. Oksam et al., 2005.

¹⁹⁴ Ibid., s.21.

1975 yılı verilerine göre Türkiye’de iller arasında oluşan en yüksek ve en düşük İGE değerleri arasındaki fark 0,324 iken, 1997 yılında bu fark 0,345’e yükselmiş, 2000 yılında ise 0,309’a gerilemiştir¹⁹⁵.

Ön Ulusal Kalkınma Planının (ÖÜKP, 2003) da vurguladığı gibi, Türkiye’deki geri kalmış bölgelerin başlıca zayıflıkları, insan kaynaklarını iyileştirecek altyapının yetersiz olması; nüfusun müteşebbis ruhu ve vasfının düşük olması; KOBİ’lerin rekabet gücünün zayıf olması; işgücü yoğunluğu fazla ve teknolojik karakteri düşük olduğu için endüstriyel potansiyelin zayıf kalması; fiziksel ve sosyal altyapının yetersiz olması; olumsuz iklim ve coğrafi şartlar; düşük kaliteli kırsal ve kentsel hayat; düşük seviyeli tarımsal verimlilik; ve düşük seviyeli yönetim ve kurumsallaşma kapasitesi gibi faktörlerdir. Etkili bir bölgesel politikanın dışarıdan müdahalesi olmadan, bu bölgelerin gelişmiş bölgelere yetişmesi zor görünmektedir.

Öte yanda, bölgelerin neden birbirlerinden farklı gelişme düzeylerine sahip olduğu sorusu akla gelmektedir. Bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarını açıklamaya çalışan birçok model mevcuttur. Burada, bu modellerin detayına girilmeyecektir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, bölgesel farklılıkları daha realist bir şekilde açıklamak için son zamanlarda uluslararası ticaret teorileri, yerini yeni geliştirilen teorilere bırakmıştır. Diğer bir ifadeyle, doğal kaynaklar ve karşılaştırmalı üstünlükler yoluyla bölgesel farklılıkları açıklayan klasik ticaret teorileri yerine, doğal (karşılaştırmalı) ve edinmiş (rekabetçi) avantajları birbirinden ayıran, ve teknolojik avantajlar, rekabetçi çevre, dışsal ekonomiler, yenilikçilik ve tecrübe gibi faktörleri içeren edinmiş avantajlara doğal avantajlardan çok daha fazla önem veren yeni teoriler geliştirilmiştir.

Bölgesel problemlere olan ilgi çok eski değildir. 1930 dünya ekonomi krizinden önce, ekonomik kalkınmanın coğrafi dağılımının, doğal şartlar tarafından

¹⁹⁵ 2001 ve 2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporları

belirlendiğine ve bu dağılımı değiştirmeye kalkışmanın boşuna olduğuna inanılırdı. Teorik olarak bölgesel dengesizlikler, genel bir otomatik ekonomik denge sistemi içerisinde geçici bir problem olarak algılanırdı¹⁹⁶. Bu yaklaşım, neo-klasik teorisin temel varsayımları olan serbest rekabet, üretim faktörlerinin tam kullanımı ve sermaye ve işgücünün tam hareketliliği prensiplerine dayanıyordu. Ancak, gerçek dünyada bu varsayımlar tutmadığı için, bölgesel kalkınma seviyeleri arasındaki denge otomatik olarak yerine gelmemektedir.

Türkiye'deki bölgesel kalkınma dengesizliklerinin sebepleri, genel olarak bölgesel kalkınma farklılıklarına neden olan faktörlerden farklı değildir. Ancak, bölgesel kalkınma dengesizliklerinin genel sebeplerinin yanında, Türkiye özelinde bazı özel sebepler de mevcuttur. Bu özel sebeplerin başında, son zamanlara kadar geleneksel yeniden-bölüştürücü dışsal kalkınma modeline dayalı Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası gelmektedir. O halde, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikasına da bir göz atmak faydalı olacaktır.

3.5. Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası

Bölgesel kalkınma politikalarının genel amacı, ekonomik faaliyetlerin coğrafi dağılımını ve serbest piyasa ekonomisinin bazı özel sonuçlarını düzelterek, her çeşit kamu müdahale yöntemini kullanmak yoluyla ekonomik büyümeyi ve iyileştirilmiş sosyal dağılımı gerçekleştirmektir. Klasik ekonomi teorisinin tersine, bölgesel ekonomi teorisi piyasa güçlerinin kendi başlarına bölgesel dengesizlikleri gidermede yeterli olamayacaklarını savunur. Yeni Ekonomik Coğrafi Modeller, artan getiri oranı ve yüksek verimliliğin bölgesel kutuplaşmanın başlıca kaynakları olduğunu, büyüme ve verimlilik seviyeleri arasındaki bölgesel farklılıkların kendi kendilerini

¹⁹⁶ N. Vanhove, 1999.

beslediklerini, dolayısıyla, bölgesel farklılıkların birbirlerine yaklaşımları bir yana, devamlı bir merkez-çevre ya da diğer parametreler bağlamında eşitsizliğinin yaşanacağını iddia ederler¹⁹⁷.

Bölgesel kalkınma politikalarının ortak amacı, bölgelerin kalkınmasını ve bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklarını azaltmak olduğu halde, bunun hangi yöntemlerle sağlanacağı konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını azaltmak için, geleneksel bölgesel politika, geri kalmış bölgelerde fiziksel altyapıları inşa etmeye ve istikrarlı bir ulusal makro-ekonomik çerçeveye öncelik vermektedir. Bir taraftan az gelişmiş bölgelerde devletin altyapılarla (kara ve demir yolları, enerji vb.) ilgili yatırımları arttırılırken, diğer taraftan, genelde maliyet düşürücü ve muafiyetler şeklindeki devletin hibe ve teşvikleri sayesinde geri kalmış bölgelere dışarıdan sermaye çekerek ekonomik büyüme ve istihdamın artırılması amaçlanmaktadır. Bunun yanında, geleneksel bölgesel politika, temelde merkezi hükümet tarafından dizayn edilir ve uygulanır. Devlet tarafından sürdürülen, az katılımcı, hayli standartlaşmış, ‘devlet güdümlü’, yer seçim faktörlerine dayalı ve kalkınmanın motoru olarak değerlendirdiği geniş çaplı üretim endüstrisinin yönünü gelişmiş bölgelerden geri kalmış bölgelere çevirmeye çalışan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, bölgesel problemlerin, stratejilerin ve politika araçlarının belirlenmesinde teknokratik bir mantık ve yöntem hakimdir¹⁹⁸.

Buna karşılık, yeni bölgesel politika bir taraftan, az gelişmiş bölgelere dışarıdan yatırım çekmek için altyapıyı iyileştirmek ve teşvikler sağlamak gibi geleneksel politikanın bazı araçlarını devam ettirirken, daha çok bölgelerin hiç kullanılmamış ya da az kullanılmış kaynaklarını harekete geçirmeye önem verir. Yeni bölgesel politika, geçici avantajlar olarak değerlendirdiği düşük maliyet ya da düşük işçi ücretlerine

¹⁹⁷ Landabaso, Mikel (2006), Ders Notları, Free University of Brussels, Brüksel.

¹⁹⁸ E. Ertugal, “Strategies For Regional Development: Challenges Facing Turkey On The Road to EU Membership”. Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, s.63-86.

dayalı üretim yerine, yaratıcılığa, yenilikler yaparak modernizasyona, kalite, dizayn ve ürün çeşitliliğini artırmaya, piyasadaki talep değişikliklerine verilecek cevabın ve ürünleri dönüştürme sürelerini azaltmaya, yeni yönetim ve organizasyon yöntemlerini kullanmaya, kamu-özel ve firmalar arası işbirliği ağlarına, sosyal sermaye ve iş kültürü gibi “soyut” unsurlara dayanan bölgesel rekabet gücünü arttırmayı amaçlamaktadır. Bölgesel farklılıkları azaltmak için başvurulan diğer önlemler arasında, kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi, insan sermayesinin, bölgelere adapte edilmiş stratejilerin, tabandan gelen süreçlerin ve uzun-vadeli programlamanın geliştirilmesi, ve bölgesel politika eylemlerinin dizayn ve uygulamasının ademi-merkezleştirilmesi gelmektedir¹⁹⁹.

Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası, literatürde genelde planlı kalkınma dönemi öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Ancak, son yıllarda yaşadığı dönüşümü de göz önüne alarak, bölgesel kalkınma politikasını üç ayrı dönemde ele almak daha doğru olacaktır. Buna göre birinci dönem, Cumhuriyetin kuruluşundan (1923) başlayıp planlı kalkınma döneminin başladığı 1963 yılına kadar devam etmiştir. İkinci dönem, planlı kalkınma dönemine girmekle başlayıp, Türkiye'ye adaylık statüsünün verildiği 1999 Avrupa Konseyi Helsinki Zirvesine kadar devam eder. Son dönem ise, Helsinki kararından günümüze kadar devam eden süreçtir.

Türkiye'de bölgesel kalkınma, 1963'teki birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) ile girilen planlı döneme kadar ihmal edilmiştir. Planlı dönemden önce, önem verilmeyen bölgesel planlama, bir kalkınma aracı olarak değil, bir yapılanma aracı olarak değerlendirildi. Planlama ve onun temel amacı, bir fiziksel yerleşim planının

¹⁹⁹ E. Ertugal, “Strategies For Regional Development: Challenges Facing Turkey On The Road to EU Membership”. Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, s.63-86.

kurulması olarak tanımlandı²⁰⁰. Bu yaklaşım, sanayi ve hizmet sektörünün ülkenin batı kısımlarında yer alan birkaç şehirde yoğunlaşmasına neden oldu.

1963'te planlı dönemin başlamasıyla birlikte, bölgesel planlama anlayışı değişmeye başladı ve bölgesel planlama bir öncelik haline geldi. Fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutların birlikte ele alındığı entegre planlama yaklaşımı uygulanmaya başladı²⁰¹.

Ancak, endüstriyel yoğunlaşma problemi, planlı dönemde de devam etti. Hatta, tarımdaki modernizasyon süreci ve ulaşım ve iletişim altyapılarının gelişmesiyle birlikte sermayenin ve işgücünün az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göç etmesi sonucunda, sanayinin belli şehirlerde yoğunlaşması problemi daha da arttı²⁰². Sermaye ve işgücü akışı, bölgesel kalkınma seviyeleri arasındaki uçurumu daha da derinleştirdi. Bu da, sanayinin yoğunlaştığı özellikle ülkenin batı kesimlerinde altyapısal, sosyal ve çevresel sorunlara yol açarken, geri kalmış bölgelerde, özellikle ülkenin doğusunda, yoksulluk problemini derinleştirdi. Bunun ötesinde, gelişmiş bölgelerdeki yoğunlaşmanın getirdiği verimsizlik ve az gelişmiş bölgelerdeki yoksulluk, büyüme ve kalkınmayı hedefleyen ulusal politikaların etkinliğini sınırlandırdı. Bu durum, başta endüstriyel kalkınmayı daha fazla alanlara dağıtmak olmak üzere, genel olarak kalkınmanın ademi-merkeziyetçiliği ihtiyacını doğurdu²⁰³.

Bu yüzden, 1960'lardan bu yana, endüstriyel desentralizasyon ve dengeli bölgesel kalkınma politikası uygulanmaktadır. Bu politikanın başlıca araçları, beş yıllık kalkınma planları, entegre bölgesel kalkınma planları (EBKP), Kırsal Kalkınma Projeleri, yatırım teşvikleri ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY), orta ölçekli

²⁰⁰ Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP), 2003.

²⁰¹ Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP), 2003.

²⁰² M. Öztaşlan, "Recent Local Development Models In Turkey", *Turkish Policy Quarterly*, 2005, 4, 3, s. 121-139.

²⁰³ İbid.

endüstriler için Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve küçük ölçekli endüstriler için Küçük Sanayi Siteleri (KSS) olmuştur.

Türkiye, 1963'ten beri sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmasını beş yıllık kalkınma planlarıyla gerçekleştirmektedir. Bugüne kadar, 8 tane beş-yıllık kalkınma planı uygulanmış, dokuzuncusu uygulanma aşamasındadır. Nerdeyse bütün bu kalkınma planları ve bu çerçevedeki diğer kamu yatırım plan ve programları bölgesel kalkınma dengesizliklerini azaltmaya, etkili bölgesel programları uygulamaya, kırsal-kentsel kalkınma farklılıklarını azaltmaya, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaya ve yerel kaynakları daha etkili bir şekilde işletmeye öncelik vermiştir²⁰⁴.

Beş-yıllık kalkınma planları, ulusal ve bölgesel planlama ile bölgesel politikadan sorumlu merkezi bir teşkilat olan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanmaktadır. Bu kalkınma planları, bütün kamu yatırımcı kuruluşlarının önceliklerini ve stratejilerini belirlemekte, ve kamu yatırımlarının sektörel ve bütçesel dağılımını detaylandıran yıllık yatırım programları vasıtasıyla uygulanmaktadır. Yıllık yatırım programları da, sektörel bakanlıklar tarafından yapılan proje tekliflerine dayalı olarak DPT tarafından hazırlanmakta, ve Yüksek Planlama Kurulunca gözden geçirildikten sonra Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmaktadır.

Beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde, bölgesel dengesizlikleri azaltmak ve kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, bazı bölgesel kalkınma planları ve kalkınma planlarının sektörel önceliklerini mekansal boyutlara entegre eden entegre bölgesel kalkınma planları hazırlanmıştır. BM Kalkınma Programı'nın (BMKP) da bazılarında destek verdiği bu bölgesel kalkınma planları arasında en önemlileri, Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi, Doğu Anadolu Projesi (DAKAP) ve Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Planı'dır.

²⁰⁴ A. Oskam, et. al., 2005.

Kırsal kalkınmayı ilerletmek amacıyla, Dünya Bankası'nın kredi yardımlarıyla bazı kırsal kalkınma projeleri 1970'lerden beri DPT tarafından uygulanmaktadır. Bu projeler, daha çok tarım, sulama, kırsal alanlarda yol yapımı, ve içme suyu tedariki üzerinedir. Bu projelere örnek olarak, Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi, Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, Bingöl-Mus Kırsal Kalkınma Projesi, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi, ve Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi verilebilir²⁰⁵.

Bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltmak ve bölgesel kalkınmayı teşvik etmek için başvurulan diğer bir politika aracı, az gelişmiş bölgelere yatırım çekmek için sağlanan teşviklerdir. Planlı dönemde yatırım teşvikleri, kalkınma planları ve yıllık programlar kapsamında yayınlanan karamameler ve tebliğler kanalıyla gerçekleşmiştir. Bu kapsamda, Kalkınmada Öncelikli Yörelere ilk defa 1968 yılında belirlendi ve bu bölgeler için teşvik politikaları uygulamaya konuldu. KÖY kapsamındaki il sayısı, başta 22 iken, bu sayı devamlı olarak artarak 1998'de 49'a ulaşmıştır. Bugün bu kapsamda, 49 il ve iki ilçe (Gökçeada ve Bozcaada) bulunmakta, ve bu yörelere, ülke nüfusunun % 36'sına ve toprak alanlarının %55'ine tekabül etmektedir.

Her ne kadar yatırım teşvikleri bütün ülke toprakları için sağlanmışsa da, KÖY'de teşvikler daha yüksek oranlarda gerçekleştirilmiştir. KÖY politikası kapsamında sunulan devlet yardımları, sadece teşvik önlemleriyle sınırlı kalmamıştır. KÖY için sağlanan diğer devlet yardımları, bu bölgelerdeki ücretlerin iyileştirilmesi, başta tarım için olmak üzere kredi şeklinde verilen yardımlar, Kamu Katkı Fonu yatırımları için verilen finansal destek ve yerel yönetimler tarafından yürütülen projelere DPT bütçesinden sağlanan finansal faaliyetler gibi önlemleri kapsamaktadır²⁰⁶.

²⁰⁵ Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP), 2003.

²⁰⁶ Ibid.

Orta ölçekli endüstriler için Organize Sanayi Bölgeleri ve küçük ölçekli endüstriler için Küçük Sanayi Siteleri planlı dönemin başında, Türkiye'deki sanayi yatırımları için altyapıyı geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Bu iki politika aracı, KOBİ'ler için uygun ortam sağlamak suretiyle yerel sermayeyi yerelde tutmayı amaçlamıştır.

Bölgesel politikanın bu araçları değerlendirildiğinde, bunların, bölgesel dengesizlikleri azaltmakta başarısız oldukları görülmektedir. Beş yıllık kalkınma planları, daima bölgesel dengesizlikleri azaltmaya öncelik vermesine rağmen, bu hedefte başarılı olamamıştır. Bu planlar, mekansal boyuta göre değil, sektörel bir mantığa göre formüle edilmişlerdir²⁰⁷. Bunun ötesinde, bu planlar, kaynakları ve gayretleri, kısa ve somut bir strateji şeklinde sınırlı sayıdaki hedeflere odaklamayı amaçlamak yerine, uzun ve detaylı metinler şeklinde formüle edilmiş çok sayıdaki hedefleri aynı zamanda elde etmeyi amaçlamışlardır.

KOBİ'ler için düşünülen Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri ise, bir miktar dışsal ekonomi oluşturarak bazı yerlerde yerel potansiyelin harekete geçirilmesine, sanayinin yerelleşmesine ve Denizli ve Gaziantep gibi bazı şehirlerde sanayi birimleri arasında tamamlayıcı ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır²⁰⁸. Ancak, ne bu politikalar ne de KÖY'deki yatırım teşvikleri, gelişmiş bölgelerle az gelişmiş bölgeler arasındaki kalkınmışlık açığını kapatmaya yetmemiştir. KÖY politikasının nispi etkisizliği, kısmen, bölgesel boyuttan yoksun olması ve daha çok sanayii kalkındırmaya yönelik teşviklerle sınırlı olmasından kaynaklanmıştır.

Diğer tarafta, GAP haricinde, hazırlanan bölgesel kalkınma planları son zamanlara kadar etkili bir şekilde uygulanamamıştır. Bu başarısızlığın önemli bir

²⁰⁷ E. Ertugal, 2005, s.63-86.

²⁰⁸ M. Özaslan, 2005.

sebebi, yerel otoriteler ile merkezi otorite arasında bir orta seviye bölgesel idari yapının yokluğu olmuştur. Benzer şekilde, kırsal kalkınma projelerinin başarısı, finansal ve yönetsel problemlerden dolayı, sınırlı olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye’de, sektörel olarak entegre edilen ve uygulanan tek bölgesel kalkınma planı olmuştur. Ancak, bu proje bile, daha çok yönetsel, kurumsal ve mali sebeplerden ötürü, istenilen etkiyi sağlayamamıştır. Her ne kadar, Ön Ulusal Kalkınma Programında (2003) GAP’ın çok başarılı olduğu iddia edilirse de, GAP’ın başarısı ve takip ettiği model birçok araştırmacı tarafından ciddi şekilde sorgulanmaktadır. Örneğin, Ertugal²⁰⁹, GAP Yönetimini, merkeziyetçi, parçalı, yerel katılımı az ancak devlet etkisi fazla, kurumsal uyumluluğu ve özerkliği zayıf, bölgesel kalkınmayı ilerletecek strateji ve araçları bulunmayan bir kurum olarak değerlendirmektedir. Bir bölgesel kalkınma idaresi olmasına rağmen, GAP’ın karar verme gücünün ve insan kaynaklarının çoğu Ankara’daki Ofisinin elindedir. Örneğin yönetim ve programlama ile ilgili bütün kararlar Ankara’daki merkezi birim tarafından onaylanmak zorundadır.

Bölgedeki etnik yapı ve devletin Türkiye’nin toprak bütünlüğüne olan güvenlik tehdidi algılamasının, ademi-merkeziyetçiliği bir güvenlik sorunu haline getirdiği iddia edilmektedir²¹⁰.

Öte yanda, her ne kadar hemen hemen bütün kamu planlarında ve resmi açıklamalarda bölgesel dengesizlikleri azaltmanın önceliklendirildiği belirtilmişse de, bu önceliğe yeterince finansal kaynakların sağlanmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 1990-2001 döneminde GAP bölgesindeki kamu yatırımları, Türkiye’nin yedi bölgesi

²⁰⁹ E. Ertugal, 2005.

²¹⁰ Ertugal (2004) tarafından 2003 yılında DPT’nin bazı memurlarıyla yapılan bir mülakatta, cevaplayıcılar, edemi-merkeziyetçiliğin önündeki en önemli engellerden birinin, devletin üniter yapısı ve bölünme korkuları olduğunu söylediler. Mülakatta, ikinci önemli engelin ise, ‘merkez en iyisini bilir’ algılaması ve merkezin karar-alma gücünü kaybetmek istememesi olduğu söylendi.

arasında en düşük seviyede kalmıştır. GAP bölgesindeki nüfus, Türkiye'nin toplam nüfusunun % 9,7'sini oluşturduğu halde, sözkonusu dönem çersinde bu bölgedeki kamu yatırımları Türkiye'deki toplam kamu yatırımlarının ancak yaklaşık %7'sini oluşturmuştur²¹¹. Benzer şekilde, eğitim alanındaki kalkınma açısından mevcut bölgeler arasında sonuncu ve sağlık göstergeleri açısından sondan ikinci olan GAP bölgesi, 1994-2004 dönemi içerisinde, eğitim sektöründeki bütün kamu yatırımlarının yaklaşık % 3.2'sini ve yine ülkedeki bütün kamu sağlık yatırımlarının sadece % 4.8'ini alabilmiştir²¹². Bunun yanında, bölgeye tahsis edilen sınırlı finansal kaynakların, diğer sektörler aleyhine, oransızca enerji yatırımlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır (Ek-9'a bakınız).

Beleli'ye²¹³ göre, GAP tecrübesinin de gösterdiği gibi, bölgesel kalkınma çabalarının etkisiz kalmasının en önemli nedenleri, aşırı merkeziyetçi bir kamu yönetimi yapısı; kamu yatırım planlarının sektörel bir yaklaşıma sahip olması; programlama, bütçeleme ve uygulama süreçleri arasındaki zayıf bağ; planlama faaliyetlerinin yukarıdan-aşağı yapılması; kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelere yeterince yoğunlaşmaması; planlama, uygulama ve koordinasyon kurumları arasındaki görev ve sorumlulukların paylaşımının yeterince açık ve net olmaması; ve yerel ve bölgesel planlama ve uygulama kurumlarının idari kapasitelerinin yetersiz olmasıdır.

Beleli, hemen hemen bütün bölgesel kalkınma projelerinin sektör-spesifik olduğunu, bu yüzden, bölgesel kalkınmanın bir sektör-üstü sistematik yaklaşımdan yoksun olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanında, DPT yapısının, sektörel programlamaya mekansal bir boyut da katmak için uygun olmadığını belirtmektedir.

²¹¹ Ö. Beleli, "Regional Policy and EU Accession: Learning From The GAP Experience", Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, s. 87-96.

²¹² Ibid.

²¹³ Ö. Beleli, "Regional Policy and EU Accession: Learning From The GAP Experience", Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, s. 87-96.

Benzer şekilde, Ertugal²¹⁴ da, kamu yatırım planlarının, bölgesel bir boyut ve mekansal olarak entegre edilmiş kalkınma kaygısını taşımadan, belli sektörlerin büyümesini teşvik etmeye öncelik verdiğini vurgulamaktadır.

Projelerin programlanma, bütçelenme ve uygulanmaları arasındaki zayıf bağ, Bebeli'nin haklı olarak eleştirdiği bir noktadır. Kamu yatırım projelerinin çoğu, çok-yıllı bir süreye sahip olduğu halde, bunların fonları yıllık olarak onaylanmakta ve serbest bırakılmaktadır. Çok-yıllı bir projeyi uygulamakla yükümlü bir kurum, her yıl yeni bir fizibilite çalışması ve yeniden hesaplanmış bir bütçe hazırlayarak, parasal kaynak için yeni bir öneri sunmak zorunda kalmaktadır. Bu finansman sistemiyle, yatırımcı kuruluşlar, ellerindeki çok-yıllı projeler için yıllık para sağlamada sık sık problemlerle karşılaşmaktadırlar.

Oskam, Longworth & Yildiz²¹⁵, Türkiye'deki plan ve programların, ekonomik kalkınmayı sağlamada ve bölgesel dengesizlikleri azaltmadaki başarısızlığının sebebini, çok sayıdaki kırsal yerleşimlere (78,625 köy veya mezra) ve bu yerleşimlerin dağınık ve parçalı yapısına bağlarlar. Bu durum, yetersiz fiziksel ve sosyal altyapı hizmetlerinin sağlanması, coğrafi yapı ve iklim koşullarıyla ilgili zorluklar, ve yetersiz politika üretme mekanizmaları sonucunu doğurmaktadır. Bunun yanında, onlara göre, bölgesel gelir dengesizlikleri, bir bölgede takip edilen ekonomik faaliyetlerin cinsi ve sektörler arasındaki verimlilik farkıyla yakından bağlantılıdır. Bir bölgedeki tarım sektörünün nispi önemi ve bu bölgedeki nispi tarım verimliliği, bölgesel dengesizliklerin önemli bir belirleyicisidir.

Bu tespit, sektörel çalışma açısından düzey-2 (NUTS II) bölgeleri karşılaştırıldığında teyit edilmektedir. En az gelişen 12 düzey-2 bölgesi, tarımsal çalışma oranı açısından en üst sıralarda, sanayi ve hizmet sektöründe ise en alt

²¹⁴ E. Ertugal, 2005.

²¹⁵ Oskam, Longworth & Yildiz, 2005.

sıralarlarda yer almaktadır. Ancak, tarımsal verimlilik düşük ve tarım sektöründe gizli işsizlik oranı yüksek olduğu için, bu bölgelerden sanayi ve hizmet sektörünün egemen olduğu gelişmiş bölgelere doğru sermaye ve dinamik işgücüyle birlikte toplu bir göç olmuştur. Bu durum, geri kalmış bölgelerdeki az gelişmişlik kısır döngüsünü beslemektedir.

Ertugal'a²¹⁶ göre, Türkiye'deki bölgesel politika başarısızlığının sebepleri arasında, kaynakları bölgesel dengesizlikleri azaltmada kullanmak yerine kendi 'müşterileri' için kullanmayı tercih eden yaygın patronaj politikası; yerel ihtiyaçların ve politika araçlarının belirlenmesinde ve uygulanmasındaki merkeziyetçi karakter; bölgesel planların uygulanması için gerekli olan kalıcı bölgesel yönetimlerin yokluğu; ve 'bölgesel' kalkınmadan ziyade 'ulusal' kalkınmaya öncelik verilmesi yer almaktadır.

Oskam²¹⁷ ise, Türkiye'deki kırsal kalkınma politikasının, uluslararası bağışçılar (donörler) ve ülkenin doğusundan batıdaki şehir merkezlerine olan göçün bir dışsal sonucu tarafından dikte edildiğini belirtmektedir. Ona göre, ülkenin batısına olan bu göçü yavaşlatmak için kırsal kalkınma politikası, daha çok uzun-vadeli büyük ölçekli ve devlet tarafından önemli ölçüde desteklenen, özellikle de su kaynaklarının geliştirilmesi projelerine ve sulu tarıma yönelik yatırımlara odaklanmıştır.

Sonuç olarak, AB bölgesel politikası 1980'lerden itibaren 'içsel kalkınma modeli'ne doğru kayarken, ve özellikle Lizbon Stratejisi²¹⁸ doğrultusunda giderek daha fazla bilgi, araştırma, yenilikçilik ve insan kaynaklarına odaklanırken; Türkiye'nin bölgesel politikası geleneksel 'dışsal büyüme modeli'ni takip etmeye

²¹⁶ E. Ertugal, 2005.

²¹⁷ A. Oskam, "Overview of Agricultural, Food, Rural and Structural Policies", Alison Burrell & Arie Oskam (eds.), Turkey in the European Union: Implications for Agriculture, Food and Structural Policy, The Netherlands, CABI Publishing, 2005.

²¹⁸ Lizbon'daki Mart 2000 Avrupa Konseyi, AB'yi 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ve en dinamik bilgi-temelli ekonomisi haline getirmek için bir strateji ve bir dizi hedefler ve politika araçları benimsedi. Göteborg'daki 2001 Avrupa Konseyi de, bu hedeflere çevre ve sürdürülebilir kalkınma boyutlarını ekledi.

devam etmiştir²¹⁹. Türkiye bölgesel kalkınma politikası, genel olarak, geri kalmış bölgelerdeki kamu yatırımlarına ve buralarda yatırım için özel sektöre sağlanan maliyet düşürücü teşviklere dayanmıştır. Bunun ötesinde, geleneksel bölgesel politikanın, geri kalmış bölgelere kaynakları transfer etmek amacıyla kullandığı yeniden dağıtıcı aracını bile, Türkiye bölgesel politikası başarılı bir şekilde kullanamamıştır. Özellikle sulamayla ilgili geniş çaplı yatırımlara odaklanan Türkiye'nin geleneksel kırsal kalkınma politikası, AB'nin mevcut yapısal politikasından hayli farklı olmuştur. Yapısal politika, bir kavram olarak, son zamanlara kadar Türkiye'de çok iyi bilinmiyordu. Kırsal kalkınmanın araçları da AB'ninkinden epey farklıdır. Örneğin, tabandan gelen süreçlerin doğurduğu girişimler ve bu girişimlerin ortak finansmanını arama temeline bağlı olan LEADER'e benzer projeler konusunda Türkiye'de yeterli tecrübe yoktur²²⁰.

3.6. Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikasındaki Değişim

1999'daki Avrupa Konseyi Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye verilen AB üyelik perspektifiyle birlikte, Türkiye bölgesel politikası, bir Avrupalasma sürecine girdi. AB müktesebatına uyum için, sadece bölgesel politika alanında önemli bir dizi reform gerçekleştirilmekle kalmadı, aynı zamanda, bölgesel kalkınma yaklaşımı ve düşünce yapısı da AB yaklaşımı doğrultusunda bir değişim sürecine girdi. Türkiye bölgesel politikasının dönüşümü iki temel faktör tarafından desteklendi: AB etkisi ve Türkiye'nin geleneksel bölgesel politikasının bölgesel dengesizlikleri azaltmada başarısız olması.

²¹⁹ E. Ertugal, 2005.

²²⁰ A. Oksam, 2005.

AB bölgesel politikasının üye ve aday ülkelerin yönetimleri üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Uyum programlarının kendine özgü dağıtım sistemi, siyasi karar ve uygulamalarda kurumsal kapasitelerin geliştirilmesini; değerlendirme kültürünün yaygınlaşmasını; kamu-özel ortaklık düzenlemelerini; saydamlık ve sorumluluğu; bölgesel işbirliğini; en iyi uygulamaların karşılıklı değişimi ve paylaşılmasını; ve her seviyedeki iyi yönetişimi teşvik etmektedir²²¹. Türkiye de bu etkiden muaf olmamıştır. AB bölgesel politikası, Yapısal Fonların etkili bir şekilde kullanımı için, Türkiye'yi sadece her seviyede gerekli kurumsal yapıları sağlamaya zorlamakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'den, geleneksel bölgesel kalkınma yaklaşımını AB modeline paralel yeni bir modele doğru yönlendirmesini istemiştir. Ertugal²²² tarafından bazı DPT görevlileriyle 2003'te gerçekleştirilen bir mülakatta, cevaplayıcıların % 90'ı, Türkiye'deki giderek bölgeselleşen bir yönetim yönündeki değişimin arkasındaki en önemli faktörün, AB etkisi olduğunu belirtmiştir.

AB üyelik perspektifinin getirdiği motivasyon ve gerekliliğin yanısıra, Türkiye'nin geçmişteki merkeziyetçi bölgesel politikasının başarısızlığı da, yeni bölgesel politika yönündeki değişimi kamçulamıştır. Merkezi yönetim, nihayet bazı gerçekleri idrak ve kabul edebilmiştir. Örneğin, merkezi yönetim, bölgesel seviyede bölgesel politikaları ve planları uygulayabilecek bir idari kapasitenin kurulması ihtiyacını; yerel inisiyatiflere ve dinamiklere dayalı ve tabandan oluşan yerel kalkınma yaklaşımını başlatma gerekliliğini; ve kullanılmamış yerel kaynakların geliştirilmesi ihtiyacını kabul etmiştir. Bu yüzden, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası, radikal bir değişim ve reform sürecine girmiştir.

²²¹ Avrupa Komisyonu, "Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013", Communication From The Commission, Brüksel, No: 0299, 2005.

²²² E. Ertugal, Regions and European Integration: Prospects for Regional Governance in Turkey, İkinci Pan-Avrupa Konferansı, AB Politikaları üzerine Çalışma Grubu için sunulan çalışma yazısı, Bologna, 24-26 Haziran 2004. <http://www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/471.pdf>, (14.12.2006)

Avrupa Konseyinin 19 Mayıs 2003'teki Türkiye Cumhuriyeti ile Katılım Ortaklığı Belgesindeki (Accession Partnership) kararına uymak için, Türkiye, Müktesebatın Benimsenmesi İçin Ulusal Planında (National Plan for the Adoption of the Acquis), Ön Ulusal Kalkınma Planı ve düzey-2 seviyesinde oluşturacağı bölgesel planlar vasıtasıyla bölgesel dengesizlikleri azaltmaya yönelik ekonomik ve sosyal uyum için bir ulusal politika geliştireceğini taahhüt etmiştir.

10 Aralık 2003 tarihinde Ulusal Programın ekinde Avrupa Komisyonuna sunulan Ön Ulusal Kalkınma Planı, Türkiye'nin 2004-2006 döneminde AB ile ekonomik ve sosyal uyumu için verilecek katılım öncesi finansal yardımları programlamak üzere bir stratejik çerçeve kurmaktadır. Bu plan aynı zamanda, üyelik sonrası yapısal fonların kullanımı için gerekli altyapının kurulmasını başlatmayı amaçlamaktadır.

Ön Ulusal Kalkınma Planı, bölgelerin ekonomik güçlerini artırmayı, bölgeler arası kalkınmışlık farklarını azaltmayı ve kırsal kalkınmayı hızlandırmayı, orta vadeli öncelikleri arasında saymaktadır. Bu planın, AB bölgesel politikasının yaklaşımını ve terminolojilerini içselleştirdiği görülmektedir. Örneğin, yerel potansiyel, kapasite oluşturma, sürdürülebilirlik, bölgeler arası entegrasyon, hayat kalitesinin geliştirilmesi, sosyal ve ekonomik denge, kültürel kalkınma ve katılım, bölgesel politika uyumu, insan kaynaklarının geliştirilmesi, hizmet birlikleri ve şehir konseyleri gibi yerel örgütlerin geliştirilmesi, üniversiteler, eğitim-araştırma kurumları ve diğer yerel aktörler arasındaki işbirliği, yerel ve bölgesel otoritelerin kapasitelerinin iyileştirilmesi, etkili bir idari yapının kurulması, yerel ve bölgesel kalkınmanın çeşitlendirilmesi, ve verimliliğin artırılması gibi hususların teşvik edilmesi öngörülmektedir. Bunların hepsi, Türkiye'nin geleneksel bölgesel politikasından birer kırılma noktalarını oluşturmaktadır. Benzer şekilde, 2007-2009 dönemini kapsayan Türkiye'nin Orta Vadeli Programı, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasının

önemini vurgulayarak, bölgesel gelişmenin hızlandırılması için, merkezi düzeyde bölgesel gelişmeyi destekleyen politikaların etkinleştirileceğini, yereldeki dinamikleri ve potansiyelleri harekete geçirici politikalara ağırlık verileceğini ve yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılacağını ayrıntılarıyla belirtmektedir.

2007-2012 dönemine ait Dokuzuncu Beş-Yıllık Kalkınma Planının hazırlanmasıyla ilgili Başbakanlık Kararnamesi, yeni dönem kalkınma planının en önemli özelliklerinden birinin, Türkiye'nin AB'ye katılım hedefi doğrultusunda, yerel potansiyel ve dinamiklere dayalı ve katılımcı bir kalkınma anlayışı olacağını, ve bu anlayışın, bir tarafta genel kalkınma sürecini hızlandırırken, diğer tarafta bölgesel dengesizlikleri azaltacağını vurgulamaktadır. Nitekim 1 Temmuz 2006 tarihindeki Resmi Gazetenin mükerrer sayısında yayımlanan ve 2007-2013 dönemini kapsayacak olan Dokuzuncu Kalkınma Planının bölgesel kalkınma politikasına özel bir önem, ve bu doğrultuda AB gereksinimlerini karşılamaya öncelik verdiği görülmektedir.

Bölgesel istatistikleri toplamak ve geliştirmek; bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerini yapmak; bölgesel kalkınma politikalarını daha etkili bir şekilde analiz etmek ve uygulamak; ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun istatistiki veri tabanını kurmak amacıyla, 2002'de yeni bir bölgesel sınıflandırma yapıldı. Bu bağlamda, NUTS I (Nomenclature of Territorial Units for Statistics-İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) seviyesinde 12 yeni istatistiksel bölge, ve NUTS II seviyesinde 26 bölge kuruldu²²³. Düzey-1 (NUTS I) ve düzey-2 (NUTS II) bölgeleri, coğrafi ve ekonomik benzerliklerine göre, mevcut 81 ilin gruplandırılmasıyla oluşmakta ve 81 ilin her biri de düzey-3 (NUTS III) seviyesi bölgelerini oluşturmaktadır. Bunun yanında, mevcut bölgesel verilerin envanteri geliştirildi.

²²³ Resmi Gazete No. 24884, 22.09.2002

Diğer tarafta, daha önce hazırlanan ancak son zamanlara kadar uygulanamayan bölgesel kalkınma programları, uygulanmaya başladı. Bunların yanında, diğer düzey-2 bölgeleri için bir dizi yeni bölgesel kalkınma programı uygulanma aşamasındadır.

AB bölgesel politikası, idari ve finansal kontrol açısından makul ve düşük maliyetli bir şekilde bölgesel politikayı uygulamak amacıyla, yerel, bölgesel ve ulusal seviyelerde yeterli idari kapasite ve uygun yapıların kurulmasını gerektirmektedir. Yapısal Fonları uygulamak için, AB üye ülkeleri, ya mevcut bölgesel yönetimlerinden yararlanırlar (Belçika ve Almanya gibi), ya da bu amaç için yeni bölgesel kalkınma ajanslarını kurarlar (Birleşik Krallık gibi). Bölgesel politika yapma ve uygulama kurumsal yapılarının olmadığı Türkiye’de, bu gerekliliği karşılamak için, bir taraftan merkezi seviyede yeni birimler kurulurken, diğer tarafta, Ocak 2006’da düzey-2 seviyesinde 26 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı’nın (BKA) kurulması yasalaştı. Ancak, 2007 yılı itibarıyla, şimdiye kadar fiilen iki adet BKA’nın (İzmir ve Çukurova) kurulduğu görülmektedir.

Modern ve demokratik bir yönetim anlayışını geliştirmek ve iç yasaları AB müktesebatı ile uyumlaştırmak amacıyla, Türkiye’deki kamu yönetimi sistemini yeniden yapılandıracak kapsamlı bir kamu yönetimi reformu gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye anayasası son zamanlarda birkaç kez değiştirilmiş ve bu değişiklikler, idari yapıların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede, birkaç yasa yapılmış ve diğer bazı yasaların yapılması devam etmektedir. Örneğin, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, ve Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, ayrıca, bir danışma forumu işlevini görmesi beklenen “Kent Konseyi” Yönetmeliği, ve İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği yasalaşarak uygulanmaya başlamışlardır. Yerel yönetimlere yetki devrini ön gören, ancak Cumhurbaşkanlığı tarafından TBMM’ye iade edilen Kamu Yönetimi Temel Kanunu tasarısı ise, yasalaşmayı beklemektedir.

Mali yönetim ve kontrol ile ilgili olarak da, Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasal değişikliklerin amaçları arasında, mevcut idari yapıları modernize etmek ve rasyonelleştirmek, kamu yönetimini ademi-merkezileştirmek ve yerel otoriteleri güçlendirmek, demokratik yönetimi güçlendirmek²²⁴, kamu mali yönetimini modernize etmek, kamu faaliyetlerinde saydamlık, sorumluluk, verimlilik ve sivil toplumla ortaklığı arttırmak sayılabilir²²⁵.

Bölgesel kalkınmada merkezi kuruluşlar ile bölgeler arasındaki işbirliğini sağlamak, ve katılım öncesi finansal yardım programlarını ve bölgesel kalkınma programlarının denetim ve değerlendirmesini yönetmek üzere, hem DPT bünyesinde hem de AB Genel Sekreterliği bünyesinde yeni birimler kuruldu. Bunun yanında, AB Genel Sekreterliği, Bölgesel Politika ile ilgili olan 22. Bölüm'deki müktesebatla alakalı Türk mevzuatının sistematik bir gözden geçirmesini yapmakla sorumlu bir çalışma grubunu kurmuştur.

Türkiye'nin istenen gerekli kurumsal yapıları ve süreçleri uygulamaya koymasından sonra, Avrupa Komisyon, Türkiye'ye Ekim 2003 tarihinde resmi olarak Ademi-merkezleştirilmiş Uygulama Sistemini (Decentralised Implementation System-DIS) uygulama yetkisini vermiştir. Ondan sonra, Komisyon, proje seçme, ihaleye çıkma, ve ihale ve sözleşme yapma sorumluluğunu, 2002 Katılım Öncesi Mali Yardım Programı ile birlikte, Türkiye'ye vermiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikasının, Türkiye'ye üyelik perspektifini veren 1999'daki Helsinki kararından sonra AB bölgesel politikasına doğru önemli bir kayma yaşadığını söylemek mümkündür.

²²⁴ Detaylı bilgi için, ikinci bölümün 7.3. kısmında yer alan "Türkiye'de Demokratik Yönetişim ve BMKP'nin Katkıları" kısmına bakınız.

²²⁵ M. Sungar, "Turkish-EU Negotiations: Prospective effects on Public Administration and Regional Development", *Turkish Policy Quarterly*, 2005, 4, 3, 19-24.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI'NIN TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri olan Türkiye'de, BM sistemine dahil 15 kuruluş, Daimi Koordinatör sisteminin çatısı altında, Türkiye'nin kalkınma, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşma ve Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde uyum sağlama çabalarında yardımcı olmak üzere faaliyet göstermektedir. Daimi Koordinatör sistemi, farklı kuruluşları bir araya getirerek ülke çapındaki faaliyetlerinin etkinlik ve verimliliğini artırmaya çalışmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi aynı zamanda BMKP'nin de temsilcisi olan Daimi Koordinatör'lük görevi, Türkiye'de 14 Eylül 2006 tarihi itibarıyla göreve başlayan Mahmood A. Ayub tarafından yürütülmektedir. Türkiye'de resmen temsil edilen kuruluş sayısı ondur: FAO, ILO, IRIN, UNDP, UNFPA, UNHCR, UNIC, UNICEF, UNIDO ve WFP. Ayrıca, BM sistemine dahil olan IOM, UNODC, WHO, ve Bretton Woods kuruluşları olarak adlandırılan Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) da Türkiye'de ofisleri bulunmaktadır. Türkiye'deki BM sisteminin ortak bir vizyon geliştirmesi ve ulusal ve uluslararası ortaklarıyla birlikte hareket etmesi için geniş bir çerçeve sağlayan BM Kalkınma Yardımı Çerçevesi (UN Development Assistance Framework-UNDAF), Türkiye'de başlıca dört alanı kendine öncelikli çalışma alanı ve hedef olarak seçmiştir: Yönetişim ve katılımcı kalkınma; sosyo-ekonomik ve bölgesel dengesizliklerin azaltılması; cinsiyet eşitliği; BM anlaşmaları, konferansları ve ilkeleri hakkında farkındalığı arttırmak ve bunların uygulanmasını için beşeri ve mali

kaynakların arttırılarak harekete geçirilmesini sağlamak²²⁶. Bu alanlar çerçevesinde, Birleşmiş Milletler kuruluşları, Türkiye’de yoksullukla mücadele, demokratik yönetim, çevre ve sürdürülebilir kalkınma, bilişim teknolojileri, çocuk ve kadın hakları, sağlık, mülteciler ve göç, çalışma hayatı, gıda ve tarım, afet yönetimi ve uyuşturucu maddelerle mücadele gibi konularda faaliyet göstermektedirler²²⁷.

Türkiye’de faaliyet gösteren en faal BM kuruluşlarının başında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP-UNDP) gelmektedir.

Birleşmiş Milletler’in küresel kalkınma kuruluşu olan BMKP, 166 ülkede, insanların daha iyi bir yaşama kavuşmaları için kapasitelerini geliştirmek, ülkelerin bilgi, deneyim ve kaynaklara ulaşmalarını sağlamak ve kalkınma yolunda karşılaşılan ulusal ve küresel düzeydeki zorlukları aşmak amacıyla, çeşitli ortakları ile birlikte, ülkelerin ulusal ve küresel kalkınma çabalarına ve yerel ve yenilikçi yöntemlerle sorunlarını çözmelerine her türlü desteği sağlamaktadır. BMKP, tüm dünyada kurduğu bir çok ortaklıkla altı kilit alanda faaliyet göstermektedir: Demokratik Yönetişim; Yoksulluğun Azaltılması; Krizleri Önleme ve Atlatma; Enerji ve Çevre; HIV/AIDS; ve Cinsiyet.

BMKP, dünyadaki faaliyetlerinin benzerlerini Türkiye’de de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Temsilciliği aracılığıyla yürütmektedir. BMKP Türkiye Temsilciliği, başlıca beş çalışma alanına yoğunlaşmaktadır: Yoksulluğun Azaltılması; Demokratik Yönetişim; Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma; Proje Uygulama Desteği; ve Özel Sektörle İşbirliği. Ayrıca, BMKP, diğer BM kuruluşlarıyla ortak olarak, Kalkınma & Cinsiyet; Bilişim Teknolojileri; ve HIV/AIDS alanlarındaki projelere destek sağlamaktadır. BMKP’nin dünyadaki faaliyet alanlarından olan krizlere ve

²²⁶ Birleşmiş Milletler Kalkınma Yardımı Çerçevesi, Türkiye 2001-2005, <http://www.un.org.tr/UN2/index.php?ID=15&LNG=1> (05.03.2007)

²²⁷ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’de BM”, <http://www.un.org.tr/UN2/index.php?ID=8&LNG=1> (26.02.2007)

doğal afetlere yanıt verme konusunda da, Türkiye'ye gerektiğinde, dünya genelindeki kadar olmasa da, destek sağlanabilmektedir²²⁸. Benzer şekilde, HIV/AIDS salgınının oluşturduğu tehdidin Türkiye'de dünya geneline oranla çok önemli bir düzeyde olmaması nedeniyle, BMKP'nin diğer faaliyetlerine nazaran daha arka planda kaldığı gözlenmektedir²²⁹.

BMKP Türkiye Temsilciliği, 1950'li yıllardan bu yana, Türkiye'nin kalkınmasına engel olan sorunları aşmak ve bu sorunların üstesinden gelebilecek projeleri yürütmek amacıyla, Türkiye Hükümeti'nin yanısıra, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve üniversiteler dahil çok sayıda ulusal ve uluslararası kuruluşla yakın işbirliği içerisinde ortaklıklar kurarak çalışmalar yürütmektedir. Bu çerçevede, BMKP, Türkiye'nin kalkınma önceliklerine yönelik pratik çözümler bulmak amacıyla, 1986'dan beri, ülke genelinde 80'den fazla projeyi uygulamaya koydu.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile BMKP arasında imzalanan ve BMKP yardımlarının 2006-2010 yılları arasındaki stratejisini oluşturan “Ülkesel İşbirliği Çerçevesi” (County Cooperation Framework) belgesi, BMKP desteğinin, sürdürülebilir, eşitlikçi ve katılımcı kalkınma alanlarına öncelik vermesini ve 3 temel

²²⁸ Örneğin, 17 Ağustos depreminden sonra, BMKP ve BM'nin Türkiye'deki 10 kuruluşunun (WHO, UNICEF, UNFPA, UNIC, FAO, ILO, UNHCR, IOM, IFRC, UN Security) temsil edildiği “BM Afet Yönetim Ekibi” oluşturulmuştur (<http://195.142.135.65/who/bulten/turk/bul5bmetinkonusma.HTM>) (03.12.2007).

BMKP, ayrıca, BM İnsani İlişkiler Koordinasyon Birimi (OCHA) ve diğer BM organizasyonlarının desteğiyle, uluslararası rahatlama (relief) ve arama kurtarma desteğini deprem bölgesine yönlendirmiştir (http://demo.undp.org.tr/undp_tur/undp_turkey_tr.htm) (03.12.2007)

Daha sonra, Temmuz 2001'de, BMKP Türkiye Ofisi ile İsviçre Hükümeti arasında imzalanan işbirliği protokolü kapsamında Marmara bölgesinden seçilen pilot illerde, afet konusundaki bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması amacıyla “Afetleri Önlemek ve Hazırlıklı Olmak için Yerel Kapasite Geliştirme” başlığıyla geliştirilen proje Yerel Gündem 21 projesi çatısı altında bir alt-proje olarak uygulanmıştır (http://www.probina.com.tr/5UDMK/PDF/AT012_FP.pdf) (03.12.2007)

²²⁹ Yine de, BMKP, Türkiye'deki diğer BM kuruluşlarıyla ortak biçimde, HIV/AIDS salgınına karşı ulusal bir çözüm geliştirilmesine, HIV/AIDS ile mücadele konusunda ulusal paydaşlar arasında koalisyon oluşturulmasına ve bu yöndeki çabaların BMKP'nin program ve stratejileriyle bütünleştirilmesine destek sağlamaktadır. Bunun yanında, HIV/AIDS salgınının yayılmasını engellemek için eğitici ve bilinçlendirici projelerin geliştirilmesine ve uygulanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda, BMKP, özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki sokak çocuklarını ve gençleri hedef alan programlar gerçekleştirerek, risk taşıyan nüfusun bilinçlenmesine ve salgının yayılmasının engellenmesine yönelik ulusal çalışmalara katkıda bulunmaktadır.

alanda yoğunlaşmasını öngörmektedir. Bu alanlar, demokratik yönetişimin sağlanması için kapasite geliştirme; yoksulluğun azaltılması; çevre ve sürdürülebilir kalkınma. Bu temel alanlara ek olarak, BMKP, proje uygulama desteği, özel sektörün kapasite geliştirmesi ve ülkedeki BM projelerinden en iyi sonuçların alınabilmesi için Türkiye'deki diğer BM kuruluşlarıyla işbirliği içinde, kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması; Bilişim Teknolojileri; HIV/AİDS; ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanması gibi alanlarındaki projelere destek vermeye devam etmektedir.

Bugüne kadar yürürlüğe konulan ve BMKP'nin desteklediği bütün projeler, kalkınmaya yönelik çabaların koordinasyonu, ulusal kapasite artırımı, temel kalkınma sektörlerine destek ve kurumsal ve insani kaynakların geliştirilmesi üzerinde odaklanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda gerçekleştirdiği yoğun reform programı da desteklenmektedir.

Merkezi Ankara'da bulunan BMKP Türkiye Temsilciliği, ayrıca, İstanbul, Erzurum, Adıyaman, Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da bulunan proje ofisleri aracılığıyla projelerini yürütmektedir. BMKP, gerçekleştirdiği program ve projelerin yanısıra, 1990'dan beri her yıl Ulusal İnsani Gelişme Raporları'nı ve bunlarla birlikte hazırladığı Türkiye'nin kalkınma düzeyini iller bazında gösteren İnsani Gelişim Endeksi'ni yayımlamaktadır. Ayrıca, diğer BM kuruluşlarıyla birlikte yeni yoksulluk, kadın girişimciliği ve namus cinayetleri gibi belli politikalara yönelik ortak raporlar üreterek, kamuoyunun dikkatini bu konulara çekmeye çalışmaktadır.

4.1. BMKP'nin Türkiye'de Proje Uygulama Desteği

Projelerin etkin bir şekilde ve zamanında gerçekleştirilip tamamlanmasını amaçlayan Uygulama Desteği, BMKP Türkiye Temsilciliğinin ana faaliyet alanlarından birini teşkil etmektedir. BMKP, Dünya Bankası, OPEC, IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu) ve diğer uluslararası finans kuruluşlarınca finanse edilen projelerin uygulanmasında çok önemli bir rol üstlenmiştir.

BMKP'nin Türkiye'de Uygulama Desteği için sağladığı temel hizmetlerden biri Kurum Oluşturma ve Kapasite Geliştirme faaliyetidir. BMKP, Bu faaliyet kapsamında, kalkınma projelerinin uygulanmasını ve ilgili kuruluşların teknik kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlamakta ve uygulama desteği verdiği kurumlara sürdürülebilir insani gelişim ilkelerini ve metotlarını kazandırmaya çalışmaktadır. BMKP, ulusal sahiplenme ve sürdürülebilirlik için gerekli olan alanlarda, özellikle finansman yönetimi, istihdam ve projelerin etkin biçimde gerçekleştirilmesine yönelik politika ve prosedürler hakkında eğitim alanlarında, bakanlıklara destek sağlamaktadır. BMKP, bir kalkınma örgütü olarak yaparak öğrenme yaklaşımıyla, bakanlıkların uzun vadeli program yönetimi kapasitesini kurmak ve desteklemek için çalışmaktadır. BMKP, bakanlıklara destek verirken, nihayetinde ulusal sahiplenmenin sağlanmasını ve proje hedeflerinin gerçekleştirilmesinden ve sürdürülebilirliklerinin sağlanmasından hükümetin sorumlu olmasını şart koşmaktadır. Ayrıca, BMKP sağladığı desteklerde, mevcut zayıf noktaları güçlendirmeye, kapasiteleri bölgesel ve yerel düzeyde de arttırmaya ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya öncelik vermektedir²³⁰.

²³⁰ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Proje Uygulama Desteği", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=319> (12.02.2007)

BMKP'nin Türkiye'de Uygulama Desteği kapsamında sağladığı bir diğer temel hizmet, Destek Hizmetleridir. Bu kapsamda BMKP, bakanlıkların proje faaliyetlerini kolaylaştırmaya, geręekleřtirilecek projelerin etkin bir şekilde ve zamanında tamamlanmasına ve kurumsal kapasite geliştirilmesine destek sağlamaktadır.

Bu destek hizmetlerinden biri, şeffaf ve rekabetçi standartlara uygun personel istihdamıdır. BMKP, cinsiyet ayırımını gözetmeyen, şeffaf ve rekabetçilik prensiplerine dayalı Proje Personeli istihdamı konusunda büyük bir deneyim ve birikime sahiptir. BMKP, kendi yasal personel politikasının da temeli olan şeffaflık, eşitlik ve rekabetçilik ilkelerini ve Proje Personeli istihdamı konusundaki uluslararası deneyimini Türkiye'de de uygulamaya koymaya çalışmaktadır. BMKP Türkiye'de, projeleri yönetme, uygulama, izleme ve değerlendirme alanlarında en uygun olan nitelikli ulusal ve uluslararası uzmanların işe alınması için destek sağlamaktadır. Proje personelinin yüksek nitelikli kişilerden seçilmesi stratejik bir öneme sahiptir; çünkü bu personel, projenin etkin, verimli ve şeffaf biçimde yönetilmesinden ve koordinasyonundan sorumlu olacaktır. Bunun yanında, küresel bir örgütlenmenin parçası olan BMKP Türkiye Temsilciliği, uluslararası eğitim ve teknik yardımın hesaplı maliyetlerle Türkiye'ye getirilmesine katkıda bulunmaktadır. Kapasite oluşturma ve kurumsal güçlendirme hedefi doğrultusunda, proje personelinin ve proje ortağı bakanlık görevlilerini eğitmek üzere profesyonel, deneyimli ve uluslararası alanda ün yapmış eğiticiler ağına ulaşma olanağına sahip olan BMKP, proje faydalanıcılarına kaliteli eğitimi verecek olan bu kalifiye eğiticilere ulaşmaları için bakanlıklara yardım etmekte ve bu eğitim faaliyetlerinin düşük maliyetlerle sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki 50 yıllık deneyimi sayesinde, proje uygulaması ve yönetsel/operasyonel hizmetler konusunda tecrübe ve güçlü bir profesyonel kadro kapasitesine sahip olan BMKP, Türkiye'de projelerdeki personel istihdamında da tasarruf sağlanmasına yardım etmektedir. BMKP'nin proje

uygulama desteği kapsamında sağladığı bu tecrube ve kapasite, projede ongörülen personel pozisyon sayısının azaltılmasında kullanıldığında, sağlanan personel tasarrufu ve iç kapasite kullanımı sayesinde proje maliyetinde önemli düşüşler meydana gelmektedir²³¹.

BMKP'nin Türkiye'de Uygulama Destek Hizmetleri kapsamında sağladığı bir diğer temel hizmet, satın alma kurallarına uyulmasını sağlama hizmetidir. BMKP, projeler için yapılan satın almaların, sektör standartlarına, rekabetçilik, mevcut paranın alabileceği en kaliteli malı alma, şeffaflık, dürüstlük, verimlilik ve tasarruf ilkelerine ve kredinin ongördüğü şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesini gözetlemektedir. Yaklaşık 50 yıldır Dünya Bankası, OPEC, IFAD, Avrupa Komisyonu ve diğer birçok uluslararası finans kuruluşunun projelerini doğrudan uygulayan veya bu projelerin uygulanmasında bakanlıklara destek sağlayan BMKP, bu kuruluşların dışardan finanse edilen projelerin uygulanmasında gerekli gördükleri “Satın Alma Kuralları ve Prosedürleri” alanında uzmanlaşmıştır. Oldukça karmaşık olan ve Türkiye'de bakanlıkların daha yeni aşına oldukları bu kurallarda ve uygulama standartlarında yapılacak hataların büyük sorunlar doğurabileceğinin farkında olan BMKP, yurtdışından finanse edilen projelerin en hassas noktalarından biri olan bu alanda destek sağlamakta, anlaşma hükümleri çerçevesinde tüm sorumluluğu üstlenmekte ve böylece, Hazine'nin ve yurtdışından gelen denetleme şirketlerinin yıl sonu hesap kapama ve denetleme işlemlerinin sorunsuz bir şekilde tamamlanmasını sađlamaktadır²³².

BMKP'nin Türkiye'de Uygulama Desteği için sağladığı temel hizmetlerden bir diğeri de, mali yönetim ve raporlama paketi ve yerel mevzuattan kaynaklanan

²³¹ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Proje Uygulama Desteği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=319> (12.02.2007)

²³² BMKP Türkiye Temsilciliği, “Proje Uygulama Desteği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=319> (12.02.2007)

bürokratik engellerin aşılmasına yönelik hizmetlerdir. Mali yönetim için BMKP tarafından sağlanan uygulama desteği, yıllık çalışma planlarının ve bütçenin uygun formatta hazırlanması, kredi için başvuruların hazırlanması ve sunulması, çalışma planına göre hareket edilip edilmediğini gösteren yıllık ilerleme raporlarının hazırlanması ve nakit akışının yıllık çalışma planı ve bütçesine uygunluğunun kontrol edilmesi, gerekli bütçe revizyonu üzerine anlaşma sağlanması, denetçilere sunulmak üzere yıllık finans raporlarının hazırlanması, projenin zamanında tamamlanmasına yönelik mali verimliliğin kontrol edilmesi gibi tüm mali faaliyetleri kapsamaktadır. Bunun yanında, uygulama destek hizmetleri, Türkiye’de dışarıdan finanse edilen proje kredilerinin kullanılmasında uygulanan mevzuattan ve bürokrasiden kaynaklanan ve proje uygulayıcısı kuruluşların işlerini zorlaştıran engellerin giderilmesi için de çalışmaktadır²³³. Ayrıca, BMKP, kural ve prosedürlere uygun raporlama standartlarının uygulanmasında ve raporların hazırlanmasında bakanlıklara stratejik destek sağlamaktadır. BMKP’nin uygulama destek hizmetleri kapsamında hazırladığı raporların başında, yıllık ilerleme raporları, 6 aylık raporlar, nakit akışı raporları, mali yönetim tedbirlerinin verimliliği ve nakit akışı yönetimi gibi raporlar gelmektedir²³⁴.

BMKP’nin Türkiye’de bakanlıklara verdiği proje uygulama desteğine örnek olarak “Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı için Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi’ne (SEKP) Uygulama Desteği” ve “Sağlıkta Geçiş Projesi’nin Uygulanmasına Destek” projeleri verilebilir.

²³³ Örneğin, bir proje için ayrılan yıllık tahsisatın kullanılması, Maliye Bakanlığı’nın ve muhasebe bürosunun bürokratik formaliteleri yüzünden uzun zaman alması, projenin toplam süresi içinde planlanmış olan faaliyetlerin ve harcamaların yavaşlamasına yol açmaktadır. Ya da, yerel mevzuat yüzünden, kısa-sürelilik teknik danışman ve proje personelinin işe alınmasında ve ücretlerinin ödenmesinde büyük güçlükler yaşanabilmekte ve bu yüzden proje faaliyetleri zamanında tamamlanamamaktadır. Bunun sonucunda, yurtdışından gelen kredi kaynaklarından yeterince yararlanılamamaktadır. Ayrıca, tamamlanma süresi uzayan proje kredisinin gecikme faizi ödenmek zorunda kalılabilmektedir (<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=319>)

²³⁴ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Proje Uygulama Desteği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=319> (12.02.2007)

Tablo 4.1: BMKP'nin Türkiye'de Proje Uygulama Desteği Sağladığı Projelerden

İki Örnek

Sıra No	Proje Adı	Uygulama Dönemi	Bütçesi (ABD Dolar)
1	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı için Uygulamaya Destek Projesi Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi (SEKP)	Eylül 2005-Aralık 2007	7,600,000
2	Sağlıkta Geçiş Projesi'nin Uygulanmasına Destek	Ocak 2006 Aralık 2007	3,216,846.42

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği'nin <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=319> internet sitesindeki bilgilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır

BMKP'nin, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın (TKB), yerel kalkınmanın geleneksel uygulamalarından uzaklaşarak daha basit ve daha etkili yerel kalkınma yönetimine geçişi öngören Hükümet reformlarını uygulamasına katkıda bulunmak amacıyla destek sağladığı SEKP, Eylül 2005-Aralık 2007 tarihleri arasında birinci aşamasının uygulanması planlanan 7,600,000 Dolar bütçeli bir projedir. BMKP'nin kurumsal kapasitenin kurulması ve ulusal sahiplenmeyi destekleme ilke ve hedefleri doğrultusunda projeye sağladığı destek, bir Proje Yönetim Birimi'nin kurulması, tedarik faaliyetlerinin izlenmesi, ulusal ve uluslararası teknik yardım sağlanması, kapasite kurma faaliyetlerinin ihaleye çıkarılması, ödemelerin yönetimi, mali yönetim ve projenin zamanında ve düşük maliyetle tamamlanmasına yönelik diğer faaliyetleri içermektedir²³⁵.

“Sağlıkta Geçiş Projesi'nin Uygulanmasına Destek” projesi ise, Ocak 2006-Aralık 2007 tarihleri arasında uygulanan 3,216,846.42 ABD Doları bütçeli bir projedir. Proje, “Sağlık Bakanlığı'nın daha etkin idare ve politika oluşturma amacıyla yeniden yapılandırılması, genel bir sağlık sigortası fonu oluşturulması, temel sağlık hizmetlerinin verilmesine yönelik bir model olarak aile hekimliği uygulamasının

²³⁵ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Proje Uygulama Desteği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=89>, ve <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=368> (10.02.2007)

başlatılması, mülkiyete bakılmaksızın bütün hastaneler için mali ve idari özerkliğin sağlanması ve tam olarak bilgisayara dayanan bir sağlık ve sosyal bilgi sisteminin kurulmasını” amaçlamaktadır²³⁶.

Projede BMKP'nin misyonu ise, projenin etkin ve zamanında uygulanması amacıyla Sağlık Bakanlığı'na idari ve teknik destek hizmetlerini sağlamaktır. Bu kapsamda, BMKP, ulusal sahiplenme ve sürdürülebilirlik için önem arz eden alanlarda, özellikle sözleşme müzakeresi, sözleşme imzası, seyahat yetkilendirilmesi ve düzenlemesi, mali yönetim, istihdam ve satınalma konusunda Sağlık Bakanlığı'nda bulunan Proje Yönetim Destek Birimine destek vermeyi ve Projede uygulanmaya başlanan BMKP kural ve yönetmelikleri çerçevesinde, Sağlık Bakanlığı'nın daha dinamik bir iç mekanizma oluşturabilmesi amacıyla bakanlık bünyesinde yeni bir kapasite geliştirme anlayışını getirmeyi hedeflemiştir²³⁷.

4.2. BMKP'nin Türkiye'de Özel Sektörle İşbirliği

BM Kalkınma ve Özel Sektör Komisyonu, “Girişimciliğin Önündeki Engelleri Kaldırmak: İş Dünyasının Yoksullar için Çalışmasını Sağlamak” başlıklı 2004 yılı raporunda, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmak için girişimciliği teşvik edecek en doğru uygulamaları, ulusal politikaları ve özellikle en yoksul bölgelerdeki yerel özel sektörün güçlenmesini engelleyen yasal ve finansal engelleri belirleyerek, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmak amacıyla reformlar yapmak ve stratejik ortaklıklar kurmak için uluslararası kamu ve özel sektör kuruluşlarına çağrıda bulundu. Rapor, özel şirketlerin gelişen dünyada yoksulluğun azalmasında kritik bir rol oynadığını, dolayısıyla, daha adil ve müreffeh toplumlar yaratmak için ihtiyaç

²³⁶ BMKP, “Sağlıkta Geçiş Projesi'nin Uygulanmasına Destek”
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=795> (04.12.2007)

²³⁷ Ibid.

duyulan istihdam ve geliri sağlayacak özel sektöre uygun ortam hazırlamak gerektiğini vurguladı²³⁸.

Bu kapsamda BMKP Türkiye Temsilciliği, sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak ve yoksulluğu azaltmak amacıyla, BM Komisyonu'nun önerilerini uygulamaya yönelik çok-yönlü bir strateji uygulamaktadır. Türkiye'de ve Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ilişkilerinde girişimciliği harekete geçirmek için hükümet, iş dünyası ve sivil toplum kuruluşları arasında ortaklık imkanları yaratmaya çalışan BMKP, devlet ile özel sektörün yoksullar yararına işleyen yapılar ve politikalar oluşturma ve yenilikçi fikir ve önerileri hayata geçirme konusunda ortak hareket etmelerini teşvik etmektedir.

BMKP Türkiye Temsilciliğinin çok-yönlü stratejisi şu alanları kapsamaktadır:

Binyıl Kalkınma Hedeflerini ilerletecek, adil bir ekonomik büyümeyi teşvik edecek ve yoksulların yararını gözetleyecek, özellikle yatırım, ticaret ve KOBİ'lere teşvik alanlarındaki politikaların oluşturulması ve uygulanması;

Küresel İlkeler'in uygulanması yoluyla, iş ahlakının ve iş dünyasındaki sürdürülebilir kalkınmanın güçlendirilmesi;

Başta hükümet, iş dünyası ve sivil toplum kuruluşları arasında olmak üzere, çoğul-paydaşlı kalkınma ortaklıklarına aracılık edilmesi; ve yoksullar yararına işleyen ticaret politikalarının ve özellikle Türkiye'nin sınır bölgelerinde adil ekonomik kalkınmayı sağlayacak komşu ülkelerle ortaklıkların geliştirilmesi ve uygulanması.

Küresel piyasalara insani bir çehre kazandıracak ortak değer ve ilkelerin oluşumuna katkı sağlama ve daha kapsamlı ve adil bir küresel piyasa yaratma amacıyla oluşturulan ve Temmuz 2000'de resmen uygulamaya konulan BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (Global Compact), bağlayıcı niteliği olmayan, gönüllülük temeline ve karşılıklı güvene dayalı bir girişim ve sözel bir sözleşmedir. Sözleşmede, üye

²³⁸ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Özel Sektör ve Kalkınma", www.undpistanbul.org (11.02.2007)

şirketlerin, insan hakları, çalışma standartları ve çevre konularında belirlenen dokuz evrensel ilkeyi uygulamaları ve BM'ye bağlı kuruluşlar, uluslararası çalışma örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmak için bir araya gelmeleri istenmektedir.

Söz konusu Sözleşme, BMKP tarafından, Türkiye'deki özel sektör kuruluşlarına ve ülkedeki toplam istihdamın %60'ına yakınına sağlayan KOBİ'lerin de yer aldığı şirketlere tanıtılmaya ve bu global değerler yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Gerek Küresel İlkelerin gerekse Binyıl Kalkınma Hedeflerinin, özel sektörün stratejik planlama ve uygulamalarına yeterince yansımadığını tespit eden BMKP, Mart 2002'de gerçekleştirilen "2023'e Doğru Yürümek" adlı Forum-İstanbul Toplantısı'nda özel sektöre mensup geniş bir dinleyici kitlesine Küresel İlkeleri sundu ve Mayıs 2004'teki Forum-İstanbul Toplantısı'nda, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni anlattı. Bu çalışmaların da katkısıyla, Eylül 2000'de yapılan Bin Yıl Zirvesi'nde 191 üye ülke liderinin onayıyla alınan 2015'te yoksulluğu yarı yarıya azaltma hedefi doğrultusunda oluşturulan Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne Türkiye'den altı yılda hemen her sektörden 83 kuruluş üye oldu. BMKP ile birlikte çalışan üyelerin yüzde 71'i KOBİ, yüzde 13'ü sivil toplum kuruluşu ve yüzde 8'i holdinglerden oluşmaktadır. Diğerleri ise eğitim ve medya alanındaki üyelere aittir. BMKP, iş çevrelerinin kalkınmasına yönelik başta tanıtım ve bilinçlenmeyi artırmak olmak üzere, tüm faaliyetleri, iş dünyasıyla birlikte tek bir çerçevede içerisinde yönetmeyi amaçlayan "Kalkınma için İş Sektörüyle Ortaklık" projesi gibi özel sektörün geliştirilmesine yönelik projeleri sürdürmekte ve özellikle son yıllarda, Türkiye'nin kalkınma hedeflerini gerçekleştirmesine destek sağlamak amacıyla özel sektör kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'de özellikle nispeten yoksul bölgelerde özel sektörün gelişmesine yönelik spesifik projelerle çok-yönlü stratejisini gerçekleştirmeye çalışan BMKP Türkiye Temsilciliği, bu bağlamda, örneğin CISKO, Baku-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Şirketi, Microsoft ve Coca Cola ile anlaşmalar yaparak, şirketlerin Küresel İlkeler'de taahhüt

ettikleri sosyal sorumluluklarını, insan haklarını, çevrenin korunmasını ve rüşvetle mücadele gibi ilkeleri uygulamalarını takip etmektedir.

BMKP ve Uluslararası İş Liderleri Forumu (IBLF), “İş Dünyası ve Binyıl Kalkınma Hedefleri: Eylem Çerçevesi” adlı raporu 2003 yılında yayınladı. Rapor, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanmasına yardım etmek amacıyla, şirketlerin ve iş dünyası koalisyonlarının BM sistemi, hükümetler ve sivil toplum kuruluşlarıyla nasıl birlikte çalışabileceğini açıklamaktadır. Raporda, KOBİ’lerden büyük çaplı ulusal ve çok-uluslu şirketlere; yerel sanayi ve ticaret odalarından uluslararası iş örgütlerine kadar bütün şirket ve iş örgütlerinin bu hedefe az ya da çok katkıda bulunabileceği vurgulanmaktadır. Bu rapor, iş dünyasının faaliyetlerini Binyıl Kalkınma Hedefleriyle eşleştirirken, Küresel Raporlama Girişimi²³⁹ (GRI-The Global Reporting Initiative) iş sektörünün Binyıl Kalkınma Hedeflerine olan katkılarını ölçmesine yardım edebilecek ve bütün şirketlere uygulanabilecek temel göstergeler sunmaktadır.

BMKP’nin özel sektörle işbirliği alanında Türkiye’deki mevcut girişimlerinin başlıcaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.2: BMKP’nin Türkiye’de Özel Sektörle İşbirliği Projeleri

Sıra No	Proje Adı	Uygulama Dönemi	Bütçesi (ABD Dolar)
1	Kalkınma için İş Sektörü ile Ortaklık Projesi	Şubat 2005 Şubat 2007	340,000
2	Gelişmekte Olan Ülkeler Arası İşbirliği (TCDC) II. Aşama	1998-2006	1,098,263
3	Başlangıç Finansmanı: Türkiye’de Küresel İlkeler Sözleşmesi Ağı	Şubat 2006 Ocak 2007	25,000
4	Kelkit’te Organik Tarım, Doğan-UNDP İşbirliği	Ocak 2006 Haziran 2007	180,000
5	Gençlerin Güçlendirilmesi	Mayıs-Aralık 2005	99,000
6	Gençler Hayatın Kalitesini Artırıyor	Mayıs 2005 Aralık 2009	1.500.000

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği’nin <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=376> internet sitesindeki bilgilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

²³⁹ Mallenbaker, “Küresel Raporlama Girişimi”, <http://www.mallenbaker.net/csr/CSRfiles/GRI.html> (15.03.2007)

Bu girişimlerden biri olan Kalkınma için İş Sektörü ile Ortaklık Projesi, Şubat 2005-Şubat 2007 tarihleri arasında tamamlanması planlanan 340,000 ABD Dolar bütçeli ve TİSK, TÜSİAD, TOBB ve TÜRK-İŞ gibi kuruluşlarla ortaklık içerisinde yürütülen bir projedir. Projenin amacı, BMKP'nin Türkiye'de iş dünyasıyla kalkınma konusundaki ortaklığını ilerletmek, özel sektörün özellikle Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Küresel İlkeler konusunda bilinçlenmesini ve desteğini sağlamak, iş dünyası ile hükümetler ve sivil toplum gibi diğer paydaşlar arasındaki diyalogu artırmak suretiyle güven ve sosyal sermayeyi tesis etmek ve somut ortaklık faaliyetlerini geliştirmek şeklinde açıklanmaktadır²⁴⁰.

BMKP tarafından gerçekleştirilen diğer bir girişim, Şubat 2006-Ocak 2007 tarihleri arasında uygulanan ve bütçesi 25,000 Dolar olan “Başlangıç Finansmanı: Türkiye’de Küresel İlkeler Sözleşmesi Ağı” projesidir. Bu girişimin amacı ise, Türkiye’deki Küresel İlkeler Sözleşmesi’ne üye şirketler arasında aktif bir ağ geliştirmek ve aralarında yenilikçi stratejilerin değiş tokuşunu sağlamak suretiyle, Küresel İlkeler’in insan hakları, yolsuzlukla mücadele, işçi standartları ve çevresel sürdürülebilirliği güçlendirme prensiplerini uygulamaktır. Bu ağın kuracağı platform sayesinde, Türk şirketlerinin hem ulusal hem de küresel düzeyde sosyal sorumluluk duygusu içerisinde hareket etmeleri beklenmektedir. BMKP, projenin altyapısını hazırlamak amacıyla, KOBİ’ler, büyük Türk şirketleri ve çok-uluslu şirketlerin Türkiye’deki şubelerinin Küresel İlkeler’e üye olmalarını ve aralarındaki bağları güçlendirmelerini teşvik etmek için bir dizi yuvarlak masa toplantısı ve çalıştay düzenledi ve kamu ve özel sektör, sivil toplum, BM ajansları ve konfederasyon

²⁴⁰ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Kalkınma için BMKP’nin Özel Sektörle Ortaklığını Artırmak”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=100> (12.02.2007)

temsilcilerinin katılımıyla alt komiteler ve tematik çalışma grupları oluşturularak ağın yönetişim yapısını kurdu²⁴¹.

Öte yanda, BMKP, 2001 yılından beri Doğu Anadolu'da kırsal kalkınma alanında çalışmakta ve tarımsal verimlilik, gelir getirici faaliyetler ve sosyal kalkınma üzerine çiftçileri eğitmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda BMKP'nin destek verdiği projelerden biri de, DAKAP kapsamındaki Ocak 2006-Haziran 2007 tarihleri arasında uygulanan ve 180,000 Dolar bütçeli "Kelkit'te Organik Tarım, Doğu-BMKP (UNDP) İşbirliği" girişimidir. BMKP, 2001'de Doğu Holding tarafından Kelkit'te bir özel sektör girişimi olarak kurulan ve Türkiye'deki en büyük organik tarım faaliyeti olmayı hedefleyen Doğu Organik rnler Şirketi'nin çok ortaklı girişimini desteklemek ve özel sektör, hükümet ve akademisyenleri için içine alan başarılı bir kırsal kalkınma modelini kurmak amacıyla, ortakların faaliyetlerini koordine etmeye, organik tarım konusunda çiftçilerin farkındalıklarını, bilgi ve kapasitelerini artırmaya ve kamu ve özel sektör ortaklığını geliştirmeye destek vermektedir. Projede, BMKP ve Doğu Organik rnler Şirketi'nin yanısıra, Atatürk Üniversitesi Aydın Doğu Meslek Yüksek Okulu, Gümüşhane Valiliği, İl zel İdaresi ve İl Tarım Müdürlüğü görev almaktadır²⁴².

BMKP'nın Türkiye'deki mevcut girişimlerinden bir diğeri, 1998 tarihinden buyana uygulanan ve bütçesi 1,098,263 Dolar olan "Gelişmekte Olan lkeler Arası Teknik İşbirliği (TCDC) II. Aşama" projesidir. TCDC, gelişmekte olan ülkelerin aralarında her alanda işbirliği yaparak her türlü teknik bilgilerini, deneyimlerini, becerilerini ve kaynaklarını paylaşmak suretiyle kalkınma için yararlandıkları bir süreçtir. Küresel düzeydeki ana erevesi 1978'de kabul edilen Buenos Aires Eylem

²⁴¹ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Türkiye'de Küresel Bir Ağ Kurmak", <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=105> (20.12.2006)

²⁴² BMKP Türkiye Temsilciliği, "Kelkit'te Organik Tarım", <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=113> (20.02.2007)

Planı'yla oluşturulan TCDC, bir taraftan gelişmekte olan ülkelerin kendi kendilerine yeterli olmalarını sağlamayı, diğer taraftan küresel dayanışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. TCDC'den daha geniş bir kavram olan Güney-Güney İşbirliği yaklaşımı ise, 1990'ların sonlarına doğru ortaya çıkan ve genellikle siyasi, ekonomik ve teknik konularda gelişmekte olan ülkeler arasında işbirliğini içermektedir. Güney-Güney İşbirliği'ni geliştirme konusundaki kapasitesi ve deneyimi sayesinde seçilen 22 kilit ülkeden biri de Türkiye oldu. Kilit ülkeler, kapasitelerini, bilgi ve deneyimlerini diğer gelişmekte olan ülkelerle paylaşarak, TCDC'nin uygulanmasını ve teşvik edilmesini sağlayan başrol oyuncularını konumlandılar.

TCDC projesinin ikinci aşamasının Türkiye'de 1998 yılında başlatılmasıyla birlikte, Türkiye, başta Kafkasya ülkeleri olmak üzere, komşu ülkelerle kendi uzmanlık ve deneyimlerini paylaşmaya başlamış ve Proje sayesinde, bölgedeki donör ülke konumunu güçlendirmiştir.

Türkiye'nin yer aldığı TCDC proje faaliyetleri arasında, sahaya uzman göndermek, eğitimler düzenlemek, araştırma seyahatleri, meslek-içi eğitimler, danışmanlık hizmetleri ve proje uygulama gelmektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Türkiye'nin çevre, enerji, bilim ve teknoloji nakli, iletişim, bankacılık, turizm, tarım ve tarım-sanayi gibi alanlarda önemli rol oynadığı tipik bir alt bölgesel faaliyettir.

TCDC projesi, Türkiye'de Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından Dışişleri Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve diğer kilit bakanlıklarla işbirliği içerisinde uygulanmaktadır. Projenin yürütücü kuruluşları arasında üniversiteler, kamu ve sivil toplum kuruluşları ve onların diğer gelişmekte olan ülkelerdeki denk kuruluşları da bulunmaktadır. Yürütücü kuruluşlar arasındaki teknik işbirliği alanları ise, Türkiye'nin beş-yıllık Kalkınma Planları, BMKP ve UNDAF'ın (BM Kalkınma Yardımı Çerçevesi) ülke programları temel alınarak

belirlenmektedir. BMKP, ikinci aşamasında olan TCDC'nin Türkiye'de uygulanmasında, küresel uluslararası kalkınma açısından proje ve programlara deneyim ve uzmanlık taşıma görevini yerine getirmektedir²⁴³.

“Türkiye’de Daha Gelişmiş Bir E-Yönetişim için Gençlerin Yetkilendirilmesi” ve “Gençler Yaşadıkları Kentlerin Yaşam Kalitesini Yükseltiyor” projeleri “Türkiye’de Demokratik Yönetişim ve BMKP’nin Katkıları” bölümünde ele alındıkları için burada tekrar edilmeyecektir.

4.3. BMKP’nin Türkiye’de Bilgi-İletişim Teknolojisi Alanındaki Faaliyetleri

Sermayenin yerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin aldığı ve hızlı teknolojik gelişmelerin yaşandığı günümüz bilgi toplumunda, Bilgi ve İletişim Teknolojisi (BİT)-kalkınmanın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Bilgi ve İletişim Teknolojisi, dünya piyasalarına girebilmek, siyasi hesap verilebilirliği sağlamak, temel hizmetlerin sunulmasını iyileştirmek ve yerel kalkınma olanaklarını arttırmak için, önemi giderek artan bir araçtır. Yenilikçi Bilgi-İletişim Teknolojisi politikalarının olmaması, kalkınmakta olan ülkelerdeki özellikle yoksul kesimin dezavantajlı duruma düşmesine neden olmaktadır.

1950’lerden sonra kişisel bilgisayarların, 1980’lerin sonundan itibaren ticari amaçlı internet kullanımının ve 1990’larda telekomünikasyon teknolojilerinde yaşanan çok hızlı gelişmelerin yayılması, bir taraftan hayatın her alanında yaşam standartlarını iyileştirirken, diğer tarafta, ülkelerarası, ülke içindeki bölgeler arası ve toplumların farklı kesimleri arasında Bilgi ve İletişim Teknolojilerine ve bu teknolojinin sağladığı

²⁴³ BMKP Türkiye Temsilciliği, “TCDC II”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=267> (02.03.2007)

hizmetlere eşit erişememe sorununu ortaya çıkarmış ve erişimdeki bu uçurum neticesinde çok ciddi ekonomik, sosyal, kültürel ve politik sonuçlar doğurma sürecini başlatmıştır.

Bu sorunlar karşısında, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) 1998 yılında Birleşmiş Milletler'in desteğiyle çalışmalara başlamış ve yapılan çalışmalar sonucunda Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nin (WSIS-World Summit on Information Society) ilki, toplumların bütün kesimlerinin çıkarlarına hitap eden bir bilgi toplumunun temellerini atmak için kesin bir siyasi taahhüt ve somut adımların atılmasını sağlamak amacıyla 10-12 Aralık 2003 tarihleri arasında Cenevre'de; ve ikincisi, Cenevre Zirvesinde kabul edilen Cenevre Eylem Planını hayata geçirmek, internet yönetimi ve finansman mekanizmaları üzerine anlaşmalara varmak amacıyla 16-18 Kasım 2005 tarihleri arasında Tunus'ta yapılmıştır. Bu zirvelerden ilkinde, uluslararası örgütler, kamu ve özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarından 175 ülkeden 11,000'den ve ikincisine 19,000'den fazla kişi katılmıştır²⁴⁴.

Türkiye'de ise, son yıllarda, başta İnternet Konseyi, Kamu İnternet Hizmetleri Konseyi (Kamunet), e-Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) ve Telekomünikasyon Kurulu'nun kurulması olmak üzere, Bilgi-İletişim Teknolojisi'nden maksimum düzeyde yararlanmak için strateji ve politikalar oluşturmada önemli adımlar atılmıştır. Böylece, Bilgi-İletişim Teknolojisi alanında sürekli gelişmenin ve yapılacak kapsamlı yasal düzenlemelerin temelleri atılmış durumdadır. Türkiye'nin "e-dönüşümü" için gerekli olan mali kaynak da giderek daha fazla tahsis edilmektedir. Türkiye'nin telefon teknolojisi, radyo ve televizyon alanlarındaki gelişmiş altyapısı, insani gelişim konusunda Bilgi-İletişim Teknolojisi'nden beklenen yararların elde edilmesine olanak sağlamaktadır.

²⁴⁴ M. Alkan, C. Canbay, "Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'ne Doğru"
<http://inettr.org.tr/inetconf9/bildiri/81.doc> (08.02.2007)

Bununla birlikte, Türkiye’de Bilgi-İletişim Teknolojisi alanında programların ve yeniliklerin tümünü kapsayacak bir strateji veya politikanın mevcut olduğunu söylemek halen çok zordur.

Bilgi-İletişim Teknolojisi’ne erişimi yaygınlaştıran ve bu teknolojiyi kalkınmada kullanan stratejiler geliştirmek üzere dünyanın her yerindeki uzmanlardan ve en iyi uygulamalardan yararlanmaları konusunda ülkelere yardım eden Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Türkiye’nin de Bilgi İletişim Teknolojisi potansiyelinden azami ölçüde yararlanmasına destek vermektedir.

Bilgi-İletişim Teknolojisi’nin, Türkiye’nin kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde ve AB yolunda ilerlemesinde sahip olduğu çok önemli rolün farkında olan BMKP Türkiye Temsilciliği, Bilgi-İletişim Teknolojisi’ni Türkiye’de 2004 İnsani Gelişme Ulusal Raporu’nun esas konusu olarak işledi. Bilgi-İletişim Teknolojisi’nin kalkınmadaki rolünü önemseyen Türkiye Hükümeti de, Bilgi-İletişim Teknolojisi’ni 2005 yılının kalkınma öncelikleri arasında gösterdi.

Boğaziçi Üniversitesi ve BM Kalkınma Programı İnsani Gelişme Merkezi tarafından hazırlanan Türkiye 2004 Ulusal İnsani Gelişme Raporu’nun, temel olarak yanıt aradığı soru, Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Türkiye’nin insani gelişimine nasıl hız kazandıracacağı sorusuydu. Bu Rapor’da, Bilgi ve İletişim Teknolojileri’nin özellikle coğrafi bölgeler ve cinsiyetler arasında süregelen eşitsizliğin giderilmesinde ve Türkiye’nin kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesinde büyük rol oynayacağı vurgulanmaktadır. Rapor’da, Bilgi ve İletişim Teknolojileri’nin, kullanıcıları birbirine daha fazla bağlamalarını, kamu kaynaklarının kullanımındaki etkinlik ve verimliliği, hesap verilebilirliği, şeffaflığı, güçlenmiş bir sivil toplumu ve vatandaşların ihtiyaçlarına uygun politikaları sağlamadaki potansiyeli dolayısıyla demokratik yönetişime olan katkısının yanısıra; fiziksel mesafeden kaynaklanan engelleri aşarak ve insanların seçeneklerini genişleterek bilgiye erişim, istihdam yaratılması ve katılım

gibi alanlardaki potansiyeli dolayısıyla ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamadaki ve yoksulluğu gidermedeki rolüne ve yoksul, engelli ve diğer dezavantajlı insanların Bilgi ve İletişim Teknolojileri'ni kullanarak ekonomik, siyasi ve sosyal yaşamın içinde daha çok yer almalarına olan katkısı vurgulanmaktadır²⁴⁵.

BMKP Türkiye Temsilciliği, güçlü bir “e-yönetişim”i kurmak ve uygulamak ve ayrıca Türkiye'nin Bilgi-İletişim Teknolojisi'nin kalkınmadaki rolünden olabildiğince yararlanabilmesini sağlamak amacıyla, kamu ve özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürütmektedir.

Tablo 4.3: BMKP'nin Türkiye'de Bilgi-İletişim Teknolojisi Alanında Desteklediği Projeler

Sıra No	Proje Adı	Uygulama Dönemi	Bütçesi (ABD Dolar)
1	Yalov@ e-Yönetişim Projesi	Haziran 2003 Aralık 2006	450,000
2	Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı'nın Verimliliğinin Artırılması Projesi	Haziran 2002 Aralık 2005	520,000
3	Akdeniz Gençlik Hareketi Projesi	Mayıs 2006 Mayıs 2007	40.000
4	Türkiye'de e-Yönetişimin İyileştirilmesi için Gençlerin Eğitim Yoluyla Güçlendirilmesi Projesi	Mayıs 2005- Aralık 2005	99,000

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği'nin <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=323> internet sitesindeki bilgilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

BMKP Türkiye Temsilciliği'nin, Bilgi-İletişim Teknolojisi'nin potansiyel kullanımını gerçekleştirmek için destek verdiği çalışmalardan biri, E-Avrupa+ Eylem Planı'dır. Avrupa Komisyonu tarafından Aralık 1999'da başlatılan ve Türkiye'de e-Türkiye adı altında uygulanan bu eylem planı, üç ana alanda çalışmalar yapılmasını hedeflemektedir: Ucuz, hızlı ve güvenilir internet; insana ve eğitime yatırım; ve internet kullanımını teşvik.

²⁴⁵ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye'de 2004 İnsani Gelişme Raporu”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=584> (22.03.2007)

E-Türkiye uygulaması bağlamında, BMKP'nin destek verdiği projelerden biri, Yalova İlinde Haziran 2003'te uygulamaya başlanılan "Yalov@ e-Yönetişim Projesi"dir. BMKP'nin tespitine göre, devlet idaresinin daha verimli ve etkin kılınmasını sağlayan, hizmetleri kolaylaştıran, daha fazla insanın bilgiye erişmesine yol açan ve devleti vatandaşlara karşı daha sorumlu bir konuma getiren Bilgi ve İletişim Teknolojisi'nin (BİT) Türkiye'de üretimini ve kullanımını geliştirmek için harcanan çaba oldukça sınırlıdır. Türkiye'deki bilgisayar kullanıcılarının düşük seviyede olması, ilgi eksikliği ve yüksek bağlantı ücretleri, yeni bilgi üretimini kısıtlamakta ve varolan bilginin kullanımını sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda, BMKP, e-Türkiye programının bir parçası olarak yerel e-Yönetişim Modeli oluşturacak pilot uygulamayı Yalova Belediyesi ile ortak yürütmektedir. Ayrıca bu model, Türkiye genelinde Yerel Gündem-21 (LA-21) ağı ve Yalova'daki BM Yerel Gündem-21 programlarıyla karşılıklı yardımlaşma içerisinde çalışmaktadır. Yalov@e-yönetişim projesi yerel idare hizmetlerinin iyileştirilmesi amacıyla, bir taraftan, Bilgi İletişim Teknolojisi'nin daha fazla kullanımını hedeflerken, diğer taraftan, etkileşimi mümkün kılmak için bölge halkını BİT kullanımı konusunda eğiterek "e-vatandaş"ı yaratmaya çalışmaktadır²⁴⁶.

E-Türkiye programı bağlamında, BMKP'nin destek verdiği diğer bir çalışma da, "Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı'nın verimliliğinin artırılması" projesidir. İnsan kaynaklarını ve Bilgi-İletişim Teknolojisi'nin altyapısını güçlendirmek amacıyla 1980'li yıllardan beri Dışişleri Bakanlığı'yla ortak çalışmalar yürüten BM Kalkınma Programı, başarılı bir projeye Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Otomasyon uygulamasını başlatarak, Türkiye'de resmi hizmetlerin verilmesinde Bilgi-İletişim Teknolojisi'nin etkin şekilde kullanılabileceğini göstermiştir. Bu proje sonucunda

²⁴⁶ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Türkiye'de E-Yönetişim Modeli Yaratmak İçin Bir İli Kullanmak", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=507> (14.01.2007)

hedeflenen “evraksız ofis” uygulamasına tam olarak geçilmek üzeredir. Ayrıca, bu uygulamanın sonuçları, örnek olarak Türkiye’deki diğer resmi kurumlara bildirilmektedir. İçişleri Bakanlığı da, 2008 yılında e-devlet modelini Bakanlığın merkez ve taşra teşkilatında uygulamaya geçirmek için çalışmalarını sürdürmektedir.

E-Türkiye programı kapsamında, BMKP insanların kaynaklara eşit ölçüde erişimini sağlamak amacıyla özel sektörle de ortak çalışmalar yürütmektedir. Örneğin BMKP, 2002 yılında Türkiye’nin daha az gelişmiş bölgelerinde gençlere istihdam yaratmak ve Türkiye’nin insan kaynakları kapasitesini iyileştirmek amacıyla Cisco İnternet Akademi Programını yaygınlaştırmak için Cisco ile bir anlaşma yapmıştır. Yine, Türkiye’deki genç nüfusa rağmen, teknolojiye ulaşma olanaklarının olmaması nedeniyle, bilgisayar ve internet kullanımının halen gelişmiş dünyadaki kadar yaygın olmadığını, bunun sonucunda, gençlerin bilgi-temelli yeni küresel ekonomiye katılım için gereken yeteneklerden yoksun olduğunu, bu yoksunluğun gençliğin karar alma süreçlerine katılım olanaklarına ulaşmasını, diğer gençlik örgütleriyle ağ oluşturmasını, daha iyi iş olanaklarına ulaşabilecek yetenekleri geliştirme olanaklarını ve kültürel ve entelektüel fırsatlardan yararlanmalarını sınırlandırdığını tespit eden BMKP, Mayıs 2006 tarihinde özel sektör ortaklarıyla birlikte Akdeniz Gençlik Hareketi Projesi’ni başlatmıştır. Bu projenin amacı, akran eğitimi modeli aracılığıyla, ilk yılda öncelikle 10 proje kentinden 200 gence ulaşılarak onlara BIT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) yeteneğini kazandırmak suretiyle 16-26 yaş arasındaki sosyal dezavantajlı gençlerin toplumsal kapasitelerini arttırmaya katkıda bulunmak ve onların tam potansiyellerini gerçekleştirmeleri için bilgi-temelli yeni küresel ekonomiye katılmalarına yardımcı olmaktır²⁴⁷.

²⁴⁷ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Bilişimde Genç Hareket”,
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=663> (03.02.2007)

BMKP'nin özel sektörle ortaklık içerisinde bilişim teknolojileri alanında gerçekleştirdiği diğer bir çalışma da, Mayıs 2005-Aralık 2005 tarihleri arasında uygulanan "Türkiye'de e-Yönetişimin İyileştirilmesi için Gençlerin Eğitim Yoluyla Güçlendirilmesi" projesidir. Türkiye'de Yerel Gündem 21 Programı kapsamında oluşturulan yerel gençlik platformlarının BIT kullanım kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlayan bu proje çerçevesinde yerel gençlik platformları eğitilerek, mevcut Yerel Gündem 21 e-Yönetişim Web Portalı'nı faal biçimde kullanabilmeleri sağlanacak ve aralarından seçilen bir grup gence de İnternet Teknolojileri sektöründe çalışabilecek düzeyde eğitim verilecektir²⁴⁸.

4.4. BMKP'nin Türkiye'de Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Faaliyetleri

Kalkınma çabalarının başarısı ve sürdürülebilirliği üzerinde önemli rol oynayan cinsiyet ayrımı sorunu, dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi, Türkiye'de de önemli bir sorun olarak durmaktadır. Her ne kadar Türkiye'de kadın-erkek eşitliğini sağlama çabaları Cumhuriyetin kurulmasından itibaren başlamış ve kadınlara tam oy hakkı 1930'lu yıllarda verilmişse de, bu alandaki çabalar sınırlı kalmış ve cinsiyet ayrımı devam edegelmiştir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin (CEDAW/ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) Türkiye tarafından 1986'da imzalanmasından sonra, kadın-erkek eşitliğinin tam anlamıyla sağlanması için, başta şiddet, yoksulluk ve ekonomik istismar olmak üzere, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik yasal reformlar

²⁴⁸ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Türkiye'de Daha Gelişmiş Bir E-Yönetişim İçin Gençlerin Güçlendirilmesi", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=256> (22.01.2007)

peş peşe gerçekleştirilmiştir. CEDAW'a imza atan devletlerden cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi için ulusal bir mekanizma oluşturmalarının öngörülmesi üzerine, Türkiye de eşitliği sağlayacak bir ulusal mekanizmayı kurmaya çalışmıştır.

Bununla birlikte, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yasal değişikliklere ve bu alanda kaydedilen gelişmeye rağmen, bu yasaların pratikte uygulanmasında önemli zorluklar yaşanmaktadır. Yasalardaki değişiklikler uygulamaya ve gündelik yaşamdaki pratiklere tam olarak yansımamaktadır. Kadınların başta karar-alma sürecine katılımı ve parlamentoda temsili olmak üzere siyasi, iktisadi ve sosyal hayata aktif katılımı çok yetersiz kalmakta ve kaynak dağıtımında cinsiyet ayrımcılığı ve kadınlara karşı şiddet sürmektedir. Türkiye'de yasalar ile uygulamalar arasındaki uyumsuzluk uçurumu, özellikle görece az gelişmiş bölgelerde, kırsal kesimlerde ve eğitim düzeyinin düşük olduğu bölgelerde çok daha belirgindir.

Bunun yanında, Türk kadını, 1930'lu yıllarda oy kullanma hakkını elde etmesine, miras ve boşanma gibi konularda erkeklerle eşit haklara sahip olmasına ve bugün yüksek oranda iş yaşamının içinde yer almasına rağmen, hala mülkiyet sahipliği, okuma-yazma oranı, işgücüne katılım ve siyasi temsil ile toplum içinde görünürlük konularında eşitsizlikle karşı karşıyadır.

2005 Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Ölçütü'ne göre, kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi yaşam katılımlarıyla ilgili olarak hala ciddi sorunlar yaşadığı bir ülke olarak Türkiye, orta gelir düzeyine sahip bir ülke olmasına rağmen, cinsiyet eşitliği ve katılımı konusunda 80 ülke içinde 76'ncı sırada yer almaktadır. Türkiye'nin 2004'teki Ulusal İnsani Kalkınma Raporu'na göre, Türkiye'de özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu gibi az gelişmiş bölgelerde cinsiyet eşitsizlikleri, namus

cinayetleri ve aile içi şiddet gibi kadınların insan hakları ihlalleri çok belirgin durumdadır²⁴⁹.

BMKP Türkiye Temsilcisi, cinsiyet eşitsizliği sorunlarına dikkat çekmek, kadınların siyasi yaşama katılımını arttırmak ve sosyal ve ekonomik alanlarda fırsat ve seçeneklerini çoğaltmak amacıyla, başından beri tüm programlarında, son olarak da Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında ve diğer BM kuruluşlarıyla olan ortak programlama çalışmalarında hükümet ve sivil toplum ile birlikte çalışmaktadır. Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci kapsamında gerçekleştirdiği reform gündemine paralel olarak, BMKP cinsiyet konusundaki çabalarını artırmıştır.

Tablo 4.4: BMKP'nin Türkiye'de Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Desteklediği Başlıca Projeler

Sıra No	Proje Adı	Uygulama Dönemi	Bütçesi (ABD Dolar)
1	Türkiye Parlamentosunda Kadın Temsilci Oranını Arttırmak	Şubat 2006 Aralık 2006	120, 000
2	Kadınların ve Kız Çocukların Haklarının Korunması	Mart 2006 Mart 2008	1,500,000
3	BMKP'nin Çalışma ve Hizmetlerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi	Mayıs 2005 Mart 2006	90,000

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği'nin <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=618> internet sitesindeki bilgilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'nin CEDAW hükümleri doğrultusunda cinsiyet eşitliği alanında gerçekleştirdiği çalışmalara destek sağlamak üzere, CEDAW Programını İzleme çalışmaları, Türkiye'de kadınların yetkilendirilmesini ve kadın-erkek eşitliğinin yaygınlaştırılması amacı doğrultusunda cinsiyet ayırımına karşı hassasiyeti gündeme koymaya çalışırken; Türkiye'de kadınların güçlenmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için çalışan BMKP Türkiye Temsilciliği, "CEDAW Etkinliklerinin

²⁴⁹ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Kadın-Erkek Eşitliğinin Yaygınlaştırılması", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=504> (25.02.2007)

Sürdürülmesi” projesi kapsamında, bu alandaki ortağı “Uçan Süpürge”²⁵⁰ kadın kuruluşu ile birlikte, TBMM milletvekillerinin CEDAW ilkelerini savunma, ve bu ilkeleri kanun oluşturma çalışmalarıyla bütünleştirme çabalarını desteklemektedir²⁵¹.

BMKP’nin Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin yerleşmesine sağladığı katkılar, 1992 yılında uygulamaya giren “Kadının Kalkınmada Güçlendirilmesi Ulusal Programı”yla beraber başladı. Ondan sonra, BMKP’nin desteği, bu teknik yardım program kapsamında, başta Kadınların Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü olmak üzere, hükümet makamlarının ve kadın sorunları üzerine araştırma yapan bağımsız uzmanların kapasitelerini geliştirme, bilinç arttırma, eşitliği savunma ve STK’ları destekleme ve uluslararası bağlantılar kurma alanlarında devam etti. 2001’den bu yana, kadın-erkek eşitliğinin yerleştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını Türkiye’de cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadelede temel politika olarak benimseyen BMKP, Ülke Programlaması’nın 2006-2010 yıllarını kapsayan ikinci aşamasında da, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmaları desteklemeyi ve BM Cinsiyet Eşitliği Tematik Grubu’nun aktif bir katılımcısı olma görevini sürdürmeyi hedeflemektedir. BMKP ayrıca, Ulusal Kalkınma Raporları (2002, 2004) ve Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporlarını yayımlayarak kadın-erkek eşitliğiyle ilgili politika belirlemede temel bir rol oynamaktadır²⁵².

Cinsiyet eşitliği, BMKP’nin Türkiye’deki üç temel çalışma alanı olan Demokratik Yönetişim, Yoksullukla Mücadele ve Enerji ve Çevre alanlarındaki projelerinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. BMKP çalışmalarının yanısıra, Yerel Gündem 21 (YG-21) Derneği, Demokratik Yönetişim programı altında

²⁵⁰ “Uçan Süpürge”, kadın girişimciler ve örgütleri arasındaki bağı güçlendirmek, aralarındaki iletişim ve işbirliğini geliştirmek ve cinsiyet ayrımı konusunda halkı bilinçlendirmek amacıyla 1996 yılında kurulmuş bir kadın kuruluşudur.

²⁵¹ BMKP, “Cinsiyet Ayırımının Ortadan Kaldırılması”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=258> (07.02.2007)

²⁵² BMKP, “UNDP Türkiye ve Kalkınmada Kadın-Erkek Eşitliği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=618> (16.03.2007)

kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir. YG-21 mekanizmaları ve çalışma grupları, kadınların yerel ve ulusal çapta siyasi yaşama katılımını ve temsilini arttırmak ve karar-alma sürecindeki etkinliğini güçlendirmek için gerekli yasal reformların gerçekleştirilmesi de dahil her çeşit çalışmaya destek vermektedir. Türkiye’de sivil toplumun karar mekanizmalarına katılmasını ve yerel yatırımlarda söz sahibi olmasını sağlayarak, yerel yönetişimi güçlendirmeyi amaçlayan Yerel Gündem 21 Programı, demokratik yerel yönetişimin güçlendirilmesi sürecinde, kadınların da şeffaflık ve sorumluluk esası temelinde aktif rol almalarını teşvik etmektedir. Bu bağlamda, kadın konseylerinin kurulmasını ve işlerlik kazanmasını sağlayacak ortak ilkelerin geliştirilmesi ve farklı bölgelerdeki kadın örgütleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi için özel kampanyalar ve festivaller düzenlenmektedir. Bazı illerde kurulan ‘Kadın Danışmanlık ve İşbirliği Merkezleri’ ve ‘Kadın Misafir Evleri’ bu alanda öncülük etmektedir.

Yoksulluğun Azaltılması alanında, BMKP tarafından geliştirilen Güneydoğu Anadolu’da KOBİ Gelişimi (GİDEM) projesi, Güneydoğu Anadolu’da kadınların girişimcilik fırsatları üzerine analitik bir çalışma yaparak, bölgede kadın girişimciliğini teşvik etmek için GİDEM programlarının odaklayabileceği sektörleri incelemektedir. Bu kapsamda GİDEM, Şanlıurfa Valiliği ve Harran Üniversitesi’yle ortaklık içerisinde Şanlıurfa’da Kadın Girişimcilik Merkezi’nin kuruluşunu destekledi. Ayrıca, KAGIDER’in (Kadın Girişimciliğini Destekleme Derneği) ortaklığında Diyarbakır’da ve Şanlıurfa’da bayan üniversite öğrencilerini iş çevrelerine tanıtmak ve onların girişimci potansiyellerini cesaretlendirmek için staj programları organize etti.

Yine Yoksulluğun Azaltılması programı altında, üretim, tasarım ve pazarlamada teknik uzmanlık alanlarında destek sağlayan “GAP bölgesinde Sosyo-ekonomik Eşitsizliklerin Azaltılması-aşama II” projesi, kadınların üretim kapasitelerini ve

bölgedeki kadın örgütlerinin kurumsal kapasitelerini güçlendirmeyi ve kadın sivil toplum örgütleri arasındaki ağı bölge çapında geliştirmeyi hedeflemektedir.

Yoksulluğun Azaltılması alanında BMKP tarafından desteklenen diğer bir proje olan Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKAP), bu bölgedeki sınırlı sayıdaki kadın sivil toplum örgütlerini, girişimcilik ve gelir yaratma faaliyetlerinde desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Erzurum'daki çalışmaların yanısıra, Erzincan ve Bayburt'ta da girişimcilik merkezlerinin kurulmasından sonra kadınlara yönelik destekler sağlanmaktadır.

Global Çevre Fonu Küçük Hibeler Projesi (GEF-SGP) de, Enerji ve Çevre alanında toplum yararına odaklanmış projelerde özellikle kadınların da diğer paydaşlar gibi katılımını sağlamayı hedeflemekte ve alternatif gelir yaratma bileşeni içeren projelerde kadınları özellikle ağır sorumluluklar yüklenmeye karşı korumayı amaçlamaktadır²⁵³.

BMKP'nin İçişleri Bakanlığı ve KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) ile birlikte yürüttüğü ve 7 Mart 2006'da Ankara'da başlattığı "Kadınların ve Kız Çocukların Haklarının Korunması" ortak programı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için ulusal ve yerel düzeyde uygun ortam hazırlanması, hizmet sunumundan sorumlu kurumların, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin güçlendirilmesi, yerelde kadın ve kız çocukların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve karşılanmasına yönelik hizmet modellerinin geliştirilmesini ve halkın kadın hakları konusunda bilinçlendirilmesini amaçlamaktadır. İki yıl sürecek ve finansmanı Türkiye'de faaliyet gösteren BM Kuruluşları, İsviçre, İsveç, İngiltere, Danimarka, Norveç ve Kanada hükümetleri ile özel sektör kuruluşları tarafından sağlanacak olan programın hedef kitlesi, ulusal

²⁵³ BMKP, "UNDP Türkiye ve Kalkınmada Kadın-Erkek Eşitliği", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=618> (16.03.2007)

düzeydeki karar alıcıların yanısıra, pilot bölgeler olarak seçilen İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van'daki yerel karar alıcılar ve bu şehirlerdeki sivil toplum kuruluşları ile halktan oluşmaktadır. Ortak Program, kadın ve kız çocuklarının öncelikle eğitim, istihdam, üreme sağlığı, kadına karşı şiddet, insan ticareti, sığınmacılar, mülteciler ve yerinden olmuşlar arasından bölgesel ihtiyaçlara göre öncelikli alanların seçilmesini müteakip, ortakların beş yıllık bir Yerel Eylem Planı hazırlamak için birlikte çalışmalarını, bu programın diğer illere de yaygınlaştırılmasını sağlamak üzere bir model geliştirilmesini ve altı pilot ilden, önceden belirlenen kriterlere göre, “Önce Kadınlar Sertifikası”nı almaya hak kazananlara sertifikaların sunulmasını öngörmektedir²⁵⁴.

BMKP'nin Türkiye'de tamamladığı diğer bir çalışma, Mayıs 2005-Mart 2006 tarihleri arasında 90,000 Dolarlık bütçesiyle uygulanan “BMKP'nin Çalışma ve Hizmetlerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi” projesidir. BMKP Türkiye Temsilciliği'nin, Türkiye'deki cinsiyet eşitliği meselelerindeki etkisini daha stratejik biçimde araştırmaya yönelik geliştirilen bu projenin hedefi, dış ortakların da desteğiyle, cinsiyet eşitliğinin BMKP Türkiye Temsilciliği'nin ve ortaklarının kültüründe ve uygulamalarında kurumsallaştırılmasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda, BMKP'nin Türkiye'deki program ve projelerinin ve cinsiyet eşitliği ile ilgili ihtiyaç ve potansiyelin gözden geçirilmesi; BMKP'nin Türkiye çalışanlarına, proje ortaklarına, fayda sahiplerine ve cinsiyet eşitliği konusundaki karar alıcılara tekrar edilebilir eğitim verilmesi; Türkiye'deki cinsiyet konusu hakkında rehber olacak bir kitabın hazırlanması; ve BMKP Türkiye Temsilciliği'nin diğer ülke temsilciliklerinin deneyim ve en iyi uygulamalarından yararlanmasının sağlanması hedeflenmiştir²⁵⁵.

²⁵⁴ BMKP, “Kadınların ve Kız Çocukların Haklarının Korunması Programı”, Yeni Ufuklar, sayı 4, Nisan 2006.

²⁵⁵ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Kadın-Erkek Eşitliğinin Yaygınlaştırılması”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=504> (25.02.2007)

Cinsiyet eşitliği ve bu hedefin proje ve programlarda gözetilmesi konularındaki bilinci arttırması ve uygulamalar ve benzer mücadeleler için pratik çözümler sunması beklenen bu proje kapsamında, “BMKP Projelerinde Cinsiyet Eşitliğinin Gözetilmesi” adı altında Mart 2006 tarihinde eğitim düzenlenerek, cinsiyet eşitliği hedefinin plan, politika ve proje hedefleriyle kaynaştırılmasının (Gender Mainstreaming) anlamı, yürütülen projelerde cinsiyet eşitliği hedefinin gözetilmesi için yapılması gerekenler ve konuyla ilgili örnek olaylar anlatıldı. Eğitimden çıkan bazı çarpıcı sonuçlar arasında, devletin ancak 30 kişiden fazla çalışanı olan işyerlerine sigorta zorunluluğu getirmesi ve çoğu kadının 30 kişiden az çalışanı olan yerlerde çalışıyor olması nedeniyle, devletin uyguladığı politikaların kadınları olumsuz etkilediği; BMKP’nin yürüttüğü kadın becerilerinin geliştirilmesi yoluyla yeni iş imkanları yaratılması projelerinin, kadının evde de olsa, 18 saat çalışma saatleriyle karşı karşıya kalmasına yol açtığı; kadına para kazanması için imkan yaratıldığı halde bu parayı kontrol edip edemediğiyle ilgilenilmediği; ve cinsiyet eşitliği ile ilgili kararların genelde cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler olup olmadığına ve uygulamaların kadın ve erkekleri eşit şekilde etkileyip etkilemediğine bakılmaksızın verildiği sonuçları olmuştur²⁵⁶.

BMKP, Türkiye’de kadınların eşitlik ve özgürlük hakkını ihlal eden en dikkat çekici sorunlardan biri olan namus cinayetleri konusuna da kayıtsız kalmamıştır. BMKP ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun (UNFPA)²⁵⁷ desteğiyle Nüfusbilim Derneği²⁵⁸ tarafından yürütülen Namus Cinayetleri Projesi, dört ilde, (İstanbul, Adana,

²⁵⁶ BMKP, “Kadınların ve Kız Çocukların Haklarının Korunması Programı”, Yeni Ufuklar, sayı 4, Nisan 2006.

²⁵⁷ BM sisteminin bir parçası olarak Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), sürdürülebilir kalkınma ile üretken sağlık ve cinsiyet eşitliği arasındaki yakın bağıntıyı göz önüne alarak, bütün kadın, erkek ve çocukların sağlıklı ve eşit fırsatlara sahip hayat sürme hakkını ilerletmeye çalışan bir uluslararası kalkınma ajansıdır. UNFPA, ülkelerin yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için program ve politikalar geliştirmeleri, bunlara esas teşkil edecek nüfus bilgilerini toplamaları ve kullanmaları, ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını dikkate almaları konularında destek sağlamaktadır.

²⁵⁸ Nüfusbilim Derneği, nüfusbilim alanında çalışmalar yapmak ya da yapılacak çalışmalarını desteklemek, bu alanda üretilen bilgilerin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak, nüfusbilim ve nüfusa ilişkin konularda çalışanlar arasında mesleki dayanışma ve işbirliğini geliştirmek amacıyla 2004 yılında kurulmuştur. Nüfusbilim Derneği, farklı kurumlarda çalışanları bir araya getirmek suretiyle,

Şanlıurfa ve Batman), 194 grup görüşmesi ile gerçekleştirilen bir araştırma çalışmasıdır. Projenin hedefi, namus cinayetlerini de içeren kadına karşı her türlü şiddeti önleyecek kapsamlı politikaların geliştirilmesine temel oluşturmak üzere, namus cinayetlerinin arkasındaki toplumsal yapı, yaşam tarzı ve zihniyet ile ilgili bilgileri derlemek ve namus cinayetlerinin dinamiklerini anlamaktır. Bu araştırma sonucunda hazırlanarak 22 Kasım 2005'te yayımlanan “Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri: Eylem Planı için Öneriler” başlıklı rapor, öncelikle toplumdaki namus algısı, bu algıyı oluşturan etkenler ve "namusa aykırı davranışların" neler olduğunu ortaya koyarak, namus cinayetlerinin engellenebilmesi için spesifik öneriler getirmektedir. Rapora göre, toplumda namus, yaygın olarak “kadın, kadın bedeni ile cinselliği ve kadınların kontrol edilebilmesi” biçiminde algılanmakta ve büyük ölçüde kadınla erkek arasındaki cinsel ilişki, kızların bekâreti ve zina/sadakatsizlik ile ilişkilendirilmektedir. Bu anlamda “namus”, bir erkeğin karısı, annesi, kız kardeşi, ailesindeki ve hattâ akraba olan kadınları temsil ettiğinden, erkeklerin “göz kulak olmakla” sorumlu oldukları bu kadınların üzerinde baskı kurmaları kaçınılmaz olmaktadır. Araştırma, namus cinayetlerinin ardında yatan nedenleri, ekonomik ve sosyal koşulların ve geri kalmışlığın yol açtığı yoksunluklar; ataerkil toplumsal yapı; ailenin toplumdaki rolü ve çocukların yetiştirilme tarzı; erkekler üzerindeki toplumsal baskı; ve kişisel nedenler olarak sıralamaktadır. Namus cinayetlerinin azaltılabileceği için atılması gereken adımlar olarak da, öncelikle bu durumun değiştirilebileceği ümidinin aşılması; kamu görevlilerinin, sivil toplum örgütlerinin, toplum liderlerinin ve namusa aykırı davranışların cezalandırılmasında nispeten daha az hoşgörülü olduğu anlaşılan genç erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitilmesi; “namus” meselelerinin şiddet yerine tartışmalar ve arabuluculuk

bağımsız bir sivil toplum kuruluşu platformunda buluşturarak etkili bir baskı grubu oluşturmayı hedeflemektedir.

yoluyla çözümlenmesini sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi; toplumda namus kavramı önemli bir kavram olarak tanımlanırken, namusun kendisinin şiddet ve suç içeren eylemlerden ayrı tutulması; bazı kamu görevlilerinin namus cinayetlerini toplumda meşru gösterecek şekilde davranışlarda bulunmalarının engellenmesi; demokratik kurumların hukukun üstünlüğü ilkesini, eşitlik ve özgürlük gibi evrensel değerleri ön plana çıkarmaları; ve devletin namus cinayetlerinin gerisindeki zihniyetten kurtulabilmek için bir “sıfır hoşgörü” politikası oluşturması ön plana çıkmaktadır. Bu arada, kamu bilincinin yükseltilmesinde bilgilendirici, eleştirel ve dönüştürücü bir rol oynayabilen medyaya da namus cinayetleriyle mücadelede önemli görevler düştüğü vurgulanmaktadır. “Sıfır hoşgörü” politikasının oluşturulması için ise, tehdit altında olan kadın ve kız çocuklarının korunması için sığınma evleri ve istasyonlar açmak ve şiddet hattı kurmak; milli eğitim sistemini toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı bir şekilde yeniden yapılandırmak; aileler için "toplumsal tartışma merkezleri" kurmak; kadınları ve kız çocukları güçlendirecek eğitim çalışmaları ve sosyal faaliyetler düzenlemek; ve gerçekleştirilen yasal değişiklikleri hayata geçirmek gerektiği vurgulanmaktadır²⁵⁹.

Bütün olumsuzluklara rağmen, Türkiye’de devlet desteği ve akademik ve sivil toplum kuruluşlarının kararlılığı göz önüne alındığında, kadınların gerek kamu gerekse özel sektörde ilerleyebilme potansiyeli yüksek görülmektedir. Ancak, kadına karşı şiddet, aile içi şiddet, namus cinayetleri ve kadın ticareti gibi sorunlarla mücadele etmek ve kadınların çoğunlukla haberdar dahi olmadıkları haklarını koruyup geliştirmek için kamu ve özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve medyanın ortak çalışmaları özel önem taşımaktadır.

²⁵⁹ BMKP, “Kadınların ve Kız Çocukların Haklarının Korunması Programı”, *Yeni Ufuklar*, sayı 4, Nisan 2006. Rapor metni için: <http://www.undp.org.tr/docs/HonorKillings/HonorKillingsReport.pdf>

4.5. BMKP'nin Türkiye'de Enerji ve Çevre İle İlgili Faaliyetleri

Türkiye’de, 1980’lerden bu yana kirliliği ve çevresel kaynakların bozulmasını önlemek için yapılan mücadele ve bu alanda sağlanan bazı başarılı örneklerle rağmen, çevre yönetimi, başta çevresel faktörlerin planlama, siyasa yapma ve uygulama pratikleriyle yeterince bütünleştirilememesi olmak üzere, birçok yetersizlik ve sorunun kurbanı olagelmıştır. Bu sorunların başında, düzenleyici mekanizmalara gereğinden fazla bel bağlanması, halkın sürece katılımının ve bilinçlenmenin sınırlı olması, çevresel bilginin yetersiz olması, çevresel korumaya ve iyileştirmeye tahsis edilen bütçe kaynaklarının yetersiz olması ve yerel seviyedeki kurumsal yapının kapasitesinin zayıf olması gelmektedir. Çevresel problemlerin başında, hava kalitesi, su tedariki ve katı atık yönetimi gibi kentsel çevre, su kaynakları, toprak, orman ve biyo-çeşitlilik gibi doğal kaynaklar yönetimi, deniz ve kıyı kaynakları, kültürel ve doğal miras ve doğal ve insanların sebep olduğu felaketler alanlarında yaşanan sıkıntılar gelmektedir²⁶⁰.

Türkiye’de, hızlı nüfus artışı, büyüyen gelir ve enerji tüketimi, artan kentleşme ve turizmdeki gelişmelerden kaynaklanan yoğun kalkınma çabaları gibi sebeplerle eko-sistemin tehlike altına girmesi ve Türkiye’nin AB’ye katılım hedefi nedeniyle, sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunması konuları, politika tartışmalarına ve 1990’lardan bu yana Türkiye’nin beş yıllık kalkınma planlarına giderek daha fazla yansımaya başlamıştır. Örneğin, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, "ekonomik ve sosyal kalkınmada insan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihsel ve doğal zenginlikleri korumak hayati derecede önem taşır" ibaresi yer almaktadır. Yine, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, “gelecek kuşakların ihtiyaçlarını

²⁶⁰ BMKP, “Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma”,
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=325> (22.03.2007)

gözeterek, doğal kaynakların koruma ve kullanma koşulları belirlenecek ve bu kaynaklardan herkesin adil biçimde yararlanmasını sağlayacak şekilde çevre yönetim sistemleri oluşturulacaktır... çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır” denilmektedir.

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi kararları ve Avrupa Birliği Ulusal Programı, Türkiye'nin gelecekte sürdürülebilir kalkınma hedeflerini koyması için güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, Türkiye'nin BM sistemi kanalıyla yüklediği küresel taahhütlerinin ve AB'ye katılım gerekliliklerinin birleştiği bir öncelikli alanı teşkil etmektedir.

Türkiye'de, çevresel boyutun ekonomik ve sosyal konularla bütünleştirilmesi ve bir ulusal çevre stratejisinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP), çevre alanında üretilmiş ilk politika belgesi niteliğini taşımaktadır. Ülkemizdeki kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevreden katılan kalabalık bir temsilci grubu tarafından DPT koordinatörlüğünde hazırlanıp, uygulama sürecinin eşgüdümü için Çevre Bakanlığına devredilen bu plan, çevre konusundaki strateji ve politikaların ana ilkelerini ve somut eylem önerilerini içermektedir.

BM Kalkınma Programı, enerji ve sürdürülebilir çevre konusunda dünyadaki çalışmalarına benzer şekilde, Türkiye'de de faaliyet göstermektedir. 2003 Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan orta vadeli kriterlerden biri de Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma prensiplerini diğer bütün sektörel politikaların tanımına ve uygulanmasına entegre etmesiydi. Türkiye'nin AB sürecindeki ilerlemesine paralel olarak BMKP, Türkiye'nin AB üyeliği için gerekli olan çevresel koşulları sağlamasına yardımcı olmaya yöneldi. BMKP, sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin ve küresel çevresel kaygıların ve taahhütlerin, AB'nin 6. Çevre Eylem Programı doğrultusunda ulusal ve bölgesel planlamayla bütünleştirilmesini teşvik eden yeni girişimlere destek

vermek için hükümetle ortaklık içerisinde çalışmaktadır. 2004'te AB'ye tam üye olan yeni AB üye ülkeleri tecrübelerinden ders çıkaran BMKP, çevresel alandaki politika, yasal düzenlemeler, kurumsal reformlar ve büyük ölçekli yatırımlar konusunda eylem ve desteğe olan ihtiyacı öngörmüştür. BMKP'nin çevresel yönetim ve sürdürülebilir kalkınma konusundaki Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Programı (ÇSKP), otoritelerin çevresel ve enerji kalkınmasına yönelik entegre yaklaşımları planlama ve uygulama kapasitelerini arttırma üzerine odaklanmaktadır. ÇSKP, ulusal ve uluslararası aktörler, hükümet, sivil toplum kuruluşları, akademik ve özel sektör ortaklarıyla işbirliği içerisinde, bio-çeşitliliği, enerji verimliliğini ve doğal kaynakların korunmasını devam ettirme yönündeki ulusal çabalara destek vermektedir. Bu destekleriyle, BMKP, hükümet ve sivil toplum ortaklarıyla çalışarak onların yoksul-yanlısı bir koruma yaklaşımıyla tarım, balıkçılık, orman ve enerji konusundaki sürdürülebilir yönetim kapasitelerini arttırmaya çalışmaktadır. ÇSKP, Özellikle, Ulusal İklim Değişimi Komisyonu ve Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun iklim ve sürdürülebilir olmayan kalkınmayla ilgili risklerle mücadele etme stratejilerini oluşturma ve uygulama yerel ve ulusal kapasitelerini güçlendirmelerine destek vermektedir.

BMKP Türkiye, çevresel sorunları kalkınma politikaları ve programları ile bütünleştirmek için Çevre ve Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve bazı belediyeler ile yakın işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

BMKP Türkiye Temsilciliği, aynı zamanda uygulayıcısı olduğu Küresel Çevre Fonu (GEF) kapsamında, biyo-çeşitliliğin korunması, toprak kaybının önlenmesi, suyun etkin kullanımı, uluslararası suların korunması, kapasite kurma ve iklim değişikliğine uyum sağlama gibi GEF'in çalıştığı öncelik alanlarında orta ve büyük ölçekli projelerin geliştirilmesini desteklemektedir.

BMKP Türkiye Temsilciliği'nin, ilgili ortaklarla birlikte yürüttüğü projelerin başlıcaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.5: BMKP'nin Türkiye'de Enerji ve Çevre Alanında Desteklediği Projeler

Sıra No	Proje Adı	Uygulama Dönemi	Bütçesi (ABD Dolar)
1	GEF/UNDP Karadeniz Eko-sistemlerini Geri Kazanma Projesi, II. Aşama	Kasım 2004 Ekim 2007	6,000,000
2	Sürdürülebilir Kalkınmayı Sektörel Politikalarla Bütünleştirme	Mart 2006 Kasım 2007	3,829,800
3	Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Küçük Yatırım Fonu- Biyo-çeşitliliği Korumak (I. ve II. Aşama)	Eylül 2004 Aralık 2008	845,000
4	Küresel Çevre Fonu Küçük Destek Programı (GEF-SGP)	1993-	2 milyon
5	İklim Değişikliği Eylem Planı	Temmuz 2007 Eylül 2007	30,000
6	Meteoroloji/Oşinografi Network of Excellence (MONOE) programı	Eylül 2005 Eylül 2009	1,500,000 (YTL)
7	Türkiye için Bölgesel İklim Değişikliği Senaryoları	Eylül 2005 Eylül 2007	315,158 (YTL)
8	Ulaşım Sektörünün Yarattığı Sera Gazları Salınımını Azaltma Programı	Aralık 2005 Aralık 2008	592,900 (YTL)
9	Biyo-kütle ve Biyo-kütle / Kömür Yakıt Bileşimlerinin Denetlenmesi ve Önlenmesi Programı	Eylül 2005 Eylül 2008	5,000,000 (YTL)
10	LPG'nin Kırsal Alanda Yaygınlaştırılması Projesi	?	?
11	Bölgesel Su Ortaklığı Girişimi : “Her Damla Değer Katar”	Kasım 2006- Kasım 2011	6.25 milyon
12	İklim Değişikliği I. Ulusal Bildirim Projesi	Ağustos 2005 Ekim 2006	405,000
13	İklim Değişikliği Faaliyet Hazırlığı (Öz-değerlendirme uygulaması)	Ocak 2005 Temmuz 2005	40,000

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği'nin <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=325> internet sitesindeki bilgilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

BMKP, “AB'ye Aday Ülkelerde Uygun-Maliyetli Enerji Verimlilik ve Sınıflandırma Standartlarının Geliştirilmesi ve Uygulanmasındaki Engelleri Kaldırmak için Kapasite Oluşturma Programı” ve “Karadeniz Eko-sistemlerini Geri Kazanma Projesi, II. Aşama” gibi, Türkiye’de bölgesel GEF projelerinin gerçekleştirilmesinde uygulayıcı ve destekleyici rol oynamaktadır.

BMKP'nin en son başlattığı projelerden biri, Avrupa Birliği ve Devlet Planlama Teşkilatı ile işbirliği içinde, “Sürdürülebilir Kalkınmayı Sektörel Politikalarla Bütünleştirme” projesidir. Bu projenin amacı, Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nin (WSSD) Uygulama Planı'nda ve AB'nin 6. Çevre Eylem Programı'nda açıkça belirtildiği gibi, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin, ulusal ve yerel/bölgesel kalkınma planlamasına ve uygulamasına entegre edilmesini sağlamaktır.

Türkiye’de Gündem 21 çalışmaları 1995 yılında başlamış ve Ulusal Gündem 21 ve Yerel Gündem 21 olmak üzere iki yönde gelişmiştir. Ulusal Gündem 21, Çevre Bakanlığı koordinatörlüğünde BMKP ve DPT'nin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Doğu Akdeniz ve Orta Doğu Bölge Teşkilatı (IULA-EMME) tarafından geliştirilen Yerel Gündem 21 çalışmaları ise, Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi projesiyle 1997 yılında hız kazanmıştır. BMKP, Türkiye’deki Yerel Gündem 21 uygulamalarını başarılı bulmaktadır. Yerel Gündem 21 süreci, kentlerin sürdürülebilir geleceklerine yönelik bir vizyon geliştirmelerini ve bu vizyonun yaşama geçirilmesini sağlayacak stratejilerin ve uzun vadeli yerel eylem planlarının geliştirilmesini ve uygulanmasını öngörmektedir. Bu süreç içerisinde kadınların, dezavantajlı kesimlerin temsil edilmesi ve aktif katılmasının ayrı bir önemi olduğu vurgulanmaktadır²⁶¹.

BMKP Türkiye Temsilciliği, 1993 yılından bu yana, Küçük Destek Programını (SGP) merkeziyetçi olmayan bir yaklaşımla yürüterek, bu kapsamda, Türkiye çapında 100’ün üzerinde projeye toplam değeri yaklaşık 2 milyon ABD dolarını bulan küçük fonlar sağladı.

²⁶¹ BMKP, “Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma”,
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=325> (22.03.2007)

4.6. Türkiye’de Demokratik Yönetişim ve BMKP’nin Katkıları

Türkiye’de devlet yapısı geleneksel olarak bir hayli merkeziyetçi karakterde olmuştur. Merkezdeki güçlü bir ulusal bürokrasi güçsüz ve bağımlı yerel yönetimlere hükmedegelmiştir. Daha çok dışarıdan gelen ve idari sistemde köklü değişikliklerin yapılmasını öngören öneri ve yardım tekliflerine karşı da hükümetler ve bürokrasi direnç göstermiştir. Güçlü bir üniter ve merkeziyetçi yönetim geleneğinin karşısında, ademi merkeziyetçilik güvenlik boyutu da olan hassas bir alan olarak kalmıştır. Türkiye’deki üç esas yerel yönetim birimi olan İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Köy yönetiminin, her ne kadar karar organları yerel seçimlerle işbaşına geliyorsa da, güçleri son zamanlara kadar yasal, mali ve yönetsel kısıtlamalardan dolayı çok sınırlı kalmıştır. Uzun yıllar boyunca hiç teşvik görmeyen sivil toplum (STK) ve hükümet dışı örgütler (NGO) de zayıf kalmıştır.

Ancak, Türkiye’deki merkeziyetçi yönetim yapısı, son yıllarda, ekonomik krizlerin yol açtığı yapısal reform gereksinimlerinin ve Avrupa Birliği’ne üyelik yolunda AB müktesebatına uyum sürecinin gerektirdiği reformların bir sonucu olarak, önemli ölçüde değişime uğradı. Türkiye, devlet yapılanmasını modernleştirmek ve bunun yanında, AB’nin adaylık dönemindeki katılım öncesi mali yardımlarını ve üyelik dönemindeki yapısal fonlarını bölgesel ve yerel yönetimler aracılığıyla kullanma zorunluluğu karşısında, AB’ye katılım yükümlülüklerini yerine getirmek için reform yapma, yerel kapasiteleri güçlendirme ve dış kuruluşlarla ortaklığa girmenin gereğini duydu.

Bu bağlamda, modern ve demokratik bir yönetim anlayışını geliştirmek ve iç yasaları AB müktesebatı ile uyumlaştırmak amacıyla, Türkiye’de kamu yönetimi sistemi yeniden yapılandırılmaktadır. Türkiye’de özellikle yerelleşme, kamu yönetimi

reformu, yolsuzlukla mücadele, cinsiyet eşitliği ve kadınların yerel/ulusal düzeylerde siyasi sürece katılımı konularında giderek artan bir dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye anayasası son zamanlarda birkaç kez değiştirildi ve bu değişiklikler, idari yapıların yeniden gözden geçirilmesini gerektirdi. Bu çerçevede, yerel yönetimleri güçlendirmeye yönelik gerçekleştirilen yasal değişikliklerin başında, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, bir danışma forumu işlevini görmesi beklenen “Kent Konseyi” Yönetmeliği ve İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği²⁶² gelmektedir. Yerel yönetimlere yetki devrini ön gören, ancak Cumhurbaşkanlığı tarafından TBMM’ye iade edilen Kamu Yönetimi Temel Kanunu tasarısı ise, yasallaşmayı beklemektedir. Mali yönetim ve kontrol ile ilgili olarak da, Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu 2005 yılında yürürlüğe girdi. Bu yasal değişikliklerin amaçları arasında, mevcut idari yapıları modernize etmek ve rasyonelleştirmek, kamu yönetimini ademi-merkezileştirmek ve yerel otoriteleri güçlendirmek, kamu mali yönetimini modernize etmek, kamu faaliyetlerinde saydamlık, sorumluluk, verimlilik ve sivil toplumla ortaklığı artırmak gelmektedir. Son yıllarda yürürlüğe giren bu yasal değişiklikler, yerel yönetimlerin gücünü ve sorumluluğunu önemli ölçüde artırmış ve belli bir dereceye kadar yerel demokrasiyi sunmuştur. Bunun yanında, yeni kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, özellikle yerel kamu ve özel sektör ve sivil toplum ve üniversite temsilcilerinden oluşan Kalkınma Meclisleri aracılığıyla, kalkınmada katılımcı ve tabandan gelen süreçlerin gelişmesine katkıda bulunacak ve şimdiye kadar DPT tarafından üstlenen bölgesel seviyedeki güç boşluğunu dolduracaktır.

²⁶² 09/10/2005 tarih ve 25961 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği, “sağlık, eğitim, spor, çevre, park, trafik, itfaiye, kütüphane, kültür, turizm ve sosyal hizmetlerle; yaşlılara, kadınlara, gençlere, çocuklara, özürlülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlere gönüllü” katılımı öngörmektedir.

Bununla birlikte, son yıllarda çıkartılan yeni mevzuatın uygulamaya tam anlamıyla yansdığı ve işler hale geldiğini söylemek zordur. İşte yeni mevzuatın uygulanmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmak ve uygulamada ilerleme sağlamaya destek vermek üzere Avrupa Komisyonu'nca desteklenen ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nca uygulanan Türkiye Yerel Yönetim Reform Programı oluşturuldu.

Şimdi, BMKP'nin demokratik yönetim alanında Türkiye'de desteklediği projeleri kısaca ele alalım.

BMKP, Türkiye'de demokratik yönetim ve yerel demokrasinin teşvikinde Yerel Gündem 21 Programı aracılığıyla, aslında uzun zamandan beri çalışmaktadır. Türkiye'deki merkeziyetçi yönetim sistemini göz önüne alan BMKP, 1997 yılından bu yana, genel amacı sivil toplumun karar mekanizmalarına katılmasını ve yerel yatırımlarda söz sahibi olmasını sağlayarak yerel yönetimi güçlendirmek olan Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde, yerel yönetimler konusunda ulusal muhataplarıyla işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

BMKP'nin demokratik yönetim alanında Türkiye'de desteklediği projelerin başlıcaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.6: BMKP'nin Türkiye'de Demokratik Yönetişim Alanında Desteklediği

Projeler

Sıra No	Proje Adı	Uygulama Dönemi	Bütçesi (ABD Dolar)	BMKP'nin Mali Katkısı
1	LA-21 – Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi	Nisan 2004 Aralık 2006	2,000,000	600,000
2	Kadınların Kalkınma Sürecine Katılması (CEDAW)	2005	30,000	?
3	Sivil Gözetim	Mayıs 2006 Aralık 2006	150,000	150,000
4	Gençlerin Güçlendirilmesi	Mayıs 2005 Aralık 2005	99,000	?
5	Gençler Hayatın Kalitesini Artırıyor	Mayıs 2005 Aralık 2009	1.500.000	?
6	Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Programına Destek	Mayıs 2005 Aralık 2006	322,000	272,000
7	Türkiye'deki Yerel Yönetim Reform Programına Destek	Ağustos 2005 Kasım 2007		0
8	Kadınların Politik Yaşama Katılımı	Şubat 2006 Aralık 2006	120, 000	120,000
9	İçişleri Bakanlığı Müfettişlerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimine Destek	Ocak 2006 Aralık 2007	172.200	20,000
10	Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin YG-21 Aracılığıyla Yerelleştirilmesi	Aralık 2006 Aralık 2008	1,500,000	200,000

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği'nin <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=318> internet sitesindeki bilgilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

BMKP tarafından desteklenen en önemli projelerden biri, Ağustos 2005'te başlatılan ve Kasım 2007'ye kadar sürmesi planlanan “Türkiye'deki Yerel Yönetim Reform Programına Destek” Projesidir. Yerel Yönetim Reform Programı, 2003'te Avrupa Komisyonu ile Türk Hükümeti arasında varılan anlaşmanın sonucunda oluşturuldu. Finansmanını Avrupa Birliği'nin sağladığı Programa İçişleri Bakanlığı tarafından talep edilen teknik destek sağlamak üzere Türk Hükümeti ve Avrupa Komisyonu BMKP'yi seçti. Bu bağlamda başlatılan “Yerel Yönetim Reform Programı'na Destek” başlıklı proje, Yerel Yönetim Reform Programının dört ana bileşeni olan reform kapasitelerinin güçlendirilmesi (İçişleri Bakanlığında ve Mahalli İdare Birliklerinde), Belediyelerde bütçe usullerinin ve hizmet performansının iyileştirilmesi, insan kaynaklarının etkinliğinin ve verimliliğinin güçlendirilmesi ve

programın genel idaresi ve yönetilmesi çalışmalarına destek sağlamaktadır. Bu bileşenlerde BMKP'nin temel rolü, planlanan etkinliklerin uygulanması ve beklenen sonuçların elde edilmesi için yerli ve yabancı uzmanlar aracılığıyla danışma hizmetlerini, teknik yardım ve eğitimi sağlamaktır. Bu kapsamda, BMKP'nin sağladığı biri uluslararası ve ikisi yerli uzmandan oluşan üç kişilik Teknik Yardım Ekibi (TAT), İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Proje Uygulama Biriminde çalışarak, Genel Müdürlüğe önemli teknik destek sağlamıştır.

Proje, kalabalık bir ortak grubuyla işbirliği içerisinde yürütülmektedir. Proje ortakları arasında, Fon sağlayıcısı olarak Avrupa Komisyonu (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu aracılığıyla); Yerel Yönetim Reform Programından sorumlu devlet kurumu ve teknik destek projesinin uygulanmasında BMKP'nin muhatabı olarak İçişleri Bakanlığı (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü); Belediye ve İl Özel İdare Birlikleri; Belediye hizmetleri ve bütçeleme üzerine pilot projelerin uygulanmasına ve projenin eğitim faaliyetlerine katılan Belediyeler ve İl Özel İdareleri; TODAİE (iki eğitim programının geliştirilmesinde ana ortak); ve Yerel yönetim, yerel kamu hizmetlerinin yönetimi ve yerel kalkınma alanlarında etkin olan Avrupalı ve Türk uzmanlar ve kurumlar gelmektedir. Avrupa Komisyonunun yönettiği MEDA programı aracılığıyla AB tarafından desteklenen bu Programın uygulanması sorumluluğu, esas itibarıyla İçişleri Bakanlığına (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'ne) verilmiştir.

Türk kamu yönetimini modernleştirmek ve demokratikleştirmek, idari kapasiteleri güçlendirmek ve AB standartlarıyla uyumu sağlamak amacıyla Türkiye tarafından gerçekleştirilmekte olan reform süreci çerçevesinde geliştirilen Yerel Yönetim Reform Programı, yerel yönetim üzerine birçok yönden çok sayıda reformu öngörmesinin yanında, spesifik olarak ülkedeki yerel yönetimlerin (Belediyeler, İl

Özel İdareleri, Mahalli İdare Birlikleri) yeniden yapılanmasını ve modernleşmesini hedeflemektedir. Program, Yerel Yönetimlerin daha iyi kamu hizmetlerini sunmalarını, mali kaynaklarını daha verimli bir şekilde yönetmelerini, ulusal mercilerle politika oluşturulmasında daha etkin bir ilişki için kapasitelerini geliştirmelerini, kendi aralarındaki ortaklıklarını pekiştirmelerini ve AB üye ülkelerindeki diğer Yerel Yönetimlerle kardeş kent ilişkileri oluşturmalarını destekleme amaçlarını gütmektedir.

Proje, İçişleri Bakanlığının ve Yerel Yönetimlerin ilgili bütün paydaşları kapsayan katılımcı bir süreç yoluyla reform programının uygulanmasına yönelik uzun vadeli bir strateji hazırlamalarında danışmanlık hizmeti ve teknik destek sağlayarak programın uygulanmasını desteklemektedir. Bu bağlamda, proje, reform kapsamındaki teşkilat ve insan kaynakları kapasitelerinin geliştirilmesi için teknik destek ve eğitim sağlanmasına özel önem vermektedir. Kapasitesi geliştirilmesi hedeflenen kurumların başında, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Eğitim Dairesi Başkanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediyeler, İl Özel İdareleri, Yerel Yönetimlerdeki seçilmiş temsilciler ve meslek memurları ve özel sektördeki yerel kamu maliyesi ve yönetimi üzerine danışmanlar gelmektedir.

Proje, özellikle, yerel kamu hizmetleri, yatırımlar ve bütçeleme alanlarında pilot projelerin seçilen belediyelerde hazırlanmasına ve uygulanmasına teknik destek sağladı. Bu pilot projeler, Yerel Hizmet İyileştirme Eylem Planları'nın geliştirilmesi ve uygulanması, Stratejik Planlama araçlarının geliştirilmesi (Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun nüfusu 50.000'den fazla olan belediyeler için getirdiği zorunluluk gereği) ve stratejik planlama ve yeni yasal gereklere uyumlu olarak çok yıllık yatırım programları ve bütçelerin geliştirilmesi üzerine odaklanmaktadır.

Bunların yanında, Proje, özellikle AB'deki en başarılı uygulamalar ve örnekler temel alınarak belediye mali yönetimi ve muhasebesi ile ilgili yeni el kitapları ve

yazılım araçları geliştirilmesine; İçişleri Bakanlığı için online eğitim programı haline kolay bir şekilde dönüştürülebilen iki ana eğitim programının geliştirilmesi, denenmesi ve uygulanmasına; ve proje süresince belediyeler için bir online kaynak merkezi oluşturulmasına teknik destek sağlamayı hedeflemektedir²⁶³. Projenin ikinci fazına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

BMKP'nin Türkiye'de demokratik yönetim alanında desteklediği diğer önemli bir proje de, "Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ve Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) Uygulama Planı'nın, Türkiye Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı²⁶⁴ Aracılığıyla Yerelleştirilmesi" adı altında Nisan 2004-Aralık 2006 tarihleri arasında 2,000,000 Amerikan Doları tutarında bir bütçeyle uygulanan projedir.

BMKP, Türkiye'de 1997 yılından bu yana Yerel Gündem 21 Programı (YG-21) aracılığıyla ulusal muhataplarıyla işbirliği içerisinde çalışmaktadır. YG-21 Programı, 1996'da İstanbul'da düzenlenen Habitat II Zirvesi'nin sağladığı ivmeyle 1997'de Türkiye'de belediyelerin desteklenmesi amacıyla başladı. Program kapsamında 1997'nin sonunda BMKP'nin desteğiyle Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği-Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı'nın (IULA-EMME)²⁶⁵ koordinatörlüğünde, Bakanlar Kurulu'nun kararıyla başlatılan "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi" projesi, iki yıllık bir uygulama dönemi sonrasında Aralık 1999'da tamamlandı.

²⁶³ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Türkiye'deki Yerel Yönetim Reform Programına Destek",

<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=260> (13.02.2007)

²⁶⁴ YG-21 Yönetişim Ağı, yerel düzeyde kent konseyleri ve diğer katılımcı platformları oluşturan, kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının kapsadığı geniş yelpazenin yanı sıra, YG-21 Programı'nın koordinatör kuruluşları, Yönlendirme Kurulu ve üyeleri ve diğer destekleyici kuruluşları kapsamaktadır. YG-21 Yönetişim Ağını oluşturan yerel yönetimlerin sayısı, 60'i geçmiş durumdadır.

²⁶⁵ 1987'de kurularak, başta Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesi ve Türkiye olmak üzere, dünya genelinde yerel yönetimlerin geliştirilmesi ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi amacı doğrultusunda çalışan Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği - Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (IULA-EMME), 2004 yılından itibaren Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Ortadoğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (UCLG-MEWA) adı altında ve FMCU-UTO üyelerini de bünyesinde barındırarak yerel yönetimlere hizmet vermektedir (<http://www.uclg-mewa.org/>) (01.12.2007)

İlk projenin başarısı üzerine, BMKP'nin ikinci aşamaya da destek vermeye devam etmesi yönünde, BMKP ve Bakanlar Kurulu'nun anlaşmasının ardından, "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Uygulanması" başlığını taşıyan ikinci aşama projesi Ocak 2000'de başladı. İkinci aşama projesi sırasında çeşitli alt-projeler uygulandı ve yeni katılımlarla proje ortağı yerel yönetimlerin sayısı projede öngörülen 50'yi aştı.

İkinci aşamanın ardında, BMKP'nin, IULA-EMME ve Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği²⁶⁶ ile ortaklık içerisinde gerçekleştirdiği Yerel Gündem 21 Programı'nın üçüncü aşamasının ana projesi, (Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ve Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi-WSSD-Uygulama Planı'nın, Türkiye Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Aracılığıyla Yerelleştirilmesi) Nisan 2004-Aralık 2006 tarihleri arasında 2,000,000 Amerikan Doları tutarında bir bütçeyle uygulandı.

Projenin amacı, kampanyalar ve kapasite arttırıcı girişimler gerçekleştirerek, Yerel Gündem 21 süreç ve mekanizmalarının ulusal ve yerel düzeyde kurumsallaşmasını sağlamak, merkezi yönetimin ilgi ve desteğini artırmak ve tanıtım eksikliğini gidermektir. Ayrıca, yerel düzeyde Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin ve Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) Uygulama Planı'nın teşvik edilmesine ve sürdürülmesine yönelik bir Yerel Gündem Küçük Destek Programı'nın geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgülerini de kapsayan eşit ortaklar arasında iletişim ağı ve işbirliğine dayalı bir yerinden yönetim yaklaşımını barındıran bu projenin başlıca karar ve uygulama mekanizmaları, çocuklar, yaşlılar ve engelliler platformu çalışma gruplarınca desteklenen ve genelde

²⁶⁶ Mart 1997'de kurularak, Türkiye'de gençliğin sosyal ve sürdürülebilir kalkınması amacıyla ulusal, bölgesel, yerel düzeyde çalışmalar yürüten Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği, aynı zamanda 1995 yılında kurulan ve insan yerleşimleri ve sürdürülebilir kalkınma konularında dünya gençliğini harekete geçirmek, bilgi paylaşmak ve bu alandaki tüm küresel etkinlikleri takip etmek amacı doğrultusunda çalışan Youth for Habitat Uluslararası İletişim Ağı'nın sekreteryahğını yürütmektedir (http://www.cevreciyiz.com/biz_ve_cevre/default.aspx?SectionId=104&ContentId=202) (01.12.2007)

"kent konseyleri" şeklinde örgütlenen yerel paydaşlar ile kadın ve gençlik meclislerinden oluşmaktadır.

2002 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde düzenlenen BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma zirvesinde 'örnek' uygulama olarak gösterilen Türkiye Yerel Gündem 21 Programı, Türkiye'nin yerinden yönetim ve demokratikleşme sürecinin yanısıra, Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecine de ivme kazandıracak sosyal değişimi tetiklemektedir. Bu Projenin özellikle kadınların ve gençlerin karar alma ve kapasite geliştirme süreçlerine katılımına imkan vererek yerel topluluklara büyük yarar sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, Türkiye'de 60'dan fazla ilde örgütlenen ve üyeleri arasında yerel yönetimlerin yanısıra, çeşitli sivil toplum kuruluşlarından, akademik çevrelerden ve özel sektörden kişilerin yer aldığı Yerel Gündem 21 Platformu üyelerinin de projeden doğrudan yarar sağlaması beklenmektedir.

Merkezi İstanbul'da bulunan IULA-EMME tarafından ulusal düzeyde yönetilen YG-21, BMKP'nin bilgi ve birikiminden de etkin biçimde yararlanarak, Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği'nin kuruluşuna ve yine ulusal düzeyde faaliyet gösteren yerel gençlik platformlarının oluşumuna da yardımcı oldu, ve faaliyet yürüttüğü kentlerde toplantılar düzenleyip öneriler geliştirerek yerel yönetimlerle ilgili yasaların çıkmasına katkıda bulundu. Başlangıçta tek tek projelerle yürütülen YG21 Programı, artık proje çerçevesinden çıkarak, geniş kapsamlı büyük bir programa dönüşmüş durumdadır.

Türkiye'de zaten Yerel Gündem 21 (YG-21) Programı'nın gençlik bileşeni başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Türkiye'deki Yerel Gündem 21 uygulamaları, 2001 yılında BMKP tarafından dünyadaki en başarılı uygulamalardan biri olarak seçildi. Gençlik platformları, ülke çapında bir ağ kurarak bölgesel ve ulusal programlar kapsamında bir araya gelmeleri, çeşitli vesilelerle dünyadaki gençlerle yakın iletişime geçmeleri, gençlere temel ilkeler ve değerlerin yanında, kalkınmaya

ilişkin zorlukların üstesinden gelebilmeyi aşılama ve gençliğin kentlerdeki yaşamın iyileştirilmesi, sürdürülebilirlik ve yönetim için daha fazla sosyal sorumluluk almalarını sağlama konularında başarılı bulunmaktadırlar.

BMKP, YG21 modelinin gelişimde önemli bir hızlandırıcı rol oynadı ve YG-21 için önemli miktarda kaynağın tahsis edilmesini sağladı: BMKP, merkezi “Kapasite 21” fonları olarak adlandırılan kendi kaynaklarından yaklaşık 2 milyon dolar sağlarken, Türkiye, Kanada, Danimarka, Fransa ve İsviçre hükümetleri de 4,5 milyon dolar tahsis etti. Genelde bir başarı olarak değerlendirilen YG21 programı, BMKP’ye yerel düzeyde bir ortak olarak önemli ölçüde kurumsal kimlik ve itibar sağladı.

BMKP, YG21 programı kapsamında, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların karar alma sürecine katılım düzeyinin ve yerelleşmenin artmasına, Kent Konseyleri modelinin yaygınlaşmasına önemli katkılar sağladı²⁶⁷.

Demokratik Yönetişim alanında BMKP tarafından Türkiye’de gerçekleştirilen diğer bir proje, “Türkiye’de e-Yönetişimin İyileştirilmesi için Gençlerin Eğitim Yoluyla Güçlendirilmesi” projesidir. Türkiye’de gençlerin BIT alanındaki becerilerini geliştirip güçlendirecek olanaklardan yoksun olmaları nedeniyle karar alma süreçlerine katılım ve diğer gençlik kuruluşlarıyla ilişkiye geçme konusunda sınırlandırıldıklarını değerlendiren BMKP, bu projeyle, Türkiye’de Yerel Gündem 21 Programı kapsamında oluşturulan yerel gençlik platformlarının BIT kullanım kapasitelerini güçlendirmeyi ve bu çerçevede, yerel gençlik platformlarını eğiterek mevcut Yerel Gündem 21 e-Yönetişim Web Portalı’nı faal biçimde kullanabilmelerini sağlamayı ve aynı zamanda aralarından seçilen bir grup gence de İnternet Teknolojileri sektöründe çalışabilecek düzeyde eğitim vermeyi amaçlamıştır. Mayıs 2005-Aralık 2005 tarihleri arasında uygulanan ve bütçesi 99,000 Amerikan Doları

²⁶⁷ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Yerel Gündem 21: Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=257> (05.03.2007)

olan proje, Microsoft, Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği, Yerel Gündem 21 Gençlik Platformları ve Yerel Gündem 21 Ortak Belediyeleri ile ortaklık içerisinde yürütülmüştür.

Projenin hedef bölgeleri olarak seçilen ve Yerel gündem 21 gençlik platformlarının bulunduğu 16 kentteki²⁶⁸ bilgi teknolojileri sektörünün güçlenmesine katkı sağlayacak olan projenin temel olarak nihai faydalanıcıları, altmış kentteki yerel gündem 21 gençlik platformları üyeleri, yerel gündem 21 ulusal gençlik parlamentosu temsilcileri ve bilgi teknolojileri sektörünün yerel düzeyde ilerlemesiyle birlikte yeni iş fırsatlarına kavuşması beklenen yerel topluluklardır²⁶⁹.

“Gençler Yaşadıkları Kentlerin Yaşam Kalitesini Artırıyor” projesi, Türkiye’de Demokratik Yönetişim alanında BMKP tarafından, Coca Cola Türkiye, ve Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği ile işbirliği içerisinde, Mayıs 2005-Aralık 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilen 1.500.000 Amerikan Doları tutarındaki diğer bir çalışmadır. Bu projenin amacı ise, gençlerin yenilikçi yaklaşımlar sergileyerek yaşadıkları kentlerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesine, böylece, yaşadıkları çevrenin daha sağlıklı, daha canlı, sosyal açıdan daha yaşanabilir ve toplumsal ilişkilerin daha güçlü hale getirilmesine katkıda bulunmalarını sağlamaktır.

Coca Cola Türkiye ile işbirliği içinde oluşturulan “Hayata Artı” Gençlik Fonu, gençliğin dinamizmini yansıtan ve kalkınmada yardımcı olabilecek ortaklıkların kurulmasını teşvik eden yenilikçi ve sürdürülebilir proje fikirlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Etkili bir biçimde uygulama ve yönetme sorumluluğunu Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği’nin üstlendiği “Hayata Artı” Gençlik Fonu’ndan, öncelikle YG-21 gençlik platformlarının üyeleri, YG-21 Ulusal Gençlik Parlamentosu

²⁶⁸ Bu 16 kent şöyle sıralanıyor: Mardin, Trabzon, Kars, Malatya, Elazığ, Bitlis, Çanakkale, Denizli, Yalova, Konya, Antalya, Adana, Yozgat, Bolu, Ankara, Ve İstanbul.

²⁶⁹ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’de Daha Gelişmiş Bir E-Yönetişim İçin Gençlerin Güçlendirilmesi”, <http://www.undp.org.tr/GoZlem2.aspx?WebSayfaNo=256> (22.01.2007)

temsilcileri, Türkiye'deki diğer gençlik örgütleri ve platformlar doğrudan faydalanacaktır. “En iyi hibe proje uygulamalarının” hayata geçirildiği kentlerde yaşayan kişiler ise, bu kapsamda gerçekleştirilen faaliyetlerin yarattığı etkilerin neticesinde sunulan hizmetlerden faydalanmak suretiyle Projenin nihai yararlanıcılarını oluşturacaklardır²⁷⁰.

Demokratik Yönetişim alanında BMKP tarafından Türkiye’de gerçekleştirilen diğer bir proje, Kadınların Kalkınma Sürecine Katılması (CEDAW-Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi) Etkinliklerinin Sürdürülmesi projesidir. 30,000 Amerikan Doları tutarındaki bütçesiyle 2005 yılında uygulamaya konulan bu proje, BMKP ve amacı kadın girişimciler ve örgütleri arasındaki iletişim, eşgüdüm ve işbirliğini güçlendirmek, kadın örgütlerinin kadınların güçlenmesi yönünde daha verimli olabilmelerini sağlamak ve cinsiyet ayrımı konusunda halkın bilinçlenmesini sağlamak olan kadın kuruluşu "Uçan Süpürge" ile proje ortaklığı içerisinde yürütülmektedir. BMKP Türkiye Temsilciliği, Türkiye’de kadınların güçlenmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına destek vermeyi amaçlayan CEDAW Etkinliklerinin Sürdürülmesi projesi kapsamında, TBMM milletvekillerinin günlük mevzuat çalışmalarında CEDAW ilkelerini savunma ve bu ilkeleri kanun oluşturma çalışmalarıyla bütünleştirme çabalarına yardım etmektedir²⁷¹.

“Otomasyon: Dışişleri Bakanlığı’nın Verimliliğinin Artırılması” projesi, Dışişleri Bakanlığı’nın daha iyi hizmet sunabilmesi için Bilgi-İletişim Teknolojileri’nin Kullanılmasını öngören ve Haziran 2002-Aralık 2005 tarihleri arasında uygulanan 520,000 Amerikan Doları bütçeli bir projedir. BMKP’nin Dışişleri Bakanlığı’yla ortaklaşa yürüttüğü bu projeye olan ihtiyacın gerekçelerine bakıldığında, son yıllarda

²⁷⁰ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Gençler Yaşadıkları Kentlerin Yaşam Kalitesini Artırıyor”, <http://www.undp.org.tr/gozlem3.aspx?websayfano=261> (22.02.2007)

²⁷¹ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Cinsiyet Ayrımının Ortadan Kaldırılması”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=258> (07.02.2007)

başta Bankacılık ve Finans sektörü olmak üzere birçok sektörün iş verimliliğini arttırmak için yüksek oranda bilgisayar ve internet kullanımına ağırlık vererek, bilgi ve iletişim teknolojilerinden (BIT) yararlandığı, buna karşılık, sekizinci beş yıllık kalkınma planında, kalkınma ve e-yönetişimde BIT'in öneminin vurgulanmasına rağmen, hükümetin, yeni bilgi-iletişim teknolojilerinin sunduğu örgütsel ve kurumsal yönetimlerde yüksek verimlilik ve etkinlik sağlama olanağına kavuşmada zorlandığı belirtilmektedir. Projenin amacı, Dışişleri Bakanlığı'nın sunmuş olduğu hizmetlerin BIT kullanımıyla iyileştirilmesini ve kağıtsız ofis modeline geçmeyi sağlamak ve böylece, yaygın BIT kullanımının kamu hizmetlerini iyileştirdiğini göstererek kazanılan e-yönetişim deneyimlerinin ve uzmanlığının Türkiye'deki diğer kamu kurumlarıyla paylaşmaktır.

Projenin altyapısı, 1990'lı yıllarda ülke genelinde "Dışişleri Bakanlığı'nın bilgi işlem sisteminin güçlendirilmesi" başlıklı proje ile hazırlanmaya başladı. Dışişleri Bakanlığı'nın da mali katkısıyla 10 yıl boyunca yürütülen bu ilk proje kapsamında, Dışişleri Bakanlığı ile kapasite geliştirme alanında işbirliği yapılarak Bakanlık bünyesinde bir bilgi işlem merkezinin kurulması sağlandı ve gerek Bakanlık merkezinde, gerekse diplomatik temsilciliklerde çalışan 200'den fazla bakanlık personelinin eğitilmesine destek verildi. Dışişleri Bakanlığı'nın Verimliliğinin Artırılması projesi ise, elektronik yönetim ve idari alanlarda kapasiteyi artırarak, önceki projenin daha da geliştirilmesine ve Dışişleri Bakanlığı'nın BMKP'nin bu alandaki gelişen uzmanlığından ve geniş uluslararası deneyiminden yararlanmasına olanak sağlamaktadır. Oluşturulan bu modelin, Dışişleri Bakanlığı'nın, vatandaşların, özel sektörün, STK'ların ve Dışişleri Bakanlığı'yla doğrudan ilişkisi olan diğer kamu kurumlarının taleplerine hızlı ve ekonomik yoldan cevap verilmesine ve eğitim faaliyetlerinin tekrarlanması yoluyla, diğer bazı devlet dairelerinin de projeden doğrudan yararlanmasına olanak tanınması hedeflenmiştir. Proje maliyetinin yaklaşık %

80'i Dışışleri Bakanlığınca, geri kalanı ise BM Kalkınma Programınca finanse edilmektedir²⁷².

Demokratik Yönetişim alanında BMKP tarafından desteklenen diğer bir çalışma da, "Güvenlik Sektörünün Sivil Gözetimi için İçişleri Bakanlığı'na Hazırlık Niteliğinde Destek Sağlanması" projesidir. Mayıs-Aralık 2006 tarihleri arasında 150.000 Amerikan Doları tutarındaki bütçesiyle İçişleri Bakanlığıyla işbirliği içerisinde uygulanan bu projenin amacı, il ve ilçe düzeyindeki sivil yöneticilerin sorumlu oldukları gözetim görevini daha etkin biçimde yerine getirmelerini kolaylaştırmaktır.

Türkiye'nin, vatandaşların ihtiyaçlarına daha fazla cevap verme ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla kurumlarını ve yönetim yapısını güçlendirme çabası içerisinde olduğu, ancak güvenlik politikasını tanımlamak ve onu yönetmekten sorumlu olan valiler ile kaymakamların sorumlu oldukları güvenlik sektörünü gözetme görevini yerine getirebilecekleri gerekli kaynaklardan, örneğin gerekli bilgi ve yönetim mekanizmalarından, genellikle mahrum buldukları tespitini yapan BMKP, bu proje çerçevesinde, özellikle il düzeyindeki sivil yöneticiler ile kolluk kuvvetlerinin amirleri arasındaki ilişkiyi düzenleyen yasaların uygulanmasında sivil gözetime yönelik bir durum tahlili yaparak, Bakanlığın bu alandaki kapasite geliştirme planlamasının temellerini oluştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda, sadece Türkiye'ye özgü bir Güvenlik Sektörü Reformu Araç Dosyası da hazırlanmaktadır. Mülki idare amirlerinin güvenlik sektörünü gözetme kapasitesini arttıracak sistemlerin oluşturulmasıyla beraber, Türkiye'nin temel özgürlükleri koruma ve geliştirme gücünün iyileşmesi beklenmektedir²⁷³.

²⁷² BMKP Türkiye Temsilciliği, "Dışışleri Bakanlığı'nın Verimliliğinin Artırılması", <http://www.undp.org.tr/gozlem3.aspx?websayfano=254> (07.01.2007)

²⁷³ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Sivil Gözetim", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=255> (02.02.2007)

Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Programının Geliştirilmesine Destek Projesi, BMKP'nin Demokratik Yönetişim alanında desteklediği bir diğer çalışmadır. Mayıs 2005-Aralık 2006 tarihleri arasında, Devlet Planlama Teşkilatı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve BM Yerinden Olma Konulu Görev Gücü ile ortaklık içerisinde gerçekleştirilen 322,000 Amerikan Doları tutarındaki bu proje, Türkiye'nin iyi tanımlanmış bir Yerinden Olmuş Kişilere yönelik geri dönüş programı geliştirmesine destek sağlamak amacıyla aşağıdakileri yapmayı hedeflemektedir:

- Uluslararası standartlara uygun bir Yerinden Olmuş Kişilere yönelik anket ve inceleme çalışmasının geliştirilmesini ve uygulanmasını desteklemek üzere danışmanlık hizmeti vermek ve politika ve program desteği sağlamak;

- Güneydoğu Anadolu'daki illerden birinde hükümetin geri dönüş ve entegrasyonu destekleme çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla bir pilot proje uygulamak; ve

- BM Ülke İçinde Yerinden Olma Konusundaki Rehber İlkeleri²⁷⁴ yaymak ve bu İlkelerin uygulanması için sivil toplum örgütlerinin kapasitelerini ve farkındalıklarını artırmak; ve BMKP'nin, istek üzerine, Hükümetin ve Birleşmiş Milletler Türkiye Ekibinin teknik ihtiyaçlarına ve diğer uzmanlık ihtiyaçlarına cevap vermesine imkan sağlamak.

Terör ve silahlı çatışmalar sebebiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da özellikle 1985 ve 1997 tarihleri arasında ciddi sayıda insanın yerlerinden olduğunu, buna karşılık, Türkiye'nin, geri dönüşü sağlamaya yönelik gösterdiği çabaların yetersiz

²⁷⁴ Tüm dünyada, ülke sınırları içinde yerinden olmuş kişilerin özgül gereksinimlerini karşılamaya yönelik olan bu yol gösterici ilkeler, kişilerin zorla yerlerinden olmalarını engellemeye, yerlerinden olmaları halinde geri dönüş, yeniden yerleştirme ve entegrasyon süreçlerinde koruma ve destek sağlamaya ilişkin hakları ve güvenceleri tanımlamaktadır. Detaylı bilgi için: <http://www.undp.org.tr/demGovDocs/GuidingPrinciplestr.doc>

olduğunu (BM Genel Sekreteri Yerinden Olmuş Kişilerin İnsan Hakları Özel Temsilcisi Francis Deng'in 2002 raporu) tespit eden BMKP, küresel kapasite ve tecrübesini kullanarak, bu proje çerçevesinde hükümet ve sivil toplum ortaklarıyla birlikte çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir²⁷⁵. Projenin ikinci faz çalışmaları ise devam etmektedir.

“Kadınların Politik Yaşama Katılımı” projesi, BMKP'nin Demokratik Yönetişim alanında desteklediği diğer bir çalışmayı oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Binyıl Kalkınma Hedefi 2005 Raporu, kadınların siyasi karar alma sürecine eşitsiz katılımını, Türk demokratik hayatının bir eksiği olarak kabul etmektedir. 550 milletvekilinden oluşan TBMM'de kadınların sadece 24 kişi ile %4.4 oranında temsil edildiğini ve bu oranın Binyıl Kalkınma Hedefi-3'te öngörülen 2015'teki %17'den çok düşük kaldığını göz önüne alan BMKP, cinsiyet temsiline önemli problemlerin olduğu siyasette kadın eşitliğini sağlamaya yardım etmek için, eğitim ve pratik uygulamalarla mevcut ve potansiyel kadın adayları ve liderlerine destek sağlayarak kadınların siyasete katılımını artırmayı teşvik etmektedir.

Şubat-Aralık 2006 tarihleri arasında uygulanan ve 120,000 Amerikan Doları kaynak tahsis edilen bu proje, Türkiye'de kadınların siyasete katılımını teşvik etmeyi ve böylece, demokratik uygulamayı derinleştirmeye ve kadınların 2007 genel seçimleri öncesi dönemdeki görünürlüğünü güçlendirmeye destek vermeyi amaçlamıştır. BMKP'nin proje ortaklarını, başta KADER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) olmak üzere büyük siyasi partilerin kadın kolları gibi aktif kadın örgütleri oluşturmaktadır. Proje kapsamında, BMKP, seçilen iki il olarak Ankara ve Adana'da Kadın Destek Birimlerini kurmaları için siyasi parti il

²⁷⁵ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Programına Destek”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=259> (20.03.2007)

başkanlarına yardım etmektedir. Projenin 2007 Genel Seçimlerinde kadın adaylara önemli destek sağlaması ve uzun vadede, politik alandaki kadın eşitsizliğini azaltmaya yardım etmesi hedeflenmiştir²⁷⁶. Projenin ikinci faz planlama çalışmaları ise devam etmektedir.

Demokratik Yönetişim alanında BMKP tarafından desteklenen diğer bir proje de, Ocak 2006-Aralık 2007 tarihleri arasında uygulanması planlanan ve 172.200 Amerikan Doları kaynak tahsis edilen “İçişleri Bakanlığı Müfettişlerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimine Destek” projesidir. İçişleri Bakanlığı ve Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü’yle ortak yürütülen bu projeye, kolluğun olası insan hakları ihlallerinin daha iyi teftiş ve izleme yoluyla önlenmesi ve kolluğun performansını artırarak Türkiye’de insan haklarının korunması amaçlanmaktadır. 2006-2010 dönemini kapsayan BMKP Ülke Programı Belgesinde (CPD) ve aynı dönemi kapsayan Ülke Programı Eylem Planında (CPAP) güvenliğin etkin bir şekilde denetlenmesi amacıyla T.C. İçişleri Bakanlığının kapasitesini geliştirmek üzere, Bakanlık personelinin eğitilmesine BMKP tarafından destek verilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda, İçişleri Bakanlığı müfettişlerinin insan hakları standartlarına uyumu temin etme rollerinin nispeten yeni ve tecrübe birikimi gerektiren bir görev olduğunu ve insan hakları konusunda müfettişlerin daha da deneyime gereksinimleri olabileceğini değerlendiren BMKP, bu proje ile İçişleri Bakanlığı’nın kıdemli müfettişlerine insan hakları eğitimini sağlamaya ve Bakanlığın insan hakları konusunda bir araç olarak kullanacağı bir web sitesinin kurulmasına yardım etmeye çalışmaktadır²⁷⁷. Projenin uygulanması, 2008 yılının ilk aylarına da sarkmış durumdadır.

²⁷⁶ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türk Parlamentosu’nda Kadın Sayısını Arttırmak İçin Çalışmak”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=90> (15.02.2007)

²⁷⁷ BMKP Türkiye Temsilciliği, “İçişleri Bakanlığı Müfettişlerinin İnsan Hakları Eğitimi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=326> (23.02.2007)

Türkiye Yerel Gündem 21 Programı'nın üçüncü aşaması kapsamında yürütülen “Türkiye Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Uygulama Planı'nın Yerelleştirilmesi” başlıklı ana proje kapsamındaki programlardan biri de Yerel Projelere Destek Programı'dır (YPDP).

Bir küçük hibe programı olan Yerel Projelere Destek Programı kapsamında, birinci uygulama döneminde 8, ikinci uygulama döneminde ise 16 proje seçildi. Bir yıl süreli birinci dönem projeler, 2005- 2006 tarihleri arasında, 8 ay süreli ikinci dönem projeleri ise 2006 yılında uygulandı.

İkinci uygulama dönemi projeleri içinde destek verilenlerden biri de “Yalova, Yeni Binyıl Düşünce Atölyesi Projesi”dir. Yalovalı gençlerin yürüttüğü projenin temel hedefleri arasında, Binyıl Bildirgesi'nin yerel düzeyde tanınması ve bu konudaki toplumsal bilincin artırılması; Yerel Gündem 21 çalışmalarının yaygınlaştırılması; günümüzdeki yerel, ulusal, bölgesel ve küresel sorunları tartışarak, bu sorunlar hakkında toplumsal duyarlılık oluşturulması; Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başka kentlerde de tanıtımına destek olunması gelmektedir.

Proje kapsamında “Yeni Binyıl Düşünce Atölyesi, “Yeni Binyıl Söyleşileri”, “Yeni Binyıl Konferansları”, “Yeni Binyıl Dergisi” ve “Yeni Binyıl Kitaplığı” adı altında bir dizi etkinliğin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir²⁷⁸.

BMKP'nin oluşturduğu Demokratik Yönetişim Fonu, diğer bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de demokratikleşme alanında yenilikçi yaklaşımlara destek sağlamaktadır. 2001 yılında başlayan Tematik Fon proje desteği, Türkiye'de 2004, 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla, Mali Yerelleşme, Güvenlik Sektörü Gözetimi ve Kadınların Siyasi Yaşama Katılımı alanlarında projelere destek verdi. Demokratik yönetim alanında yeni arayışlara kapı açan bu projeler, BMKP ülke programının kapsamının genişlemesine yardım etti.

²⁷⁸ BMKP, “Türkiye’de Yerel Yönetim Reformu”, Yeni Ufuklar, Sayı 3, Mart 2006.

2004 yılında BMKP'nin Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı ile ortak yürüttüğü Mali Yerelleşme projesinin bulgularından, İçişleri Bakanlığı tarafından uygulanmakta olan Yerel Yönetim Reformu projesinde kaynak olarak yararlanılmaktadır. İçişleri Bakanlığı Güvenlik Sektörü Reformu projeleri de, Tematik Fon kaynaklarıyla 2005 yılında hazırlandı. 2006 yılında ise Tematik Fon kanalıyla, kadınların siyasi yaşama katılımını artırmak amacıyla sivil toplum ve siyasi partilerle işbirliği yapılmasına ve kadının siyaset yaşamında görünürlüğünü artırmaya yönelik yenilikçi yaklaşımlara destek verildi.

4.7. BMKP'nin Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılması Alanındaki Faaliyetleri

Yoksulluğun azaltılması, 1990 yılından bu yana, BMKP Türkiye Temsilciliği'nin en baş maddelerinden biri ve Türkiye'deki varlığının temel bir özelliği durumundadır. Ulusal İnsani Gelişme Raporları'yla kamuoyunun ilgisini yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili sorunlara çekmekte etkili olan BMKP, Türkiye'nin yoksulluğun azaltılması ve bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması hedeflerini ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik güçlü politikaların geliştirilmesini desteklemektedir. Bu bağlamda, BMKP, özellikle kalkınmada bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına yönelik Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) ve Doğu Anadolu Kalkınma Programının (DAKAP) tamamlanmasına olanak tanıyan projelerin geliştirilmesine ve finanse edilmesine destek sağlamaktadır.

BMKP'nin yoksulluğun azaltılması alanında Türkiye'de desteklediği en önemli projeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.7: BMKP'nin Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılması Alanında Desteklediği Projeler

Sıra No	Proje Adı	Uygulama Dönemi	Bütçesi (ABD Dolar)	BMKP'nin Mali Katkısı
1	GAP Bölgesinde Sosyo Ekonomik Farklılıkların Azaltılması	Aralık 2004 Kasım 2007	5.4 milyon	0
2	Güneydoğu Anadolu'da Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Kalkınması (GAP-GIDEM)	Mayıs 2002 Kasım 2007	7,590,000 (Euro)	0
3	Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKAP)	Ocak 2001 Mayıs 2006	2.959.404	500.000
4	Doğu Anadolu Turizmi Geliştirme Projesi	2007-2009	752,500	0
5	Mikrofinans Sektör Gelişimi	Mart 2005 Mart 2006	160,000	160,000
6	Sosyal Yardım Alanında İşbirliğinin Geliştirilmesi	Ekim 2005 Aralık 2006	124,000	124,000
7	Gelişmekte Olan Ülkeler Arası İşbirliği (TCDC) II. Aşama	1998-2006	1,098,263	?

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği'nin <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=321> internet sitesindeki bilgilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

BMKP'nin Türkiye'de yoksulluğun azaltılması için destek verdiği en önemli projelerden biri, GAP²⁷⁹ İdaresi tarafından 1997'den itibaren yürütülen GAP Sürdürülebilir Kalkınma Şemsiye Programı'nın devamı olan "GAP Bölgesinde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması-Aşama 2" projesidir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini amaçlayan GAP Sürdürülebilir Kalkınma Şemsiye Programı kapsamında, bugüne kadar, kadınlar, yerinden olmuş kişiler, çevresel sorunlar, kültürel miras, gelir getirici ve teşebbüsü teşvik edici faaliyetler gibi konuları hedef alan çok sayıda alt proje gerçekleştirildi.

Yine bu kapsamda geliştirilen ve iki aşamadan oluşan GAP'ta Sosyo Ekonomik Farklılıkların Azaltılması projesinin yaklaşık 5.4 milyon ABD Dolarlık toplam

²⁷⁹ 1960'larda geliştirilen Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP), bölgenin ekonomik kalkınmasını desteklemek ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak amacıyla, daha çok bölgedeki tarımı desteklemeye yönelik baraj ve sulama kanallarının inşasını içeren bir sulama ve enerji üretim projesi olarak başladı. 1980'lerden itibaren, sulama, hidroelektrik, enerji, tarım, kırsal ve kentsel altyapı, ormancılık, eğitim ve sağlık gibi sektörleri kapsayan çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma programına dönüşen GAP, Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili kapsamaktadır (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak). Son yıllarda sürdürülebilir insani kalkınma, çevreye duyarlı, katılımcılık, mekansal planlama, kapasite geliştirme gibi yeni kalkınma anlayışı prensiplerini içselleştirmeye başlayan GAP'tan henüz tatminkar sonuç ve başarı elde edilemediği görüşü ağır basmaktadır.

kaynağının yaklaşık 1.4 milyon Doları, Aralık 2004-Haziran 2006 tarihlerini kapsayan İkinci Aşama için tahsis edildi. Proje, BMKP tarafından, GAP İdaresi ve valilik birimleri, belediyeler, ilgili kamu kuruluşları, GAP İdaresine bağlı ÇATOM'lar (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) ve diğer kadınlarla ilgili faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları gibi bölgedeki yerel paydaşlarla işbirliği içerisinde uygulandı.

GAP bölgesini kapsayan 9 ilde uygulanan ve mali desteği İsviçre hükümeti tarafından sağlanan projenin amacı, kamu kaynaklarını GAP bölgesinin sosyal kalkınma ihtiyaçları doğrultusunda harekete geçirmek; bölgedeki dezavantajlı grupların (kadınlar, gençler ve sokakta çalışan çocukların) sosyal gelişimini ve istihdama katılımını sağlamak; toplumsal cinsiyet konusunda eğitim programları vermek; bölgede yaşayan insanların kapasitelerini arttırarak, onların kendi haklarını kullanabilmelerini sağlamak; bu haklara cevap vermek ve kamu hizmetlerini sunmak için bölgede kurumsal kapasitelerin gelişmesine yardım etmek; ve böylece, başlangıçtaki GAP projesinde yer almayan ve doğrudan bölge halkını hedef alan sosyo-ekonomik kalkınma üzerine odaklanarak GAP'ı tamamlamak ve Türkiye'deki bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmaktır.

Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde öncelik kazanan bölgesel kalkınma ve bölgeler arasındaki büyük gelişmişlik farklarını azaltma gereğinden ötürü daha da önem kazanan bu proje kapsamında, BMKP, bölgenin kalkınma ihtiyaçlarının tespit edilmesine, hükümet ve hükümet dışı kuruluşları seviyelerinde iyi yönetim mekanizmalarının ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine, kadınları ve gençleri de kapsayan hedef gruplarının kapasitelerinin ve sosyal kalkınma ile ilgili sivil toplum kuruluşları çalışmalarının geliştirilmesine yardım ve teknik destek sağladı.

BMKP'nin tespitlerine göre, bölgedeki yüksek nüfus artış oranı nedeniyle, bölge nüfusunun %41'i 14 yaşın altında, %23'ü ise 15-24 yaş grubunda yer almaktadır. Çocuklar ve gençler, en dezavantajlı, korunmasız ve bölgenin düşük sosyo-ekonomik

durumundan en fazla zarar gören grubu oluşturmaktadır. Yoksulluk şartlarında, çok sayıda çocuğa sahip olmak hane halkı giderini arttırmakta ve bu da, yoksul aileleri çocuklarını çoğunlukla olumsuz şartlarda çalıştırmaya yöneltmektedir. Bazı ailelerde, ebeveynler işsiz durumda oldukları için evin geçimini sadece sokakta çalışan çocukları sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu çocuklar, madde bağımlısı, alkol ve suç işleme gibi çeşitli sosyal ve sağlık risklerine maruz kalmakta ve bu riskler çocukların gelişimini ciddi şekilde etkilemektedir.

Sokaklarda çalışmaktan kaynaklanan sorunların yanı sıra, 15-25 yaş aralığındaki gençler, eğitim yetersizliği, işsizlik, ve kendilerini ve kimliklerini açıklayamama sorunlarından kaynaklanan sosyal ve ekonomik problemleri de yaşamaktadırlar. 1990'larda bölgedeki çatışmalardan dolayı kırsal alanlardan yaşanan göç, ilave olarak, gençler arasında entegrasyon problemlerine neden oldu.

Güneydoğu Anadolu bölgesindeki kadınlar da cinsiyet ayrımı sorununu yaşamaktadırlar. Bölgedeki kadınlar, ne ekonomik fırsatlara, ne de kamu refahının eşit payına sahiptir. Kültürel geleneklerden ötürü, kızlar eğitim imkanlarından eşit şekilde yararlanamamakta ve onların ekonomik kapasiteleri oldukça sınırlı kalmaktadır. Kadınlarda okur-yazarlık oranı oldukça düşük durumda ve kadınlar şiddet ve töre cinayetlerine maruz kalmaktadırlar²⁸⁰.

Güneydoğu Anadolu bölgesindeki insani gelişme seviyesinin ulusal seviyelerin gerisinde kaldığını; yoksulluğun ve bölgeden göçün yüksek seviyede devam ettiğini; bölgenin, gelir seviyesi, eğitim olanakları, cinsiyet eşitliği ve sosyo-ekonomik fırsatları açılardan kalkınma zorluklarıyla karşı karşıya olduğunu; kırsaldan gelen göçün şehir nüfusunu ciddi oranda artırdığını ve bunun da, kamu hizmetlerini ve iş imkanlarını sağlamada ilave zorluklara neden olduğunu göz önüne alan BMKP, GAP

²⁸⁰ BMKP Türkiye Temsilciliği, "GAP Bölgesinde Sosyo-ekonomik Farklılıkların Azaltılması", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=266> (24.01.2007)

İdaresi ile 1996'da ilk sözleşmeyi imzaladıktan sonra 1997'de bölgede başladığı faaliyetlerini, GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve bölgenin kalkınmasının koordinasyonundan sorumlu diğer ulusal kurumlarla işbirliği içerisinde yürütmektedir.

İnsan-temelli kalkınmaya odaklı Sosyo Ekonomik Farklılıkların Azaltılması programının ilk aşaması, Mardin'in kültürel mirası için bir veritabanının kurulması, gençler arasındaki iletişimin artırılması, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler projesinin AB tarafından finanse edilen bir projeye dönüştürülmesi (GIDEM) gibi bazı somut sonuçları elde etmeyi başardı. BMKP'nin desteği, bir sulama ve tarım projesinin insani gelişme projesine dönüşmesine katkı sağladı.

BMKP, kadın kuruluşlarına, üretim, tasarım ve pazarlama alanlarında teknik uzmanlık sağlamaktadır. Bu yolla, kadın kuruluşları arasındaki ağlar ve onların üretim ve kurumsal kapasiteleri bölge düzeyinde güçlendirilmektedir. Örneğin, Proje kapsamında, kadınların işletme pratiklerinin artırılmasını sağlamak için ilk etapta Mardin ve Gaziantep'te olmak üzere bölge illerinde kadın üretici ve girişimcilerinin ürünlerini pazarlayabilecekleri "Hanımeli Kadın Ürünleri Pazarları" kuruldu. Bu şekilde, kadınlar müşteri ilişkileri, fiyatlandırma, ürün ambalajı gibi satışa ve pazarlamaya yönelik pratik konularda tecrübe sahibi olmaktadır²⁸¹.

Öte yandan, proje, sokakta çalışan çocukların rehabilitasyonu için, onların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve eğitime katılma sürelerinin artırılması hedefleri doğrultusunda çalışmaktadır. Bu bağlamda, sokakta çalışan çocukların bir envanteri çıkartılarak, çocukların hem merkezlerde faaliyetlere katılmaları, hem de okula devamları sağlanmaktadır. Habitat ve Gündem 21 Derneği'nin yürüttüğü Gençliğin Sosyo-Ekonomik Kalkınması projesi ise, bölge gençlerinin kişisel, sosyal ve ekonomik gelişmelerine destek vererek, gençlerin kendi önceliklerini belirlemelerine

²⁸¹ BMKP Türkiye Temsilciliği, "GAP Sürdürülebilir Kalkınma Şemsiye Programı", <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/gapundp.pdf> (02.02.2007)

ve kapasitelerini artırmalarına olanak sağlayacak platformları oluşturmayı, işsizliği azaltmaya yönelik meslek edindirme eğitimleri sağlamayı ve gençlerin istihdama katılımlarını artırmayı amaçlamaktadır.

BMKP, GAP Bölgesinde Sosyo Ekonomik Farklılıkların Azaltılması projesi kapsamında, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesel kalkınma politikalarını, bir insani gelişme perspektifi de ilave ederek, iyileştirmeye; sürdürülebilir insani kalkınma prensiplerini uygulamaya ve bölgedeki politikalarla entegre etmeye; ve Yerel Gündem 21 programı kapsamında yerel seviyede kurulan ağların da yardımıyla, entegre bölgesel kalkınma modellerinin kurulmasına katkıda bulunmaya devam etmeyi hedeflemektedir²⁸².

BMKP'nin Türkiye'de yoksulluğun azaltılması için yürütmekte olduğu projelerden bir diğeri, "Güneydoğu Anadolu'da Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Kalkınması (GAP-GİDEM - Small and Medium Enterprise Development in Southeast Anatolia)" projesidir. Mayıs 2002'den itibaren 7,590,000 Euro'luk bir kaynakla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmakta olan bu proje, bir KOBİ geliştirme projesi olup, Kasım 2007'de tamamlanması hedeflenmektedir. Projenin amacı, uzun vadede Güneydoğu Anadolu'nun rekabet gücünü ulusal ve uluslararası piyasalarda artırmak amacıyla, bilgi, eğitim ve danışma hizmetlerini sağlamak suretiyle, mevcut müteşebbislerin ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin girişimcilik, operasyonel ve yönetsel kapasitelerini geliştirmektir. Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen GAP-GİDEM projesi, BMKP tarafından GAP Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ) ile işbirliği içerisinde yürütülmektedir.

GİDEM'ler (Girişimci Destekleme Merkezleri) ilk olarak BMKP ile GAP BKİ'nin ortak bir projesi olarak 1997 yılında kurulmuştur. GAP-GİDEM Projesi ise ilk

²⁸² BMKP Türkiye Temsilciliği, "GAP Bölgesinde Sosyo-ekonomik Farklılıkların Azaltılması", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=266> (24.01.2007)

olarak yukarıda açıklanan program (GAP Bölgesi'nde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması" Programı) kapsamındaki alt-projelerden biri olarak Eylül 1997-Mart 2002 tarihleri arasında uygulanmıştır²⁸³. GAP-GİDEM Projesi'nin kurumsal yararlanıcısı durumunda olan GAP BKİ, Proje'nin yıllık planlarının hazırlanmasında ve GİDEM faaliyetlerinde etkin rol almaktadır.

Türkiye'nin özellikle en fakir bölgesi olan Güneydoğu Anadolu'daki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler için, sermaye birikimi imkanlarının kısıtlı olması, örgütsel faaliyetler, yönetim ve kadın müteşebbisler için kapasitenin yetersiz olması ve iç ve dış piyasalar hakkında bilginin ve oralarla bağlantıların sınırlı olması gibi değişik zorlukların ve kısıtlamaların mevcut olduğunu göz önüne alan BMKP, GAP bölgesinin dört ilinde (Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa) GİDEM bürolarını ve ayrıca, GAP İdaresi'nde bir merkez proje koordinasyon ve yönetim birimini kurdu. Yerel GİDEM büroları, gerek ücretsiz eğitim (ticaret ve yatırım, yönetim, iş hayatındaki yeni eğilimler, kalite, standartlar, çevre ve sektörler bazında kapasite iyileştirme üzerine), bilgi hizmetleri (sektörel ve dış piyasa analizleri ve istek halinde iş hayatının her yönüyle alakalı çeşitli bilgiler) ve danışmanlık gibi bir dizi iş geliştirme hizmetlerini sağlama, gerekse "fırsat pencereleri" denilen daha geniş çaplı projeleri geliştirme ve uygulama olanağına sahiptirler. GİDEM hizmetlerini entegre bir şekilde veren ve yerel KOBİ'lerin spesifik ihtiyaçlarını karşılayan ve toplam sayısı 8 olan fırsat pencereleri (Tekstil Eğitim Merkezi, Ev Şarapçılığının geliştirilmesi, Gümüş İşlemciliğinin geliştirilmesi, Organik Tarımın Geliştirilmesi gibi), yerel aktörlerin aktif katılımıyla ulusal/yerel kaynakları harekete geçirmekte ve ekonomik kalkınmaya yönelik yerel inisiyatiflere destek sağlamaktadır.

²⁸³ GAP GİDEM, <http://www.gidem.org/Gidem/website/gozlem.aspx?sayfaNo=117> (10.01.2007)

Güneydoğu Anadolu'daki küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet gücünün iyileştirilmesi neticesinde GİDEM'in, Türkiye'deki bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına yardım etmesi hedeflenirken; fizibilite çalışmaları ve iş planlarının geliştirilmesi yoluyla yatırımların kolaylaştırılmasının ve bölgede yatırım fırsatlarının ilerletilmesinin ise, yeni istihdamın yaratılmasına ve böylece yoksulluğun azalmasına katkıda bulunması beklenmektedir²⁸⁴.

BMKP'nin yoksulluğun azaltılması alanında desteklediği diğer önemli bir program, "Doğu Anadolu Bölgesi'ni Gelişimle Buluşturmak (DAKAP) Programı"dır. Mayıs 2000 tarihinde Atatürk Üniversitesi, Dış İşleri Bakanlığı ve BMKP Türkiye Temsilciliği tarafından Doğu Anadolu Kalkınma Programı Belgesinin imzalanması ve 2001 yılı başında Atatürk Üniversitesi bünyesinde bir Program Koordinasyon Birimi'nin kurulması ile uygulanmaya başlayan Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP), kırsal kalkınma, girişimcilik ve kırsal turizm ana başlıkları altında, tasarım ve uygulanma aşamalarında yerel toplumun aktif bir biçimde katılımının sağlanması ve proje alanlarında deneyim sahibi sivil toplum kuruluşlarından yararlanılması ilkeleri doğrultusunda geliştirilen projeler aracılığıyla, Atatürk Üniversitesi ve BMKP tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. Programın amacı, Sürdürülebilir İnsani Gelişim modellerinin oluşturulmasına yardım ederek, kırsal kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için bölgede kırsal kalkınma, yerel girişimcilik ve kırsal turizm alanlarında demonstratif ve kaynakları harekete geçirici faaliyetleri desteklemek ve insani ve kurumsal kapasiteleri güçlendirmektir. Kapsamlı, etkili, tekrarlanabilir, uzatılabilir ve katılımcı nitelikler taşıyan ve hedef kitlenin ekonomik ve sosyal gereksinimlerine ve bölgenin çevresel ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanması planlanan bu modellerin, bölgede toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasına,

²⁸⁴ BMKP Türkiye Temsilciliği, "GAP-GİDEM",
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=265> (19.01.2007)

çevrenin korunmasına, bölgenin potansiyel kaynaklarını harekete geçirerek gelir düzeyinin artmasına ve sosyo-ekonomik farklılıkların azalmasına yardım etmesi beklenmektedir.

Birinci aşaması 2001-2003 ve ikinci aşaması 2004-2006 tarihleri arasında uygulanan DAKAP, proje faaliyetlerinin yerel ve merkezi hükümet organları ile yerel sivil toplum kuruluşları ve diğer kurumlarla yakın işbirliği içerisinde tasarlanmasını ve uygulanmasını, ve programın benimsenerek sahiplenmesini teşvik ederek, geliştirilen yapıların ve politikaların sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmaktadır. Toplam 2,9 milyon dolarlık finansmanının 500.000 doları BMKP, 200.000 doları Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve 2,2 milyon doları İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı tarafından karşılanana Program, kalabalık bir ortaklar grubuyla işbirliği içerisinde yürütülmektedir. İşbirliği yapılan kurumların başında, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı; İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Örgütü; Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Çevre Sorunları Araştırma Enstitüsü, Üniversite-Sanayi İlişkilerini İlerletme Merkezi; Erzurum, Erzincan ve Bayburt Ticaret ve Sanayi Odaları ve Kazım Karabekir Belediyesi; Olur, Şenkaya, Susuz, Damal ve Çıldır Kaymakamlıkları ve Kars İl Tarım Müdürlüğü; Yusufeli ve İspir Belediyeleri; Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği; Erzurum Kadın Girişimciler Derneği; ve Doğu Anadolu Hayvan Yetiştiricileri Birliği gelmektedir.

Türkiye'nin en az gelişmiş bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi'yle diğer bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkının genişlemeye devam ettiğini, bölgenin özellikle kırsal kesimlerindeki kötü yaşama koşulları, yetersiz sosyal hizmetler, ciddi boyutlardaki göç, eğitilmiş insan gücünün eksikliği, özel sektöre ait sanayi faaliyetleri ve istihdam yaratma potansiyelinin düşüklüğü, ekonomik hayatın büyük ölçüde dayandığı tarımdaki verim düşüklüğü ve ürünlerin pazarlanma sorunu gibi problemlerin bölgede kalkınma politikalarının uygulanmasını engellediği tespitini yapan BMKP,

faaliyetlerini üç temel alanda yoğunlaştırmaktadır: Katılımcı Kırsal Kalkınma, İş Geliştirme ve Kırsal Turizm.

Taşeron bir sivil toplum örgütü olan Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (Sürkal) tarafından 2001’de uygulamaya konulan Katılımcı Kırsal Kalkınma faaliyetleri kapsamında, katılımı kolaylaştırmak amacıyla, seçilen bölgelerde Bölge Kalkınma Konseyleri kuruldu ve eğitim ve gösteri gibi bir dizi kapasite geliştirme etkinlikleri düzenlendi. İş Geliştirme faaliyetleri çerçevesinde, 2003 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerine hizmet sunan bir Girişimcilik Destekleme Merkezi kurularak, yüzlerce yerel girişimciye iş geliştirme ve yatırım fikirleri alanında hizmetler sunuldu. Yine, doğal güzellikleriyle Doğu Anadolu Bölgesi’nin, özellikle yüksek dağları, gür ırmakları, tarihi kasaba ve köyleriyle Çoruh Vadisi’nin ve kano, rafting ve doğa yürüyüşleri fırsatlarıyla Kaçkar Dağları’nın, sunduğu turizm potansiyelinin uzun vadede bölgeye yeni fırsatlar getirerek bölge ekonomisini canlandırabileceğini değerlendiren BMKP, Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi’ni Eylül 2003’te uygulamaya koyarak, alternatif bir gelir kaynağı olarak Kırsal Turizmi geliştirme faaliyetleri bağlamında, tanıtım malzemelerinde ve ürün gelişiminde kullanılacak envanter çalışmaları ve araştırmaları yaptı ve pilot bölge olarak seçilen Çoruh Vadisi’ndeki İspir ve Yusufeli yöreleri ile Palandöken Kayak Merkezi’nde kurumsal kapasite oluşumuna destek sağladı.

Bunların yanında DAKAP kapsamında başlatılan diğer bir faaliyet, Aydın Doğan Vakfı ortaklığıyla yürütülmekte olan “Kelkit ilçesi ve çevresinde organik tarım üretiminin desteklenmesi” girişimidir. Amacı, bölgede organik tarım konusunda gerçekleştirilen bir özel sektör yatırımının bölge çiftçileri üzerindeki olumlu etkilerini arttırmak olan bu proje, organik tarım konusunda çiftçilerin farkındalıklarını, bilgi ve kapasitelerini arttırmaya ve kamu ve özel sektör ortaklığını geliştirmeye destek vermektedir. Proje, yerelde Doğan Organik Ürünler, Atatürk Üniversitesi Aydın

Doğan Kelkit Meslek Yüksekokulu ve Gümüşhane Valiliği'ni kapsayan bir kamu-özel sektör ortaklığı şeklinde yürütölmektedir.

DAKAP ayrıca, bölgedeki yerel yönetim organları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yaparak, kadınların istihdam edilmesi, gençlik merkezlerinin kurulması ve doğalgaz ve jeotermal enerji kullanımı gibi bir çok alanda kalkınma girişimlerine destek vermektedir.

“İletişim Teknolojileri Akademisi (Networking Academy)” projesi, DAKAP kapsamında Nisan 2003 tarihinde uygulamaya konulan diğer bir projedir. BMKP'nin desteğiyle Atatürk Üniversitesi tarafından yürütölen projenin öngördüğü ilk eğitim için gerekli tüm fiziksel ekipman ihtiyacı BMKP tarafından karşılandı. Dünyanın en büyük e-öğrenme projelerinden biri olan Cisco Networking Akademisi Programı'nın (CNAP) eğitim kurumlarına yayılmasını amaçlayan proje, gençler için yeni iş olanakları yaratılmasını, insan kaynakları kapasitesinin güçlendirilmesini ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasını hedeflemektedir. Proje ile Doğu Anadolu Bölgesinde bilgisayar ağları uzmanı açığıının giderilmesi amacı doğrultusunda yeni uzmanlar yetiştirilmektedir²⁸⁵.

DAKAP kapsamında uygulamaya konulan diğer bir proje de “Jeotermal Kaynakların Isı Pompası Yardımıyla Seracılıkta Kullanımı Projesi”dir. Amacı, Erzurum ilinin jeotermal enerjiye sahip Ilıca ve Hasankale ilçelerinde, seralarda, jeotermal enerjinin kullanılmasını ve böylece yerel pazarlara yüksek kaliteli, düşük maliyetli tarım ürünleri sağlanması, aynı zamanda bölgedeki çiftçilerin gelirlerinin yükseltilmesini temin etmek olan bu pilot projenin, Doğu Anadolu Bölgesi'nde çevre illerdeki çiftçiler arasında jeotermal enerjinin, düşük maliyetli, temiz bir enerji kaynağı olarak kullanımını arttırması beklenmektedir. Projeye, BMKP'nin 90.000 Dolar, Atatürk Üniversitesi'nin maliyet paylaşımı olarak 20.000 Dolar, ve yerel

²⁸⁵ DAKAP, “Networking Academy”, <http://www.dakap.org.tr/teknoloji.htm> (13.03.2007)

yönetim ve belediyelerin ise iş gücü, altyapı sağlama şeklinde katkıda bulunması hedeflenmiştir²⁸⁶.

DAKAP Programı'nın diğer bir alt projesi de, 752,500 Amerikan Doları kaynağıyla 2006-2008 döneminde uygulanması planlanan "Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi"dir. Projenin amacı, kurumsal yapıları ve bireysel kapasiteleri güçlendirmek ve yerel paydaşları sahip oldukları turizm potansiyeli konusunda bilinçlendirmek suretiyle onların, turizm potansiyelinden azami ve sürdürülebilir şekilde faydalanmalarına yardımcı olmak ve kırsal turizm boyutuyla bölgesel ekonomiye katkı sağlamaktır²⁸⁷.

Türkiye'nin bölgesel/kırsal kalkınma stratejileri için bir model oluşturması öngörülen projenin, özellikle belirlenen iki temel turizm alanı olan Erzurum-Palandöken Kayak Merkezi ve Çoruh Vadisi'nde, turizmin, yerel kaynakların harekete geçirilmesine, tarıma alternatif bir yerel iş sektörünün yaratılmasına ve bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine yardımcı olacağı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, örgütsel kapasitenin güçlendirilmesi için BMKP'nin yardımıyla kurulan yerel Turizm Danışma Kurullarının yerel seviyede planlama ve denetleme mekanizmaları olarak çalışmaları hedeflenmektedir.

BMKP'nin özellikle kapasite oluşturma ve iletişim kanallarının güçlendirilmesi alanında desteklediği bu projenin yürütülmesinden Atatürk Üniversitesi bünyesindeki Program Koordinasyon Birimi sorumludur. Projelerin finansmanına ve uygulanmasına destek veren Turizm Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Orman Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi merkezi idarenin yanında, bölgedeki ilgili valilikler, kaymakamlıklar, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları gibi yerel birimler de projenin

²⁸⁶ DAKAP, "Jeotermal Isı Pompalı Sera Projesi", <http://www.dakap.org.tr/jeotermal.htm> (14.03.2007)

²⁸⁷ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Doğu Anadolu turizmi Geliştirme Projesi", <http://www.undp.org.tr/Gozlem.aspx?WebSayfaNo=671> (25.01.2007)

uygulanmasında rol almaktadırlar²⁸⁸. Efes Pazarlama ve Dağıtım Şirketi ise projenin finansmanını karşılamaktadır.

BMKP ve DAKAP ortaklarının 24 Mart 2006'da Ankara'da bir araya gelerek, 2001 yılından bu yana yürütülen projenin etkileri ve kaydedilen ilerleme ile ilgili yaptıkları değerlendirmede, projenin kapasite yaratmada önemli bir başarı elde ettiği; projenin üç bileşkeninde de sivil toplum kavramı ve toplu hareketin gücünün kanıtlandığı; insan sermayesi potansiyelinin yükseldiği; projenin desteğiyle birkaç sivil toplum örgütünün kurulduğu veya güçlendirildiği; ve özellikle kırsal kalkınma bileşkeninde, Bölge Kalkınma Konseyleri ile program etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin sağlandığı sonucuna varıldı. Ayrıca, DAKAP projesinin odak noktasının, azami etki yaratmayı zorlaştıracak şekilde, fazlaca geniş tutulmuş olduğu; üç bileşken arasında daha güçlü bir sinerji yaratılması gerektiği; ve gelecekte, ilgili bakanlıkları projeye daha fazla dahil ederek, projenin etki ve sürdürülebilirliğini artırmak gerektiği vurgulandı²⁸⁹.

BMKP'nin Yoksulluğun Azaltılması alanında Türkiye'de desteklediği diğer bir girişimi, 1998 tarihinden itibaren 1,098,263 Dolar kaynakla uygulanan "Gelişmekte Olan Ülkeler Arası Teknik İşbirliği (TCDC) II. Aşama" projesidir²⁹⁰. Küresel düzeydeki ana çerçevesi 1978'de kabul edilen Buenos Aires Eylem Planı'yla oluşturulan ve gelişmekte olan ülkelerin aralarında her alanda işbirliği yaparak her türlü teknik bilgilerini, deneyimlerini, becerilerini ve kaynaklarını paylaşmak suretiyle kalkınma için yararlandıkları bir süreç olan TCDC, bir taraftan gelişmekte olan ülkelerin kendi kendilerine yeterli olmalarını sağlamayı, diğer taraftan küresel dayanışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. TCDC projesinin ikinci aşamasının

²⁸⁸ DAKAP, "Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi", <http://www.dakap.org.tr/turzim.htm> (15.03.2007)

²⁸⁹ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Doğu Anadolu Kalkınma Projesi'nin Etkileri", Yeni Ufuklar, Sayı 4, Nisan 2006.

²⁹⁰ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Türkiye'nin Deneyimlerini Paylaşmak-TCDC II", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=267> (12.03.2007)

Türkiye’de 1998 yılında başlatılmasıyla birlikte, Türkiye, başta Kafkasya ülkeleri olmak üzere, komşu ülkelerle kendi uzmanlık ve deneyimlerini paylaşarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) gibi alt bölgesel faaliyetler gerçekleştirmiş ve bölgedeki bağışçı (donör) ülke konumunu güçlendirmiştir.

DPT tarafından Türkiye’de ikinci aşaması yürütölen TCDC projesine, BMKP küresel uluslararası kalkınma ağından deneyim ve uzmanlık taşıma görevini yerine getirmektedir²⁹¹.

BMKP’nin Yoksulluğun Azaltılması alanında Türkiye’de desteklediğı diğeri bir proje, 160,000 Dolar kaynakla Mart 2005-Mart 2006 döneminde uygulanan “Mikrofinans Sektör Gelişimi”²⁹² projesidir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 2005 yılını Uluslararası Mikrokredi Yılı ilan ederek mikrokredilerin yoksulluğun azaltılmasındaki rolünü vurgulaması ve kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan insanların gelirlerini arttırma ve zor dönemlerde dayanma kabiliyetlerini güçlendirmek için mikrokrediye erişim ihtiyaçlarının önemine dikkat çekmesi üzerine, BMKP Türkiye Temsilciliğı, yoksul insanlara kredi, tasarruf ve diğeri temel finansal hizmetlerin sağlanması anlamına gelen mikrofinansmanın yoksulluğu azaltmada bir araç olarak nasıl kullanılabilceğı konusunda tartışmaları teşvik etmek ve mikrofinans konusunda diyalogu desteklemek için faaliyetler başlattı. Bu çerçevede BMKP, Mikrokredi Yılı’nın Tanınması ve Sanal Mikrofinans Bilgi Merkezi’nin desteklenmesi yoluyla çalışmalar yapmaktadır. Mikrokredi Yılı’nın Tanınması çerçevesindeki faaliyetler, Ulusal Mikrokredi Komitesi ile işbirliğı içinde planlanarak uygulandı. Sanal Mikrofinans Bilgi Merkez ise, Türkiye için önemli mikrofinans bilgilerini toplayarak ilgili kurumlara dağıtmayı, mikrofinans konusunda bir

²⁹¹ Bu projeye ilgili daha detaylı bilgi “BMKP’nin Özel Sektörle İşbirliğı” kısmında verilmiştir.

²⁹² BMKP Türkiye Temsilciliğı, “Mikrofinans Sektör Gelişimi”, <http://www.undp.org.tr/GoZlem3.aspx?WebSayfaNo=263> (18.02.2007)

anlaşmaya varılmasını sağlamayı ve yoksulluğu azaltma aracı olarak mikrofinans konusunda mevzuata ilişkin politikaları yönlendirmeyi hedeflemektedir.

BMKP'nin, BM Sermaye Kalkınma Fonu'na (UNCDF) mikrofinans hakkında bir sektör değerlendirmesi yaptırması üzerine 2003'te hazırlanan Mikrofinans Sektör Değerlendirme Raporu,²⁹³ banka hizmetlerinden yararlanmayan işletmeler ve kişilerin finansal hizmetlere sürdürülebilir erişimini sağlamak için ticari finansal sistemi yerleştirmek gerektiğini vurgulamakta ve sektörel kalkınma yaklaşımını sergilemektedir.

BMKP'nin, Dışişleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Dayanışma Genel Müdürlüğü ve iki sivil toplum kuruluşu temsilcisi (IFC ve KfW) ile ortaklık içerisine uyguladığı proje, başta politika yapımcıları, potansiyel hizmet sağlayıcıları, akademisyenler ve devlet kurumları olmak üzere, çok sayıda paydaş arasında mikrofinans konusunda ortak bir anlayış sağlamayı ve mikrofinans hizmetlerini tedarik eden kuruluşlara olanak sağlayan bir ortamı desteklemeyi hedeflemektedir^{294, 295}.

²⁹³ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Türkiye'de Mikrofinans", http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/MicrofinanceSectorAssessment_UNDP-Turkey.pdf (18.02.2007)

²⁹⁴ BMKP'nin tespitlerine göre, Türkiye'de mikrofinans hizmetleri, gerek kapsam gerekse hizmet sağlayıcısı kişi sayısı açısından çok sınırlı durumdadır. Mikrofinans hizmetleri genellikle devlete ait olan Halk Bankası ve Ziraat Bankası tarafından sağlanmakta ve müşterilerin ihtiyaçlarına iyi cevap vermeyen, arz tarafından belirlenen hizmetler şeklindedir. Örneğin, Diyarbakır'daki Grameen Bank inisiyatifi ve Maya Mikrofinans Teşebbüsü gibi sadece birkaç kuruluş bölgede mikrokredi hizmetleri konusunda denemeler yapmaktadır. Hükümet, sivil toplum örgütleri ve özel sektör arasında mikrofinansman konusunda ortak bir anlayış olmadığı gibi, mikrofinans ile ilgili hükümetin açık bir politikası da yoktur. Türkiye'de mikrofinans türü faaliyetler genellikle bir devlet teşviki aracı veya gelir oluşturma faaliyetleri için bir araç olarak kullanılmaktadır. Mikrofinans ve mikrofinansın yoksulların ve bankaya hiç gitmeyen kesimin finansal hizmetlere erişimini arttırarak sağlayabileceği yoksulluğu azaltma olanakları hakkında bilgi eksikliği mevcuttur. Yoksulluk sınırı altında yaşayan insanlar genellikle finansal hizmetlere erişememekte ve temel sosyal hizmetlere erişimleri de kısıtlı kalmaktadır. (<http://www.mikrofinansurkiye.org/trMicrofinance.htm>)

²⁹⁵ BMKP'nin da vurguladığı gibi, yoksul insanlar da herkes gibi, işlerini yürütmek, malvarlığı sahibi olmak, tüketimlerini dengelemek ve risklere karşı kendilerini koruma altına almak için değişik finansal araçlara ihtiyaç duyarlar. Ancak, resmi finansal sektör aracılığıyla sağlanan hizmetlere nadiren ulaşabildiklerinden, finansal hizmetler için olan ihtiyaçlarını genelde gayri resmi yollardan karşılama yoluna gitmek zorunda kalmaktadırlar. Bir dizi gayri resmi ilişki aracılığıyla alınan krediler de genelde

“Sosyal Yardım Alanında İşbirliğinin Geliştirilmesi” projesi, BMKP’nin Yoksulluğun Azaltılması alanında Türkiye’de desteklediği diğer bir girişimdir. Ekim 2005-Aralık 2006 tarihleri arasında 124,000 Dolar kaynakla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından BMKP desteğiyle yürütülen proje, sosyal yardım alanında faaliyet gösteren tüm aktörler (kamu, özel sektör, sivil toplum ve üniversite) arasında iletişim ve işbirliği kurarak, yoksullukla mücadele ve sosyal destek alanında uzun vadeli katılımcı politikaların oluşturulmasını sağlamayı amaçlamaktadır²⁹⁶.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHCEK), işçi ve işveren sendikaları proje ortaklarını; hükümet ve sivil toplum temsilcileri ile akademisyenler de projenin paydaşlarını ve uygulayıcılarını oluşturdular. BMKP da, proje kapsamında, yoksulluk konusunda politik diyalogları geliştirmeye yönelik yoksulluk ve sosyal politika, sosyal yardım, mikrofinans ve özel sektör alanlarında birçok aktörün dahil olduğu, ulusal bir uygulama platformu oluşturarak yoksul yanlısı politikalar hakkında bilgi vermektedir. Bu çerçevede, BMKP, Türkiye’nin yoksullukla mücadele ve sosyal politika alanlarında geliştirdiği bilgi kaynaklarını içeren ve bu bilgileri web ağı içinde geniş bir kullanıcı kitlesine ulaştıran bir “yoksullukla mücadele” portalı kurarak, yoksulluk üzerine çalışanlar, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenler için interaktif bir kaynak merkezini oluşturdu. Bunun yanında, yoksulluk yardımı ve sosyal katılım alanında çalışan uygulamacıların fikirlerini ve politika önerilerini hükümet organlarına

borç sahiplerine çok yüksek faiz oranlarına mal olmaktadır. Halbuki, krediye olan erişim yoksul insanların ekonomik fırsatlardan faydalanmalarını sağlamaktadır. Resmi olarak, genelde yoksullara finansal hizmet sağlayanların başında ise, kar amaçlı olmayan sivil toplum örgütleri, kooperatifler, yardım grupları ve kredi birlikleri, ticari ve devlet bankaları, sigorta ve kredi kartı şirketleri ve posta ofisleri gibi kurum ve kuruluşlar gelmektedir. (<http://www.mikrofinansurkiye.org/trMicrofinance.htm>)
²⁹⁶ Yoksulluklamucadele.org, “Sosyal Yardım Alanında İşbirliğinin Geliştirilmesi Projesi”, <http://www.yoksulluklamucadele.org/> (03.04.2007)

iletmelerini ve yoksulluk ve sosyal politika alanında yapılan özgün ve yenilikçi araştırmaları desteklemektedir.

Proje çerçevesinde, ayrıca, Türkiye’de, başta Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) olmak üzere yoksulluk, yoksulluk yardımı ve sosyal destek alanında çalışan ulusal kuruluşların katılımıyla konu ile ilgili çeşitli sayıda çalışma toplantıları ve ulusal toplantılar gerçekleştirildi. Projenin, politika belirleyicilerinin yoksulluğu azaltma ve sosyal yardım projeleri geliştirmesini kolaylaştırması, alanda faaliyet gösteren kurumların deneyim ve bilgi birikimlerini birbirleriyle paylaşmalarına ve alanla ilgili politika üretimine katkıda bulunacak tartışmaları gerçekleştirilmelerine olanak sağlaması, Türkiye’nin yoksulluk ve sosyal yardım uygulamalarını güçlendirmesi ve yoksullara daha iyi hizmet ve daha fazla imkan ve fırsat sağlaması beklenmektedir²⁹⁷.

4.8. BMKP’nin Türkiye’deki Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

BMKP’ nin kalkınmayı koordine etmeye yönelik gayretleri, ulusal kapasite artırımı, anahtar kalkınma sektörlerine destek ve kurumsal ve insani kaynakların geliştirilmesi üzerinde odaklanmıştır. BMKP’nin, faaliyetlerini, 5 yıllık kalkınma planlarında belirlenmiş olan Türkiye’nin kalkınma öncelikleri, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve AB üyeliği sürecinin gerektirdiği öncelikler doğrultusunda yürütmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

BMKP Türkiye Temsilciliği’nin Türkiye’de uyguladığı projelere kendi öz kaynaklarından sınırlı miktarda mali destek sağladığı görülmektedir. BMKP Türkiye’de yürüttüğü projelere öz kaynağından sağladığı toplam mali katkı miktarı

²⁹⁷ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Sosyal Yardım Alanında İşbirliğinin Teşvik Edilmesi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=264>

2004 yılında 67.000 ABD Doları; 2005 yılında 742.000 ABD Doları; 2006 yılında 1.167.000 ABD Doları; ve 2007 yılında 970.000 ABD Doları'dır²⁹⁸. Ancak, BMKP'nin uyguladığı projelere kendi öz kaynaklarından sağladığı bütçesi sınırlı olmakla birlikte, desteklediği projelerin hareketlendirdiği diğer kaynaklar ve artı değer dikkate alındığında, bu bütçeyi katlayan bir etki oluşturduğu anlaşılmaktadır.

BMKP, kendi öz kaynaklarından sağladığı mali katkısının yanı sıra, önemli miktarda dış kaynakların da Türkiye'deki projelere kanalize edilmesini sağlamıştır. Örneğin BMKP, "GAP Bölgesinde Sosyo Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Projesi"nin toplam 5.4 milyon Dolar olan bütçesinin 4.4 milyon Dolarlık kısmının İsviçre tarafından sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

Bunun yanında, BMKP Türkiye Temsilciliği, Dünya Bankası, AB ve BM'ni diğer kuruluşları gibi uluslar arası kuruluşların Türkiye'ye ayırdığı fonların önemli bir kısmını idare etmektedir. Bunu yaparken, BM'nin Türkiye'deki diğer kuruluşlarının da katkısını almaktadır.

BMKP Türkiye Temsilciliği'nin Türkiye'de uyguladığı projelerin etki değerlendirme raporları incelendiğinde, söz konusu projelerin genel olarak başarılı sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır.

BMKP ve DAKAP ortaklarının 24 Mart 2006'da Ankara'da bir araya gelerek, 2001 yılından bu yana yürütülen projenin etkileri ve kaydedilen ilerleme ile ilgili yaptıkları değerlendirmede, projenin kapasite yaratmada önemli bir başarı elde ettiği; projenin üç bileşkeninde de sivil toplum kavramı ve toplu hareketin gücünün kanıtlandığı; insan sermayesi potansiyelinin yükseldiği; projenin desteğiyle birkaç sivil toplum örgütünün kurulduğu veya güçlendirildiği; ve özellikle kırsal kalkınma bileşkeninde, Bölge Kalkınma Konseyleri ile program etkinliklerinin sürdürülebilirliğinin sağlandığı sonucuna varıldı. Ayrıca, DAKAP projesinin odak

²⁹⁸ BMKP Türkiye Temsilciliği'nden elde edilen bilgilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

noktasının, azami etki yaratmayı zorlaştıracak şekilde, fazlaca geniş tutulmuş olduğu; üç bileşken arasında daha güçlü bir sinerji yaratılması gerektiği; ve gelecekte, ilgili bakanlıkları projeye daha fazla dahil ederek, projenin etki ve sürdürülebilirliğini artırmak gerektiği vurgulandı²⁹⁹.

2006 yılında “Doğu Anadolu Bölgesi'ni Gelişimle Buluşturmak (DAKAP) Projesinin dışarıdan yapılan etki değerlendirme raporu³⁰⁰, projenin genel olarak Kuzey Doğu Anadolu üzerinde çok önemli etki yarattığını, bu etkinin bölgenin coğrafik sınırlarının ötesine de yayılacağını vurgulamaktadır. Katılımcı kırsal kalkınma, yerel girişimcilik ve kırsal turizm alt bileşenlerinden oluşan DAKAP ile sivil toplum ve kolektif eylem kavramlarının gösterildiği, insan kapasitesi potansiyelinin artırıldığı, çok sayıda sivil toplum örgütünün kurulduğu ya da güçlendirildiği, insanların stratejik düşünmeyi ve mali kaynak sağlayan kuruluşlara başvurmayı öğrendiği açıklanmaktadır. Ayrıca, Program dönemi boyunca en az % 30’nu kadınların oluşturduğu yaklaşık 5000 kişinin eğitildiği, gelir yaratma potansiyelinin arttığı ve bu programın direk bir sonucu olarak en az 2,6 milyon ABD Dolarlık gelirin kırsal topluluklar tarafından elde edildiği gibi önemli getirilerden bahsedilmektedir.

GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II projesi ile ilgili Kasım 2006’da ODTÜ Avrupa Çalışmaları Merkezi tarafından hazırlanan Bağımsız Değerlendirme Raporu³⁰¹, söz konusu projenin her üç bileşeniyle (Kadının Sosyo-Ekonomik Durumunun Güçlendirilmesi, Gençliğin Sosyo-Ekonomik Gelişimi ve Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu) Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde önemli bir etki yarattığı ve sosyal

²⁹⁹ BMKP Türkiye Temsilciliği, “Doğu Anadolu Kalkınma Projesi’nin Etkileri”, Yeni Ufuklar, Sayı 4, Nisan 2006.

³⁰⁰ UNDP, <http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/20060501170101869.pdf> (25.01.2008).

³⁰¹ Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları Merkezi, GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II Projesi’nin Bağımsız Değerlendirme Raporu, Ankara, 2006.

gelişime önemli katkılar sağladığı vurgulanmaktadır. Raporda, gençlerin yerel karar alma mekanizmalarına katılımında artışlar gözlemlendiği, kadınların ve gençlerin genel anlamda sosyal, kültürel ve kişisel kapasite arttırımına katkı sağlandığı, proje kapsamında sunulan hizmetlerle sosyal açıdan çocukların kendilerini güvende hissettikleri, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle psikolojik gelişimlerine olumlu katkı sağlandığı, bu faaliyetler sayesinde çocukların sokakta karşılaşılabilecekleri tehlikelerden büyük ölçüde uzaklaştırılmış olduğu, ayrıca, bu proje çerçevesinde kazanılan deneyimlerle bu alanda çalışan diğer kurum ve kuruluşların hibe programlarına yönelik proje önerilerinin geliştirilerek bir takım yeni projelerin kazanıldığı belirtilmektedir.

Öte yanda, aynı projenin bağımsız bir grup değerlendirici tarafından Nisan 2006 tarihinde gerçekleştirilen “Etki Değerlendirme Çalışması³⁰²” ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı’nca 2007’de hazırlanan Sonuç Raporu³⁰³, projenin her üç bileşeninin etki değerlendirmesini yapmaktadır. Bu değerlendirmelere göre, kadının sosyo-ekonomik durumunun güçlendirilmesi bileşeninin uygulanmasıyla birlikte, ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) ve sivil toplum kuruluşları faaliyetlerinin gelir getirici etkisi artmış, sınırlı olmakla birlikte istihdam ve gelir artışı gözlemlenmiş, ürün çeşitliliği ve pazarlanabilme kapasitesinde bir artış sağlanmış, ulaşılan kadınların örgütlü etkinliklere daha açık oldukları ve sosyal çevrelerini genişletme yolunda oldukları gözlenmiş, ve proje bileşeni kapsamındaki faaliyetlere katılım kadınların özgüvenlerini ve kişisel kapasitelerini artırmıştır.

Projenin Gençliğin Sosyo-Ekonomik Gelişimi bileşeni kapsamında, özellikle Batman ve Şanlıurfa’da uygulanan faaliyetlerin gençlerin özgüvenlerini kazanmalarına

³⁰² GAP BKİB “GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II Değerlendirme Raporu”, Ankara, 2006, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/semsiye5.pdf> (27.01.2008)

³⁰³ GAP BKİB “GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II Sonuç Raporu” Ankara, 2007, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/semsiye7.pdf> (27.01.2008)

ve toplumsal etkinliklere katılımlarının artmasına gözlenebilir düzeyde bir katkıda bulunduğu ve sosyal faaliyetlere “susamışlık” ihtiyacına cevap verecek nitelikte olduğu izleniminin edinildiği, görüşülen gençlerin, katıldıkları faaliyetlerin ve Gençlik ve Kültür Evleri ile ilişkiye girmelerinin, bireysel düzeyde eksikliğini hissettikleri özgüveni kazanmalarında önemli bir rol oynadığını belirttikleri açıklanmaktadır.

Raporlarda, Batman, Gaziantep ve Şanlıurfa illerinde uygulanan Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu bileşeni sayesinde ise, bu illerin belirli mahallelerinde sokakta çalışan çocukların bir envanterinin çıkarıldığı, sokakta çalışmak zorunda kalan 7-14 yaş grubundaki çocukların, sokakta çalışma sürelerinin azaltılmasının ve az sayıda çocuk için de sokakta çalışmayı tamamen bırakmalarının sağlanabildiği, çocukların okullarına devamlarında belirgin bir artışın sağlandığı ve sokakta risk altında geçirdikleri sürenin azaltılmasına büyük ölçüde katkının yapıldığı, proje çerçevesinde sunulan hizmetlerle (‘Velim Olur musun?’ kampanyası, kitap ve okuma şenliği, sağlık eğitimi, bilgisayar eğitimi, tiyatro faaliyeti, spor faaliyetleri gibi) sosyal açıdan çocukların kendilerini güvende hissettikleri, çocukların ihtiyaçlarına cevap verebilir nitelikte olduğu gözlemlenen sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle psikolojik gelişimlerine olumlu katkıda bulunulduğu vurgulanmaktadır.

GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II projesinin etkileri ile ilgili yukarıdaki raporlarda dile getirilen olumlu katkılar, Aralık 2007’de GAP BKİB tarafından hazırlanan söz konusu projenin “Yöneticiler İçin Özet”³⁰⁴ belgesinde de teyit edilmektedir.

GAP-GİDEM (Güneydoğu Anadolu Girişimciliği Destekleme Merkezleri) Projesi’nin ekonomik etki analizini yapan Temmuz 2007 tarihli “Economic Impact

³⁰⁴ GAP BKİB, “GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II, Yöneticiler İçin Özet” 2007, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/semsiye8.pdf> (26.01.2008)

Assessment of GİDEM Project” adlı rapora³⁰⁵ göre, GİDEM hizmetleri ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde önemli etkiler doğurmuştur. Yapılan istatistiksel analizler, GİDEM öncesi ve sonrası dönemler arası firmaların yurtiçi satışlar ve ihracat gelirlerinde pozitif bir değişim olduğu ve bu pozitif artışın temel nedeninin GİDEM’ler olduğu ortaya koyulmuştur. Rapora göre, yurtiçi satışlar ve ihracat gelirlerinde olan ortalama değişim çalışan başına, sırasıyla, 61.423 YTL ve 37.320 YTL olmuştur.

Bunun yanında, GİDEM’in bölgesel ekonomiye son beş yıl içinde sağladığı toplam katma değer 74.023.812 YTL olduğu tahmin edilmiştir. GİDEM ofislerinin bütçesi dikkate alındığında, bu 74 milyon YTL’lik katma değer, GİDEM hizmetleri için harcanan her YTL’nin, yaklaşık 10 YTL lik bir ekonomik etki sağladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, istihdama karşı yurtiçi satışlar ve ihracattaki değişim açısından değerlendirilen verimliliğin de GİDEM ile %192.4 oranında arttığı tespit edilmiştir.

İşadamlarına GİDEM’in başarılarına ilişkin görüşleri sorulduğunda, elle tutulur katkılara ek olarak, GİDEM’i en çok, yerel işadamlarının ufku genişletmesi, onlara cesaret ve destek vermesi açısından başarılı bulduklarını belirtmişlerdir. Öte yanda, hizmet alan firmalara göre GİDEM çalışanlarının sayısının yetersiz olması GİDEM’in en önemli eksikliklerinden birisi olarak gösterilmiştir. GİDEM’in her sektörü eşit derecede desteklemediği ve bazı sektörleri ihmal ettiği noktası ise bir diğer eleştiri oluşturmuştur.

BMKP Türkiye Temsilciliği ve UNDP Capacity 21 Programı’nın çatısı altında ve desteğiyle 1997-1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Türkiye’de YG 21’lerin

³⁰⁵ GAP-GİDEM, “Economic Impact Assessment of GİDEM Project”, <http://www.gidem.org> (13.08.2007)

teşviki ve Geliştirilmesi Projesi, I. Aşama”nın etki değerlendirilmesinde³⁰⁶, projenin Yerel Gündem 21’in Türkiye ölçeğinde tanıtımını ve yaygınlaştırılmasını ele alan birinci hedefi ile proje ortağı kentlere yapılacak çalışmalar üzerinde yoğunlaşan ikinci hedefinin gerçekleştirilmesi amacı doğrultusunda önemli adımların atıldığı vurgulanmaktadır.

Değerlendirmede, Türkiye’nin her köşesinde düzenlenen bilgilendirme toplantıları ile Yerel Gündem 21 sürecine olan ilginin hızla büyüdüğü, Proje ortağı kentlerde Yerel Gündem 21 Genel Sekreterlikleri, Kent Konseyleri ve benzeri katılımcı platformların kurularak etkin çalışmalarda bulunduğu, Yerel Gündem 21 sürecinin itici gücünü oluşturan Gençlik Meclislerinin proje ortağı kentlerin birçoğunda kuruluşunu tamamladığı, ayrıca, Proje ortağı kentlerin büyük çoğunluğunda engelliler, emekliler ve çocukların da kendi meclisleri ve çalışma gruplarını oluşturdukları açıklanmaktadır.

Bunun yanında, Yerel Gündem 21 Genel Sekreterliklerinin koordinasyonunda, Proje ortağı kentlerde, başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere, yerel ilgi gruplarına yönelik olarak bilgilendirme sürecinin yaşandığı, Proje ortağı kentlerde sayıları hızla artan Kadın Platformlarının, kadının kentsel yaşama katılımının arttırılmasına ve yerel karar alma süreçlerinde cinsiyet konusu üzerinde durulmasına yönelik etkin çalışmalarda bulunduğu, gerek Proje’nin genelinde ve gerekse proje ortağı kentler özelinde, Yerel Gündem 21 süreci ile ilgili çeşitli eğitim malzemesi ve yayınların hazırlanarak basıldığı ve birçok kentte, Yerel Gündem 21’in şemsiyesi altında somut projelerin uygulanmasına başlandığı belirtilmektedir.

³⁰⁶ Yerel Gündem 21, “Türkiye’de YG 21’lerin teşviki ve Geliştirilmesi Projesi, I. Aşama”, <http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=106> (20.01.2008)

2000-2003 tarihleri arasında uygulanan “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması, II. Aşama”nın etki değerlendirmesinde³⁰⁷ ise, Kent Konseyleri ya da benzeri platformların, değişik kurumların temsilcilerini ortak amaçlar doğrultusunda, düzenli olarak bir araya getiren etkin katılımcı mekanizmalar olarak işlev görmeye devam ettiği, Proje ortağı kentlerde Yerel Gündem 21’in şemsiyesi altında düzenlenen mahalle toplantılarının yaygınlaşmaya başladığı, “mahalle merkezleri”nin kurulduğu, karar mekanizmalarında toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip bir yaklaşımın etkili kılınmasına özel bir önem verildiği, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunların tanımlanması ve bunların nedenlerinin ortaya konması yönünde birinci aşamada başlayan çalışmaların proje ortağı kentlerin büyük çoğunluğunda tamamlandığı ve ilgili Mevcut Durum Raporlarının hazırlandığı, Proje ortağı yerel yönetimlerin, proje kentlerinin birçoğunda belde halkının hizmetine giren “Yerel Gündem 21 Evleri”, yerel ortakların buluşma ve birlikte iş yapma merkezleri olmayı sürdürdüğü, projenin birinci aşamasında başlanan diğer süreçlerin ikinci aşamada da başarılı bir şekilde devam ettirildiği ifade edilmektedir.

2004- 2006 tarihleri arasında uygulanan “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Jonannesburg Uygulma Planının Yerelleştirilmesi Projesi III. Aşama”³⁰⁸ ve 2006-2008 döneminde uygulanmakta olan “YG-21 IV. Aşama “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Kanalıyla BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin Yerelleştirilmesi”³⁰⁹ projelerinin de hedeflerine ulaşmada önemli mesafeler aldıkları söylenebilmektedir.

³⁰⁷ Yerel Gündem 21, “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması, II. Aşama”
<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=105> (21.01.2008)

³⁰⁸ Yerel Gündem 21, “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Jonannesburg Uygulama Planının Yerelleştirilmesi Projesi III. Aşama”,
<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=104> (26.01.2008)

³⁰⁹ Yerel Gündem 21, “YG-21 IV. Aşama “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Kanalıyla BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin Yerelleştirilmesi””,
<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=103> (26.01.2008)

BMKP Türkiye Temsilciliği'nin, Özel Sektörle İşbirliği projelerinde ve Türkiye'nin ulusal kalkınmasında Türk özel sektörünün katılımını teşvik etme konusunda da etkin olduğu görülmektedir. BMKP, özellikle İstanbul'daki Ofisi aracılığıyla başta Coca-Cola Türkiye (6.5 Milyon Dolar); Microsoft/Türkiye (570,000 Dolar); Bakü-Tiflis-Ceyhan Boruhatı Şirketi (325,000 Dolar), ve Aydın Doğan Vakfı (50,000 Dolar) olmak üzere, TOBB, Efes Pilsen, Vodafone, Cisco gibi çok sayıda özel sektör şirketleri ile toplam değeri 11.5 milyon Doları bulan ortaklıklar kurduğu anlaşılmaktadır³¹⁰.

Ortaklıklar kurmak amacıyla özel sektör şirketleri tarafından BMKP İstanbul Bürosu'na nerdeyse hergün başvuruların yapıldığı, bu şekilde giderek daha fazla ortaklıkların kurulduğu, bunların da yeni projelerin geliştirilmesi ve kalkınma için daha fazla kaynakların harekete geçirilmesi ile sonuçlandığı, BMKP İstanbul Bürosu tarafından açıklanmaktadır³¹¹.

BMKP İstanbul Bürosu, özel sektör ile ortaklık kurmada özellikle gençlik, cinsiyet, bilgi ve iletişim teknolojileri ve yoksulluk gibi alanlarda daha çok başarılı olmuştur. BMKP'nin sahip olduğu sivil toplum ve diğer ortaklar ağı ise, projelerin uygulanması ve başarısı için kritik önem taşıdığından ve de şirketler genellikle bu tür ağlardan yoksun olduğundan, özel sektör tarafından BMKP'nin önemli bir avantajı olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, BMKP Türkiye Temsilcisi Mahmood Ayub³¹², un da bir röportajda belirttiği gibi BMKP'nin Türkiye'de özel sektörle işbirliği yaptığı firmaların çoğu Coca-Cola, Microsoft gibi yabancı firmalardır. Türkiye'nin dinamik ve

³¹⁰ BMKP Türkiye Temsilciliği, "Private Sector Partnership", <http://www.undp.org.tr/Gozlem.aspx?WebSayfaNo=99> (15.01.2008)

³¹¹ H. Doğan, BMKP İstanbul Bürosu Temsilcisi, ile yapılan özel görüşme kaydı.

³¹² B. Yinanç, "Derviş'in Temsilcisinin İlk Hedefi Özel Sektör" <http://www.usakgundem.com/haber.php?id=7315> (29.08.2007)

gelişmiş özel sektörünün BM ile ortaklığının ise sınırlı kaldığı hususu eleştiri konusu olmaktadır.

BMKP'nin Değerlendirme Ofisi tarafından Ekim 2004'te hazırlanan "Ülke Değerlendirmesi: Türkiye'deki Kalkınma Sonuçlarının Değerlendirilmesi"³¹³ adlı değerlendirme raporu, BMKP'nin Türkiye'deki önemli kalkınma sonuçlarına katkıda bulunduğunu ve birçok alanda kayda değer ve kalıcı insani gelişme sonuçlarını başardığını vurgulamaktadır. BMKP Türkiye Temsilciliği'nin gerek ülkenin değişen şartlarına ve ihtiyaçlarına gerekse BM ve BMKP'nin değişen küresel önceliklerine kendini adapte edebildiği ve stratejik konumunu değiştirebildiği tespitinde bulunmaktadır.

Bununla birlikte raporda, BMKP'nin, kaynaklarının kısıtlı olduğunu dikkate alarak, faaliyetlerini karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu ve hükümetin öncelikleriyle örtüşen daha az sayıdaki alanlara yoğunlaştırması gerektiği vurgulanmaktadır. BMKP'nin yoğunlaştığı bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılması, iyi yönetim, yerel katılımcı kapasitenin inşası ve çevrenin korunması gibi alanların zaten AB üyeliği ile ilgili kaygılarla büyük ölçüde örtüştüğü belirtilen raporda, BMKP'nin, yönetim alanında LA 21 Programı aracılığıyla daha fazla katılımı ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesini katalize ettiği belirtilmektedir.

BMKP'nin DAKAP projesi ile sürdürülebilir katılımcı kalkınma kavramının bölgede yerleşmesinde aracı olduğu, yoksulluk ve bölgesel dengesizliklerin azaltılması alanlarında ise BMKP'nin en büyük katkısının, paradigma değişimine neden olan yeni fikirleri sunması, kurumsal kapasiteyi ve bu yeni fikirlerin uygulanması için farkındalığı inşa etmesi olduğu açıklanmaktadır. Raporda, yoksulluğun azaltılması alanında, önemli bir bölgesel kalkınma girişimi olan GAP programının, altyapının

³¹³ BMKP, "Ülke Değerlendirmesi: Türkiye'deki Kalkınma Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Country Evaluation: Assessment of Development Results – Turkey)", Ak Office Supply, New York, 2004, http://www.undp.org/eo/documents/ADR/ADR_Reports/ADR_Turkey.pdf (07.01.2007)

kalkınmasına odaklanan bir program olmaktan çıkarılıp çok daha geniş bir anlamda bölgede insani kalkınmaya yönelik bir programa dönüştürülmesinde BMKP'nin önemli rol oynadığı ve GAP'ta edindiği tecrübeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nde DAKAP projelerinde de uyguladığı belirtilmektedir.

Bunun yanında, BMKP'nin özellikle KOBİ'lere, kırsal ve kentsel kalkınmaya ve kadın ve gençlerin girişimlerini geliştirmeye yönelik bir dizi projeye sağladığı desteğin, yerel ekonominin ve sosyal sermayenin geliştirilmesinin örneklerini sağladığı, BMKP'nin hazırladığı Ulusal İnsani Gelişme Raporlarının, uluslar arası insani gelişmeye ilişkin, özellikle bölgesel dengesizlikler ve cinsiyet eşitsizliği ile ilgili, analiz ve tartışmaların ulusal gündeme taşınmasında öncülük ettiği ve BMKP'nin desteği ile İstanbul'da kurulan İnsani Gelişme Merkezi'nin bu anlamda kurumsal kapasite sağladığı açıklanmaktadır.

Çevre alanında, BMKP'nin, hükümet ve sivil toplum nezdinde çevresel sorunların öne çıkarılmasına ve çevresel yönetim ve kurumsal kapasitenin kurulmasına yardım ettiği ve Türkiye'nin İklim Değişikliği Sözleşmesini imzalamasında rol oynadığı belirtilen raporda, cinsiyet sorunları ile ilgili farkındalığın gerek ulusal gerekse yerel düzeyde artırılmasında ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için gerekli olan kamu ve sivil toplumun kurumsal kapasitesinin inşa edilmesinde BMKP'nin son on yılda ciddi katkılarda bulunduğu vurgulanmaktadır.

BMKP'nin, doğal afet ve krizlerle mücadelede, BM kuruluşlarının kapasitelerini koordine etmede ve bu kuruluşların Türk hükümeti ve sivil toplum ile işbirliğini sağlamada başarılı olduğu, uluslar arası mali kuruluşların Türkiye'ye yardım etmelerine ve ulusal ve uluslar arası uzmanların ve deneyimlerin bir araya getirilmesine aracılık ettiği belirtilen raporun sonuç kısmında ise, BMKP'nin Türkiye'de önemli rolünün devam edeceği vurgulanmaktadır.

Öte tarafta, BMKP, özellikle Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Teknik Yardımlaşma (TCDC) ve Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (BMG) programları aracılığıyla 1990 yılından beri kalkınma ortaklığı bağlamında Türkiye'nin bölgesinde bağışçı ülke olarak rolünün artmasına da katkıda bulunmuştur.

Projelerden başka, BMKP Merkezi tarafından her yıl hazırlanan Küresel İnsani Kalkınma Raporları ve BMKP Türkiye Temsilciliğinin 1990 yılından beri yıllık olarak yayınladığı Ulusal İnsani Kalkınma Raporları (UİKR) Türkiye'de geniş etki uyandırmıştır. Özellikle UİKR'ler, yoksulluk, bölgesel eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve çevresel bozulma gibi önemli sorunlara kamuoyu dikkatini çekmede etkin olmuştur.

BMKP'nin teknik desteğini alan idarelerin görüşlerine başvurulduğunda da, projelerin uygulanmasında BMKP'nin rolünün önemli olduğu izlenimi edinilmektedir. Örneğin, “Yerel Yönetim Reform Programı'na Destek” projesinde, BMKP'nin teknik desteğinden ana yararlanıcı kurum durumunda olan İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'ne BMKP'nin yürütücüsü olduğu sözkonusu projedeki etkinliği sorulduğunda; proje çerçevesinde planlanan etkinliklerin uygulanması ve beklenen sonuçların elde edilmesi için yerli ve yabancı uzmanlar aracılığıyla danışma hizmetlerini, teknik yardım ve eğitimi sağlamada BMKP'nin önemli rol oynadığı belirtilmiştir. Bu kapsamda, BMKP'nin sağladığı biri uluslararası ve ikisi yerli uzmandan oluşan üç kişilik Teknik Yardım Ekibinin (TAT), İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Proje Uygulama Biriminde çalışarak, Genel Müdürlüğe önemli teknik destek sağladığı ifade edilmiştir³¹⁴.

Bir kamu görevlisinin ifadesi ile, “BMKP 'nin Türkiye kalkınmasına etkisi dolaylı olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir insani gelişme, çevre

³¹⁴ M. Zorluoğlu, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı, ile yapılan özel görüşme kaydı.

korumacılık, binyıl kalkınma hedefleri gibi yaklaşımların ulusal politikalara ve projelere girmesine katkıda bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile modern kavram ve gelişmenin ülkeye yansımada katalizör bir rol üstlenmektedir”³¹⁵.

Bir BMKP çalışanının görüşüne göre ise, “UNDP’nin ülke kalkınmasına yönelik katkısı ve/ya da bu katkının niteliği UNDP’nin kurumsal varolma sebebiyle yakından ilgilidir. UNDP, politik tarafsızlığı ve hizmet sunumunda ve politika yapıcılıkta insan haklarının içselleştirilmesi yönü ile kapsayıcı, yanıt verebilir yönetim yapılarının oluşması ve hakkaniyetçi kalkınma süreçlerinin mümkün kılınması yönünde çaba sarfeder. UNDP’nin özgü katkısı bu boyutuyla düşünülmelidir”³¹⁶.

BMKP’nin Türkiye’nin kalkınmasına yönelik çabasının, BMKP tarafından dünyanın diğer ülkelerinde yürütülen faaliyetler ile kıyaslandığında da önemli derecede olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tablo, BMKP’nin Türkiye’ye, Meksika’ya ve dünya ortalaması olarak sağladığı mali ve beşeri kaynakları karşılaştırmaktadır.

Tablo 4.8: BMKP’nin Türkiye’ye, Meksika’ya ve dünya ortalaması olarak sağladığı mali ve beşeri kaynaklarla ilgili temel göstergeler (ABD Doları x 1000)

Yıl	Türkiye			Meksika			Dünya Ortalaması
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2006
Toplam Program Harcamaları	10,005	14,044	20,623	13,185	21,131	13,266	25,501
BMKP’nin özkaynak harcamaları	937	1,362	1,039	1,098	1,294	1,248	3,317
BMKP’nin dış kaynaklardan sağladığı finansman	9,068	12,682	19,584	12,087	19,837	12,019	22,404
BMKP’nin çalıştırdığı yerli kişi sayısı	16	19	20	9	7	10	29
BMKP’nin çalıştırdığı yabancı kişi sayısı	4	3	3	3	3	2	9
BMKP’nin çalıştırdığı toplam kişi sayısı	20	22	23	12	10	12	38

Kaynak: BMKP Türkiye Temsilciliği’nin verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

³¹⁵ H. Kılıç, Ulusal Proje Koordinatörü Başkan Yardımcısı-GAP BKİB, ile yapılan özel görüşme kaydı.

³¹⁶ L. Şen, Demokratik Yönetişim Program Müdürü, ile yapılan özel görüşme kaydı.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, BMKP'nin Türkiye sağladığı mali ve beşeri kaynakların, Meksika'ya sağladığından bir buçuk ile iki kat arasında değişen oranlarda daha fazla olduğu, ancak dünya ortalaması rakamlarından daha düşük kaldığı görülmektedir. BMKP'nin, faaliyetlerini daha çok az gelişmiş ülkelere yoğunlaştırdığı gerçeği dikkate alındığında, 2007 insani gelişme endeksine göre 177 ülke arasında 84. sırada yer alan Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için ayrılan mali ve beşeri kaynakların dünya ortalamasının altında kalması normal karşılanmalıdır.

BMKP, Türkiye'de iyi yetişmiş uzmanların ağırlıklı olduğu 23 kişilik kadrosu ile hizmet vermektedir. Bu sayı, örneğin, Meksida'da BMKP tarafından istihdam edilen personel sayısından (12 kişi) fazla iken, dünya ortalaması olan 38'den azdır. BMKP'nin Türkiye'de istihdam ettiği personelin nitelik ve nicelik olarak yeterli olup olmadığı ile ilgili BMKP çalışanlarına ve bazı proje yetkililerine sorulduğunda, Türkiye gibi insan kaynaklarının ve gelişme düzeyinin belirli bir düzeye geldiği bir ülkede BMKP'in fazla sayıda uzman çalıştırmasının gerekliliğinin bulunmadığı, bu açıdan mevcut kadroların yeterli olduğu, diğer bir ifade ile BMKP'nin Türkiye'de yeterli kalifiye elemana sahip olduğu ifade edilmiştir³¹⁷.

³¹⁷ B. Güvenek Araslı, Mikrofinans Sektör Gelişimi Proje Yöneticisi, H. Kılıç, Ulusal Proje Koordinatörü Başkan Yardımcısı-GAP BKİB, ve L. Şen, Demokratik Yönetişim Program Müdürü, ile yapılan özel görüşme kayıtları.

SONUÇ

Tezin giriş kısmında da belirtildiği gibi, bu çalışmada, BM'nin kalkınma sorunuyla ilgilenme gerekçeleri, BM'nin dünya kalkınmasına yönelik faaliyetleri ve BM Kalkınma Programı'nın Türkiye kalkınmasına olan katkıları irdelendi.

Tezde, günümüz dünyasının en önemli ve en tartışmalı sorunlarından birini teşkil eden kalkınma sorununun, ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, sosyal, politik ve kültürel sorunları da içeren çok boyutlu bir sorun haline dönüştüğü, küresel bir boyut kazanması ve dünya barışı ile bağıntısının güçlenmesi ile birlikte, ona karşı küresel düzeyde mücadele etmek için uluslararası işbirliğini gerektirdiği ve bu durumun da BM gibi uluslararası kuruluşların konuya olan ilgilerinin artmasında etkili olduğu tespiti yapılmaktadır.

Benzer şekilde, kalkınma tartışmalarında ön plana çıkan yoksulluk sorununun sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde değil, aynı zamanda, mutlak ve sürekli olmamakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de yaşanması, yoksullukla mücadele konusunun dünya kamuoyunda da dikkate alınmasında ve BM'nin konuya eğilmesinde etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Küreselleşen dünyada, kalkınmanın küresel düzeyde sürdürülebilir kılınması için, kalkınma sorununun dünyanın ortak sorunu olarak algılanması ve bu doğrultuda kalkınma sorunlarıyla mücadelede uluslararası toplumun işbirliği ve dayanışma içerisinde hareket etmesi gereği ortaya çıkmıştır. Yoksul ülkelerin ekonomik kalkınması, küresel toplumun uzun-vadedeki çıkarlarının vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaktadır. Ticaret ve yatırım akışıyla birbirine sıkı sıkıya bağlanan bir dünyada bir ülkedeki yoksulluk, diğer yerlerdeki refah potansiyelini azaltmaktadır. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'in 1945'te yaptığı bir konuşmasında ifade ettiği "ikinci

dünya savaşı bize göstermiştir ki, bizler tek başımıza barış içerisinde yaşayamayız, refahımız uzaklarda da olsa diğer ulusların da refahının sağlanmasına bağlıdır³¹⁸ sözü, giderek daha fazla geçerli olmakta ve yoksulluk ve sahip olanlarla sahip olmayanlar arasındaki geniş uçurumdan kaynaklanan adaletsizlik algılaması giderek daha fazla bir güvenlik tehdidine dönüşmektedir.

Gerçekten, barış, güvenlik, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları ve yoksulluğun azaltılması gibi uluslararası hedefler giderek birbirleriyle daha fazla bağlantılı olmakta, çatışmaların temelindeki sosyal ve ekonomik sebepler giderilmeden sürdürülebilir barışın sağlanamayacağı gerçeği giderek daha fazla kabul görmektedir.

Bunun yanında, çevresel tahribattan küresel sağlık krizlerine, nükleer yayılmadan finansal istikrarsızlığa kadar dünyanın karşı karşıya kaldığı birçok sorunun ulusal düzeyde çözülememesi ve hiçbir ülkenin tek başına bu tür sorunların üstesinden gelememesi de, küresel düzeyde eyleme geçmeyi zorunlu kılmaktadır.

Kalkınma sorununun küreselliği, dünya liderlerini, özellikle 1990'ların başından itibaren gerçekleştirilen bir dizi küresel Birleşmiş Milletler konferanslarında ve diğer zirve toplantılarında hem gelişmiş ülkelerin, hem de gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldığı küresel sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları tartışmak amacıyla BM çatısı altında bir araya gelmeye sevk etmiştir. Bu tür zirve ve konferansların en önemlisi olan Eylül 2000'deki Binyıl Zirvesi'nde, dünya liderleri, 2015 yılına kadar gerçekleştirmeyi taahhüt ettikleri başta mutlak yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşayan kişi sayısının yarı yarıya indirilmesi olmak üzere birbiriyle ilişkili sekiz temel hedefi içeren Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni (BKH) kabul ettiler.

Aynı zamanda küresel bir işbirliği sözleşmesi olarak da görülmesi gereken Binyıl Kalkınma Hedefleri, yoksulluğun en az güvenlik kadar önemli olan küresel bir sorun olduğunu kabul etmekte ve 8. Hedef ile, kalkınmayı dünya gündeminin

³¹⁸ 2005 İnsani Gelişme Raporu.

merkezine yerleştirerek, bu hedeflere ulaşılabilmesi için zengin ve yoksul ülkeler arasında ortaklık ve işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Öte yanda, güvenlik ve refahın ulusal sınırlarla sınırlanmayacağı küresel bir dünyada, küresel düzeyde bir sosyal politikanın veya yoksulların korunmasını sağlayacak bir mekanizmanın olmaması, uluslararası kalkınma yardımlarının yoksullukla mücadelede bir araç olarak kullanılmasını gündeme getirmiştir. Ancak, yoksulların temel hizmetlerden yararlanmasını sağlayacak, adaleti teşvik edecek ve küresel hayat standartları arasındaki büyük uçurumu azaltacak tek uluslararası mekanizma olarak öngörülen uluslararası kalkınma yardımlarının da yetersiz kalması ve zengin ülkelerin uluslararası yardım miktarının ve kalitesinin arttırılması konusunda yeterince istekli davranmamaları, BM'nin kalkınma faaliyetlerine olan ihtiyacı arttırmıştır.

Bu gerçekler karşısında, kalıcı uluslararası barış ve güvenliğin ancak bütün insanların ekonomik ve sosyal refahlarının sağlanmasına bağlı olduğu inancıyla hareket eden BM, çalışmalarının % 70'ini kalkınma faaliyetlerine adanmakta ve geleneksel barışı koruma anlayışı yerine, özellikle BMKP gibi kalkınma kuruluşları kanalıyla, kalkınma faaliyetleri yoluyla barışın sağlanması veya korunması anlayışını ön plana çıkarmaktadır. BM sistemi, bütün ekonomik ve sosyal alanlarda faaliyet gösteren uzmanlaşmış kuruluşları aracılığıyla, dünyanın her tarafında ülkelere teknik ve diğer pratik yardımlarda bulunmakta, uluslararası standart ve rehberlerin belirlenmesinde ve fonların harekete geçirilmesinde öncü rolü oynamaktadır.

BM Sözleşmesi ile kurulan 30'dan fazla örgütün oluşturduğu BM sistemi, kalkınmayı, ekonomik boyutunun yanı sıra, insani, sosyal, kültürel, siyasal, çevresel ve mekânsal boyutları da içeren disiplinler arası bir yaklaşım olarak değerlendirerek, insan haklarını iyileştirmekten, çevreyi korumaya, hastalıklarla mücadeleden yoksulluğu azaltmaya kadar kalkınmanın değişik boyutlarını ilgilendiren alanlarda

insanlığı tehdit eden sorunların çözümü için sarf edilen küresel çabaların merkezini oluşturmaktadır.

Küresel konumu ve siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar gibi hemen her alanda çalışmalar yapabilmesi, BM'yi kalkınmayı sağlamada güçlü kılmaktadır. Gerçekte, BM çalışmaları, son elli yılda dünya ölçeğinde meydana gelen birçok ekonomik ve sosyal dönüşümün şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Küresel bir kuruluş olan Birleşmiş Milletler, başta Kalkınma Programı aracılığıyla olmak üzere, tüm dünyada herkesin hayat standardının yükseltilmesini sağlayacak sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla hem ülkelerin ulusal düzeyde yerel ihtiyaç ve önceliklerine göre kalkınma stratejilerini geliştirip uygulamalarına, hem de ülkelerin çalışmalarını koordine ederek onların küresel sorunlarla mücadelede ortak hareket etmelerine yardımcı olmaktadır. BMKP, WFP, UNFPA, UN-HABITAT, UNCTAD ve UNIDO gibi BM'nin çok sayıdaki program ve kuruluşu, hükümetler ve sivil toplum örgütleriyle ortaklık içerisinde tüm BM Teşkilatı'nın dünya çapındaki çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelen ve BM sisteminin ortak bir hedefe doğru çalışmasının çerçevesini sağlayan Binyıl Kalkınma Hedefleri doğrultusunda kalkınmaya katkıda bulunmak için çalışmaktadırlar.

BM'nin dünya çapında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yardımlarının en büyük sağlayıcısı olan BM Kalkınma Programı, BM'nin vizyonu ve hedefleri doğrultusunda, kalıcı barışı sağlamanın kalkınmanın sağlanmasına bağlı olduğunu göz önüne alarak, hükümetler, sivil toplum, bölgesel ve Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin yanısıra, çok sayıdaki BM örgütleriyle de işbirliği yaparak özellikle altı kilit alandaki (Demokratik Yönetişim; Yoksulluğun Azaltılması; Krizleri Önleme ve Etkilerini Atlatma; Enerji ve Çevre; HIV/AIDS; ve Cinsiyet) çalışmalarıyla sürdürülebilir kalkınmaya önemli destek veren BM kurumlarının başında gelmektedir. Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma kuruluşu olan BMKP, 166 ülkede, insanların

daha iyi bir yaşama kavuşmaları için kapasitelerini geliştirmek, ülkelerin bilgi, deneyim ve kaynaklara ulaşmalarını sağlamak ve yerel ve yenilikçi yöntemlerle sorunlarını çözmelerine yardımcı olmak ve kalkınma yolunda karşılaşılan ulusal ve küresel düzeydeki zorlukları aşmak için çalışmaktadır

Kalkınmakta olan ülkeler arasında güçlü bir işbirliğinin BKH'ye ulaşma sürecindeki ilerlemeyi hızlandıracağını değerlendiren BMKP, Güney-Güney İşbirliği Özel Birimi aracılığıyla, gelişmekte olan ülkelerin birlikte çalışarak karşı karşıya oldukları sorunların üstesinden gelmelerini sağlayacak kendi çözümlerini bulabilmelerine olanak sağlayacak politikalar oluşturmalarına, bilgileri paylaşmalarına ve ortak öncelikler üzerinde anlaşmalarına yardım etmektedir.

BMKP, ayrıca, BKH'ye ulaşılmasına yönelik çalışmaları izlemek ve rapor etmek suretiyle, temel kalkınma hedefleri konusundaki siyasi kararlılığın canlanmasına, bu hedeflerin ulusal ve bölgesel kalkınma stratejileriyle bütünleştirilmesine, bu yöndeki ulusal ve küresel çabaların koordine edilmesine ve küresel bildirgeler ve anlaşmalarla ilgili taahhütlerin yerine getirilmesine önemli katkı sağlamaktadır.

Ülkelerin kendi kalkınma stratejilerini geliştirmelerine katkıda bulunmak amacıyla, ülkelerin kapasitelerini güçlendirmeyi faaliyetlerinin merkezine alan BMKP'nin Türkiye gibi orta gelirli ülkelerin kalkınmasındaki ana rolü, bu ülkelerle işbirliği yaparak, kalkınma programları uygulamak, kapasite inşa etmek, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin yerelleştirilmesini teşvik etmek ve insan kaynağı gelişimini güçlendirmektir.

BMKP, sahip olduğu uzman insan gücü, kurumsal ve finansal kaynaklar, ortaklıklar ve dünya çapındaki tecrübesiyle BM sistemi içerisinde daha etkin bir liderlik rolünü oynama potansiyeline sahiptir. Ancak kuruldukları dönemin şartlarına göre oluşturulan BM ve BMKP'nin, günümüz uluslararası düzenin gereklerine uyarlanmasının ve özellikle BM sistemi kapsamındaki kuruluşların çalışmaları

arasındaki uyum ve koordinasyonun güçlendirilmesinin bir zorunluluk arz ettiği genel olarak vurgulanan önemli bir husustur.

Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri olan Türkiye'de, BM sistemine dahil 15 kuruluş, Daimi Koordinatör sisteminin çatısı altında, Türkiye'nin kalkınma, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşma ve Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde uyum sağlama çabalarında yardımcı olmak üzere faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren en faal BM kuruluşlarının başında BM Kalkınma Programı Türkiye Temsilciliği gelmektedir. BMKP, 50 yılı aşkın bir süredir Türkiye'nin kalkınmasına engel olan sorunları aşmak ve bu sorunların üstesinden gelebilecek projeleri yürütmek amacıyla, Türkiye hükümeti'nin yanısıra, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve üniversiteleri de içeren çok sayıda ulusal ve uluslararası kuruluşla yakın işbirliği içerisinde sürdürülebilir, eşitlikçi ve katılımcı bir kalkınma yaklaşımıyla çalışmaktadır. BMKP, dünyadaki faaliyetlerine benzer şekilde, Türkiye'de de demokratik yönetişimin sağlanması için kapasite geliştirme; yoksulluğun azaltılması; çevre ve sürdürülebilir kalkınma; proje uygulama desteği; özel sektörün kapasite geliştirmesi; Türkiye'deki diğer BM kuruluşlarıyla ortaklık içerisinde, kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması; Bilişim Teknolojileri; HIV/AIDS; ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanması alanlarındaki projelere destek sağlamaktadır. BMKP'nin dünyadaki faaliyet alanlarından olan krizlere ve doğal afetlere yanıt verme konusunda da Türkiye'ye gerektiğinde, dünya genelindeki kadar olmasa da, destek sağlanabilmektedir. Benzer şekilde, HIV/AIDS salgınının oluşturduğu tehdidin Türkiye'de dünya geneline oranla çok önemli bir düzeyde olmaması nedeniyle, BMKP'nin diğer faaliyetlerine nazaran daha arka planda kaldığı gözlenmektedir.

Bugüne kadar yürürlüğe konulan ve BMKP'nin desteklediği bütün projeler, kalkınmaya yönelik çabaların koordinasyonu, ulusal kapasite artırımı, temel kalkınma sektörlerine destek ve kurumsal ve insani kaynakların geliştirilmesi üzerinde odaklanmıştır.

Dünya Bankası, OPEC, IFAD, AB ve BM'nin diğer kuruluşları gibi uluslararası mali kurumların Türkiye'ye ayırdığı fonların önemli bir kısmını idare eden BMKP, bu kuruluşlarca finanse edilen projelerin uygulanmasında ve üçüncü kişilerden Türkiye kalkınmasına yönelik projeler için kaynak sağlanmasında çok önemli bir rol üstlenmektedir.

Faaliyetlerini, Türkiye'nin kalkınma önceliklerine, Binyıl Kalkınma Hedeflerine ve AB üyeliği sürecinin gerektirdiği önceliklere yoğunlaştıran BMKP Türkiye Temsilciliği'nin, Türkiye'de yürüttüğü projelere kendi öz kaynaklarından sağladığı mali katkısı çok düşük düzeydedir. Bununla birlikte, BMKP'nin Türkiye'deki projelere kanalize edilmesini sağladığı dış kaynaklar, desteklediği projelerin hareketlendirdiği diğer kaynaklar ve artı değer, ayrıca yerleşmesinde katalizör bir rol oynadığı modern kavram ve yaklaşımlar dikkate alındığında, Türkiye'deki önemli kalkınma sonuçlarına katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacı bağlamında, BMKP, özellikle kalkınmada bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına yönelik Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) ve Doğu Anadolu Kalkınma Programının (DAKAP) tamamlanmasına olanak tanıyan projelerin geliştirilmesine ve finanse edilmesine ve yerel kapasitelerin güçlendirilmesine önemli destek sağlamaktadır.

Öte tarafta, BMKP, özellikle Gelişmekte Olan Ülkeler Arasında Teknik Yardımlaşma (TCDC) ve Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (BMG) programları

aracılığıyla 1990 yılından beri kalkınma ortaklığı bağlamında Türkiye'nin bölgesinde başışçı ülke olarak rolünün artmasına da katkıda bulunmuştur.

BMKP, 1997 yılından bu yana ulusal muhataplarıyla işbirliği içerisinde, Yerel Gündem 21 (YG-21) programı gibi araçlarla Türkiye'de demokratik yönetişim ve yerel demokrasinin teşvikinde, örneğın, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların karar alma sürecine katılım düzeyinin ve yerelleşmenin artmasında ve Kent Konseyleri modelinin yaygınlaşmasında önemli katkılar sağladı.

Türkiye'de bölgesel GEF projelerinin gerçekleştirilmesinde uygulayıcı ve destekleyici rol oynayan BMKP, sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin ve küresel vresel kaygıların ve taahhütlerin ulusal ve bölgesel planlamayla bütünleştirilmesini teşvik eden yeni girişimlere, hükümet ve sivil toplum nezdinde vresel sorunların ne çıkarılmasına ve vresel yönetim ve kurumsal kapasitenin kurulmasına katkılar sağlamıştır.

BMKP Türkiye Temsilciliğinin, zel Sektörle İşbirliği projelerinde ve Türkiye'nin ulusal kalkınmasında Türk zel sektörünün katılımını teşvik etme konusunda da etkin olduğu görülmektedir. BMKP, zel sektör ile ortaklık kurmada özellikle gençlik, cinsiyet, bilgi ve iletişim teknolojileri ve yoksulluk gibi alanlarda daha çok başarılı olmuştur

Kalkınma çabalarının başarısı ve srdrlebilirliğı üzerinde önemli rol oynayan ve halen Türkiye'de önemli bir sorun olarak duran cinsiyet ayırımı sorunu, BMKP'nin UNIFEM ile birlikte üzerine yoğunlaştığı en önemli faaliyet alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, BMKP'nin, kurumsal ve kültürel dnşim süreci olarak cinsiyet politikasını tüm faaliyetlerinin merkezine alarak, kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eştisizliğinin giderilmesi hedefi doğrultusunda, cinsiyet sorunları ile ilgili farkındalığın gerek ulusal gerekse yerel düzeyde artırılmasında ve cinsiyet eştliğinin sağlanması için gerekli olan kamu ve sivil toplumun kurumsal

kapasitesinin inşa edilmesinde son on yılda ciddi katkılarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin BMKP, diğer BM kuruluşlarıyla birlikte kadın girişimciliği ve namus cinayetleri gibi belli politikalara yönelik ortak raporlar üreterek, kamuoyunun dikkatini bu konulara çekmekte etkili olmuştur.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmasına ve kalkınma önceliklerini AB öncelikleriyle uyumlaştırma çabasına destek vermek, BMKP'nin 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında çalışmalarını yoğunlaştırdığı öncelikli bir faaliyet alanı haline gelmiştir. Bu çerçevede BMKP, Türkiye'nin, özellikle bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltmaya yönelik olarak, *ulusal* ve "dışsal" büyüme yaklaşımını AB'nin *bölgesel* ve "içsel" kalkınma politikasıyla uyumlaştırma çabasına destek olmaya çalışmaktadır.

BMKP'nin Türkiye kalkınmasına katkısı, bir aday ülke olarak kapsamlı bir toplumsal dönüşüm süreci yaşayan Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde çok daha önemli olmaktadır. Zaten, AB fonlarının etkin kullanımı, bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılması, iyi yönetim, yerel katılımcı kapasitenin inşası, çevrenin korunması, yolsuzlukla mücadele, istihdam yaratma, girişimciliğin desteklenmesi gibi alanlarda AB üyelik sürecinin gerektirdiği reformlar ile BMKP hedeflerinin büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir.

Bunun yanında, BM Kalkınma Programı, Türkiye'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni tutturma, özellikle, Türkiye'nin ulaşmakta zorluk çekeceği anlaşılan yoksulluğun ortadan kaldırılması, kadın-erkek eşitliği, çocuk ölüm oranı ve anne ölüm oranı gibi hedefleri yakalama çabalarını desteklemek amacıyla, bu alanlardaki çalışmalarda hükümete ve diğer tüm ulusal paydaşlara yardımcı olmakta, yerel düzeyde de girişimler oluşturarak Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne öncelik verilmesini teşvik etmekte ve bu konudaki bilinci arttırmaya çalışmaktadır.

Projelerden başka, BMKP Merkezi tarafından her yıl hazırlanan Küresel İnsani Kalkınma Raporları ve BMKP Türkiye Temsilciliğinin 1990 yılından beri yıllık olarak

yayınladığı Ulusal İnsani Kalkınma Raporları (UIKR) Türkiye’de geniş etki uyandırmıştır. BMKP Türkiye Temsilciliği, özellikle diğer BM kuruluşlarıyla birlikte hazırladığı raporlar, yoksulluk, bölgesel eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve çevresel bozulma gibi önemli sorunlara kamuoyu dikkatini çekmede etkili olmuştur.

Gerek BMKP’nin Türkiye’de uyguladığı projelerin etki değerlendirme raporları gerekse BMKP’nin teknik desteğini alan idarelerin görüşleri incelendiğinde, söz konusu projelerin genel olarak başarılı sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, DAKAP ve GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II ve GAP-GİDEM projelerinin uygulandıkları bölgelerde önemli etkiler yarattıkları ve ekonomik ve sosyal gelişime önemli katkılar sağladıkları vurgulanmaktadır. Yerel Gündem 21 sürecinin başarısına da önemli katkı sağladığı belirtilen BMKP’nin yoksulluk ve bölgesel dengesizliklerin azaltılması alanlarındaki en büyük katkısının ise, paradigma değişimine neden olan yeni fikirlerin sunulmasında, sürdürülebilir katılımcı kalkınma kavramının proje bölgelerinde yerleşmesinde, yerel ekonominin ve sosyal sermayenin geliştirilmesinde, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesinde, bölgesel dengesizlikler ve cinsiyet eşitsizliği ile ilgili analiz ve tartışmaların ulusal gündeme taşınmasında öncülük ve aracılık etmesi gibi katkıları olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, BMKP’nin, faaliyetlerinin etkinliğini artırmak için, çok farklı alanlarda ufak tefek projeler peşinden koşmak yerine, kaynaklarının kısıtlı olduğunu dikkate alarak, enerjisini ve kaynaklarını karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu daha sınırlı sayıdaki alanlar üzerinde yoğunlaştırması ve yürüttüğü projelerin odak noktalarının, azami etki yaratmayı zorlaştıracak şekilde fazlaca geniş tutulmaması gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Kitap-Dergi ve Raporlar

- Armstrong, W. Harvey, “The Role and Evolution of European Community Regional Policy”, Barry Jones and Michael Keating (eds), The European Union And The Regions, Oxford, Clarendon Press, 1995, s. 23-62.
- Avrupa Komisyonu, “Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines, 2007-2013”, Communication From The Commission, Brüksel, No: 0299, 2005.
- Başkaya, Fikret, Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, Ankara, İmge Kitabevi, 1991.
- Beleli, Özsel, “Regional Policy and EU Accession: Learning From The GAP Experience”, Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, s. 87-96.
- BM Millennium Project, Investing In Development (Kalkınmaya Yatırım Yapmak), New York, UNDP, 2005.
- BMKP, “Adil Büyümeyi Sağlamak”, 2006 Yıllık Raporu.
- BMKP, “Güçlü Demokrasiler Kurmak”, 2006 Yıllık Raporu.
- BMKP, “HIV/AIDS’in Yayılmasını Durdurmak” 2006 Yıllık Raporu.
- BMKP, “Kadınların ve Kız Çocukların Haklarının Korunması Programı”, Yeni Ufuklar, sayı 4, Nisan 2006.
- BMKP, “Kalkınmada Güvenilir Ortak”, 2006 Yıllık Raporu,
- BM, Silahlı Çatışmaların Önlenmesi Üzerine Genel Sekreterlik Raporu, 2001.
- BMKP, “Toplumları Dönüştürmek İçin Kadınların Güçlendirilmesi” 2006 Yıllık Raporu.
- BMKP, “Türkiye’de Yerel Yönetim Reformu”, Yeni Ufuklar, Sayı 3, Mart 2006
- BMKP, “UNDP ve Çevre”, Yeni Ufuklar, sayı 7, Temmuz 2006.
- BMKP, “Yoksullara Yarar Sağlamak İçin Yerküremizi Koruma”, 2006 Yıllık Raporu.
- BMKP, “Yoksulluğu Azaltmak”, 2006 Yıllık Raporu.
- BMKP, 1999 İnsani Gelişme Raporu.

- BMKP, 2001 İnsani Gelişme Raporu.
- BMKP, 2003 İnsani Gelişme Raporu.
- BMKP, 2004 İnsani Gelişme Raporu.
- BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu.
- BMKP, 2006 İnsani Gelişme Raporu.
- BMKP, 2001 Türkiye İnsani Gelişme Raporu
- BMKP, 2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Doğu Anadolu Kalkınma Projesi’nin Etkileri”, Yeni Ufuklar, Sayı 4, Nisan 2006
- Buğra, Ayşe, Çağlar Keyder, Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, (BMKP için hazırlanan rapor), Ankara, UNDP, 2003.
- DPT, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005.
- DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
- Erdentuğ, Neriman, Kalkınma Antropolojisi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Ertugal, Ebru, Regions and European Integration: Prospects for Regional Governance in Turkey, İkinci Pan-Avrupa Konferansı, AB Politikaları üzerine Çalışma Grubu için sunulan çalışma yazısı, Bologna, 24-26 Haziran 2004. <http://www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/471.pdf>, (14.12.2006)
- Ertugal, Ebru, “Strategies For Regional Development: Challenges Facing Turkey On The Road to EU Membership”. Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, s.63-86.
- Greunz, Lydia, “knowledge spillovers, innovation and social capital”, Reflections on social capital, innovation and regional development. The Ostuni Consensus: Yayınlanmamış Taslak Kitap, Ostuni (İtalya), 2003.
- Gürsel, Seyfettin, Haluk Levent, Raziye Selim ve Özlem Sarıca, Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği ile Karşılaştırma, İstanbul, TÜSİAD, 2000.
- İzmirlioğlu, Akın, Kalkınma İdaresi: Modeller ve Açık Sistem Yaklaşımı, Ankara, DPT, 1975.
- Karakurt, Ömer (Oswaldo de Rivero’dan çeviri), Kalkınma Efsanesi, İstanbul, Çitlenbik Yayınları, 2003.

- Landabaso, Mikel, Ders Notları, Free University of Brussels, Brüksel, 2006
- Landabaso, Mikel, “The regional economic development relevance of social capital”, Reflections on social capital, innovation and regional development: The Ostuni Consensus, Yayınlanmamış Taslak Kitap, Ostuni (İtalya), 2003.
- Mengi, Ayşegül, Nesrin Algan, Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme AB ve Türkiye Örneği, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.
- Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları Merkezi, GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II Projesi’nin Bağımsız Değerlendirme Raporu, Ankara, 2006
- Oskam, “Overview of Agricultural, Food, Rural and Structural Policies”, Alison Burrell & Arie Oskam (eds.), Turkey in the European Union: Implications for Agriculture, Food and Structural Policy, The Netherlands, CABI Publishing, 2005.
- Oskam, Arie; Natasha Longworth & Ayselin Yildiz, “Turkey’s Economy and Regional Income Distribution”, Alison Burrell & Arie Oskam (eds.), Turkey in the European Union: Implications for Agriculture, Food and Structural Policy, The Netherlands, CABI Publishing, 2005.
- Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP), 2003.
- Özaslan, Metin, “Recent Local Development Models In Turkey”, Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, 121-139.
- Robson, Peter, “The Economics of International Integration”, Studies in Economics: 17 (ed. Charles Carter). (ikinci baskı), London, Goerge Allen & Unwin Publishers Ltd., 1984.
- Rosenfeld, Stuart, “The Social Imperatives of Clusters”, Reflections on social capital, innovation and regional development. The Ostuni Consensus: Yayınlanmamış Taslak Kitap, Ostuni (İtalya), 2003.
- Sungar, Murat, “Turkish-EU Negotiations: Prospective effects on Public Administration and Regional Development”, Turkish Policy Quarterly, 2005, 4, 3, 19-24.
- Şaylan, Gencay, “Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve Yeni Açılımlar Üzerine Düşünceler”, Amme İdaresi Dergisi, 2000, 33, 2, 1-21.
- Tekeli, İlhan, “Demokratik Yönetişim”, Doğu Batı-Düşünce Dergisi-Sayı 28- 2004.
- TÜİK, Haber Bülteni, 27 Şubat 2006, No:27.
- Türk Sosyal Bilimler Derneği, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Yoksulluğun Etkisini Hafifletme Uygulamaları: Bir Değerlendirme, Ankara, UNDP, 2004.

- Tüzün, Gürel ve Sibel Sezer (eds.), National Report on Sustainable Development (Sürdürülebilir Kalkınma Üzerine Rapor), Ankara: MAS A.Ş., 2002.
- Vanhove, Norbert, Regional Policy: A European Approach, Ashgate Publishing Ltd., Üçüncü Baskı, 1999.
- Yeni Ufuklar, sayı 18, Haziran 2007
<http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=943> (03.12.2007)

2. İnternet Kaynakları

- Aktan, C. Coşkun (ed.), “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birincibol/aktan-vural-yoksulluk.pdf> (05.02.2007)
- Alkan, Mustafa, Cafer Canbay, “Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi’ne Doğru” <http://inet-tr.org.tr/inetconf9/bildiri/81.doc> (08.02.2007)
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Yardımı Çerçevesi, Türkiye 2001-2005, <http://www.un.org.tr/UN2/index.php?ID=15&LNG=1> (05.03.2007)
- Birleşmiş Milletler Türkiye, “BM Ülke Ekibi”, <http://www.un.org.tr/UN2/index.php?ID=8&LNG=1> (10.02.2007)
- BM, “Binyıl Kalkınma Hedefleri”, <http://www.un.org.tr/UN2/includes/files/Binyil01.pdf> (05.01.2007)
- BM Gıda ve Tarım Örgütü, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/ulus/brlemgidtar.htm> (04.01.2007)
- BM, “BM Hakkında”, <http://www.un.org/Overview/uninbrief/> (08.0.2007)
- BM, “BM Hakkında”, http://www.un.org/Overview/uninbrief/chapter1_ecosoc.html (15.01.2007)
- BM, “BM Hakkında Temel Gerçekler”, <http://www.un.org/aboutun/basicfacts/ecodev.htm> (08.12.2006)
- BM, “BM Kalkınma İçin Ne Yapar?”, http://www.un.org/Overview/uninbrief/chapter5_intro.html (05.12.2006)
- BM, “BM Sistemi”, http://www.un.org/Overview/uninbrief/chapter1_unsystem.html (25.11.2006)
- BM “BM Sistemi”, <http://www.unsystemceb.org/reference/system> (25.11.2006)
- BM, “CEB”, <http://www.unsystemceb.org/> (06.12.2006)

- BM, “ECOSOC”, http://www.un.org/docs/ecosoc/ecosoc_background.html (06.12.2006)
- BMKP, “BM Kalkınma Programı ve Dünya: Küresel Değişim Ağı”, http://demo.undp.org.tr/undp_tur/AnaSayfa.asp (08.01.2007)
- BMKP, “BMKP ve İnsani Güvenlik”, <http://www.undp.org/partnerships/untfhs/humansec.html> (18.01.2007)
- BMKP, “BMKP’nin kriz ve kriz sonrası durumdaki rolü”, <http://www.undp.org/execbrd/pdf/dp01-4.PDF> (19.01.2007)
- BMKP, “Cinsiyet Ayırımının Ortadan Kaldırılması”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=258> (07.02.2007)
- BMKP, “Cinsiyet Eşitliği”, <http://www.undp.org/women/docs/gender-9dec02.doc> (07.02.2007)
- BMKP, “Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=325> (22.03.2007)
- BMKP, “Demokratik Yönetişim”, <http://www.undp.org/governance/> (24.03.2007)
- BMKP, “Enerji ve Çevre”, <http://www.undp.org/energyandenvironment> (28.03.2007)
- BMKP, “Kadın Eşitliği”, <http://www.undp.org/women/docs/gender-9dec02.doc> (07.02.2007)
- BMKP, “Kalkınmada Güvenilir Ortak”, 2006 Yıllık Raporu, <http://www.undp.org/publications/annualreport2006/foreword.shtml> (21.02.2007)
- BMKP, “Kriz Önleme ve Etkilerini Hafifletme”, <http://www.undp.org/bcpr/> (04.02.2007)
- BMKP, “Sağlıkta Geçiş Projesi’nin Uygulanmasına Destek” <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=795> (04.12.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Bilişimde Genç Hareket”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=663> (03.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Cinsiyet Ayırımının Ortadan Kaldırılması”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=258> (07.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Dışişleri Bakanlığı’nın Verimliliğinin Artırılması”, <http://www.undp.org.tr/gozlem3.aspx?websayfano=254> (07.01.2007).
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Doğu Anadolu Kalkınma Projesi’nin Etkileri”, Yeni Ufuklar, Sayı 4, Nisan 2006. (02.01.2007).

- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Doğu Anadolu turizmi Geliştirme Projesi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem.aspx?WebSayfaNo=671> (25.01.2007).
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “GAP Bölgesinde Sosyo-ekonomik Farklılıkların Azaltılması”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=266> (24.01.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “GAP-GIDEM”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=265> (19.01.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “GAP Sürdürülebilir Kalkınma Şemsiye Programı”, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/gapundp.pdf> (02.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Gençler Yaşadıkları Kentlerin Yaşam Kalitesini Artırıyor”, [Http://www.undp.org.tr/gozlem3.aspx?websayfano=261](http://www.undp.org.tr/gozlem3.aspx?websayfano=261) (22.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “İçişleri Bakanlığı Müfettişlerinin İnsan Hakları Eğitimi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=326> (23.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Kadın-Erkek Eşitliğinin Yaygınlaştırılması”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=504> (25.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Kalkınma İçin BMKP’nin Özel Sektörle Ortaklığını Artırmak”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=100> (12.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Kelkit’te Organik Tarım”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=113> (20.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Mikrofinans Sektör Gelişimi “, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=263> (18.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Özel Sektör ve Kalkınma”, www.undpistanbul.org (11.02.2007).
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Private Sector Partnership”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem.aspx?WebSayfaNo=99> (15.01.2008)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Proje Uygulama Desteği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=89> (10.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Proje Uygulama Desteği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=319> (12.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Sivil Gözetim”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=255> (02.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Sosyal Yardım Alanında İşbirliğinin Teşvik Edilmesi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=264> (03.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “TCDC II”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=267> (02.03.2007).

- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türk Parlamentosu’nda Kadın Sayısını Arttırmak İçin Çalışmak”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=90> (15.02.2007).
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’de BM”, <http://www.un.org.tr/UN2/index.php?ID=8&LNG=1> (26.02.2007).
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’de Daha Gelişmiş Bir E-Yönetişim İçin Gençlerin Güçlendirilmesi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=256> (22.01.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’de E-Yönetişim Modeli Yaratmak İçin Bir İli Kullanmak”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=507> (14.01.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’de Küresel Bir Ağ Kurmak”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=105> (20.12.2006).
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’deki Yerel Yönetim Reform Programına Destek”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=260> (13.02.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, Türkiye’de 2004 İnsani Gelişme Raporu, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=584> (22.03.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Türkiye’nin Deneyimlerini Paylaşmak-TCDC II”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=267> (12.03.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “UNDP, Enerji ve Çevre”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=622> (02.03.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Programına Destek”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=259> (20.03.2007)
- BMKP Türkiye Temsilciliği, “Yerel Gündem 21: Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=257> (05.03.2007).
- BMKP, “UNDP Daha İyi Bir Dünya Kurmak İçin Çalışıyor”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=276> (18.03.2007)
- BMKP, “UNDP Türkiye ve Kalkınmada Kadın-Erkek Eşitliği”, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=618> (16.03.2007).
- BMKP, “Ülke Değerlendirmesi: Türkiye’deki Kalkınma Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Country Evaluation: Assessment of Development Results – Turkey)”, Ak Office Supply, New York, 2004, http://www.undp.org/eo/documents/ADR/ADR_Reports/ADR_Turkey.pdf (07.01.2007)
- BMKP, “Yoksulluğu Azaltmak”, <http://www.undp.org/poverty> (08.01.2007)

- BMKP, 1997 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1997/> (18.11.2007)
- BMKP, 2005 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/reports/global/2005/> (18.12.2006)
- BMKP, 2006 İnsani Gelişme Raporu, <http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf> (18.02.2007)
- BMKP, 2006 Yıllık Raporu, http://www.undp.org/publications/annualreport2006/preventing_conflict.shtml (18.03.2007).
- Buğra, Ayşe, Tolga Sınmazdemir, “Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği”, <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper1.pdf> (09.03.2007)
- Center for Global Development, http://www.cgdev.org/section/topics/aid_effectiveness (18.03.2007)
- DAKAP, “Doğu Anadolu Turizmini Geliştirme Projesi”, <http://www.dakap.org.tr/turzim.htm> (15.03.2007).
- DAKAP, “Jeotermal Isı Pompalı Sera Projesi”, <http://www.dakap.org.tr/jeotermal.htm> (14.03.2007).
- DAKAP, “Networking Academy”, <http://www.dakap.org.tr/teknoloji.htm> (13.03.2007).
- Dünya Bankası, <http://www.worldbank.org.tr/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYEXTN/0,,contentMDK:20167050~menuPK:372517~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:361712,00.html> (25.11.2007)
- Dünya Bankası, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:20053333~menuPK:63762~pagePK:36726~piPK:36092~theSitePK:29506,00.html> (25.11.2007)
- Demir, Sırma, “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, Ankara, 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/demirs/insanige.pdf> (25.03.2007).
- DPT, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf> (25.03.2007).
- Emrealp, Sadun, Turkey Local Agenda (Türkiye Yerel Gündem), İstanbul, IULA-EMME, 2005 (10.02.2007).
- FAO, <http://www.fao.org/> (15.02.2007).

- GAP BKİB “GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II Değerlendirme Raporu”, Ankara, 2006, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/semsiye5.pdf> (27.01.2008)
- GAP BKİB “GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II Sonuç Raporu” Ankara, 2007, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/semsiye7.pdf> (27.01.2008)
- GAP BKİB, “GAP Bölgesi’nde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama II, Yöneticiler İçin Özet” 2007, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Gapundp/semsiye8.pdf> (26.01.2008)
- GAP-GİDEM, “Economic Impact Assessment of GIDEM Project”, <http://www.gidem.org> (13.08.2007)
- GAP GİDEM, <http://www.gidem.org/Gidem/website/gozlem.aspx?sayfaNo=117> (10.01.2007).
- GF, “Küresel Fon Hakkında”, <http://www.theglobalfund.org/en/about/how/> (16.01.2007).
- Genç, E. Didem, Özlem Uçkun, “Sosyal Kalkınma Üzerine Değerlendirme”, <http://kalkinma.org/> (18.11.2007).
- ILO, “ILO Hakkında”, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/amacilke.htm> (17.01.2007).
- ILO, “ILO Hakkında”, <http://www.ilo.org/public/english/about/index.htm> (08.01.2007).
- Kerimoğlu, Baki, Hakan Yılmaz, Ferhat Emil, Bilin Neyaptı, Mali Yerelleşme: Yoksulluk ve Bölgesel Eşitsizlik Sorunlarının Çözümü İçin Yeni Yaklaşım, İstanbul, TESEV, 2005 (07.02.2007).
- Mallenbaker, “Küresel Raporlama Girişimi”, <http://www.mallenbaker.net/csr/CSRfiles/GRI.html> (15.03.2007).
- Monterrey Consensus, http://en.wikipedia.org/wiki/Monterrey_Consensus (17.03.2007).
- OECD, “Yardım Etkinliği”, http://www.oecd.org/document/18/0,2340,en_2649_3236398_35401554_1_1_1_1,00.html (13.03.2007).
- OHCHR, <http://www.ohchr.org/english/> (01.02.2007).
- ÖZER, M. Akif, “Yönetişim Üzerine Notlar” <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der63m4.pdf> (02.12.2007).

- Simonsen, Jakob, “BMKP 2003 insani gelişme raporu tanıtım toplantısı”, Ankara, 8 temmuz 2003, www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=INSGELISR5 (29.03.2007).
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “BM Gıda ve Tarım Örgütü”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/ulus/brlemgidtar.htm> (28.03.2007).
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Dünya Gıda Programı”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/ulus/58dnyagi.htm> (27.03.2007).
- Türk Sosyal Bilimler Derneği, “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Yoksulluğun Etkisini Hafifletme Uygulamaları: Bir Değerlendirme”, 2003, http://demo.undp.org.tr/undp/pdf/kitap_ENG%20son.pdf (10.03.2007)
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA-2003, “Kadınların Temel Özellikleri ve Statüleri”, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/turkce/bolum3.pdf> (19.03.2007).
- UNCDF, “UNCDF_Hakkında”, http://www.uncdf.org/english/about_uncdf/ (09.03.2007).
- UNCTAD, <http://www.unctad.org/Templates/StartPage.asp?intItemID=2068> (20.03.2007).
- UNEP, <http://www.unep.org/dpdl/ieg/> (07.02.2007).
- UNFPA, “UNFPA Hakkında”, <http://www.unfpa.org/about/index.htm> (27.02.2007).
- UNHABİTAT, <http://www.unhabitat.org/> (18.02.2007)
- UNHABİTAT, “Misyonumuz”, <http://www.unhabitat.org/categories.asp?catid=10> (06.02.2007).
- UNHCR, “Basic Facts”, <http://www.unhcr.org/basics.html> (23.01.2007).
- UNHCR, “Temel Gerçekler”, <http://www.unhcr.org.tr/temelgercekler.asp> (22.01.2007).
- UNICEF, “Binyıl Kalkınma Hedefleri”, http://www.unicef.org/turkey/sy16/_is16.html (04.01.2007)
- UNICEF, “Ergen Sağlığı ve Gelişimi”, http://www.unicef.org/turkey/pc/_ah15.html (16.11.2006)
- UNICEF, “Uçurumun Eşiğindeki Çocuklar 2004 -- Temel Mesajlar ve Gerçekler” http://www.unicef.org/turkey/ir/_ah17.html (25.04.2007)
- UNICEF, “Yoksulluk Çocukların Sorunu”, http://www.unicef.org/turkey/sy16/_gm15.html (10.02.2007).
- UNIDO, “UNIDO Hakkında”, http://195.142.135.65/unido_tur/Giris_UnidoHakkinda.asp (21.02.2007).

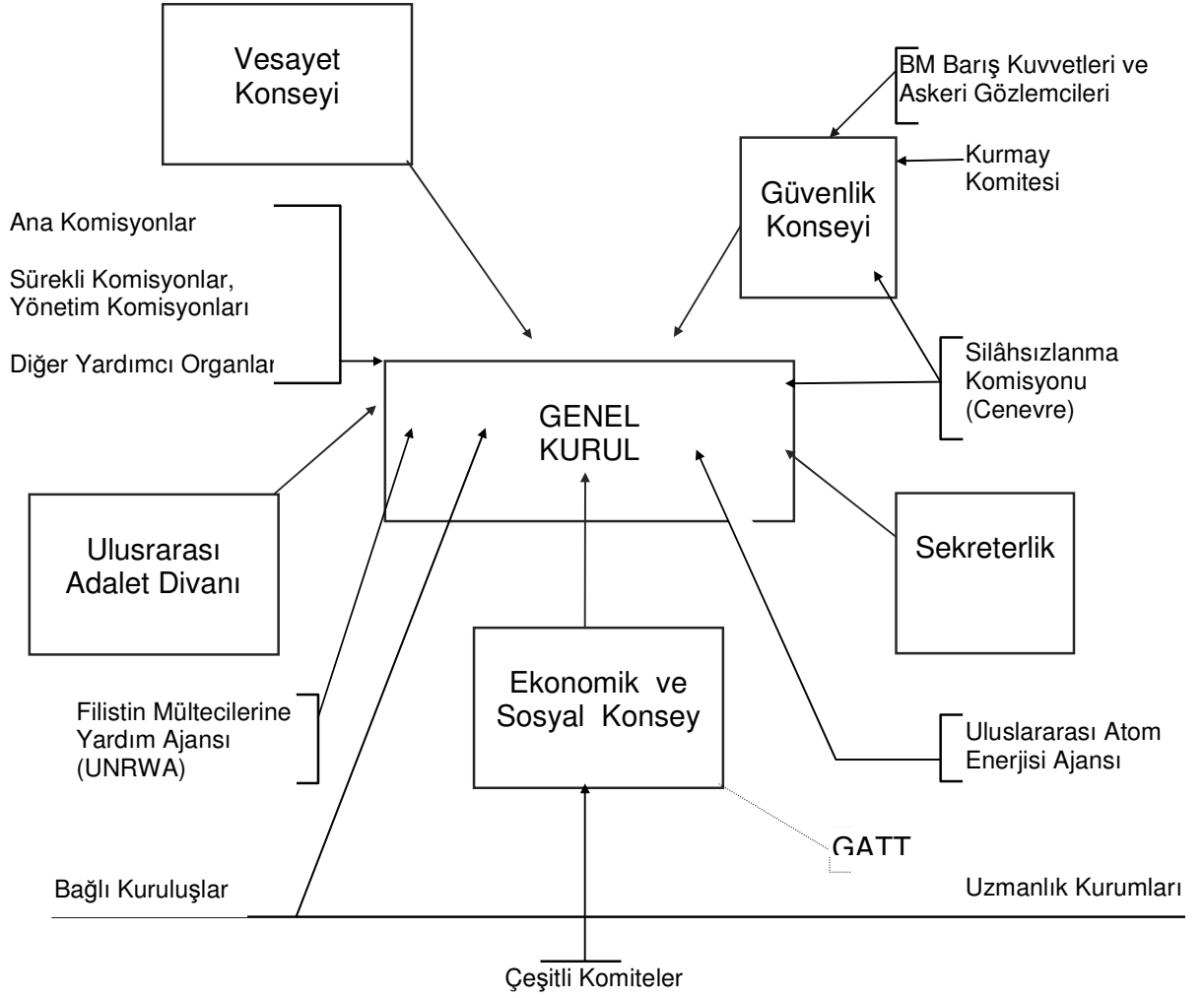
- UNIFEM, “UNIFEM_Hakkında”, <http://www.unifem.org/about/> (18.02.2007).
- UNV, <http://www.unv.org/> (03.02.2007).
- WHO, “WHO Hakkında”, <http://www.who.int/about/en/> (25.03.2007).
- WFP, http://en.wikipedia.org/wiki/World_Food_Programme (14.03.2007).
- WFP, “Dünyayı Açlıktan Kurtarmak”, http://www.wfp.org/aboutwfp/introduction/index.asp?section=1&sub_section=1 (16.01.2007).
- Wikipedi, http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1 (23.11.2007)
- Yerel Gündem 21, “Gündem 21 Nedir?”, <http://www.la21turkey.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4> (05.04.2007).
- Yerel Gündem 21, “Türkiye’de YG 21’lerin teşviki ve Geliştirilmesi Projesi, I. Aşama”, <http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=106> (20.01.2008)
- Yerel Gündem 21, “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması, II. Aşama” <http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=105> (21.01.2008)
- Yerel Gündem 21, “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Jonannesburg Uygulama Planının Yerelleştirilmesi Projesi III. Aşama”, <http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=104> (26.01.2008)
- Yerel Gündem 21, “YG-21 IV. Aşama “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Kanalıyla BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin Yerelleştirilmesi”, <http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=103> (26.01.2008)
- Yinanç, Barçın "Derviş'in Temsilcisinin İlk Hedefi Özel Sektör” <http://www.usakgundem.com/haber.php?id=7315> (29.08.2007)
- Yoksulluk Nedir?, <http://www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php?id=1> (03.04.2007).
- Yoksulluklamucadele.org, “Sosyal Yardım Alanında İşbirliğinin Geliştirilmesi Projesi”, <http://www.yoksulluklamucadele.org/> (03.04.2007).

EKLER

EK-1: İnsani Gelişme Raporlarının Ana Temaları

- 1990-İnsani Gelişme Kavramı ve Ölçümü
- 1991-İnsani Gelişmenin Finansmanı
- 1992-İnsani Gelişmenin Küresel Boyutları
- 1993-İnsanların Katılımı
- 1994-İnsani Güvenliğin Yeni Boyutları
- 1995-Toplumsal Cinsiyet ve İnsani Gelişme
- 1996-Ekonomik Büyüme ve İnsani Gelişme
- 1997-Yoksulluğu Gidermek İçin İnsani Gelişme
- 1998-İnsani Gelişme İçin Tüketim
- 1999-İnsani Bir Çehreyle Küreselleşme
- 2000-İnsan Hakları ve İnsani Gelişme
- 2001-Yeni Teknolojileri İnsani Gelişme İçin Kullanmak
- 2002-Parçalanmış Bir Dünyada Demokrasiyi Pekiştirmek
- 2003-Binyıl Kalkınma Hedefleri
- 2004-Günümüzün Farklı Dünyasında Kültürel Özgürlük
- 2005-Eşit Olmayan Bir Dünyada Yardım, Ticaret ve Güvenlik
- 2006- Güç, Yoksulluk ve Küresel Su Krizi
- 2007- İklim Değişikliği ile Mücadele

EK-2: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜT ŞEMASI

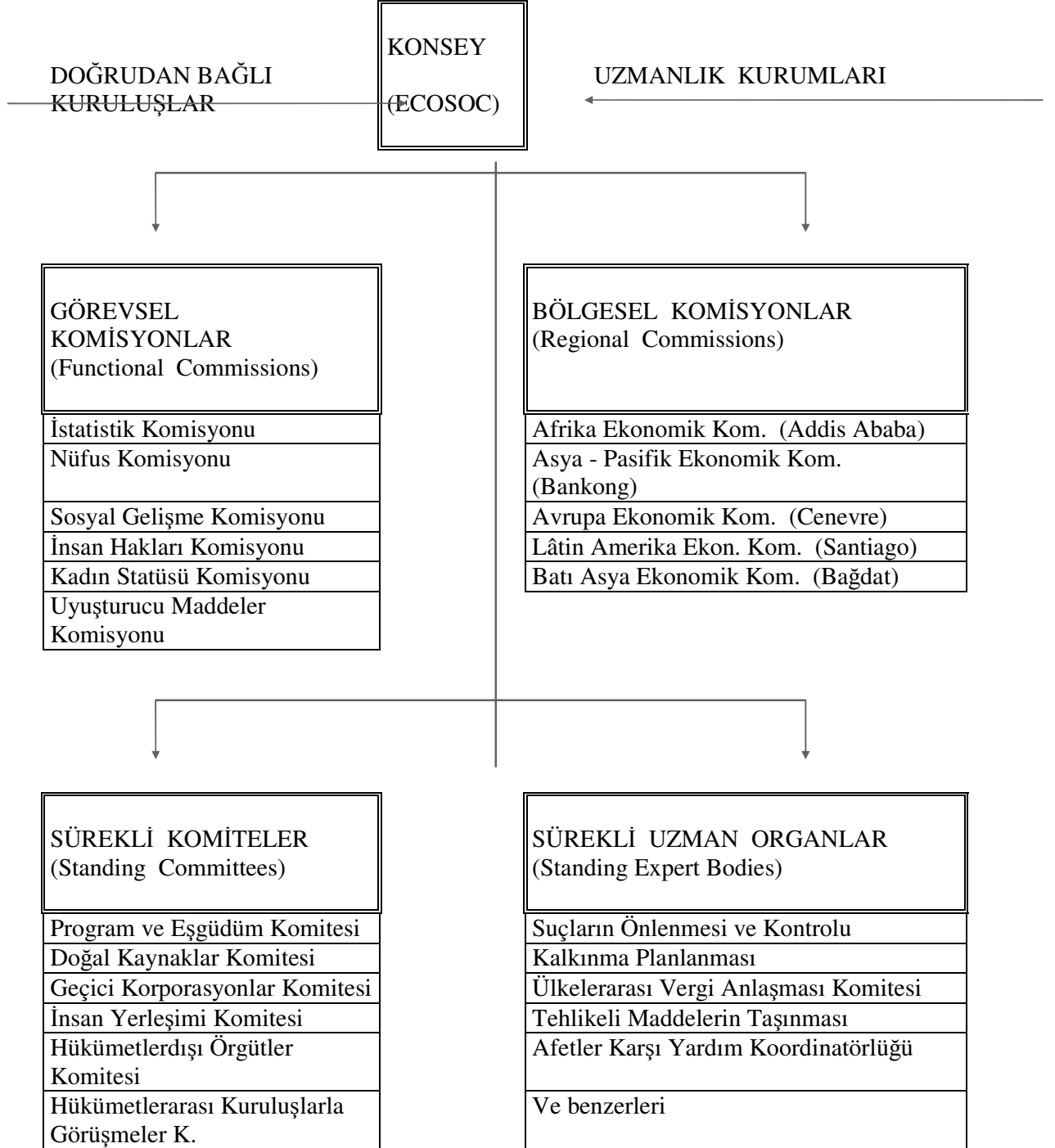

EK-3**BM İHTİSAS KURUMLARI (UN Specialized Agencies)**

YILI	AD I	
1957	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (Viyana) (International Atomic Energy Agency)	
1919	Uluslararası Çalışma Örgütü (Cenevre) (International Labor Organization-ILO)	
1945	BM Besin ve Tarım Örgütü (Roma) (Food and Agriculture Organization-FAO)	
1946	BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (Paris) (UN Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO)	
1948	Dünya Sağlık Örgütü (Cenevre) (World Health Organization-WHO)	
1960	D ü n y a B a n k a s ı	Uluslararası Kalkınma Birliği (Vaşington) (International Development Association-IDA)
1945	Uluslararası Bayındırlık ve Kalkınma Bankası (Vaşington) (International Bank for Reconstruction and Development-IBRD)	
1988	Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency, <u>MIGA</u>)	
1966	Uluslararası Yatırım İhtilaflarını Giderme Merkezi (International Centre for Settlements of Investment Disputes, <u>ICSID</u>)	
1956	Uluslararası Finans Birliği (Vaşington) (International Finance Corporation-IFC)	
1945	Uluslararası Para Fonu (Vaşington) (International Monetary Fund-IMF)	
1947	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (Montreal) (International Civil Aviation Organization-ICAO)	
1874	Evrensel Posta Birliği (Bern) (Universal Postal Union-UPU)	
1865	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (Cenevre) (International Telecommunication Union-ITU)	
1873	Dünya Meteoroloji Örgütü (Cenevre) (World Meteorological Organization-WMO)	
1958	Hükümetlerarası Denizcilik Danışma Örgütü (Londra) (International Governmental Maritime Consultative Organization-IMCO)	
1883	Dünya Düşünsel Haklar Örgütü (Cenevre) (World Intellectual Property Organization-WIPO)	
1974	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (Roma) (International Fund for Agricultural Development-IFAD)	
1966	BM Endüstriyel Kalkınma Örgütü (United Nations Industrial Development Organization, <u>UNIDO</u>)	
1925, 1974	IUOTO, BM Turizm Örgütü (UN World Tourism Organization, UNWTO)	
1948, 1995	GATT-Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization, WTO)	

EK-4

BM EKONOMİK VE SOSYAL KONSEYİ (Economic and Social Council - ECOSOC)

EK-5

BM EKONOMİK VE SOSYAL KONSEYİNE BAĞLI BAŞLICA KURULUŞLAR

YILI	A D I
1964	BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (New-York) (UN Conference on Trade and Development-UNCTAD)
1950	BM Çocuklara Yardım Fonu (New-York) (UN Children's Fund-UNICEF)
1950	BM Mülteciler Yüksek Komiseri Ofisi (Cenevre) (Office of the UN High Commissioner for Refuges-UNHCR)
1974	Dünya Gıda Konseyi (Roma) (World Food Council)
	BM ve FAO Dünya Gıda Programı (Roma) (Joint UN/FAO World Food Programme)
1965	BM Eğitim ve Araştırma Enstitüsü (New-York) (UN Institute for Training and Research-UNITAR)
1980	BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü (New-York) (UN Institute for Disarmament Research-UNIDIR)
	BM Kalkınma Programı (New-York) (UN Development Programme-UNDP)
1967	BM Sinaî Kalkınma Örgütü (Viyana) (UN Industrial Development Organization-UNIDO)
1972	BM Çevre Sorunları Programı (Nairobi) (UN Environment Programme-UNEP)
1975	BM Üniversitesi (Tokyo) (UN University-UNU)
1959	BM Özel Fonu (New-York) (UN Special Fund)
1963	BM Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü (Cenevre) (UN Research Institute for Social Development-UNRISD)
1985	Kadının İlerlemesi İçin Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (Inter Research and Training Institute for the Advancement of Women-INSTRAW)

EK-6

Türkiye’de Düzey-2 Bölgelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir (1987 Fiyatlarıyla, TL)

DÜZEY-2		2000
Bölgeleri		
TR10	İstanbul	2,645,304
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2,406,243
TR22	Balıkesir, Çanakkale	1,826,015
TR31	İzmir	2,680,099
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	2,207,815
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	1,763,535
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	2,348,319
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3,122,674
TR51	Ankara	2,397,529
TR52	Konya, Karaman	1,242,493
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	1,586,643
TR62	Adana, Mersin	1,899,594
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	1,247,922
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1,314,025
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	1,055,528
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1,840,125
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	1,126,440
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	1,279,695
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	980,270
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	635,864
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	451,299
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	987,937
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	421,386
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1,205,196
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	881,189
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	675,394
TR-		
TÜRKİYE		1,760,856

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).

EK-7

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey-1'lere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması - 2003

Sıra No	Düzey 1	Düzey 2	Düzey 3
1	İstanbul	İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul
2	Batı Anadolu	Ankara Alt Bölgesi	Ankara
		Konya Alt Bölgesi	Konya, Karaman
3	Doğu Marmara	Bursa Alt Bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
4	Ege	İzmir Alt Bölgesi	İzmir
		Aydın Alt Bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
		Manisa Alt Bölgesi	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
5	Batı Marmara	Tekirdağ Alt Bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
6	Akdeniz	Antalya Alt Bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
		Adana Alt Bölgesi	Adana, Mersin
		Hatay Alt Bölgesi	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
7	Batı Karadeniz	Zonguldak Alt Bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
		Kastamonu Alt Bölgesi	Kastamonu, Çankın, Sinop
		Samsun Alt Bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
8	Orta Anadolu	Kırıkkale Alt Bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		Kayseri Alt Bölgesi	Kayseri, Sivas, Yozgat
9	Doğu Karadeniz	Trabzon Alt Bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
10	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		Şanlıurfa Alt Bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
		Mardin Alt Bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
11	Ortadoğu Anadolu	Malatya Alt Bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		Van Alt Bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
12	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum Alt Bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		Ağrı Alt Bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan

EK-8
İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey-2'lere Göre
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması - 2003

Sıra No	Düzey Merkezi	Kapsadığı İller ve İllerin 81 İl İçindeki Gelişmişlik Sırası	Sıra No	Düzey Merkez	Kapsadığı İller ve İllerin 81 İl İçindeki Gelişmişlik Sırası
1	İstanbul Alt B.		16	Kayseri Alt B.	
		İSTANBUL 1			KAYSERİ 19
2	Ankara Alt B.			SİVAS	53
		ANKARA 2		YOZGAT	64
3	İzmir Alt B.		17	Kırıkkale Alt B.	
		İZMİR 3		KIRIKKALE	33
4	Bursa Alt B.			NEVŞEHİR	34
		BURSA 5		KIRŞEHİR	42
		ESKİŞEHİR 6		NİĞDE	49
		BİLEÇİK 18		AKSARAY	56
5	Kocaeli Alt B.		18	Samsun Alt B.	
		KOCAELİ 4		SAMSUN	32
		YALOVA 9		AMASYA	39
		BOLU 14		ÇORUM	46
		SAKARYA 23		TOKAT	61
		DÜZCE 45	19	Trabzon Alt B.	
6	Tekirdağ Alt B.			RİZE	37
		TEKİRDAĞ 7		TRABZON	38
		KIRKLARELİ 11		ARTVİN	43
		EDİRNE 16		GİRESUN	50
7	Adana Alt B.			ORDU	62
		ADANA 8		GÜMÜŞHANE	71
		MERSİN 17	20	Malatya Alt B.	
8	Aydın Alt B.			ELAZIĞ	36
		DENİZLİ 12		MALATYA	41
		MUĞLA 13		TUNCELİ	52
		AYDIN 22		BİNGÖL	76
9	Antalya Alt B.		21	Kastamonu Alt B.	
		ANTALYA 10		KASTAMONU	51
		ISPARTA 28		SİNOP	57
		BURDUR 31		ÇANKIRI	59
10	Balıkesir Alt B.		22	Erzurum Alt B.	

EK-8-Devamı

	BALIKESİR	15			ERZİNCAN	58
	ÇANAKKAL	24			ERZURUM	60
11	Zonguldak Alt B.				BAYBURT	66
	ZONGULDA	21	23	Şanlıurfa Alt B.		
	KARABÜK	27			DİYARBAKIR	63
	BARTIN	55			ŞANLIURFA	68
12	Manisa Alt B.		24	Mardin Alt B.		
	MANİSA	25			BATMAN	70
	UŞAK	30			MARDİN	72
	KÜTAHYA	40			SİİRT	73
	AFYON	44			ŞIRNAK	78
13	Konya Alt B.		25	Ağrı Alt B.		
	KONYA	26			KARS	67
	KARAMAN	35			İĞDIR	69
14	Gaziantep Alt B.				ARDAHAN	74
	GAZİANTEP	20			AĞRI	80
	KİLİS	54	26	Van Alt B.		
	ADİYAMAN	65			VAN	75
15	Hatay Alt B.				HAKKARİ	77
	HATAY	29			BİTLİS	79
	OSMANİYE	47			MUŞ	81
	K.MARAŞ	48				

Kaynak: DPT, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/seg/duzey12003.html>

EK-9

Kamu Yatırımlarının Dağılımı, 2003 (Milyar, TL)

		Projelerin toplam tutarı		2002 sonuna kadar tahmin edilen harcamalar			2003'teki Yatırımlar		
				Yabancı		toplam	Yabancı		Toplam
		Yabancı	Toplam	Kredi	Sermaye		Kredi	Sermaye	
TR	<i>Türkiye</i>	81 908 296	203 407 592	26 480 252	4 807 945	86 570 984	5 616 563	709 050	16 009 223
	<i>Düzye-1 (Bölgeler)</i>								
TR1	<i>İstanbul</i>	6 446 786	10 357 777	544 405	1 868 718	4 083 655	385 671	95 308	802 486
TR2	<i>Batı Marmara</i>	1 489 899	4 825 577	719 492	200 768	2 255 743	110 486	36 436	321 974
TR3	<i>Ege</i>	4 593 431	13 199 001	1 803 259	345 235	6 659 144	300 912	93 810	989 761
TR4	<i>Doğu Marmara</i>	3 523 551	8 264 642	985 486	38 679	3 030 306	377 863	14 785	794 844
TR5	<i>Batı Marmara</i>	3 666 692	9 419 810	1 155 557	189 321	3 804 206	234 762	24 630	842 893
TR6	<i>Akdeniz</i>	7 658 837	14 779 682	4 029 726	160 544	8 093 569	461 298	39 106	952 818
TR7	<i>Orta Anadolu</i>	689 284	3 692 105	72 769	4 912	1 213 483	69 599	19 444	283 713
TR8	<i>Batı Karadeniz</i>	751 279	5 761 637	133 047	27 899	2 193 426	32 149	11 890	316 671
TR9	<i>Doğu Karadeniz</i>	7 462 185	12 457 415	2 556 835	-	4 719 570	611 641	-	856 308
TRA	<i>Kuzey-Doğu Anadolu</i>	1 020 790	3 904 691	434 846	6 677	1 731 095	87 784	-	202 991
TRB	<i>Orta Doğu Anadolu</i>	2 477 300	8 392 417	468 695	-	2 800 164	70 345	-	291 863
TRC	<i>Güney Doğu Anadolu</i>	7 344 051	21 001 847	3 008 398	522 227	10 468 561	305 770	94	605 651

Kaynak: DPT